STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03830

ALE VERK

Sholem Aleichem

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אלע ווערק פון שלום עליכם

צוויי און צוואַנציגסטער באַנד

לכּבוד יום-טוב

ערשטעס בוך

ווילנע—וואַרשע 1926
ווילנער פאַרלאַג פון ב. קלעצקין

עס איז שטרענג פֿארבאָטן צו קויפֿן און פֿאר־
קויפֿן דאָס דאָזיקע בוך אין צפון און דרום
אמעריקע, אין דרום־אפֿריקע און אין ענגלאנד

Copyright 1921, by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

צוליב דעם פֿארלאנג פֿון שלום־עליכמס יורשים, איז די
אויסגאַבע געדרוקט לויט דער אמעריקאנער אויסגאַבע.

Szolem-Alejchem. T. XXII. „Lkowejd Jojm - Tojw".
Drukarnia „Wydawnictwo Wilenskie" B. KLECKINA.

לכבוד יום=טוב. ערשטעס בוך.

אינהאלט

ארבע כוסות 7
בחפזון 17
אויף פסח אהיים 33
כל־נדרי 59
שמחת־תורה 93
די ערשטע נאכט פסח אויף דער מלחמה 105
אקדמות 119
דער סדר 133
נישטא קיין נייעס 139
א פריהער פסח 149
בלינצעס 169
קנארטעז 199
המן און מרדכי 223

ארבע כוסות

געשריבען אין יאהר 1888

אַרְבַּע כּוֹסוֹת

איהר ווייסט דאָך, אַז איך בּין אַ וויינשענקער. איך בּין אַ וויינשענקער פון כמה וכמה יאָהרען. בּיי מיר אין קעלער קאָנט איהר געפינען אַלטע וויינען, וואָס זענען שוין אַלט... שאַ, אַט וועל איך אייך זאָגען. אויב איהר געדענקט — נאָר איהר קעהרט אודאי געדענקען — פאַר דעם ערשטען טערקישען קריעג בּין איך געוועזן דער ערשטער, וואָס האָט זיך אָוועקגעלאָזט קיין אַקערמאַן און קיין פעאָדאָסיע איינקויפען אַ ראַמשעל מיט וויין. מילא, די חידושים פונ'ם דאָזיגען לאַנד, וואָס איז בּאמת איין „ארץ זבת חלב ודבש", און דער פחד מיט דער מורא פון דער מלחמה, — דאָס איז אַליין כדאי, כלעבען, בּאַשריבּען צו ווערען אין אַ אידיש בּלאַט; נאָר אַזוי ווי עס איז איצט ערב יום־טוב, און די הויפּט־לייזונג איז בּיי מיר פאַר פסח, מחמת — איהר ווייסט דאָך — ווען דאַרף אַ איד וויין? — פסח אויף ארבע כוסות; לכן, בּין איך אַצינד שטאַרק פאַרנומען מיט די קונים און קאָן זיך נישט אָפּגעבען מיט אַזעלכע זאַכען, ווי אַ פעליעטאָן צו שריבּען, וואָס בּיי מיר איז דאָס, אייגענטליך, גאָר אַ דבר־שיבּוש, גאָר אַ קליינינגקייט, אַ שפּיעלכעלע. וואָרום, באמת, למאי זאָלען מיר זיך נאַרען? אַ אידישען פעליעטאָן, אַ פעליעטאָן אויף פּשוט אידיש, — אויך מיר איין עסק! וועלכער איד קאָן ניט אָנשרייבּען אַ אידיש בּריוועל? מע נעמט אַ פּען, מע שרייבּט — שרייבּט זיך...

בקיצור, בין איך געווען איין מאל אין מיין לעבען אין אקערמאן און האב געבראכט פון דארט א ראמשעל מיט וויין, זאג איך אייך, אז עס איז געווען א דבר פלא; און איבערהויפט האב איך געבראכט פון דארט א „ווימארגזיג", וואס עס שטעהט נאך עד היום פון איהם א פעסעל ווימאראזיג, שוין א געמישטער, פארשטעהט איהר מיך, מיט א „בארדיטשעווער טענעדאס", שוין עטליכע מאל געמישט, דערגאסען, פארפראוועט, איבערגעמאכט און צוגעזעצט מיט א „בעסאראביער־רהיין־וויין" — און האלט זיך נאך עד היום חזת מיט זיין שטאלט, מיט זיין לויטערקייט, מיט זיין מתיקות, מיט זיין גלאטקייט, מיט זיין געשמאק, מיט זיין וואסער... דאס הייסט מיט זיין וואסערקייט... מיט זיין... מיט... מיט... מיט...

פון דעמאלט אן, דאס הייסט, פון דער ערשטער מלחמה אן, בין איך שוין קיין קרים מעהר ניט געפאהרען, מחמת וויין האב איך געבראכט דעמאלט זעהר א סך, א גוזמא וויין, אזוי אז ס'איז געווען גענוג פאר מיר אויף עטליכע יאהר — און דאס שטעדטעל, ווייסט איהר דאך, איז א קליין שטעדטעל — און נאכדעם, אז איינינע סארטען וויין האבען ביי מיר אנגעהויבען אויסצוגעהן, האב איך שוין מסתמא אנגעהויבען צו באציהען וויין פון... דאס הייסט, איך באציה איהם שוין דארטען; איך האב שוין וויין אלע יאהר, לאז זיך אייך דאכטען, ניט קיין גאר שלעכטער וויין, ווארום קיין אקערמאן פאהר איך שוין ניט — דאס איז אמת, אבער א מבין בין איך, ברוך השם, גלייך מיט אלע בארדיטשעווער וויינשענקערס, און די קונים, וואס איך האב, וועלען די בארדיטשעווער וויינשענקערס ניט האבען צייט זיי וועלען לעבען, דען מיינע קונים אליין זענען אויך גרויסע מבינים אויף וויין. מיינע קונים זענען פארשיידענע קונים: ס'איז דא אזעלכע קונים ביי מיר, וואס זיי קומען־אריין צו מיר אין קעלער „פארזוכען ארבע־כוסות־וויין" תיכף נאך שושן־פורים; און ס'איז דא קונים, וואס קומען צו מיר „אויסקלויבען ארבע־כוסות־וויין" א צוויי־דריי טעג פאר

פסח; און ס'איז דא ביי מיר ווידער אזעלכע קונים, וואס טרע־טען ניט אריין צו מיר ביז'ן ערב פסח אריין, און די מחיה געהט כמעט ביז ליכטבענטשען. אזעלכע „חאפערס" האב איך פיינט; איך קאן זיי ניט סובל זיין; זיי געב איך שוין איבער מיין פלונית'טע, און זי רעכענט זיך שוין מיט זיי אפ, ווי זי פארשטעהט — און זי איז גאנץ גערעכט, כלעבען: למאי זאל א איד אפלעגען „ארבע כוסות" אויף לעצט? וואס איז? פאר וואס איז דאס א קלענערע מצוה פון אלע אנדערע מצוות?

דער בעסטער, דער לייטישטער פון אלע מיינע קונים, וואס איך האב ליעב — איז מיכאל־מנשה דער שטילער, א גאנץ ליי־טישער איד, א שטילער מענטש, א בארוהטער מענטש.

— זייט זשע מוחל, — זאגט ער צו מיר, אריינקומענדיג תיכף נאך שושן־פורים מיט צוויי גרויסע גרינע סלאיעס, מיט דריי פלעשער און מיט א קליין פלעשעלע — און מיר לאזען זיך אראפ אין קעלער אריין מיט צוויי גלעזלעך אויף צו פארזוכען. די גלעזלעך צאפ איך אן פול, און מיר טראגען זיי ביידע צו צום מויל. דעם ערשטען זופ שלינגט מיכאל־מנשה נישט אראפ; ער האלט איהם עטליכע מינוט אויף די צייהן און דרעהט מיט דער צונג אין מויל א היבשע ווייל, און ערשט נאכדעם נעמט ער איהם ארויף אויף די ליפען. זאגען זאגט ער גארנישט — ער איז, בכלל, א גרויסער שווייגער, — ער טהוט נאר א מאך מיט'ן קאפ, און איך פארשטעה שוין, וואס דאס הייסט.

— דאס איז דער אקערמאנער, רב מיכאל־מנשה! — זאג איך איהם. — אצינד וועלען מיר זיך נעמען צום „זמירער וויין"... נו, וואס זאגט איהר עפים אויף דעם „זמירער", רב מיכאל־מנשה?

— גוט! — ענטפערט ער מיר.

— נו, און ווי געפעלט אייך דער „ליסאבאנער בארדא", רב מיכאל־מנשה?

— גוט!

— נו, וואס וועט איהר עפּיס זאגען, רב מיכאל־מנשה, אויפ'ן „טערקישען פּארט־וויין" ?

— גוט !

— אט דער דאזיגער „קאוועשאנער פראנצוויין" איז מיין ארבייט, רב מיכאל־מנשה. נישקשה ? הא ?

— גוט !

— איהר ווילט אט דעם, רב מיכאל־מנשה ? דאס איז א „היימישער פּארטוגאל". ווי געפינט איהר איהם ?

— גוט !

הכלל, מיכאל־מנשה ווייסט, אז קיין שלעכטען וויין האב איך נישט, און ווען איך זאל אפילו יא האבען א שלעכטען (ס'איז גאר ניטא קיין ש ל ע כ ט ע ר וויין ; וואס הייסט ש ל ע כ ט ע ר וויין ?), וואלט איך איהם אויך נישט געגעבען. דערפאר איז ער צופריעדען פון מיר, און איך פון איהם.

דער צווייטער מבין ביי מיר איז — גדליה־לייזער דער הויבער. ער איז אפילו א ביסעל איין אויסטראכטער, — סע מאכט זיך אמאל א מפונק, — דאך קאן מען אויף איהם ניט זאגען, אז ער איז חלילה ניט קיין מבין.

— אנו, קום נאר, קום ! — מאכט ער צו מיר און שלעפּט מיך אראפּ פאר א האנט אין קעלער אריין. מיר „איהרצען" זיך ניט, מיר האבען אין איין חדר געלערענט אמאל, חברים געווען. — אנו, ווייז נאר, ווייז אקארשט דעם אקערמאן ! ער הייסט נאך אלץ ביי דיר „אקערמאן ?" ס'וואלט שוין צייט געווען, ער זאל הייסען ביי דיר „בארדיטשעוו", ניט „אקערמאן".

— וואס עפּיס „בארדיטשעוו" ?

— וואס עפּיס „בארדיטשעוו", פרעגסט דו ? שוין דא, דאכט זיך, א יאהר מיט א מיטוואך, אז דו ביזט געוועזען אין אקערמאן, און פון דעמאלט אן הייסען ביי דיר נאך אלץ אלע וויינען „אקער־מאן"... נו, ווייז שוין, ווייז אהער דיין פראנצוויין פון צימוקים.

— פון וואסערע צימוקים ?

— פון די ראזינקעס, וואס דו מאכסט דעם פראנצוויין. קוק איהם אן, ווי ער מאכט זיך עס א ביסעל גע'פגר'ט! פאר מיר האסט דו זיך ניט וואס צו באהאלטען, ברודער! היינט געב מיר נאך א צוויי קווארט פונ'ם „זמירער"; נאר איך בעט דיך, ס'זאל זיין א ביסעל ווינציגער צוקער אין איהם, מחמת ביז איך וועל איהם דערטראגען אהיים, וועט ווערען פון איהם אדער ספירט, אדער עסיג.

— ביזט משוגע, צי חסר־דעה, גדליה־לייזער?!

— נו־נו־נו! ווייסט דאך, אז איך האב פיינט אט די אנ־שטעלען! היינט געב מיר א קווארט וויין א ריינעם, א כשר'ען, ניט קיין גע'שמד'טען, אהן וואסער, אהן סיראפ, אהן ראזינקעס און אהן אט די אלע דיינע צוזעצעכצען. איך קען דאך דיך: צו דיר אז סע קומט אריין איין עמער וויין, קאנסט דו זיך ניט איינ־האלטען און פראוועסט איהם אזוי לאנג, ביז סע ווערט פון איהם א גאנצע פאס, און דו טראכסט איהם צו משונה־ווילדע, משוגענע נעמען, און דער עולם לעקט פון איהם די פינגער, גלייך ווי פון עפים רעכטס.

— געה שוין, געה, גדליה־לייזער, דו ביזט א גוטער לץ...

דער דריטער קונה, פון די מבינים, איז ביי מיר דוקא א גע־מיינער איד, א איד א שוחט, רב וואליקע דער שוחט. רב וואליקע האט אפילו ליעב אויסקאכען דאס וואסער און הייסט זיך אפט־מאל געבען אזא וויין, וואס ניט נאר אין אקערמאן, אפילו אין שפאניען וואכסט נישט אזעלכער; דאך איז רב וואליקע דער שוחט א מבין אויף א גלעזעל וויין, און וויבאלד א מבין, אזוי איז ער מיר שוין איינגעבאקען אין הארצען.

— אייער „זמירער" — זאגט רב וואליקע דער שוחט און קנייטשט מיט דער נאז — אייער „זמירער" איז היינטיגס יאהר עפים ניט געראטען.

— דהיינו, רב וואליקע, מיט וואס?

— דהיינו, מיט דעם, וואס ער האט ניט אין זיך די וויי־ניגקייט, די מאסטקעקייט מיט׳ן גלאטקייט, וואס ער האט געהאט פאראיאהרען.

— ווייסט איהר זשע, רב וואליקע, פאר וואס דאס איז אזוי?

— פאר וואס? אדרבה?

— דערפאר, וואס ער האט זיך נאך בארארפט א קאפ אויס־שטעהן; פאראיאהרען איז געווען איין עפור־יאהר, איז ער מעהר אויסגעשטאנען...

— ס׳קאן זיין, — ענטפערט רב וואליקע דער שוחט, פאר־זוכט דעם רויטען וויין און מאכט מיט די ליפען.

— נו, וואס וועט איהר זאגען, רב וואליקע, אויפ׳ן „פוילישען באררא“ עפים? איא, סע נעמט?

— נעמען נעמט עס; ס׳האט אבער ניט אין זיך דאס „שפיצעל“, וואס פאראיאהרען.

— וואסער שפיצעל?

— דאס שפיצעל, וואס עס שפיצעלט אויפ׳ן שפיץ צונג.

— א? דאס מיינט איהר? דאס קאן ניט זיין, רב וואליקע. איך מוז עס אייך מסביר זיין, געבען צו פארשטעהן. די מעשה דערפון איז אזוי: יעדער וויין, בשעת ער איז נאך ווייך, האט ער אין זיך אי א מתיקות, אי א זיסקייט, אי א וויינינגקייט. די מתיקות גופא האט אויך אין זיך א וויינינגקייט, און די וויינינגקייט האט אין זיך א זיסקייט... יא, איז אז עס קומט זיך צונויף די זיסקייט פונ׳ם וויינינגקייט און די וויינינגקייט פונ׳ם זיסקייט, קומט שוין דערפון ארויס א זיס־וויינינגקייט, אדער א וויינינג־זיסקייט. דער־פאר קאן עס שוין ניט האבען אין זיך דאס... דאס... ממשות, דעם רעכטען, דעם שארפען שפיץ פונ׳ם... איהר פארשטעהט?

— איך פארשטעה, איך פארשטעה! — זאגט רב וואליקע דער שוחט, און דערפאר האב איך איהם ליעב, וואס ער פאר־שטעהט א זאך, אז מע גיט זי איהם צו פארשטעהן.

די איבעריגע קונים מיינע, פון די מבינים, האט דאך גישט קיין שיעור און קיין ערך צו באשרייבען, דען יעדערער האט זיך זיינע מעלות מיט זיינע חסרונות, זיינע קאפריזען מיט זיינע משוגעת'ען, און דער וויינשענקער מוז עס אלעמען אויסשטעהן און איבערטראגען.

נאר דאס איז נאך אלץ גערעדט געווארען עטליכע טעג פאר פסח; אבער דעם טאג פון ערב פסח דארף מען זיין טאקי ממש פון אייזען, אז מע זאל עס קאנען איבערטראגען; דעמאלט מיש איך זיך שוין מעהר ניט, און לאז איבער דעם גאנצען פדיון אויף מיין זוגתי, וועלכע איז, ניט צו פארזינדיגען, דערצו א בריה נפלאה, א געשלייפטע זאך.

— גיט מיר פונ'ם רויטען, שרה־דבורה, פונ'ם רויטען! — שרייט מען צו איהר פון אלע זייטען.

— ווי טייער איז ביי אייך ווין, שרה־דבורה?

— גיט מיר פון דעם, וואס פאראיאהרען!

— איך וויל ניט פונ'ם פאראיאהריגען; פאראיאהרען האט איהר מיר געגעבען בארשטש, ניט קיין ווין!

— איך האב ביי אייך געבעטען רויטען, און איהר האט מיר געגעבען ווייסען!

— וואס פאר א ביסעל עסיג האט איהר מיר געגעבען, שרה־דבורה?

— גיט מיר פון דעם, וואס מיין טאטע האט ליעב!

— גיט מיר פון דער גרויסער פאס, שרה־דבורה, פון דער גרויסער פאס איז בעסער!

— גיט מיר א האלבע קווארט רויטען און א האלבע ווייסען.

— גיט מיר וואסערע איהר וועט מיר געבען, אבי וואלוועל.

— גיט מיר גיכער, שרה־דבורה. שוין צייט אין שוהל אריין.

— אין שוהל אריין! מען געהט שוין אין שוהל אריין! דער עולם לויפט שוין אין שוהל אריין!...

* * *

אמת, אמת. דער עולם לויפט שוין אין שוהל אריין... אך, ווי שע דאס איז! ווי גרויסארטיג! מלכים בני מלכים!... אנגע־טהאן געהט מען אין בגדי־מלכות. די נייע קאפאטקעלעך ביי די קליינע קינדער, ביי די ווייסע־חברה'ניקעס, קנאקען. די שטיוועלעך סקריפען. די היטעלעך גלאנצען. און אויפ'ן הארצען? — אך, אויפ'ן הארצען איז עפּיס אזוי אויפגעלעגט, אזוי גוט, אזוי פריי!

— שרה־דבורה! פארשלים שוין דעם קעלער! שרה־דבורה, איין עק! אויס פדיון! געגוג! אויס ווײַנשענק! שוין יום־טוב! יום־טוב!...

בחפזון
[האַפּענדיג]

(אַ בריעף פֿון מנחם-מענדלען צו שלום-עליכם'ען).

געשריבען אין יאהר 1900

בְּחִפָּזוֹן

כי בחפזון יצאת מארץ מצרים —
ווארום ח א פ ע נ ד י ג ביזט דו
ארויסגעגאנגען פונ׳ם לאנד מצרים.
(דברים ט״ז, ג׳).

שלום לכבוד ידידי היקר וכו׳ וכו׳ מוהר״ר שלום־עליכם נ״י.

ר א ש י ת באתי להודיעכם, אז איך בין, ברוך השם, בקו החיים והשלום; השם יתברך זאל העלפען, מע זאל תמיד הארכען איינס פונ׳ם אנדערען נאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות, אמן. ו ה ש נ י ת, הנה זייט וויסען, אז איך בין מיט גאט׳ס הילף א „מלך״, דאס הייסט, איך בין געקומען בשלום אויף פסח אהיים קיין כתרילעווקע צו מיין ווייב און קינדער, צו מיין שוועהר און שוויעגער און צו אלע מיינע ליעבע און געטרייע, און איך אייל מיך, מיין ליעבער טייערער פריינט, אייך מודיע זיין וועגען דעם חאטש אין קורצען, מחמת לאנג מאריך זיין קאן איך נישט, ס׳איז ערב פסח, און ערב פסח באדארף א איך טהון אלס־דינג ב ח פ ז ו ן, אויף איין פוס, ווי אין פסוק שטעהט גע־שריבען: „כי — ווארום, בחפזון — איילענדיג, יצאת — ביזט דו ארויסגעגאנגען, מארץ מצרים — פונ׳ם לאנד מצרים״. נאר פון וואס זאל איך אייך שרייבען פריהער — ווייס איך אליין נישט. מיר דאכט, אז איידער עפיס־וואס בין איך מחויב אייך צו געבען

א שענעם דאנק און א גרויסען שבח פאר אייער קלוגער עצה, וואס איהר האט מיר געגעבען, אז איך זאל ווערען א שדכן. איך וועל אייך, גלויבט מיר, אייביג און אייביג נישט פארגעסען, וואס איהר האט מיט מיר געטהאן: איהר האט מיך ארויסגעצויגען מעבדות לחירות, איהר האט מיך ארויסגעשלעפט פונ׳ם גיהנם פון יעהופעץ, און איהר האט מיך אויסגעלייזט פון דער ווינסטער פינסטערער פרנסה, פונ׳ם מעקלעריי, און איהר האט מיר נעגעבען אין האנט אריין א שענע פרנסה, א לייטישע, א בכבוד׳ע, — לפיכך דערפאר בין איך מחויב אייך צו לויבען און צו ריהמען, צו בענטשען און באשענען אייער נאמען, אזוי ווי איהר האט דאס ביי מיר עהרליך פארדיענט, און לאז אייך גאט באצאהלען בכפל כפלים, אמן! אמת, איך האב נאך אפילו קיין שידוכים ביז אהער נישט אויסגעפיהרט, נאר עס פיהרט זיך ביי מיר, עס דרעהט זיך, און וויבאלד עס דרעהט זיך, איז א האפענונג, אז עס וועט זיך מסתמא, מיט׳ן אויבערשטענ׳ס הילף, עפּיס אויסדרעהען. ובפרט, איך ארבייט נישט אליין. איך ארבייט בשותפות מיט נאך שדכנים, מיט די גרעסטע שדכנים פון דער וועלט: מיט רב אליקום דעם לאנדשדכן, מיט רב מענדעל בראדער, מיט׳ן שמארגאנער שדכן, מיט מאטעל שאפּראן, און מיט יענטיסען, און מיט רב שלום שדכן, און מיט נאך א סך אנדערע, — און געלויבט איז השם יתברך, איך האב א נאמען אויף דער וועלט. וואוהין איך קום און שטעל מיך פאר „מנחם־מענדעל פון יעהופעץ“, בעט מען מיך זיצען, מע דערלאנגט טיי מיט איינגעמאכטס און מע פארנעמט זיך מיט מיר, ווי מיט א ליעבען גאסט, און מע באווייזט מיר די כלה, און די כלה באווייזט מיר וואס זי קאן, זי צערעדט זיך מיט דער גובערנאנטקע אויף פראנצויזיש, שיט ווי פון א זאק, און די מחותנת׳טע זיצט אקעגען איין אויסגעשלייערטע און לאזט נישט אראפּ פון מיר קיין אויג, ווי איינער רעדט: „נו, ווי געפעלט זי אייך? איא, זי קאן?“... איך אליין האב אויך געחאפּט א פאר ווערטער אויף פראנצויזיש און פארשטעה שוין א ביסעל די שפראך; למשל, אז

מע זאָגט מיר: „פּאַרליי וואו פראַנזי?“ (וואָס מאַכט איהר עפּיס אין געזונט?), זאָג איך: „מערסי באָנדזשור“ (געלויבט איז השם יתבּרך). נאָכדעם זעצט מען אַוועק די כּלה, זי זאָל מיר אַ ביסעל שפּיעלען אויפ'ן פּערדעפּיאַן שטיקלעך פון „גאָלדאוני“ און פון „שולמית“ — מחיה נפשות, ממש עס צעגעהט זיך אין יעדען אבר! און דער מחותן מיט דער מחותנת'טע דערוויילע פאַרבעטען מיך, איך זאָל בּלייבּען אויף וואַרמעס. מהכתיתי, פאַר וואָס ניט? ביי'ם טיש רוקט מען מיר אונטער דאָס שענסטע שטיקעל פלייש און מע האָדעוועט מיך מיט צימעסען אין דער וואָכען. נאָכ'ן עסען מאַך איך אַ שמועס מיט דער כּלה: „וואָס, זאָג איך, איז אייער באַגעהר — אַ יוריסט, אַ היגדזשיניר, צי אַ דאָקטער?“ — „געוויינטליך, זאָגט זי, אַ דאָקטער“. און זי הויבּט־אָן ווידער שיטען אויף פראַנצויזיש מיט דער גובערנאַנטקע, און דערוויילע קומט־אונטער די מחותנת'טע און באַווייזט מיר דער טאָכטער'ס האַנטאַרבּייט. „איהר אויסנייהעכץ מיט איהר שטיקעכץ פאַרנעמט איין אויג, זאָגט זי; היינט איהר גוטסקייט פאַרמאָגט נישט קיי־נער; שטיל, זאָגט זי, ווי אַ טויב, און קלוג, ווי דער טאָג!“ אויך דער מחותן פון זיין זייט מאָהלט מיר אויס דעם יחוס זיינעם, פון וואַנען ער שטאַמט און וועמענ'ס איידעם ער איז, ווער איז געוועזען זיין זיידע און זיין עלטערזיידע, און ווער זענען זיינע מחותנים — אַלץ פיינע מענטשען, גבירים, אדירים, נגון מיוחסים, די שענסטע אין דער וועלט! „ניטאָ ביי אונז, זאָגט ער, קיין פּראָסטער מענטש אין דער משפּחה“... „און קיין אָרעמעלייט, זאָגט זי, אויך ניט“... „נישטאָ קיין איינציגער בעל־מלאכה“, זאָגט ער... „נישט קיין שניידער, זאָגט זי, נישט קיין שוסטער“... „קיין שאַרלאַטאַנעס, זאָגט ער, איז ביי אונז נישט פאַרהאַן“... „און קיין משומדים, זאָגט זי, אודאי ניט“... און נאָכדעם, ביי'ם געזעגענען שויז, טהו איך אַ זאָג דעם מחותן, אַז די הוצאות, וואָס קאָסט היינט אין וועג, איז ניט אויסצושטעהן... און אויב ער איז ניט קיין גראָבער נאַר, שטויסט ער זיך, וואָס מע מיינט, און

קעהרט־אום פאַר הוצאות... איך זאָג אייך, ידידי יקירי, דאָס שדכנות איז גאָר נישט קיין שלעכטע פּרנסה, און ווער שמועסט, אַז גאָט העלפט, מע פיהרט נאָך אויס אַ שידוך! בּיי מיר האָט זיך דערוויילע, ווי איך האָבּ אייך שוין געזאָגט, נאָך נישט אויס־געפיהרט גאָרניט, עס קלעפּט זיך עפּיס נישט! תּחילת בּאַווייזט זיך דאָס, דאַכט מיר, גאָר גלייך, וואָס גלייבער קאָן שוין ניט זיין, אָנגעמאָסטען משׁשת ימי בּראשית, צום סוף לאָזט זיך אויס, אַז פע הויבּט זיך גאָרנישט אָן: דעם געפעלט ניט די מויד, דאָרט איז צו אַלט דער בּחור, דאָ איז צופיעל יחוס, דאָרט איז ווינציג געלט, דער וויל דאָס טעלערעל פונ'ם הימעל, און דער ווייסט אַליין נישט וואָס ער וויל, — וואָס זאָלט איהר קלערען, ס'איז פאַרהאַן דערבּיי געניג צרות, מיט יסורים, מיט בּויכוועהטיג, מיט וואָס איהר ווילט! אָט שטעה איך איצט אין אַ פּאָר שידוכים, געוויינטליך, מיט נאָך שדכנים, וואָס אַז דער אויבּערשטער זאָל רחמנות האָבּען און זיי פיהרען זיך אויס. וואָלט מיט זיי געקלונ־גען די וועלט. בּיידע צדדים זענען גבירים אדירים, און מיוחסים — איינע אין דער וועלט, און זייערע טעכטער זענען בּיידע יפת־תּוארס, וואָס מע קריגט זיי ניט, פלאַי־פלאים, בּיידע העכסט־גע־בּילדעט, בּיידע געראָטענע, גוטע, קלוגע, שטילע, און מיט אַלע מעלות, און איך האָבּ דוקא געניג סחורה פון זייערטוועגען. אָט האָבּ איך, למשל, אַ דאָקטער פון אָדעס, וויל ער נישט ווינ־ציגער פון למ"ד אלפים קאַרבּען נדן, און ער מעג ווערען, וואָר'ם וועדליג די פּראַקטיקע, וואָס ער האָט, איז ער ווערטה, זאָגט ער, אַ סך מעהר; און איינעם האָבּ איך פון שדה־לבן, איין אַנטיקעל, אַ קאַרעפּירער אתרוג'על, ער איז אַ מציאה צוואַנציג טויזענט. אין נאָך איינעם האָבּ איך אין יעהופּעץ, וויל ער נישט חתונה האָבּען. און נאָך אַ סך דאָקטוירימלעך האָבּ איך, וואָס געהען־אויס חתונה האָבּען. היינט האָבּ איך יוריסטען אַ גאַנצען פּאַק, פון פופצעהן טויזענט און פון צעהן טויזענט, און קליינע יוריסטלעך, אַזעלכע, וואָס מען וועט בּיי זיי פּועל'ען פאַר זעכס טויזענט און פאַר פינף

טויזענט, און אפשר פאר ווינציגער אויך. היינט האב איך הינד־זשינירען א פאר, וואס פארדיענען שוין אליין געלט, און עטליכע הינדזשינירלעך, וואס זוכען זיך שטעלעס. היינט האב איך א מיש־מאש פון חתנים, אויסגעשפיעלטע, אנטיקען שבאנטיקען, פון טעטרעוויץ, פון מאקארעווקע, פון יאמפעלע און פון סטרישטש, ניט קיין שטודירטע, נאר גלאט אזוי פיינע, אויסגעצייכענטע בחורים׳לעך, משכילים, ציוניסטען — הקיצור, ס׳איז פארהאן ביי מיר, קיין עין־הרע, פון וואס אויסצוקלויבען. דער חסרון איז נאר, וואס דער חתן, וואס וויל יענע כלה, וויל איהם יענע כלה דוקא ניט; און יענע כלה, וואס וויל דוקא יענעם חתן, וויל זי דער חתן ניט. וועט איהר דאך מסתמא פרעגען א קשיה: פאר וואס זאל יענער חתן ניט נעמען יענע כלה, וואס יענער חתן וויל זי ניט, און פאר וואס זאל יענע כלה ניט נעמען יענעם חתן, וואס יענע כלה וויל איהם ניט? בין איך שוין אבער אליין אויך געפאלען אויף דער עצה, נאר סע געהט נישט. ווייסט איהר, פאר וואס? עס מישען זיך אריין אין מיטען פרעמדע מענטשען, גוטע פריינט, מיינען נישט דערביי חלילה קיין שום זאך, און רעדען־אן אויף ביידע חתנים מיט ביידע כלות; ווערט קאלי דאס גאנצע שפיעל. דערווייל לויפען ברייוועלעך הין און צוריק, מיט דעפעשען — עס קעהרט זיך די וועלט! און דא איז אונטערגעשפרונגען דער פסח אין מיטען, האט זיך געשטעלט ווי א ביין אין האלז און האט אנ־געמאכט א שטיקעל איבערשלאג. האב איך מיך מיישב געווען: מיינס וועט פון מיר ניט אנטלויפען, ס׳איז אזא סחורה, וואס ליגט זיך אויס, — פאר וואס זאל איך מיך ניט אראפכאפען אהיים אויף יום־טוב קיין כתרילעווקע, איך בין דארט אזא צייט נישט געווע־זען? ס׳איז ניט קיין יושר פאר ווייב און קינדער, ניט שוין פאר ליי־טען, און זיך אליין איז דאס שוין אויך א ביסעל פריקרע. בקיצור, איך בין געקומען אויף פסח אהיים און שרייב אייך פון דאנען דעם דאזיגען בריעף. וועט איהר דאך מיך פרעגען, למאי האב איך אייך נישט געשריבען ביז אהער? איז דער תירוץ: א איד איז

פאַרמאַטערט, אַ איד האָט קיינמאָל קיין צייט ניט, תמיד בחפזון, נאָר געחאַפּט און נאָר געלאָפֿן; איך האָב אַלץ גערעכנט, ניט היינט איז מאָרגען, אָט־אָט פֿיהר איך אוים מיט גאָט'ס הילף עפּיס אַ שידוך, אַ רעכטען, וועל איך אייך שוין אויסשרייבען אַלסדינג אין פריידען. נאָר אַז עס האָט זיך געמאַכט אַזוי, אַז מיינע אַלע שידוכים האָבען זיך אַ ביסעל פאַרצויגען און געבליבען הענגען אין דער לופֿטען, ניט אַהין, ניט אַהער, האָב איך שוין אָפּגעלעגט מיין שרייבען צו אייך אויף שפּעטער, ביז גאָט וועט מיך ברענגען בשלום אַהיים.

אצינד באַדאַרף מען אייך באַשרייבען, ווי אַזוי איז געוועזען מיין קומען אַהיים צו מיין ווייב און קינדער, באַשרייבען אַלסדינג, אַזוי ווי איהר האָט ליעב; נאָר טאָמער וועט די באַשרייבונג אויסקומען נישט אַזוי קיילעכיג, ווי ביי אייך, זאָלט איהר קיין פאַראיבעל ניט האָבען; איטליכער דרש'עט אַזוי ווי ער קאָן.

אנגעקומען אַהער בין איך, הייסט דאָס, מיט דער באַהן נאָכטען, נאָר מחמת די בלאָטעס זענען דאָ זעהר גרויס, האָב איך מיך געשלעפּט אַ גאַנצע נאַכט מיט דער פוהר, שיער ניט געבליבען דאָרטען פּסח האַלטען מיט'ן בעל־עגלה מיט די פערדלעך אינאיינעם. אייך באַדאַרף זיין באַקאַנט די היגע בלאָטע נאָך פון אַמאָל; נאָר פון זינט מע האָט פאַרקלערט אויספלאַסטערען די שטאָדט מיט שטיינער, איז די בלאָטע, ווי אויף צו־להכעיס, געוואָרען נאָך גרעסער. איהר קאָנט פאַרשטעהן, אַז מע געהט שוין ביי אונז גאָר אַהן קאַלאָשען, הפקר אַ וועלט, און ווייבער זענען געפאַלען נאָך אויף אַ שענערע עצה: זיי געהען גאָר אין די זאָקען, אַ ברכה אויף זייערע קעפּ! געקומען אין דער פריה אין שטאָדט אַריין, האָבען מיר, אַלע פאַרשווינען, געמוזט אַרוים פון דער בויד און געהן מחילה צופוס איבער אַלע גאַסען און איבער'ן גאַנצען מאַרק. עס האָט מיר געפלאַמט דאָס פנים. באַקענטע האָבען מיך אָפּגעשטעלט אין מיטען דער בלאָטע, אָפּגעשטעקט שלום־עליכם איטליכער מיט איין אַנדער חכמה'לע: „אַ, וואָס מאַכט אַ איד?“...

„וואָס הערט זיך עפּיס אין יעהופּעץ אויפ׳ן יריד?“... „זעהט נאָר זעהט, ער געהט שוין אין אַ קאַפּעליש מיט גומענע קאַליאָשען!“...— „לאכט, לאכט, — זאג איך, און קוים־קוים וואס איך שלעפּ די פיס פון דער בלאָטע, — איהר מעגט טאקי לאכען; אויף דער גאנצער וועלט באדארף מען נאך קאלאשען, און דא איז מען פּטור; ביי אייך איז טאקי ארץ־ישראל“... בקיצור, מיר האָבען זיך יאקאש דערשלעפּט אהיים. אין דער היים האב איך געטראָפען א גיהנם. פונ׳ם כשר׳ען מיט׳ן ראמען, מיט׳ן בראטען, מיט׳ן ברע־נען, שטעהט א רויך, און פונ׳ם געשריי מיט׳ן געפּילדער פון די בעל־הבית׳טעס מיט די דיענסטען איז א טארעראם, א גוואלד, מע קאן טויב ווערען — א קלייניגקייט, ערב פּסח! די ערשטע, וואס איז מיר געקומען אקעגען, איז געווען די שוויעגער זאל לעבען, די אייגענע וואס געווען, נישט געמינערט אויף א האר. געשטאנען איז זי אין דרויסען פון פאַרענט איבער עפּיס א הילצערן בעטעל, דאס טיכעל פארבונדען ארונטער מיט צוויי שפּיצען, אין איין האנט האט זי געהאלטען א שערבעל מיט קארעסין, אין דער אנ־דערער האנט א פּלעדערוויש, און געפּרעגעלט די וואנצען. מיך דערזעהען, איז זי ווינציג־וואס נתפעל געווארען, זיך געטהאן איהר ארבייט ווייטער און גערעדט גלייך ווי צו זיך אליין, געשאטען ווי פון א ראזשעק:

— סקאָצעל קומט, מע זאָל דערמאָנען משיח׳ן... אָט איז ער דאָ, דער גענייִדעם... אַז עס געהט ניט אין היזק, זוכט זיך עס אָפּ... אַ ציעג אַנטלויפט, אַ הוהן ווערט פאַרפאַלען, און אַ מאַן קומט צו פאָהרען... צוריק קומט מען נישט נאָר פון יענער וועלט... מע זאָל ניט זיין ערב פּסח, וואָלט איך צעוואָרפען דעם אויווען... ניט אומזיסט האָט זיך נעכטען די קאַץ געוואַשען, און דער הונט האָט אויפגעגעסען די קישקעלעך... שיינה־שיינדעל טאָכטער, אַנו, קום נאָר אַהער, אָט איז דער תכשיט דיינער, די גילדענע קרוין פונ׳ם קאָפּ, דאָס ארון־קודש׳על אונזערס, נעם גיס־אויס די פאַמעניצע!...

אויף די ווערטער לויפט־ארויס מיין ווייב א דערשראקענע.

— טפו זאלסט דו ניט ווערען! — מאכט זי צו מיר. — אפגעזוכט א צייט ווען צו קומען אהיים — דערויף טאקי באדארפט חאליען דארטען אין דער קרענק ימים ושנים, אויסוואלגערען זיך אויף אלע בוידעמס, דיענען אלע עבודה־זרהס, און אויסקראצען זיך קומען אהיים פונקט ערב פסח, ווען מע רייניגט־ארויס דאס לעצטע ביסעל חמץ, און נישט קאנען רעדען א ווארט אפילו, אדער נעמען אויף זיך איין אנדער קליידעל, נישט געהן ווי א שלעפעריין, אזא יאהר אויף דיינע יעהופעצער דאמען, ברענען זאלען זיי, ווי זיי האבען דיך צוגעהאלטען דארטען מיט קלעשטשעס, זיי זאלען גאר נישט דערלעבען די אנדערע טעג פסח, רבונו של עולם! ער זאל דאס אפילו פרעגען, א מכה איהם, וואס מאכסט דו גוטס, אדער די קינדער וואס טהוען? שרה'לע, פייגעלע, יוסילע, נחמה'ניו, משה־הערשעלע! דער טאטע איז געקומען צו פאהרען, קוים מיט צרות דערמאנט זיך, אזא יאהר אויף מיינע שונאים, וואס פאר א פנים דו האסט ביי מיר מיט דעם שענעם קאפעליש! וואס זאגסט דו אויף דעם קינד, מיר זאל זיין פאר זיינע ביינער, לאזט זיך ניט אויסצוואגען דאס קעפעל, א מיתה משונה, גענוג מע מוטשעט זיך מיט זיי א גאנץ יאהר, נא דיר איין ערב פסח, גאט זאל ניט שטראפען פאר די רעד!...

דעם אמת מוז איך אייך זאגען, ליעבער פריינט, אז איך האב מיינע קינדער כמעט ניט דערקענט, און זיי מיך — אוראי ניט, און חאטש מיין ווייב האט מיר געמאכט ניט אזא שענעם ברוך־הבא, ווי איך האב געמיינט, פון דעסטוועגען האב איך ארויסגעזעהען, אז זי איז צופריעדען, ווארום אז איך האב מיך צעקושט מיט די קינדער, איז זי אפגעטראטען אויף א זייט, מע זאל ניט זעהען, ווי זי וויינט ... בעסער און פריינטליכער פון אלע האט מיך באגעגענט דער שוועהר. ער האט זיך דערפרעהט טאקי ווי איין אייגענער טאטע, אדער ווי א קינד, אדער ווי א מענטש, וואס זיצט לאנג־לאנג אין געפענגעניש, און פלוצים דערזעהט ער

נאָך איינעם אַ געפאַנגענעם... מיין שוועהר, זעהר אַ שענער איד מיט שענע שוואַרצע אויגען און מיט אַ שענער באָרד, האָט זיך אין די עטליכע יאָהר אַ שטאַרקען רוק געטהאָן, געוואָרען ווייס ווי אַ טויב. ער האָט מיר אָפּגעגעבען שלום, מיך אַ פרעג געטהאָן „וואָס מאַכסט דו“, און מיט אַ וואונק האָט ער מיך פאַררופען צו זיך אין אַלקיר, און ערשט דאָרטען האָט ער זיך אַרומגעהאַפּט מיט מיר קושען.

— ווייסט דו, מענדעל, וואָס איך וועל דיר זאָגען? — מאַכט ער צו מיר מיט אַ זיפץ. — מע ווערט אַלט! איך בין דערגאַנגען, אַז וואָס אַ יאָהר, וואָס אַ יאָהר ווערט מען עלטער. זעץ זיך קאָרשט אַנידער און דערצעהל מיר, וואָס האָרכט זיך עפּיס נייעס? ביזט אויסגעוועזען אַ וועלט. וואָס טהוט זיך עפּיס מיט אידען, ווי אַזוי איז געווען די אמת'ע מעשה מיט דרייפוסען, וואָס זאָגט מען מכּח מלחמה, און וואָס שמועסט עפּיס דער עולם וועגען פּליטינע? דאָ ווייסט מען נישט אַ לעק, גאָלע בהמות!

דער שוועהר האָט זיך ערשט פאַרקאַטשעט מיט אַ לאַנגען אַ ברייטען שמועס. נאָר פּלוצים לאָזט זיך הערען פון דרויסען אַ קול־נגינה פון דער שוויעגער:

— ברוך! ברוך? (דער ערשטער „ברוך“ געהט מיט איין אויסגעשריי, און דער אַנדערער „ברוך“ שווין מיט איין איבערפרעג, מיט אַ לשון בתמיה: ברוך! ברוך?).

— אַט באַלד, תיכּף ומיד, אַטאַ געה איך, איך געה, איך געה!

אַזוי זאָגט דער שוועהר, און עס טהוט איהם אַ טראָג אין דער לופטען. עטליכע מאָל האָט ער זיך פאַרקאַטשעט אויף צו רעדען מיט מיר, און אַלע מאָל האָט זיך געלאָזט הערען אַ קול־נגינה פון דער שוויעגער: „ברוך! ברוך?“ און אַלע מאָל האָט דאָס איהם אויפגעטראָגען אין דער לופטען: „אַט באַלד, תיכּף ומיד, אַט געה איך, איך געה, איך געה!“... אַ נייע נשמה האָט מען אין דעם דאָזיגען מענטשען אַריינגעזועצט, אַז מע האָט איהם

נאָכ'ן אפּהאַפּען דעם ערב־פּסח'יגען אָנבייסען און נאָכ'ן „בעור חמץ" געגעבען אַ העמד און געזאָגט איהם, אַז מיר קאָנען געהן זאָגען מרחץ. דאָרטען, האָט ער זיך געטראַכט, וועט מען חאָטש קאָנען רעדען אַ וואָרט. צום סוף האָט ער נעבאַך געהאַט אַ טעות, און אַ גרויסען. אין מרחץ האָט מען מיך באַפּאַלען, ווי די ביענען, ווי די היישעריקען אין אַ הונגער־יאָהר. מע האָט מיך שיער ניט אויפגעגעסען אַ לעבעדיגען. איטליכער האָט נאָר געוואָלט, איך זאָל איהם דערצעהלען, וואָס טהוט זיך אין יעהופּעץ, צי ס'איז אמת מיט די דאָרטיגע אַנזעצען, וואָס מע זאָגט, און צי בראָצקי האָט נאָך עפּיס געלט, און וואָס וועט זיין דער סוף מיט דרייפוסען, למאי איז דאָס אַנשוויגען געוואָרען, און ווי קומט דאָס, וואָס ענגלאַנד זאָל זיך אַזוי לאַנג פּאַטשקען מיט די בויערען? און נאָך אַ סך אַזעלכע שאלות האָט מען מיר פאַרגעבען פון אַלע זייטען, מיך צעריסען אויף שטיקלעך, נישט געלאָזט מיך מיט'ן שוועהר אַליין אויף אַ מינוט, נישט געגעבען אונז אַ וואָרט אויסרעדען. דאָס אייגענע איז געווען אויך ביי די „ארבע כוסות" איינקויפען. געקומען מיט'ן שוועהר צו ר ב י ו ד ע ל ו ו י י נ ש ע נ ק ע ר אין קעלער אַריין, האָט מען מיר גענומען שטעקען שלום־עליכמס פון אַלע זייטען, און ס'איז געוואָרען אַ שמועס וועגען „ארץ־ישראל־וויין". יודעל וויינשענקער (שטאַרק פאַרעלטערט געוואָרען, אַהן צייהן) האָט געשריגען אין איין קול, אַז ס'איז גאָר נישטאָ אין ערגיץ קיין ארץ־ישראל־וויין, לא היה ולא נברא, ס'איז ניט געווען און סע וועט ניט זיין! און איינער עפּיס אַ יונגער־מאַן פון היינטיגער וועלט האָט גע'טענה'ט, אַז ער האָט אַליין גע־לייענט אויף די בלעטער...

— וואָס מיר בלעטער, ווער מיר בלעטער? — שרייט יודעל וויינשענקער. — שקרים וכזבים! הולטאַיעס האָבען אויסגעטראַכט, היינטיגע ציניסטען!...

— איך זאָל אַזוי זעהען ביי זיך אַלדאָס גוטס, — טענה'ט נעבאַך יענער יונגערמאַן — ווי איך האָב אַליין געזעהען ארץ־

ישראל־וויין; א סימן, ער הייסט „כרמל" און פארקויפט זיך אין אלע קליינטען אין יעהופעץ.

— אין יעהופעץ, זאגט איהר? — מישען זיך אריין עטליכע מיט א מאל. — אט האט איהר א אידען פון יעהופעץ, מנחם־מענדעל ברוד־הערש לאה־דוואסי'ס! לאז מען פרעגען מנחם־מענדלען, ער ווייסט!

איך וויל אנהויבען רעדען, לאזט מען מיך ניט; אויף איטליכם ווארט פארגיט מען מיר צעהן שאלות, און איידער איך ענטפער־אפ איינעם אויף איין שאלה, פרעגט מיך שוין דער אנדערער פרישע צעהן שאלות: „פאר וואס הייסט דער ארץ־ישראל־וויין „כרמל"?... דער וויין איז טאקי פון ארץ־ישראל, צי פון כרמל?... ווי אזוי געהט ער פון ארץ־ישראל אהער און וויפיעל קאסט ער?... ווער מאכט איהם דארטען?... אידישע קאלאניסטען, טאקי „אונזערע" קאלאניסטען הייסט דאס?... וויפיעל קאלאניעס האבען מיר אין ארץ־ישראל, ווי אזוי הייסען זיי און וואס פאר א שייכות האבען זיי צום באראן רויטשילד?... רויטשילד? וויפיעל שאצט מען איהם?... ווער האט מעהר געלט — בראצקי, צי רויטשילד?... פאר וואס איז רויטשילד א ציוניסט און בראצקי ניט?... ס'איז טאקי אמת, וואס מע זאגט, אז הערצעל דער דאקטער קויפט אפ ארץ־ישראל ביי'ם טערק פון די ציוניסטענ'ס וועגען?... ווי אזוי האבען געהייסען יענע אקציעס אין יעהופעץ, וואס שלום־עליכם באשרייבט זיי אין די ביכלעך? ווער איז ער, אט דער שלום־עליכם? טאקי אמת, אז ער איז אונזערער א בתרילעווקער?"...

— קום, — זאגט צו מיר דער שוועהר, — מע לאזט ניט רעדען א ווארט אין ערגיץ ניט!

ערשט העט־שפעטער, ביי'ם חרוסת רייבען, קאן דער שוועהר קוים האפען מיט מיר א פאר ווערטער, אבער טאקי נישט מעהר ווי א פאר, מחמת די שוויגער לאזט זיך אלע מאל הערען מיט איהר קול־נגינה:

— ברוך! ברוך?

— אָט באַלד, תיכף ומיד, אָט געה איך, איך געה, איך געה...

דערווייל האָבען זיך די ווייבער אָנגעטהאָן יום-טוב'דיג, אויסגעפוצט און אויסגעציערט, ווי מלכות. די שוויגער האָט אָנגעטהאָן אַ טונקעל-גרין-פּאָפּעליאַטע זיידען קלייד מיט אַ געלער קווייטענדיגער זיידענער פּעטשיילע אויפ'ן קאָפּ, און שיינה-שיינדעל — אַ געל זיידען קלייד מיט קווייטען און אַ טונקעל-גרין-פּאָפּעליאַטע זיידענע פּעטשיילע אויפ'ן קאָפּ. און אויך איך האָב מיך אַריינגעהאַפּט צו זיך אין אַלקיר אַריין, זיך איבערגעטהאָן יום-טוב'דיג, ווי עס פּאַסט פאַר אַ „מלך", און דערווייל האָב איך געהאַפּט אַ בויגען פּאַפּיער און שרייב אייך דעם דאָזיגען בריעף, און איך בעט אייך, ליעבער פריינט, איהר זאָלט קיין פאַראיבעל ניט האָבען, וואָס דער בריעף איז אויסגעקומען אַזוי בחפזון'דיג — ס'איז ערב פּסח! אם ירצה השם, חול-המועד, אַז גאָט וועט שענקען דאָס לעבען און איך וועל קאָנען, וועל איך אייך אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות.

פון מיר אייער בעסטער פריינט

מ נ ח ם - מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. ניט באַשערט אַ אידען הנאה האָבען פון דער וועלט. געוועזן, דאַכט זיך, גאָר שען און פיין און יום-טוב'דיג ארום און ארום, באַדאַרף זיך טרעפען איין אומגליק — אַ הונט האָט זיך אריינגעהאַפּט אין קיך, מע ווייסט ניט ווי אזוי, און האָט אויפגעגעסען די „זרוע" מיט'ן „גערגעלע" מיט די איבעריגע שאַלעמויזען, וואָס מע האָט צוגעגרייט צום סדר. עס איז געוואָרען פּלוצים אַ גוואַלד, אַ געשריי — הימעל עפען זיך! איך האָב נאָר געמיינט, אַז מע קוילעט זיך, אָדער ס'איז אַ שרפה, אָדער מע האָט חלילה אָפּגעקאַכט עמיצען מיט זודיג וואַסער פון'ם אויווען. איינער האָט געשריגען אויפ'ן אנדערען, און אַלע

געשרייען האבען זיך צונויפגעגאסען אין איין געשריי. שיינה־שיינדעל האט געשריגען אויף דער דיענסט, די דיענסט האט געשריגען אויפ'ן בעל־הבית: „דער בעל־הבית, זאגט זי, איז אינגאנצען שולדיג, ווארום דער בעל־הבית אז ער געהט, זאגט זי, געהט ער אהן הענט, מאכט קיינמאל נישט צו די טיר, ווי עס געהער צו זיין"... נאר מעהר פון אלע האט זיך געלאזט הערען די שוויגער:

— אוי, א צרה, א שלאק, א דונער! אז די וועלט זאגט משוגע, זאל מען גלויבען... א נאר איז א גזר, איין אייביגער צער, און ערגער פון א הולטאי... געה זיי א נביא'טע און טרעף, אז ער וועט לאזען אפען די טיר, און עס וועט זיך פלוצים ערב פסח אריינהאפען א הונט אין קעך... פאר וואס האט ער עפיס געטראפען גראד צו די געדגעלעך?... אז סע געהט, לויפט דאס... דאס איז יא, ווי מע זאגט: דעם בעסטען ביסען חאפט אויס דער הונט, און דער קוגעל געראט נאר די געסט (דאס מיינט זי מיך)... נו, וואס טהוט מען, אשטייגער, איצט? ברוך! ברוך?

— אט באלד, תיכף ומיד, אטא געה איך, איך געה, איך געה...

איך טהו א קוק אויפ'ן שוועהר'ס פנים און טראכט מיר בשעת מעשה: אז אך און וועה איז דיר, שלים־מזל'דיגער „מלך", און אז אך און וועה איז צו דיין „מלוכה"!!...

זייט געזונט און האט א כשר'ען פסח!

ה נ" ל.

אויף פסח אַהיים

אַ מעשה, ווי אַזוי פישעל דער מלמד איז געפאָהרען פון באַלטע קיין חאַשטשעוואַטע אויף פסח אַהיים און וואָס מיט איהם האָט זיך געטראָפען

געשריבען אין יאָהר 1903

אויף פסח אַהיים

א.

צוויי מאָל אין יאָהר, פּינקטליך ווי א זייגער, ראש־חודש ניסן און ראש־חודש אלול, הֿאָהרט פישעל דער מלמד פון באַלטע קיין חאשטשעוואַטע אַהיים צו זיין ווייב און קינדער — אויף פּסח און אויף סוכות. כּמעט דאָס גאַנצע לעבען זיינס איז איהם באַשערט צו זיין א גאַסט ביי זיין ווייב און קינדער, אפילו זעהר איין אָנ־געלעגטער גאַסט, אָבער אויף א קורצער צייט, אויף יום־טוב; און אוועקגעגאַנגען דער יום־טוב — איז מאַרש צוריק קיין באַלטע, צוריק צו דער קנעלונג, צוריק צום קאַנטשיק, צו דער גמרא, צו די גראָבע פאַרשטאָפּטע קעפּ, צום נע־ונד זיין, צום וואַלגערען זיך אין דער פרעמדער און צום בענקען שטילערהייט אַהיים.

דערפאַר אָבער, אז פישעל קומט אַהיים, איז ער א קיסר! בת־שבע זיין ווייב געהט איהם אַרויס אַקעגען, רוקט־אָן דאָס טי־בעל, ווערט רויט ווי פייער, טהוט איהם א פרעג פאַרבייגעהענדיג, גישט געקוקט, חלילה, גלייך אין די אויגען: „וואָס מאַכסט דו?“ און ער ענטפערט איהר: „וואָס מאַכסט דו?“ און פרויקע זיין זוהן, א בר־מצוה־יונגעל, גיט איהם אָפּ שלום, און דער טאַטע טהוט א פרעג דעם זוהן: „וואו האַלסט דו, אפרים, אין לערנען?“... און רייזעל זיין טאָכטער, נישט קיין מיאוס מיידעל, מיט א קליין פאַרפלאָכטען צעפּעל, חאַפּט איהם אַרום קושען.

— טאטע, וואס האסט דו מיר געבראכט א מתנה אויף יום־טוב?

— סיץ אויף א קליידעל, און דער מאמען א זיידענע פעטשיילע. נא, געב דער מאמען די פעטשיילע.

און פישעל נעמט־ארויס פון טלית־זאק א נייע א זיידענע (מאהלט אייך — א האלב־זיידענע) פעטשיילע, און בת־שבע ווערט נאך רויטער, רוקט־אן דאס טיכעל איבער די אויגען, חאפט זיך צו בעל־הבתי׳שקייט, דרעהט זיך ארום איבער׳ן שטוב און שטעהט אויף איין ארט.

— ווייז נאר, אפרים, די גמרא, לאם איך דיך פארהערען, וואו האלסט דו אין לערנען?

און פרויקע איז דאך דאס וואוילע יונגעל, דער גרויסער מתמיד, די שענע תפיסה מיט׳ן גוטען זכרון, און וויל לערנען! און פישעל הערט איהם, ווי ער זאגט די גמרא, פארדרעכט איהם, און דאס הארץ וואכסט, קוועלט, די נשמה פרעהט זיך — א וואויל יונגעל פרויקע! א צאצקע!

— אויב דו ווילסט געהן אין מרחץ, ליגט אט דא אנגעגרייט א העמד!

אזוי זאגט איהם בת־שבע פארבייגעהענדיג, נישט געקוקט, חלילה, גלייך אין די אויגען אריין, און פישעל פיהלט זיך עפים משונה גוט, ווי א מענטש, וואס האט זיך ארויסגעחאפט פון גע־פענגעניש אויף דער פרייער ליכטיגער וועלט, צווישען אייגענע, נאהענטע און געטרייע. און עס שטעלט זיך איהם פאר א שטארק אנגעהייצטע באד מיט א סך היץ; ער ליגט שוין גאנץ הויך אויף דער אויבערשטער באנק מיט נאך אידען און שוויצט, און בעזעמט זיך, און שמייסט זיך, און וויל נאך.

— אוי, נאך, נאך! גוואלד, אידען, נאך!...

און געקומען פון באד א פרישער, א צאפעלדיגער, כמעט א ניי־געבוירענער, נעמט ער זיך קודם צו דער יום־טוב׳דיגער קריאה.

טהוט און די שבת׳דיגע קאפאטע מיט׳ן נייעם גארטעל, האפט א קוק פארבייגעהענדיג אויף בת־שבע׳ן אינ׳ם נייעם קליידעל מיט דער זיידענער פעטשיילע: נאך גאר א היבש ווייבעל, בלעבען, א צנועה און א צדיקית. און ער געהט מיט פרויקען אין שוהל אריין. געקומען אין שוהל אריין, פליהען שלום־עליכמס פון אלע זייטען: „ברוך־הבא, א איד רב פישעל, וואס מאכט א איד א מלמד?" — „א איד א מלמד קנעלט". — „וואס הערט זיך עפים אויף דער וועלט?" — „וואס זאל זיך הערען אויף דער וועלט? די וועלט איז א וועלט". — „וואס הערט זיך אין באלטע?" — „באלטע איז באלטע"... אלע מאל, אלע האלבע יאהר דער אייגענער נוסח, נישט געמינערט א ווארט. און ניסעל דער חזן שטעלט זיך אוועק דאווגען מעריב, צעלאזט זיך אויף זיין שטימע, וואס געהט וואס ווייטער אלץ שטארקער און שטארקער, און אז עס קומט צו „וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל" — דערלאנגט ער הויך, כמעט ביז׳ן הימעל. און פרויקע שטעהט ביי דער זייט און דאווענט, דאווענט געשמאק, און פישעל׳ס הארץ וואכסט, קוועלט, די נשמה פרעהט זיך — איין עהרליך קינד פרויקע, א כשרם!

— גוט יום־טוב! גוט יום־טוב!

— גוט יום־טוב! גוט יאהר!

פארטיג דער גאנצער סדר אויפ׳ן טיש: די ארבע כוסות, דער מרור, די זרוע מיט די ביצים מיט׳ן חרוסת מיט אלע זיבעצעהן זאכען. פארטיג דאס „הסב־בעט", צוויי בענקלעך מיט א גרויסען קישען. אט באלד ווערט פישעל א מלך, אט באלד זעצט זיך פי־שעל „על כסא מלכותו", מיט׳ן ווייסען קיטעל אויפ׳ן טראן, און בת־שבע די מלכה מיט דער נייער זיידענער פעטשיילע נעבען איהם, אפרים דער פרינץ מיט׳ן נייעם קאשקעט און די פרינצעסין רייזעל מיט׳ן צעפעל אקעגען זיי — דרך־ארץ, אידען, רעשפעקט! פישעל דער מלמד האט זיך געזעצט אויף דער שטוהל געוועל־טיגען!

ב.

די חאשטשעוואַטער וואוילע יונגען, די וואָס האָבען ליעב חוזק מאַכען, אַפּ׳לצ׳עווען פון דער גאַנצער וועלט, און ווער שמור־עסט פון אַ אידען אַ מלמד, האָבען אויסגעקלערט אויף אונזער פּישלען, אַז ער האָט איינמאָל ערב פּסח אַריינגעשיקט צו זיין בת־שבע׳ן אַ דעפּעש בזה הלשון: „רעביאַטאַ סאַבּראַני. דעגני וועזו. פּריגאַטאַוו פּולי. יעדו צאַרסטוואַוואַט“. דער פּשט פון דער דעפּעש איז אַזוי: „אַ קנעלונג צונויפגעשטעלט. שכר־למוד פיהר איך. מאַך קניידלעך. איך פאָהר געוועלטיגען“... די דע־פּעש, זאָגען די לצים, האָט מען אין באַלטע איבערגעחאַפּט אויף דער סטאַנציע, בת־שבע׳ן האָט מען באַזוכט און נישט געפונען גאָרנישט. און פּישלען האָט מען געבראַכט צו פיהרען, מחילה, מיט׳ן עטאַפּ אַהיים. נאָר איך קאָן אייך זאָגען בהן שלי, אַז ס׳איז שקר וכזב. פּישעל האָט קיינמאָל אויף זיין לעבען קיין דעפּעש נישט געשיקט, בת־שבע׳ן האָט קיינער נישט באַזוכט, און פּישלען האָט מען מיט׳ן עטאַפּ קיינמאָל נישט געפיהרט. דאָס הייסט, פיהרען האָט מען איהם אַמאָל געפיהרט מיט׳ן עטאַפּ, נאָר נישט פאַר קיין דעפּעש — פאַר אַ פּאַס גאָר האָט מען איהם געפיהרט! אי דאָס — נישט פון באַלטע, נאָר פון יעהופּעץ, און נישט ערב פּסח, נאָר אין מיטען זומער איז דאָס געווען. עס האָט זיך איהם פאַר־גלוסט, פאַרשטעהט איהר מיך, אַוועקלאָזען זיך קיין יעהופּעץ זוכען אַ קנעלונג, און האָט פאַרגעסען נעמען מיט זיך אַ פּאַס: ער האָט געמיינט, ס׳איז אין באַלטע. האָט ער זיך מיאוס אַריינגעחאַפּט, און האָט שוין פאַרזאָגט קינד׳ס קינדער, אַז זיי זאָלען אין יעהו־פּעץ קיין קנעלונג נישט זוכען...

פון דעמאָלט־אָן פאָהרט ער קנעלען קיין באַלטע, און קומט ערב פּסח, ווערט ער פאַרטיג מיט אַ פּאָר וואָכען פריהער און הויבט זיך אָן באַצייטענס שניידען אַהיים חאַטש אויף שבת־הגדול. ווען זשע איז דאָס געווען? אַז עס שניידט זיך,

דאַס הייסט, אַז דער וועג איז אַ וועג, און מע קאָן קריגען אַ פוהר, און מע קאָן אַריבערפאַהרען דעם בוג אַדער איבער׳ן אייז, אַדער מיט׳ן פּאַראָם. ווי זשע איז אָבער דער דין, למשל, אַז דער שניי לאָזט, די בלאָטע איז גרויס, קיין פוהר איז נישט צו קריגען, דער בוג האָט זיך נאַר־וואָס אָפגעריסען, דער פּאַראָם געהט נאָך נישט, און מיט אַ שיפעל איז מסוכן־נפש, און דער יום־טוב איז אָט־אָט אויף דער נאָז, — וואָס טהוט מען דעמאָלט? איז דער תירוץ: למאי וואָס טהוט מען, אַז מע פאָהרט ערב־שבת פון מאַחניוווקע קיין באַרדיטשעוו, אַדער פון סאַחאַטשאָוו קיין וואַרשאַ, אַרויף אַ באַרג, ביינאַכט אין דער פינסטער, אין אַ שלאַקס־רעגען, מע איז טוידט הונגעריג, און סע לאָפנעט איין אַקס אויך? — איז טאַקי נישט גוט, וואָס זאָלט איהר קלערען?

פישעל דער מלמד ווייסט שוין דעם טעם פון „נישט גוט“. ער האָט שוין געהאַט אויף זיין לעבען, פון זינט ער איז אַ מלמד און פאָהרט פון חאַשטשעוואַטע קיין באַלטע און פון באַלטע קיין חאַשטשעוואַטע, אַלערליי נסיעות און טרעפעניש! ער האָט שוין געפּרובט געהן העכער האַלב וועג צופוס, און נאָך העלפען אונטער־שטופען דעם וואָגען אויך. ער האָט שוין געפּרובט ליגען מיט אַ גלח אין בלאָטע, דער גלח פון אויבען און ער פון אונטען. ער האָט שוין געפּרובט אַנטלויפען פון אַ טיטשקע וועלף, וואָס זענען נאָכגעלאָפען נאָכ׳ן וואָגען פון חאַשטשעוואַטע ביז פעטשאַני, און נאָכדעם האָט זיך אויסגעלאָזט, אַז ס׳איז גאָר געווען הינט, נישט קיין וועלף... נאָר אַזאַ צרה, ווי די, וואָס איז פאָרגעקומען דעם ערב פסח, האָט זיך איהם נאָך נישט געטראָפען קיינמאָל.

די צרה האָט זיך גענומען פונ׳ם בוג, דאָס הייסט, פון דעם, וואָס דער בוג האָט זיך געעפענט אַ ביסעל צו שפּעט און צע־שפּיעלט זיך סאַמע אין דער צייט, ווען פישעל דער מלמד האָט זיך געאיילט אַהיים. און געאיילט האָט ער זיך שטאַרק, ווייל ס׳איז געווען פרייטאָג ערב־שבת און ערב־פּסח, דאָס הייסט יענס יאָהר איז געפאַלען פונקט שבת ערב־פּסח.

ג.

נעקומען צום בוג איז פישעל מיט א גויישער פוהר דאַ־נערשטאַג פאַרנאַכט. דאַס הייסט, לויט זיין חשבון נאָר, האָט ער באַדאַרפט קומען דיענסטאַג אין דער פריה, וואָרום פון באַלטע איז ער אַרויסגעפאָהרען זונטאַג נאָכ'ן מאַרק. דער רוח האָט איהם געטראָגען, ער זאָל אַרויסגעהן אויפ'ן מאַרק נאָכפרעגען זיך אויף איין איבערגעחאַפּטער פוהר! נעחאַי וואָלט ער בעסער געפאָהרען מיט יענקעל־שייגעץ (א באַלטער בעל־עגלה) אויף דער „רעשטע־וואַניע", מחילה פון הינטען הייסט עס, מיט'ן פּנים צוריק, און די פיס זאָלען איהם קליאַקנען, און ס'זאָל איהם אַרויסנודען די נשמה אפילו, — אַלץ וואָלט ער שוין ביז אַהער לאַנג געווען אין דער היים און וואָלט פאַרגעסען פון דער גוטער נסיעה! האָט זיך איהם אָבער געוואָלט א וואַלוועלע פוהר — און דאָס איז דאָך איין אַלטער כּלל, אַז וואָס וואָלוועל קאָסט טייער. יונה דער שפּור, דער וואָס רייהעט פוהרען אין באַלטע, האָט איהם אָבער געזאָגט: „פאָלגט מיך, פעטער, גיט בעסער צוויי קאַרבּוינים, וועט איהר זיצען, ווי א שררה, ביי יענקלען אין דער עגלה פאַריטש, פון הינ־טען אין בויך; געדענקט זשע, איהר שפּיעלט זיך מיט פייער, ס'איז ערב יום־טוב!" באַשערט איין אומגליק, האָט אָבער דער שוואַרץ־יאָהר אונטערגעטראָגען א באַקאַנטען ערל פון האַטשעי־וואַטע.

— ע, טשאַיעש, ראַבין! טשי נע פּאַידעמאַ טשאַסאַם ־אַ האַשטשעוואַטע *?

— דאַברע, א סקילקאַ, למשל, קאַשטאַוואַטעמע **?

וויפיעל סע וועט קאָסטען — דאָס האָט ער געפונען פאַר נויטיג צו פרעגען, און צי וועט ער איהם ברענגען אויף פּסח

---

* עי, חער נאַר, רבי! אפשר פאָהרען מיר קיין האַשטשעוואַטע? —

** גוט, וויפיעל, למשל, וועט דאָס קאָסטען?

אהיים — איז פישלען אפילו אויף די געדאנקען נישט געקומען; ווארום מע זאל אפילו, דאכט זיך, געהן צופוס נאכ'ן וואגען פון באלטע ביז חאשטשעוואטע און מאכען קליינע טריט, ווי בשעת מע שטעהט־אויס שמונה־עשרה, קאן מען אויך אין א וואך צייט אנקומען אויף יום־טוב אהיים.

ארויסגעפאהרען פון שטאדט, האט פישעל שוין באלד חרטה געקריגען אויף דער פוהר, חאטש ס'איז געווען גראם, איינער אליין אויפ'ן גאנצען וואגען, ווי א גראף. ער האט ארויסגעזעהען באשיינפערליך, אז מיט אזא שלעפען זיך, ווי דעם ערל'ס פערדעל שלעפט זיך, וועט ער ווייט נישט איינפאהרען, ווארום ער איז גע־פאהרען און געפאהרען א גאנצען טאג, און איז נאך געווען גאר פון פארענט. און וויפיעל ער האט נישט געמוטשעט דעם ערל, ער זאל איהם זאגען, צי ס'איז נאך עפּיס ווייט, האט איהם דער ערל נישט געענטפערט קיין האלב ווארט, א חוץ: „א כטא יאהא זנא *? ערשט העט־העט, שוין ארום פארנאכט, האט איהם אנגעיאגט מיט א הוק און מיט א פייף און מיט א קנאק יענקעל־שייגעץ מיט זיינע פיער ברענענדיגע אדלערס, באהאנגען מיט גלעקלעך, און מיט דער גרויסער בויך, אנגעפאקט מיט פארשוינען אינוועניג, פון פארענט און פון הינטען אויף דער רעשטעוואניע. דערזעהן דעם מלמד זיצען ביי'ם ערל אין וואגען, האט יענקעל־שייגעץ געגעבען א קנאק מיט דער בייטש אין דער לופטען און האט אויסגעשאלטען ביידען, דעם בעל־עגלה מיט'ן פארשוין, אויף אלע זייטען, אויסגעלאכט זיי מיט'ן פערדעל, ווי יענקעל־שייגעץ קאן, און אז ער איז אפגעפאהרען א ביסעל ווייטער, האט ער בא־וויזען דעם ערל אויף איינע פון זייערע רעדער.

— עי, טשעלאוויטשע, דיווים! אז א טעבע קאלעסע דרעהט זיך **!

---

* ווער ווייסט דאס? — ** עי, מענטשעל, זעה נאר! א ראד דרעהט זיך ביי דיר!

— טפרררררו! — האט זיך דער ערל אפגעשטעלט, אראפּ־געקראכען אינאיינעם מיט'ן מלמד פון וואגען, גענומען קוקען אויף די רעדער, אויף די פלעקלעך, ארונטערגעקראכען אונטער'ן וואגען, געזוכט, און נישט געפונען גארניט.

פארשטאנען, אז יענקעל האט איהם געפיהרט אין באד אריין, האט ער זיך א קראץ געטהאן אין דער פאטיליצע פון הינטען, אונטער'ן קאלנער, און האט אנגעהויבען שעלטען יענקלען און אלע אידען מיט אזעלכע קללות, וואס פישעל האט נאך אויף זיין לע־בען אזעלכעם נישט געהערט; דאס קול איז געגאנגען אלע מאל העכער, דער כעס איז געווארען אלע מאל שטארקער:

— א, שאב טובי יאברא נע בולא! שאב טי נע דאזשדאוו! שאב טובי ליחא האדינא! שאב טי נע דאייחאוו! שאב טי פראַ־פאוו! טי! אי טוואיא סקאטינא! אי טוואיא זשינקא! אי טוואיא דעטשקא! אי טיטקי! אי דיאדקי! אי קומי! אי־אי־אי־אי ווסי וואשי זשידי נעווירנעיע, נעכריסטי פראקלאטעיע*!!!

עס האט לאנג געדויערט, ביז דער ערל האט זיך געזעצט אויפ'ן וואגען און האט זיך אלץ נישט בארוהיגט, אלץ נישט אויפגעהערט לעגען די תוכחה אויף יענקעל בעל־עגלה און אויף אלע אידען, ביז מע איז געקומען מיט גאט'ס הילף אין א דארף אויף נאכט־לעגער.

אין דארף האבען זיי אונטערגענעכטיגט, און אויף מארגען האט זיך פישעל געפעדערט פאור הבוקר, אפגעדאווענט, אפגעזאגט א פארציע „חוק־לישראל", א ביסעל תהלים, איבערגעביסען מיט

---

* א, קיין גוטס זאלסט דו נישט האבען! זאלסט נישט דערלעבען! זאל דיר זיין א שלעכט יאהר! זאלסט נישט דערפאהרען! זאלסט די כפרה ווערען! דו, און דיינע פערד, און דיין ווייב, און דיין טאכטער, און דיינע מוהמעס, און דיינע פעטערס, און דיינע מחותנים, און־און־און אלע אייערע אידען זיי פארשאלטענע!!!

א בייגעל און איז פארטיג געווען צו פאהרען ווייטער. איז אבער דער חסרון, וואס חוועדאר (אזוי האט מען גערופען דעם בעל־עגלה זיינעם) איז נישט געווען פארטיג; חוועדאר האט זיך פאר־זעסען מיט זיינעם א מחותן (א „קום”), פארטרונקען און פאר־הוליעט זיך, און איבערגעשלאפען דעם טאג מיט א שטיק נאכט, און ערשט דעמאלט זיך געלאזט אין וועג אריין.

— סטייטש — האט איהם פישעל געזאגט מוסר, שוין זי־צענדיג אויפ'ן וואגען — סטייטש, חוועדאר! טשארטבע טוואיא מאמע, היתכן? יא טובי נאימאיעט בפירוש נא פראזניק!... דע באג? דע יושר*?

און נאך מוסר־ווערטער האט איהם פישעל אריינגעזעצט, נישט אויפגעהערט איהם צו זעגען און צו פיילען אויף זיין שפראך, ווי ווייט ער קאן, האלב אויף גוייש, האלב אויף לשון־קודש, דאס איבעריגע איהם מסביר געווען מיט די הענט. חווע־דאר האט, נישקשה, גוט פארשטאנען וואס פישעל מיינט, נאר געענטפערט האט ער איהם גארניט, קיין האלב ווארט אפילו. מסתמא האט ער געפיהלט, אז פישעל איז גערעכט, האט ער גע־שטומט, ווי א קעצעלע, ביז ער האט זיך אויפ'ן פערטען טאג בא־געגענט אויף יענער זייט פעטשאני מיט יענקעל־שייגעץ, וואס איז געפאהרען שוין צוריק פון חאשטשעוואטע מיט א הוק און מיט א קנאק און האט אנגעזאגט אונזער פישלען מיט זיין בעל־עגלה א גוטע בשורה:

— איהר מעגט זיך שוין איבערקעהרען צוריק קיין באלטע — דער בוג האט זיך אפגעריסען!

ביי פישלען האט זיך אפגעריסען אין הארצען פונ'ם ווארט „אפגעריסען”. און חוועדאר האט גערעכענט, אז יענקעל מאכט וויעדער א מאל פון איהם א בער, האט ער איבערגע'חזר'ט די

* סטייטש, חוועדאר! דער רוח דער מאמע דיינער, היתכן? איך האב דיך באשטעלט בפירוש אויף יום־טוב! וואו איז גאט? וואו איז יושר?

קללות מיט די חרמות, אויסגע'בטל'ט אלע בייזע חלומות אויף יענקעל'ס קאָפּ און אויף זיינע הענט און פיס, און עס האָט זיך איהם נישט צוגעמאַכט דאָס מויל, ביז ער איז דאַנערשטאָג פאַר־נאַכט געקומען צום בוג. צוגעפאָהרען איז ער גלייך צו פראָקאָפּ באַראַניוק דעם פאַראָמשטשיק, פרעגען, ווען לאָזט ער דעם פּאַראָם, און דערווייל האָבען ביידע ערלים, חוועדאָר און פראָקאָפּ, גענר־מען צו ביסלעך בראָנפען, און פישעל האָט זיך געשטעלט דאַווענען מנחה.

ד.

די זון האָט געהאַלטען ביי זעצען זיך און האָט באַגאָסען מיט איהרע רויטע שטראַהלען די הויכע בערג, וואָס פון ביידע זייטען טייך, ערטערווייז נאָך באַדעקט מיט שניי און ערטערווייז שוין געגרינט, דורכגעשניטען מיט קליינע ריטשקעלעך, וואָס האָבען זיך געשלענגעלט באַרג־אַראָפּ און מיט אַ זשומען זיך אריינגעגאָ־סען אין טייך אריין, באַגעגענט זיך מיט רינענדיגע וואַסערען פון'ם נאָר־וואָס צעשפּאָלטענעם אייז און פון דער געהענדיגער קריהע. ווי אויף אַ טעלער איז געלעגען גאַנץ חאַשטשעוואַטע מיט'ן שפּיץ קלויסטער, וואָס האָט פון דער פאַרגעהענדי־גער זון אויסגעזעהען, ווי איין אָנגעצונדען ליכט. געשטעלט זיך שמונה־עשרה מיט'ן פּנים צו חאַשטשעוואַטע, האָט פישעל פאַר־שטעלט די אויגען, געטריבען פון זיך די מחשבות זרות, וואָס זע־נען איהם געקראָכען אין קאָפּ אריין: בת־שבע מיט דער נייער זיידענער פעטשיילע, פרויקע מיט דער גמרא, רייזעל מיט'ן צעפּעל און די הייסע באָד מיט דער אויבערשטער פּאָליצע, און פרישע מצה מיט גוטע געפּעפערטע פיש, מיט הארבען חריין, וואָס פאַר־געהט אין נאָז אריין, מיט פּסח'יגען באָרשט מיט מצה, וואָס איז טעם גן־עדן, מיט נאָך גוטע זאַכען, וואָס דעם מענטשען'ס יצר־הרע קאָן אויסטראַכטען... און וויפיעל פישעל האָט זיי נישט גע־

טריבען, די מחשבות זרות, זענען זיי אלץ מעהר געקראכען אין מח אריין, ווי זומער־פליעגען, נישט געלאזט איהם דאוונען, ווי סע געהער צו זיין.

אויסגעשטאנען שמונה־עשרה און אויסגעשפיגען צו „עלינו", האט זיך פישעל אוועקגעלאזט צו פראקאפען און האט זיך אריינגעלאזט מיט איהם אין א שמועס מכח פראם און מכח ערב־יום־טוב, געגעבען איהם צו פארשטעהן, האלב אויף גוייש, האלב אויף לשון־קודש, און דאס איבעריגע מסביר געווען איהם מיט די הענט, וואס פאר א יום־טוב פסח איז ביי אידען און וואס הייסט שבת ערב־פסח: אז טאמער, חלילה, פאהרט ער נישט אריבער ביז מארגען אין דער צייט דעם בוג, איז ער א פארפאלענער; ווארום א חוץ, וואס מע קוקט אויף איהם ארוים אין דער היים, זיין ווייב און קינדער (דערביי האט פישעל געטהאן א טיעפען זיפץ, אז עס האט אויסגעריסען א שטיק הארץ), וועט ער, חלילה, אכט טאג כסדר נישט טארען נישט עסען, נישט טרינקען, חאטש נעם ווארף זיך אריין א לעבעדיגער אין טייך אריין! (דא האט זיך פישעל אפגעקערעוועט אן א זייט, מע זאל נישט זעהען, ווי עס שטעהען איהם טרערען אין די אויגען).

פראקאפ בעראניוק האט פארשטאנען, אין וואס פאר א לאגע נעבאך פישעל איז, און האט איהם דערויף געענטפערט, אז ער ווייסט, אז מארגען איז ביי זיי א יום־טוב; ער ווייסט אפילו, ווי אזוי דער יום־טוב הייסט ביי'ם נאמען; ער ווייסט אפילו, אז מע טרינקט ביי אידען וויין און שטארקען בראנפען, אז סע קומט דער דאזיגער יום־טוב; ער ווייסט אפילו, אז עס איז פארהאן נאך א יום־טוב ביי אידען, וואס מע דארף טרינקען בראנפען, און ער הייסט „האמאנע אוחא"; ער ווייסט, אז ס'איז פארהאן נאך א יום־טוב, וואס אלע אידען דארפען זיין שכור, נאר ווי אזוי מע רופט איהם, דעם דאזיגען יום־טוב, האט ער שוין פארגעסען...

— דאברע, הארנע! — האט איהם פישעל איבערגעשלאגען אין מיטען די רעד מיט א וויינענדיגער שטימע. — אלע שא

בודע איז נאַשע פּראַזנעק? טאָמער זאַווטראַ, חלילה, אַל תפתח פּה לשטן, שאַב טאַי טשאַס נעבולאַ *?...

דערויף האָט איהם פּראָקאָפּ גאָרנישט געענטפערט. ער האָט איהם נאָר אָנגעוויזען מיט דער האַנט אויפ'ן טייך, ווי איינער רעדט: „נאַ, זעה, וואָס עס טהוט זיך!"

און פישעל האָט אויפגעהויבען די אויגען אויפ'ן טייך און האָט דערזעהען דאָס, וואָס זיינע אויגען האָבען נאָך קיינמאָל אויף זיין לעבען נישט געזעהען, און ער האָט דערהערט דאָס, וואָס זיינע אויהערען האָבען נאָך קיינמאָל אויף זיין לעבען נישט געהערט. ווארום כמעט קאָן מען זאָגען, אַז פישעל דער מלמד האָט נאָך קיינמאָל נישט געזעהען דעם אמת'ען „אינדרויסען", און אַז ער האָט איהם געזעהען, האָט ער איהם געזעהען נאָר בדרך הלוכו, דורכלויפענדיג פאַרביי פון חדר אין בית־המדרש און פון בית־המדרש אין חדר אריין. דער שענער בלויער בוג צווישען די צוויי גרויסאַרטיגע בערג, דאָס זשומען פון די שלענגעלדיגע ריטש־קעלעך, וואָס קאַטשען זיך אַראָפּ פון באַרג, דאָס רוישען פון דער גנעהענדיגער קריהע, דאָס באַלייכטען פון דער פייעריגער פאַרגע־הענדיגער זון, דער ברענענדיגער קלויסטער, דער פרישער געזונטער ריח פונ'ם ערב־פּסח'יגען אינדרויסען, און ועל־פּולם דאָס זיין אַזוי נאָהענט צו דער היים און נישט קאָנען גרייכען, — די אַלע זאַכען אינאיינעם האָבען אונטערגעהאַפּט אונזער פישלען, ווי אויף פליג־לען, און האָבען איהם אַוועקגעטראָגען אין אַ נייער וועלט אַריין, אין איין „עולם־הדמיון", און עס האָט זיך איהם פאַרגעשטעלט, אַז אריבער דעם בוג איז אַזוי גרינג, ווי אַ שמעק טאַבאַקע, אַבי דער אויבערשטער וויל נאָר טהון אַ שטיקעל נס, מצליח זיין...

אַזעלכע און כדומה אַזעלכע מחשבות האָבען געווידמעט זיך אויף און אָפּ ביי פישלען אין קאָפּ, איהם געטראָגען אין דער

---

* גוט און פיין! וואָס וועט אָבער זיין מיט אונזער יום־טוב? טאָמער מאָרגען, חלילה, אל תפתח פה לשטן, די שעה זאָל גאָר נישט זיין?...

לופטען און פארטראגען איהם אזוי ווייט פונ'ם ברעג טייך, אז ער האט זיך גארנישט ארומגעקוקט, אז ס'איז שטאק־נאכט, און דער הימעל האט זיך אויסגעשטערענט, און א קיהל ווינטעל האט זיך פאר'גנב'עט צו איהם אונטער דער קאפאטע און פון דארט ביז'ן טלית־קטן, — און פישעל האט זיך פארטראכט אין אזעלכע זאכען, וואס האבען זיך איהם נאך קיינמאל נישט גע'חלומ'ט: אין הויות העולם, אין הימעל־זאכען, אין דער גרויסקייט פון דער שענער וועלט, אינ'ם בורא שמים וארץ, וכדומה...

ח.

א שווערע נאכט האט פישעל דער מלמד איבערגעלעבט ביי פראקאפ דעם פאראמשטשיק אין שטיבעל — אזא נאכט זאל זיך שוין נישט אומקעהרען! און ס'איז געקומען דער פריהמארגען מיט א פריינטליך שמייכעל פון דער ליכטיגער פרייליכער זון. א שענער, א זעלטענער טאג האט זיך געשטעלט, מיט א זיסער ווארעמקייט, וואס דורך דעם איז פונ'ם איבעריגען ביסעל שניי געווארען קאשע, און פון דער קאשע — וואסער; און דאס וואסער האט זיך פון אלע זייטען אריינגעגאסען אין בוג אריין, און דער בוג איז געווארען לויטער, העל־בלוי, הויך און משופע'דיג, און נאר זעלטען האט מען באגעגענט יענע גרויסע שטיקער אייז, וואס זעהען־אויס, ווי לעבעדיגע מורא'דיגע חיות, ווייסע עלעפאנטען, וואס יאגען, לויפען, איילען זיך, האבען מורא, זיי זאלען נישט פארשפעטיגען. פישעל דער מלמד האט אפגעדאווענט, פארביסען מיט'ן לעצטען ביסעל חמץ, וואס האט זיך געפונען ביי איהם אין טלית־זאק, און איז ארויסגעגאנגען צום טייך א קוק טהון, וואס הערט זיך מיט'ן פאראם, — און ווי נבהל ונשתומם איז ער געווארען, אז ער האט דערהערט פון פראקאפען, אז דעם פאראם וועט מען קאנען לאזען געהן ערשט הלואי זונטאג נאך האלבען טאג! פישעל האט זיך אנגעחאפט מיטביידע

הענט בײ׳ם קאפ, געמאכט מיט אלע איברים, געפײזערט זיך אויף פראקאפען און גערידעלט איהם אויף זײן לשון, האלב אויף גויש, האלב אויף לשון־קודש, דאס איבעריגע מיט די הענט: למאי האט ער איהם נעכטען געגעבען האפענונג, אז מע װעט הײנט קאנען אריבער דעם טײך מיט׳ן פאראם? דערויף האט איהם פראקאפ גאנץ קאלטבלוטיג געענטפערט, אז ער האט איהם נישט אנגעהויבען צוזאגען איבערפיהרען מיט׳ן פאראם; ער האט איהם נאר צוגעזאגט א ר י ב ע ר פ י ה ר ע ן, און אריבערפיהרען קאן ער איהם, אויב ער װיל, מיט א שיפעל, אויף א לאדקע, אויף א מולטער, און קאסטען װעט דאס איהם נישט װעניגער װי א פאל־טינעק (א חצי רו״ב).

— נעחאי בודע לאדקע, נעחאי בודע מולטער, אבי נע פראז־נעקאװאטע, חלילה, נא דװיר*!

אזוי האט איהם פישעל געזאגט און איז גרייט געװען אין דער מינוט באצאהלען איהם צװײ קארבױנים, אדער גאר זיך לא־זען איבערשװימען דעם טײך, זיך מוסר־נפש זײן צוליעב דעם הײליגען יום־טוב. און ער האט גענומען אונטערטרײבען פראקא־פען, ער זאל שױן גיכער נעמען די לאדקע אדער דעם מולטער און אריבערפיהרען איהם שױן אויף יענער זײט בוג קײן חאשטשע־װאטע, װאו בת־שבע, פרױקע און רײזעל קוקען שױן ארוים אויף איהם. סע קאן זײן, אז זײ שטעהען אויף יענער זײט בוג, דארט אויף יענעם בארג, און זעהען איהם, װינקען צו איהם, מאכען צו איהם מיט די הענט, רופען צו איהם, נאר מע זעהט זײ נישט און מע הערט נישט זײער קול, װײל דער טײך איז ברײט, מורא׳־דיג ברײט, ברײטער װי תמיד!

די זון האט שױן געהאלטען העכער האלב װעג אין טיעפען, לויטער׳ן בלויען הימעל, בשעת פראקאפ האט געהײסען פישלען,

---

* לאז זײן א לאדקע, לאז זײן א מולטער, אבי ניט יום־טוב האלטען, חלילה, אין דרויסען!

ער זאָל שפּרינגען אין מולטער אריין. און אַז פישעל האָט דער־הערט די דאָזיגע ווערטער, האָט ער מיט אַ מאָל אַפּגעלאָזט הענט און פיס און האָט נישט געוואוסט, וואָס ער זאָל טהון. זינט ער לעבט איז ער נאָך נישט געפאָהרען אויף קיין מולטער; זינט ער לעבט האָט ער זיך נאָך נישט געשיפט אין אַ שיפעל. און עס האָט זיך איהם אויסגעדאַכט: אַט־אַט טהוט זיך עס אַ בויג אין אַ זייט — איז מען דאָך אַ קדוש!

— שפּרינג אין מולטער אריין, וועלען מיר שווימען! — האָט איהם פּראָקאָפּ נאָך אַ מאָל געזאָגט און מיט איין מאַך מיט דער האַנט איז ער צוגעשוואומען צום ברעג נאָך נעהענטער און צוגענומען ביי פישלען דאָס פּעקעל פון די הענט.

פישעל דער מלמד האָט גאַנץ פיין פאַרקאַטשעט די פּאָלעס, אנגעהויבען דרעהען זיך אויף איין אָרט, זיך גע׳ישוב׳ט, צי זאָל ער שפּרינגען, צי זאָל ער נישט שפּרינגען? פון איין זייט שבת ערב־פסח, בת־שבע, פרויקע, רייזעל, מרחץ, סדר, מלך... פון דער אַנדערער זייט — סכנת־נפשות, מלאך־המות, „המאבד עצמו לדעת" — זיך אליין גענומען דאָס לעבען; ווארום טאָמער, חלילה, איין בויג — איז דאָך עליו השלום, אוים פישעל!... פישעל האָט זיך מיט די פאַרקאַטשעטע פּאָלעס אַזוי לאַנג אַרומ־געדרעהט אויף איין אָרט, ביז פּראָקאָפּ האָט זיך צעשריגען אויף איהם, געזאָגט, אַז אַט טהוט ער אַ שפּיי און פאָהרט אליין אריבער אויף יענער זייט קיין חאַשטשעוואַטע. דערהערט דאָס ליעבע וואָרט „חאַש־טשע־וואַ־טע", דערמאָנט זיך פישעל אַן זיינע אייגענע און געטרייע, נעמט זיך אַן מיט אַלע כוחות און פּאַלט־אריין אין מולטער אריין. איך זאָג „ער פּאַלט־אריין", ווייל פון׳ם ערשטען שטעל מיט׳ן פוס טהוט זיך דאָס שיפעל אַ בויג אויף איין זייט, מיינט ער, אַז ער פּאַלט, טהוט ער זיך אַ חאַפּ צוריק, און פון דעם חאַפּ צוריק טהוט ער אַ פּאַל מיט׳ן פּנים אַראָפּ, ציהט זיך אויס אויפ׳ן דנאָ, און סע גערויערט עטליכע מינוט, ביז ער קומט צו זיך, און דאָס פּנים איז איהם טוידט, הענט און פיס

ציטערן, און דאס הארץ — ווי א זייגערל: טיק־טיק־טאק! טיק־טיק־טאק!

ו.

ווי בײַ זיך אין דער היים אויפ׳ן בענקעל, זיצט פראקאפ אויפ׳ן שפּיץ מולטער, א מאך מיט דער ווערלע פון איין זייט, א מאך מיט דער ווערלע פון דער אנדערער זייט — דאס שיפעל גליטשט זיך איבער׳ן שפּיגעלדיגען וואסער, און בײַ פּישלען דרעהט זיך דער קאפּ, קוים וואס ער זיצט. ער זיצט? ניין, ער הענגט, ער הענגט אין דער לופטען; אט־אט טהוט ער זיך א שלעכטען ריהר, אט־אט רייסט ער זיך אפּ, איין בויג אויף א זייט — און פליוך אין וואסער אריין, אוים פּישעל!... און בײַ דעם געדאנק קומט איהם אויפ׳ן זינען דער פּסוק פון דער שירה: „צללו כעופרת במים אדירים“ — פּארזונקען ווי בלײַ אין די שטארקסטע וואסערען. און עס שטעלען זיך איהם די האר קא־פּויר פון אזא מין טוידט: סטייטש, נישט קומען אפילו צו קבר־ישראל! און ער איז מנדר... וואס זאל ער מנדר זיין? צדקה? האט ער נישט וואס; ער איז נעבאך א גרויסער, גרויסער ארע־מאן! איז ער מנדר, אז באם גאט וועט איהם ברענגען בשלום אהיים, וועט ער זיצען גאנצע נעכט און לערנען, און וועט דורכ־געהן דורכ׳ן יאהר גאנץ ש״ס, אם ירצה השם, מיט גאט׳ס הילף...

פּישעל וואלט א בעלן זיין וויסען, צי ס׳איז נאך ווייט ביז צו יענעם ברעג. און ווי אויף צו להכעים, האט ער זיך געזעצט מיט׳ן פּנים צו פּראקאפּען און מיט׳ן הינטען צו חאשטשעוואטע. פרעגען פּראקאפּען — האט ער מורא ארויסלאזען א ווארט פון׳ם מויל; עס ווייזט זיך איהם אוים, אז פון׳ם קול אליין וועט זיך דאס שיפעל געבען א הוידע, און לאז זיך דאס שיפעל געבען א הוידע — איז אוים פּישעל! נאר פּראקאפּ אליין עפענט דאס מויל און הויבט אן רעדען. ער זאגט, אז ס׳איז נישטא קיין ער־

גערע נסיעה אויפ'ן וואסער, ווי בשעת קריהע געהט נאך; מע קאן, זאגט ער, נישט פאהרען גלייך, מע מוז זיך קלינגען, דרעהען זיך ארום און ארום, אומקעהרען זיך אלע מאל צוריק.

— אט געהט א שטיק אייז גלייך אויף אונז.

אזוי זאגט פראקאפ און טהוט זיך א נעם צוריק און לאזט דורך פארביי א גאנצע מאכינע, וואס שווימט דורך פארביי מיט א משונה־מאדנע הילך, וואס פישעל האט נאך אזעלכעס קיינמאל נישט געזעהען און נישט געהערט, און ער הויבט ערשט אן פאר־שטעהן, ווי ווייט די דאזיגע נסיעה איז א משונה'דיגע זאך! ער וואלט אוועקגעגעבען מי יודע וואס, אבי ער זאל שוין גיכער קומען צום ברעג, אדער אומקעהרען זיך צוריק.

— א! דו זעהסט? — מאכט צו איהם פראקאפ און ווייזט איהם אן אהין, ארויף.

פישעל הויבט אויף די אויגען פאוואלינקע, האט מורא זיך א שטארקען ריהר טהון, קוקט, קוקט — און זעהט ניט גארנישט; ער זעהט נאר וואסער, וואסער און וואסער.

— דאס געהט אויף אונז א גרויסע קריהע. מע דארף אי־בערלויפען גיך, ווארום צוריקנעמען זיך איז שוין שפעט.

אזוי זאגט פראקאפ און ארבייט מיטביידע הענט גאנץ גע־שמאק, און דאס שיפעל גליטשט זיך, שוועבט, ווי א פיש אין וואסער, און פישעל פיהלט, אז עס ווערט איהם קאלט אין אלע איברים. ער וויל עפיס א פרעג טהון, נאר ער האט מורא איינ־שטעלען זיך. פראקאפ רעדט אבער אליין:

— אויב מיר וועלען נישט פארכאפען פריהער מיט א מי־נוטקעלע, איז שלעכט.

דא קאן זיך פישעל נישט איינהאלטען און פרעגט איהם איבער:

— דהיינו, וואס הייסט שלעכט?

— שלעכט הייסט, אז מיר זענען פארפאלען, — זאגט פראָ־קאָפּ.

— פארפאלען?

— פארפאלען!

— דהיינו, וואס הייסט פארפאלען? — פרעגט איהם איבער נאָך א מאָל פישעל.

— פארפאלען הייסט — עס וועט אונז פארטרייבען.

— פארטרייבען?

— פארטרייבען!

פישעל פארשטעהט נישט רעכט, וואס באדייטען די ווערטער „פארפאלען", „פארטרייבען"; נאָר פיהלען פיהלט ער, אז עס שמעקט מיט „מעבר־יבוק", מיט „יענער וועלט" — און א קאלטער שוויים טרעט איהם ארויס אויפ'ן לייב, און דער פסוק פון דער שירה קומט איהם נאָך א מאָל ארויף אויפ'ן זכרון: „צללו כעופרת במים אדירים" — פארזונקען ווי א בליי אין די שטארקסטע וואַ־סערען...

און בכדי צו בארוהיגען אונזער פישלען, דערצעהלט איהם פּראָקאָפּ א שענע מעשה פון פאראיאהרען אין דער צייט: דער בוג האט זיך אפגעריסען, און דעם פּאראָם האט מען נישט גע־קאָנט לאַזען. האט זיך איהם געטראָפען א פארשוין, איין אקציזנע טשינאָווניק פון אומאַן, א וואוילער פארשוין, צוגעזאגט באצאהלען א גאַנצען „קארבאַוואַנעץ". האבען זיי געהאט א בייז באַנגעניש מיט צוויי מורא'דיגע שמיקער אייז. האט ער זיך גענומען רעכטס, אריין צווישען ביידע קריהעס אין מיטען, געוואָלט דורכשניידען ארויף, האט ער זיך אומגעהרען א בוצקע געטהאָן מיט'ן שיפעל און — באַץ אין וואסער אריין! א גליק, וואס ער קאן שווימען. נאָר דער אומאַנער טשינאָווניק איז קאַפּוט געגאַנגען, און פארפאַ־לען דאס קערבעל.

— פראַפּאַוו קארבאַוואַנעץ! — אזוי האט פּראָקאָפּ אויס־געלאזט זיין שענע מעשה מיט א זיפץ, און ביי פישלען איז דורכ־

געגאַנגען אַ פראָסט איבער'ן לייב און ס'איז איהם טרוקען געוואָ־
רען אין מויל: נישט געקאָנט אויסרעדען קיין וואָרט, ארויסלאָזען
קיין קול, קיין פּיפּס פון'ם מויל.

ז.

סאַמע אין מיטען טייך, סאַמע אין רעכטען שווימען, האָט
זיך פראָקאָפּ אָפּגעשטעלט, געקוקט — געקוקט ארויף וואַסער;
נאָכדעם האָט ער אוועקגעלעגט די ווענלע, ארויסגענומען פון דער
טיעפער קעשענע אַ פלעשעל, איבערגעקעהרט דאָס פלעשעל און
געגעבען אַ צוויי־דריי זופּען און צוריק פארשטעקט דאָס, און אריין
אין קעשענע, און פארביסען מיט עטליכע גאַנצע פעפערלעך, און
פארענטפערט זיך פאר פישלען, אַז ער מוז, ער מוז געבען חאָטש
אַ צוויי זופּ פון'ם „ביטערען טראָפּען“, אַנדערש פיהלט ער זיך
נישט גוט אויפ'ן וואַסער... און ער האָט זיך אויסגעווישט דאָס
מויל און גענומען די ווענלע אין האַנט, נאָך אַ מאָל אַ קוק גע־
טהאָן ארויף וואַסער און אַ זאָג געטהאָן:

— אַ טעפער טרעבאַ טיקאַטי *!

וואוהין אַנטלויפען? פאר וועמען אַנטלויפען? — דאָס האָט
פישעל נישט פארשטאַנען און מורא געהאַט פרעגען; נאָר גע־
פיהלט האָט ער, אַז דאָ שמעקט מיט מלאך־המות, ווארום פראָ־
קאָפּ האָט זיך געשטעלט אויף די קניהעס, גענומען ארבייטען מיט
דער ווענלע אויף אַלע כלים און אַ זאָג געטהאָן צו פישלען און
באַוויזען מיט דער האַנט אויפ'ן דנאָ:

— ראַביו! ליאַהאַי נאַ ספּיד **!

און פישעל האָט באַלד פארשטאַנען, אַז מע הייסט איהם זיך
לעגען, האָט ער זיך נישט געלאָזט לאַנג בעטען. ער האָט דער־
זעהען פון דער ווייטען, ווי אַ גאַנצע חמאַרע רוקט זיך אַן אויף

* אצינד באדארף מען אנטלויפען! — ** רבי, לעג זיך אראפ!

זיי, סע געהט א וועלט מיט אייז, האט ער צוגעמאכט די אויגען, איז צוגעפאלען מיט'ן פנים צום דנא פון דעם שיף און געציטערט, ווי א לעמעלע, און אויסגעשריגען שטילערהייט אויף א קול: „שמע ישראל!" אפגעזאגט דעם קורצען ודוי, געטראכט פון „קבר־ישראל" און פארגעשטעלט זיך, אז אט־אט ליגט ער אויפ'ן אפ־גרונט פון די וואסערען, אט־אט לויפט־צו א פיש און שלינגט איהם איין, ווי דעם נביא יונה, בשעת ער איז אנטלאפען קיין תרשיש. און ער דערמאנט זיך אן דער תפלה פון דעם נביא יונה, און ער זינגט שטילערהייט און וויינט, וויינט מיט טרערען: „אפפוני מים עד נפש — מיך האבען ארומגערינגעלט די וואסע־רען ביז דער נשמה, תהום יסובבני — דער אפגרונט טהוט מיך ארומרינגלען!"...

אזוי זינגט פישעל דער מלמד שטילערהייט און וויינט, גיסט מיט טרערען, האט רחמנות אויף בת־שבע'ן, נעבאך איין אלמנה, און די קינדער יתומים. און פראקאפ ארבייט אויף אלע כלים און זינגט בשעת מעשה זיינס א ליעדעל:

אי, ווי האלקי!
אי, ווי טשארנאקרילע!
טשארנא־קרי־אי־אי־אי־לע*!...

און פראקאפ פיהלט זיך דא אויפ'ן וואסער, ווי אויף דער יבשה, ווי ביי זיך אין דער היים. און פישעל'ס „אפפוני" מיט פראקאפ'ס „האלקעס", און פישעל'ס „יסובבני" מיט פראקאפ'ס „טשארנאקרילע" גיסען זיך צונויף אינאיינעם, און עס לאזט זיך הערען אויפ'ן בוג א מאדנע געזאנג, א מין דועט, וואס איז נאך דארט קיינמאל אזעלכעס נישט געהערט געווארען; עס קאן זיין, זינט דער טייך הייסט „בוג", האט ער נאך אזא מין דועט נישט געהערט...

---

* אוי, איהר האלקעס! אוי, איהר שווארצפליגעלדינגע! שווארצפליגעל־דינגע!

„וואס האט ער אזוי מורא פאר'ן טוידט, ד"ר דאזיגער איד?" — אזוי טראכט זיך פראקאפ באראניוק, נאכדעם אז ער האט אויסגעפעהלט די גרויסע שטיק קריחע, ארויסגעצויגען נאך א מאל דאס פלעשעל פונ'ם אפגרונט פון זיין טיעפער קעשענע, געטהאן א צוויי־דריי זופ און פארביסען מיט עטליכע גאנצע שווארצע פעפערלעך. — „דאכט זיך, אזא קליין אידעל, איין ארעמס, איין אפגעריסענס, וואס איך וואלט פאר איהם נישט אוועקגעגעבען אט דאס שטיקעל מולטער, — און ציטערט אזוי פאר'ן טוידט!"...

און פראקאפ טהוט איהם א טורקע מיט'ן שטיוועל אין זייט אריין, און פישעל טהוט א ציטער. אויף פראקאפען פאלט־אן א געלעכטער, נאר פישעל הערט נישט. פישעל טהוט תפלה, פישעל זאגט ודוי, זאגט קדיש נאך זיין אייגענער נשמה און טראכט מכח „קבר־ישראל"...

— וסטאוואי, דורנעי ראביז, ווזשע פריעחאלי! ווזשע מי או האשטשעוואטע*!

אזוי רופט זיך אן פראקאפ באראניוק צו זיין פארשוין, צו פישעל דעם מלמד, וועקט איהם אויף, ווי פונ'ם שלאף. און פישעל הויבט־אויף דעם קאפ פאוואלינקע, פאמעליך, קוקט זיך ארום מיט די רויטע פארוויינטע אויגען אויף אלע זייטען:

— חא־שטשע־וואַ־טע???...

— האשטשעוואטע! דאוואי, ראביז, פיווקארבאוואנצא**!

און פישעל קריכט־ארויס פונ'ם מולטער און דערזעהט, אז ער איז שוין אין דער היים. ווייסט ער נישט, וואס ער זאל טהון: צי זאל ער לויפען אין שטאדט אריין? צי זאל ער געהן טאנצען? צי זאל ער פריהער דאנקען און לויבען גאט, וואס ער האט איהם מציל געווען פון אזא סכנה? ער באצאהלט דעם ערל דאס האלבע

---

* שטעה אויף, דו נארישער רבי, שוין געקומען צו פאהרען! שוין אין האשטשעוואטע! — ** געב, רבי, א האלב קערבעל!

קערבעל, האפט דאס פעקעל אונטער דער האנט און לאזט זיך לויפען וואס גיכער אהיים, נאר ער בלייבט שטעהן אויף א רגע, דרעהט זיך אוים מיט'ן פנים צום פאראמשטשיק.

— סלוחאי נא, פראקאפע סערדצע. טי פריחאדעט, אם ירצה השם, זאווטרא נא טשארקו פייסאחאווקע אי פראזנעקאווא ריבא דא פישעל ספעקטער. טשויעש? למען השם! *

— א יאק זשע? חיבאזש יא טאקיי דורנעי? — ענטפערט איהם פראקאפ באראניוק און באלעקט זיך שוין באצייטענס פונ'ם פסח'יגען בראנפען, וואס ער וועט מארגען פארזוכען, און פון די יום־טוב'דיגע פיש, וואס ער וועט פארבייסען. — פייסאחאווא הארילקא? זשידיווסקא ריבא? דאברע, ראביו, דאברע! **

פישעל דער מלמד, אז ער איז געקומען אהיים, האט איהם בת־שבע, רויט ווי פייער, מיט איין אנגערוקט טיכעל, א פרעג געטהאן: „וואס מאכסט דו?" האט ער איהר געענטפערט: „וואס מאכסט דו?" האט זי איהם געפרעגט: „וואס עפים אזוי שפעט?" האט ער איהר געענטפערט: „באדארף בענטשען גומל, א נס מן השמים"... און נישט מעהר א ווארט, נישט געוואלט דערצעהלען גארנישט פון דער שענער נסיעה, נישט געווען קיין צייט; ער האט אפילו קיין צייט נישט געהאט פארהערען פרויקען, וואו ער האלט אין דער גמרא, און אפגעבען רייזלען די מתנה און בת־שבע'ן די זיידענע פעטשיילע. דאס אלסדינג איז אפגעלעגט געווארען אויף שפעטער. פישעל האט געוואלט נאך פארחאפען

* הער נאר, פראקאפ, הארצעניו, זאלסט קומען, אם ירצה השם, מארגען אויף א גלעזעל פסח'יגען בראנפען מיט יום־טוב'דיגע פיש צו פישעל מלמד. דו הערסט?! למען השם! — ** ווי דען זשע? צי בין איך דען אזא נאר? פסח'יגען בראנפען? אידישע פיש? גוט, רבי, גוט!

א באָד. קוים־קוים פאַרחאַפּט! און אַז ער איז געקומען פון מרחץ, האָט ער אויך נישט דערצעהלט גאָרנישט. ער האָט דאָס אָפּגעלעגט אויף שפּעטער, אויף נאָכ'ן סדר. ער האָט נאָר געזאָגט אַלע מאָל: „אַ נס מן השמים... בענטשען גומל... דער אויבערשטער פיהרט מיט אַ מענטשען... אַ נס מן השמים... געלויבט איז השם יתברך“...

און ער האָט גענומען מיט זיך פרויקען און איז אַוועק אויף גיך אין שוהל אריין.

כל נדרי [פאַר-
לאָרענע נשמות]

געשריבען אין יאהר 1903

כָּל נִדְרֵי

א.

די נאַכט פון כל־נדרי איז דער „פּאַרנאַס“ געווען שען באַ־ לייכטעט מיט אַלערליי־פאַרביגע לאַמפּען און לעמפּלעך, דעקאָרירט און צונעקליבען אויפ׳ן שענסטען אופן. די מוזיק האָט געשפּיעלט, די אָפּענע סצענע איז געווען גרייט צו באַווייזען דער וועלט אַלע איהרע אַנטיקלעך, חידושים ונפלאות — משונה־מאָדנע גרינגע דינגע גאַז־קאָלירענדיגע קליידלעך, אַ סך בריליאַנטען, משוגענע טואַלע־ טען, נאַקעטע לייבער און פיס, פיס אָהן אַ שיעור!...

— וואָס איז דאָס? — פרעגט דער פרומער לעזער. — משוגע, צי חסר־דעה? וואָס איז דאָס פאַר אַ הפקרות געוואָרען? עשרת ימי־תשובה איז אַ קאַפע־שאַנטאַן! ערב יום־כיפור — מוזיק מיט קליידלעך מיט נאַקעטע לייבער!...

איך וויים, ליעבער פריינט, גלויבט מיר, איך ווייס, אַז ס׳איז ערב יום־כפור; איך ווייס, אַז אין דעם אָרט, וואו היין מיר געהען אצינד, איז נישט אַזוי כּדאי אַריינצוטרעטען אין די טעג, וואָס מען רופט זיי „ימים נוראים“, און די פאַרשוינען, וואָס מיר וועלען זיך דאָרט מיט זיי באַגעגענען, געהערען זיך אַן ווינציג־וואָס מיט׳ן כל־נדרי און מיט׳ן היילינען טאָג יום־כפור, וואָס ער הייסט ביי אונז „שבת־שבתון“, דער שבת פון אַלע שבתים. נאָר פון וואַנען ווייסען מיר, אפשר געפינען זיך אויך דאַ, אינ׳ם דאָזיגען זינדיגען

ארט, זינדיגע אידישע נשמות, און צווישען זיי אויך פארגעסענע, פארוואגעלטע, פארווארפענע, אומגליקליכע נפשות נעבאך, וואס קומען־אפ אויף דער וועלט מעהר פאר פרעמדע זינד. ווי פאר אייגענע? פון וואנען ווייסען מיר, ווער ס'איז מעהר שולדיג אינ'ם נידעריג־פאלען פון די דאזיגע פארלארענע נשמות? פון וואנען ווייסען מיר, וועלכעס איז כדאי און וועלכעס איז ניט כדאי?...

נאך אזא מין שטיקעל הקדמה, וואס שמעקט א ביסעל מיט „על חטא" (און א איד שלאגט זיך אפ „על חטא" און זינדיגט ווייטער), קאנען מיר, דאכט זיך, שוין אומקעהרען זיך צוריק צו דער מעשה.

דער „פארנאס" איז דעקארירט און צוגעקלויבען אויפ'ן שענסטען אופן. די מוזיק שפיעלט. מענטשען דרעהען זיך ארום היין און צוריק אויף איין ענג שטיקעל ערד, וואס מע רופט עס „גארטען", ווארום מע האט דארט אנידערגעזעצט אין זאמד עטליכע משאכאטאשנע בוימלעך, וואס טשאכנען, קוים־קוים וואס זיי דערציהען דעם זומער, און אלץ וואס דא געפינט זיך — איז פאלש און פאלש און פאלש. דער גארטען איז ניט קיין גארטען, די בוימער זענען ניט קיין בוימער, די בריליאנטען זענען ניט קיין בריליאנטען, די שמחה איז ניט קיין שמחה. ס'איז נאר געמאכט, ס'איז נאר גע'מלאכה'ט, בכדי יענער זאל מיינען...

אלע ווייסען דאס, אלע פיהלען דאס, נאר פון דעסטוועגען געהט מען אהער אלע אויף דער נאכט, און מע ברענגט־אויס געלט, מע זיצט און מע הערט, מע געהניצט, נאר מע זיצט... די מוזיק רימפעלט, און עס רימפעלט אויפ'ן הארצען, נאר מע מוז זיצען און הערען ביז'ן סוף. דאנקען גאט, די מוזיק האט אויפגעהערט צו רימפלען, דאס גלעקעל קלינגט, דער עולם געהט פארנעמען ערטער, און דער פארהאנג פון דער אפענער סצענע הויבט זיך אויף, און עס שפרינגט־ארויס א נפש אינ'ם געשטאלט פון א נקבה, אנגעטהאן משוגענערווייז, דאס הייסט, העכער האלב נא־

קעט, און מיט א קול פון א יונג קינד קוויטשעט זי אוים א ניגון, וואס איהר ווייסט ניט, צי זי זינגט קופלעטען, צי זי בייזערט זיך אויף דער דיענסט פאר די קארטאפלים... און חאטש דער גאנצער עולם פיהלט, אז די קופלעטען זענען נאריש און דאס זינגען טויג אויף כפרות, פון דעסטוועגען פאטשט מען בראווא און א צוויי־דריי לעדיגגעהערם רופען זי ארוים פון יוצא וועגען נאך א מאל אויף „בים", און זי לאזט זיך לאנג ניט בעטען, זינגט א נייעם ניגון, נאך ערגער פונ'ם ערשטען, און דער עולם געהניצט און פאטשט „בראווא", און עס הערט זיך ווידער א געשריי: „בים!"...

— דזשאו! טהו א שפרונג, ווער געוואהר, געקומען שוין דראגא־מארישקא, צי נאך ניט? — אזוי רופט זיך אן איינער א גראבער דייטש מיט א רויטער נאז אונטער א גלאנצענדיגען צי־לינדער. דאס איז דער בעל־הבית פונ'ם גארטען.

— איך קום ערשט פון דארטען, נישטא זי נאך. — ענטפערט דזשאו, א יונגערמאנטשיק מיט א רויטען שניפס, מיט א געגאלט פנים, נאר מיט איין אויסגעבויגענער נאז, וואס זעהט־אוים מזרע היהודים.

— וואס וועלען מיר טהון, טאמער קומט ניט, חלילה, דראגא־מארישקא? מע שניידט זיך איין עולם פון היבשע מענטשלעך, רייכע יונגעלייטלעך, מע וואלט געקאנט לייזען שען געלט... וואו קאן זיין אזוי שפעט דראגא־מארישקא?

— למאי אט איז פערי־פיטשי־פוטשי אויך נישטא? — זאגט דזשאו. — דער רוח ווייסט זיי, וואו זיי זענען ערגיץ!... מע בעדארף א לויף טהון צו זיי אהיים!...

— געה, געה, דזשאו, נשמה'ניו, ברענג זיי צו פיהרען פאר די צעפ! — זאגט די רויטע נאז צו דער געגאלטער מארדע, און מע זעהט, אז די רויטע נאז האט יסורים. זי עקט זיך... און דארט, אויף דער סצענע, שפרינגט־ארוים א פארשלעפטע קרענק, קוליעט

זיך איבער דריי מאָל הין און צוריק און מאַכט אַ סך ערגערע העויות, ווי די ערגסטע פּורים־שפּיעלער, און דאָס געפעלט דעם עולם אַזוי שטאַרק, אַז מע פּאַטשט איהם „בראַוואָ" נאָך איידער ער האָט אָפּגעמאַכט אַלע זיינע שטיק, און מע רופט איהם אַרויס נאָך אַ מאָל אויף בּים.

די רויטע נאָז איז אין איינע צרות:

— דזשאָו! וואו איז דזשאָו? נישטאָ דזשאָו! נישטאָ דראַגאַ־מאַרישקאַ! נישטאָ פּערי־פּיטשי־פּוטשי! נישטאָ קיינער, קיינער!...

אַזוי זאָגט די רויטע נאָז און לויפט־אַרום הין און צוריק, ווי אַ פאַר'סמ'טע מויז, איבער'ן גאַנצען „פּאַרנאַס".

און אויף דער סצענע בּאַווייזט זיך אַ פאַרשטעלטער איד, דאָס הייסט, אַ גוי, וואָס האָט זיך צוגעטשעפּעט אַ קלאָטשקע־וואַטע בּאָרד מיט ווילדע פּאות אויף איין אָרשין און קרימט זיך נאָך אַ אידען. די דאָזיגע בּאָרד און פּאות מיט דער שפּיצעכיגער יאַרמעלקע, מיט דער לאַנגער קאַפּאָטע, מיט די שיך און זעקלעך, רופען־אַרויס אַזאַ מין התפּעלות אינ'ם גאַנצען עולם, אַז זיי ווערען שיער ניט די כּפּרה. איינער פון דרויסען טהוט אַ געשריי: „יאַנקעלע!" און דער איד פון דער סצענע טהוט אַ פרעג: „חיים־סראָליק־קוגעל, וואָעס?" און צווישען עולם ווערט אַזאַ געלעכ־טער, גלייך ווי עס איז דאָ געזאָגט געוואָרען מי יודע וואָס פאַר אַ שאַרפע חכמה. און ווער שמועסט, אַז דער איד ציהט נאָך אַרויס פון דער אונטערשטער קעשענע אַ פּושקעלע, נעמט אַ שמעק טאַ־באַק און טהוט אַ ניס, דעמאָלט ווערט איין איינלעגעניש אויף אַ האַלבּע שעה און אַ געשריי: „בּים! בּים! בּים!"... דערפון קאָן מען שוין פאַרשטעהן, וואָס סע טהוט זיך אָפּ, אַז ער הויבּט אָן זינגען דאָס שענע, קלוגע לידעלע, וואָס צענעהט זיך אין אַלע איברים, שאָקעלט בּשעת מעשה מיט'ן קאָפּ אַרויף און אַראָפּ און טרייסעלט מיט די פּאות, טאַנצט און קנאַקט־צו מיט די פינגער:

„הענדעל־פענדעל־מענדעלסאָן,
פּיטעל־טרייטעל־מאַנדעלשטאַם,
שניאור־דרייער־מאירבער,
שמערקאַ־בערקאַ־קולישער“...

דער עולם ווערט מלא גדולה, ששון ושמחה; איינער שרייט: „בראַוואָ!“ דער אַנדערער — „ביס!“ און איינער, אַ דריטער, חאַפּט זיך גאָר אַרויס מיט אַ שרעקליכען „הורררראַ!“, שרייט מיט אַלע כּוחות, גלייך ווי מע האָט איהם דערפאַר באַצאָהלט מי יודע וויפיעל.

דאָס איז אָבער אַלץ פאַר דער רויטער נאָז וויניג. זי געהט אַרום אין איינע צרות, בייזערט זיך, קנייפּט־אונטער שטילערהייט די באַדיענטע, טרייבּט זיי, זיי זאָלען געהן אַ קוק טהון, צי איז ניט געקומען שוין דראַגאַ־מאַרישקאַ? וואו איז דראַגאַ־מאַרישקאַ? וואו איז פּערי־פּיטשי־פּוטשי? וואו איז דזשאָו? ווי אין דער ערד אַריין! שוין זשע זענען זיי ד אַ ר ט ע ן אַלע דריי?...

און דער בעל־הבית פון'ם „פּאַרנאַס“ שטעלט־אַוועק איינעם פון די באַדיענטע ביי דער טיר, און אַליין חאַפּט ער אַ דראָשקע און הייסט זיך פיהרען אויף דער „אידישער גאַס“.

ב.

ווער איז די דראַגאַ־מאַרישקאַ? וואָס קוקט מען דאָ אויף איהר אַזוי שטאַרק אַרויס?

דראַגאַ־מאַרישקאַ איז אַ זינגערין, איינע פון די סאַמע באַליעבטעסטע אין „פּאַרנאַס“. אַליין איז זי פון בודאַפּעשט, זינגט אונגאַרישע מעלאָדיען און ציגיינער־ליעדער מיט אַזאַ שען קול, מיט אַזאַ מין מתיקות, אַז זי נעמט־אַרויס ביי איטליכען באַזונדער דאָס חיות. אַלע איהרע ליעדער, חאָטש מע פאַרשטעהט ניט די ווערטער, זענען פול מיט טרערען, מיט האַרץ, האָבען אין זיך אַ לעבעדיגע נשמה און דערגרייכען ווייט, דערלאַנגען טיעף אין די

ביינער, דערוועקען מאָדנע געפיהלען, רופען־אַרויס טרויעריגע גע־דאַנקען, אַמאָל אַ זיפץ פון'ם טיעפען־טיעפען האַרצען און אָפט־מאָל אַ טרער אויף די אויגען. וואו ליגט דאָ דער סוד באַהאַל־טען: צי אין דער זיסער ווייכער בוימעהלדיגער שטימע? צי אין די געראָטענע קלינגענדיגע ווערטער, וואָס זי גיט זיי צו אַ באַ־זונדער חן בשעת זי רעדט זיי אַרויס? צי אין איהרע שענע, שוואַרצע, טיעפע, פאַרטראַכטע אויגען, וואָס שיינען אַרויס פון איהר קלאָר־וויים־ליכטיג פנים, וואָס איז באַברעמט מיט שענע, קורצע געגרייזעלטע האָר? צי אין איהר קאַנגען האַלטען זיך אויף דער סצענע? צי אין די אַלע זאַכען אינאיינעם גענומען? דאָס איז פאַר געוויס, אַז קוים באַווייזט זיך דראַגאָ־מאַרישקאָ אויף דער סצענע, ווערט נישט קיין ליאַרעם מיט קיין געפילדער; אדרבה, עס ווערט שטיל, אַלע באַקומען עפיס פאַר איהר דרך־ארץ, מע פיהלט, אַז עס שטעהט אַ מ ע נ ט ש אויף דער סצענע, אַ מענטש ווי אַלע מענטשען, אַ מענטש מיט אַ האַרץ, מיט אַ נשמה! און הויבט אָן דראַגאָ־מאַרישקאָ צו זינגען, אַזוי ווערט דער עולם ווי פאַרשטאַרבען, און אַלע וואָלטען וועלען, דאָס זינגען זאָל זיך ציהען און ציהען, עס זאָל זיך גאָר נישט אויסלאָזען... אידען האָבען ליעב געהן הערכען דראַגאָ־מאַרישקאָן דערפאַר, וואָס אין איהר זינגען ליגט אַ סך „מאַראַליש", עס שמעקט מיט'ן אי־דישען שטייגער. אין איהר זינגען הערט זיך אַ קלאָגען, אַ באַ־קלאָגען זיך פון אַ צעבראָכען האַרץ, פון אַ באַלעדיגטער נשמה, און אַ געפיהל פון רחמנות קלעהמט־אַרום דאָס האַרץ, און נישט אַזוי גרינג פאַרגעסט איהר נאָכדעם דאָס דאָזיגע ליכטיגע פנים, מיט די טיעפע, שוואַרצע, פאַרטראַכטע אויגען, און די זיסע ווערטער מיט'ן צוקער־זיסען געזאַנג לאָזען זיך נאָך לאַנג הערען ביי אייך אין די אויהערען.

סע פאַרשטעהט זיך, אַז אויף דראַגאָ־מאַרישקאָן זענען פאַר־האַן אַ סך, אַ סך בעלנים, וואָס ברענגען אוים אַ סך, אַ סך געלט, און די רויטע נאָז איז דערפון רעכט צופריעדען, און די אַלע אי־

בעריגע זינגערינס און טענצערינס זענען איהר, געוויינטליך, רעכט מקנא. זיי זאלען נאר קאנען, וואלטען זיי זי דערטרונקען אין א לעפעל וואסער. אך, ווען זיי זאלען וויסען, וואו איז איצטער דראגא־מארישקא, וואלטען זיי אוועקגעגעבען אלע זייערע פאלשע בריליאנטען, זיי וואלטען איהר שוין צוגעשטעלט א רעכט בענ־קעלע וואו מע באדארף און וואלטען זיך אפגערעכענט מיט איהר, ווי עס געהער צו זיין!

וואו זשע איז געווען דראגא־מארישקא?
אין שוהל צו כל־נדרי.

ג.

דארט, אין א קליין שטעדטעל אין גאליציע, וואו זי איז געבארען, האט זי געהייסען דבורה־מירעל, א אידישע טאכטער, א כשר קינד, געוואכסען ביי פרומע עלטערען פאנאטיקער און גאנץ רייכע לייט, וואס נאכדעם האט זיך ביי זיי דאס רעדעל א דרעה געטהאן צוריק, זיי האבען אנגעווארען דאס געלט, פארארעמט גע־ווארען און אריבערגעפאהרען קיין בודאפעשט, געעפענט פריהער א קלייטעל פון ציגארען, נאכדעם א אידישען רעסטאראן אויף דער אידישער אלטאפענגאס. נאר דער שלים־מזל האט זיי נאכגעיאגט פוס־טריט. ווי געוויינטליך, אין א נייע ארט און אין אזא גרויסער שטאדט, ווי בודאפעשט, האבען זיי אנגעהויבען זיך אנדערש פיה־רען, מאכען א נייע מין לעבען, איבערגעביטען די אידישע נעמען אויפ׳ן אונגארישען שטייגער, אנגעהויבען זיך אנדערש קליידען, די מו־טער אליין האט מיט דער צייט אראפגעווארפען דעם פאריק, און דער עלטערער זוהן האט אנגעהויבען שטודיערען מוזיק — דאס אלסדינג אינאיינעם האט דער פאטער נישט געקאנט אריבערטרא־גען און איז געשטארבען אינ׳ם אידישען שפיטאל, און דאס גאנצע געזינדעל האט זיך צוזעעט און צעשפרייט אויף אלע זיעבען ימים: דער עלטערער זוהן איז אוועק ערגיץ מיט מוזיקאנטען, דער אנדע־רער האט זיך גלאט אוועקגעלאזט אין דער וועלט אריין, א סברה,

אַז קיין בּראַזיליע, און איז פאַרפאַלען, ווי אין וואַסער אַריין; איינע איין עלטערע טאָכטער האָט חתונה געהאַט פאַר אַ משורר אין פּאַחרשוהל, די אַנדערע האָט זיך געשטעלט אין אַ זאָקען־פאַבּריק, און דראַגאַ־מאַרישקאַ איז געבּליבּען אַליין מיט דער מו־טער, איהר מיטגעהאָלפען אין רעסטאָראַן בּאַדיענען די אורחים, געגרייט און דערלאַנגט צום טיש דאָס עסען.

שוין פון דער נאַטור זענען זיי געווען אַלע, נאָר שענער פון אַלע איז געווען דראַגאַ־מאַרישקאַ, און די אורחים, וואָס האָבען בּיי זיי געגעסען קעסט, האָבען ליעבּ געהאַט, אַז נאָר די שענע, בּלי־הענדיגע דראַגאַ זאָל דערלאַנגען צום טיש, נישט קיינער. אַ סך געסט האָבּען איהר געמאַכט קאָמפּלימענטען, אייניגע האָבען זיך ניט בּאַנוגענט מיט קאָמפּלימענטען אַליין, זיך בּאַגאַנגען אַ בּיסעל גראָבּליך, ווי געוויינטליך מאַנסבּילען, אַז זיי דערזעהען אַ שענע צייטיגע פרוי וואָס פּאַסט און האָבען רחמנות, זי קאָן נאָך, חלילה, אי־בּערוואַקסען.

צווישען די שטענדיגע אורחים, וואָס פלעגען אָפט קומען עסען אין'ם אידישען רעסטאָראַן אויף דער אַלטאָפענגאַס, איז גע־ווען איינער אַ גאַנץ רייכער גאַסט פון ווין, מיט'ן נאָמען פייער־שפּייער, אַ יונגערמאַן מיט אַ בּלאַס איידעל פּנים, מיט אַ לאַנגען דינעם האַלז און מיט אַ בּיסעל אַ הייזעריגליכער שטימע, נאָר מיט זעהר גוטע, אַ בּיסעל קורצזיכטיגע אויגען. אַלע צוויי־דריי חדשים פלעגט ער קומען פון ווין קיין בּודאַפּעשט מיט סחורה פון זיין פאָטער'ס אייגענער פאַבּריק, וואו ער האָט זיך גערעכענט אַלס קאָמי־וואָיאַזשער, און פלעגט פאַרבּרענגען עטליכע טעג און קומען אַלע טאָג עסען אין אידישען רעסטאָראַן, וואָס אויף דער אַלטאָפענ־גאַס, און די שענע דראַגאַ איז איהם אַזוי געפעלען, אַז ער האָט איהר איינמאָל, נאָכ'ן צעצאָהלען זיך פאַר'ן עסען, אָהן אַ שום הכנות, — בּשעת מעשה איז איהם נאָר דער דינער לאַנגער האַלז אַ בּיסעל רויט געוואָרען — אויפגעשטאַנען און געבּעטען בּיי איהר די האַנט, דאָס הייסט, ער האָט איהר פאָרגעלעגט, אַז אויבּ זי וויל,

האט ער פאר איהר חתונה. דראגא־מארישקא, וואס האט זיך בשום אופן ניט געריכט אויף אזא זאך, האט איהם גאנץ פשוט געענטפערט, אז זי מוז פריהער איבעררעדען מיט דער מוטער, און די מוטער, דערהערט אזא גליק, האט זי געטריבען די טאכטער, זי זאל געהן וואס גיכער איהם זאגען „יא", און אויף דעם גאנצען געזינדעל איז געווארען א שמחה, א פרייד: די עלטערע שוועס־טער איז געקומען צו לויפען, ניט טוידט, ניט לעבעדיג, מיט'ן מאן דעם משורר, וואס איז כאהר־שוהל, געפאלען דער שוועסטער אויפ'ן האלז, געזאגט, אז איצט וועט קומען א סוף צו זייערע אלע צרות, איהר מאן וועט פארשפארען זינגען אין כאהר פאר פופצעהן קראנען א וואך, די קלענערע שוועסטער וועט פארשפארען ארביי־טען זיעבעצעהן שעה אין טאג ביי די זאקען, און די ארעמע מאמע וועט נישט דארפען שוין שטעהן גאנצע טעג ביי'ם אויוועו. ניש־קשה, פייערשפייער איז געגוג רייך און איז זעהר א גוטער מענטש; ער וועט זיי אלעמען קומען צו הילף, און זיי וועלען אלע ווידער א מאל אויפלעבען, ווי זיי האבען געלעבט אמאל פאר זייער גוטען פאטער, ער זאל האבען א ליכטיגען גן־עדן.ביידע שוועסטער האָ־בען זיך ארומגענומען, צעקושט און צעוויינט זיך פאר פרייד.

ד.

ס'זאל אלסדינג זיין אזוי ווי מיר שטעלען זיך פאר — וואלט דאך קיינמאל אין ערגיץ קיין צרות ניט געווען אויף דער וועלט. אז דער אלטער פייערשפייער, א משוגענער דייטש און א רעכטער עקשן, איז געוואהר געווארען פונ'ם שידוך, וואס דער זוהן האט געטהאן אין בודאפעשט, האט ער איהם ארייגערופען צו זיך אין קאבינעט אריין, געהייסען זיך איבערגעבען די קאסע, איהם ארויס־געגעבען זיין געהאלט, וואס איהם קומט ביז'ן סוף יאהר, און גע־זאגט, אז ער איז פריי, ער קאן שוין געהן דיענען ערגיץ אנדערש, און האט איהם צום לעצטען מאל פארגעלעגט אזא מין תנאי:

אדער אויס שידוך, אדער אויס זוהן. דער יונגער פייערשפייער איז אבער אויך געווען א דייטש און נישט קיין קליינער עקשן, האט ער איהם דערויף געענטפערט, אז מע וועט גיכער פועל׳ען ביי איהם דאס אנדערע, איידער דאס ערשטע, און ער יועט בכלל בעסער שטארבען, איידער נעמען צוריק דאס ווארט, ובפרט, אז ער האט ליעב דאס מיידעל מיט סכנת־נפשות און ער רעכענט זיך פאר איינעם א גליקליכען... און אזוי ווייטער. דער אלטער פייערשפייער האט איהם גאנץ פיין אויסגעהערט; נאכדעם האט ער איהם אנגעוויזען מיט דער האנט אויף דער טיר און א זאג געטהאן:

— אלזא, איז דאס אפגעמאכט? אדיע!

— אדיע! — האט איהם דער זוהן געענטפערט און א בויג געטהאן זיך, און אזוי איז מען זיך צעגאנגען, דער זוהן מיט׳ן פאטער, אויף תמיד.

סע פארשטעהט זיך, אז ס׳איז באלד אוועקגעגאנגען א ווא־רעמער בריעף קיין בודאפעשט צו דראגא־מארישקאן, באשריבען די גאנצע סצענע מיט׳ן פאטער, און ער בעט זי, אז זי זאל זיין גאנץ רוהיג, ער איז שוין ניט קיין יונגעלע; ער איז, ברוך השם, נישט קיין פארפאלענער, ער וועט זיך אפזוכען מיט גאט׳ס הילף א שטעלע אין גיכען, און אז ער וועט זיך נאר צו עפּים צושלא־גען — שטעלט ער מיט איהר חופה אין א גוטער שעה א מזל׳־דיגער, און אזוי ווייטער. און ס׳איז טאקי אזוי געווען. ער האט גיך באטראפען א גאנץ פיינע שטעלע, זיך איינגעארדענט, ווי עס געהער צו זיין, און געקומען צו פאהרען קיין בודאפעשט און גע־שטעלט די חופה.

די חתונה איז געווען אפילו נישט אזא פרייליכע חתונה; ס׳איז געווען, ווי מע רופט דאס אן: „א שטילע חופה־וועטשערע". די מחותנים האבען זיך שטארק געבלאזען; ס׳איז געווען, פאר־שטעהט איהר מיך, ניט אזוי ווי זיי האבען געמיינט. זיי האבען געמיינט א געהויבענע חתונה מיט רייכע מתנות... דער עלטערער־

שוועסטער'ס מאן האט שוין גע'חלומ'ט פון א נייער שטעלע בײ'ם רייכען שוואגער; די קלענערע שוועסטער האט זיך שוין כמעט ווי אפגעזעגענט מיט איהרע חבר'טעס אויף דער זאקען־פאבריק; און אויך די אלטע מוטער האט שוין גערעכענט צומאכען דעם אידישען רעסטאראן: גענוג שוין בראטען זיך בײ'ם אויווען, גענוג שוין באדיענען די אורחים, אונטערטראגען איטליכען עסען. די אלטע מוטער האט אנגעהויבען אפטער ווי פריהער דערמאנען איהרע צוויי זיהן, וואס זענען אוועק אויף דער וועלט; זי האט געהאפט, פארשטעהט איהר, אז זיי וועלען מסתמא דערהערען פונ'ם גליק, וואס זייער יונגערער שוועסטער האט געטראפען, און וועלען געווים קומען צו פאהרען אהיים. מיט איינעם ווארט, איטליכער האט זיך ארומגעטראגען מיט זיין חלום. און אזוי ווי דאס רוב חלומות לאזען זיך אוים מיט גארניט, אזוי האט זיך פון די דאזיגע חלומות אויסגעלאזט א טייך: דער עלטערער שוואגער איז געבליבען אויף זיין אלטער שטעלע; די יונגערע שוועסטער איז געזעסען בײ'ם אלטען ווארשטאט פון די זאקען, די אלטע מאמע — בײ'ם אויוועז; די צוויי זיהן האבען זיך ארומגעבלאנקעט אויף דער וועלט, ווי פריהער. אלע האבען זיך אפגענארט, געהאט א טעות אין חשבון און געבלאזען זיך אויף דער נארישער דראגא מיט איהר נארישען מאן דעם דייטש, וואס ער וויל זיך ניט איבערבעטען מיט'ן פאטער: א מענטש האט אזא רייכען פאטער — און געהט דיענען צו א פרעמדען פאר אזעלכע הונדערט פופציג קראנען געהאלט! נאך דער חתונה האט זיך די עלטערע שוועסטער נישט געקאנט איינהאלטען און האט זיך צעקריעגט מיט דראגאן, אויפגעהערט רעדען מיט איהר און נישט געגאנגען איבער איהר מעהר צו דער מוטער אין 'שטוב אריין. און פון דעמאלט־אן איז אפגענומען געווארען דער שלום־בית אין יענעם הויז און מע האט זיך געגעסען איינס דאס אנדערע לעבעדיגערהייט.

נאך איין דראגא האט זיך געפיהלט גליקליך מיט איהר געליעבטען בערנארד (אזוי האט געהייסען דער יונגער פייערשפייער),

וואס האבען זיך ליעב געהאט ביידע דאס חיות, און מיט איהרע צוויי קליינע מלאכים׳לעך, וואס זענען געבארען געווארען גיך איינס נאך דאס אנדערע, און וואס זי האט זיי ליעב געהאט און אפגעהיט, ווי דאס שווארצאפעל פונ׳ם אויג. איין חסרון נאר, וואס בערנארד איז כמעט קיינמאל ניט אין דער היים, פאהרט־ארום טאג ווי נאכט, קומט צו פאהרען איין מאל אונטער א יום־טוב אויף איין טאג, קושט זיך אן מיט די קינדער און פאהרט ווידער אוועק. נאך א חסרון, וואס בערנארד איז נישט אין בעסטען געזונט. ער איז פון תמיד אן זעהר איין איידעלער. ס׳איז גאר א סברה, אז ער טאר גאר אזוי פיעל ניט הארעווען, ווי ער הארעוועט, ער טאר גאר אזוי פיעל ניט ארומפאהרען, ווי ער פאהרט ארום. דער דאקטאר זאגט, אז זומער באדארף ער האבען רוה, זיך באזעצען ערגיץ „אינם גרינע", אויף א דאטשע הייסט עס, טרינקען מילך וכדומה. נאר בערנארד וויל ניט הערען, ניט זעהן. בערנארד טראכט גארניט וועגען זיך אפילו איין מינוט; דאס גאנצע לעבען זיינס איז דראגא און איהרע צוויי מלאכים׳לעך, און קומט ער צו פאהרען אמאל אהיים און קאן זיי עפּים ברענגען צו פיהרען פון וועג א מתנה און זיצען מיט זיי א טאג, קומט איהם דעמאלט צו געזונט אויף א גאנץ יאהר!

א מענטש איז אבער ניט קיין מאשין, ניט פון אייזען. בער־נארד האט אזוי לאנג געהארעוועט, ביז ער האט זיך געמוזט איינ־מאל אנידערלעגען רוהען; און האט ער זיך אנידערגעלעגט, איז ער שוין מעהר נישט אויפגעשטאנען. דאקטוירים האבען אנגע־הויבען דארט צו זיין גאנץ אפטע געסט, אין דער אפטייק האט מען געקאכט פון זיינעטוועגען רפואות. דער פראפעסאר האט גע־הייסען, מע זאל איהם אפפיהרען ערגיץ אין א קוראָרט, און ס׳איז ניט געוועזן מיט וואס. איז געקומען די עלטערע שוועסטער מיט איין עצה, אז דראגא זאל אוועקשרייבען צו זיין פאטער, צום אל־טען פייערשפייער, א בריוועל, איהם פרעגען: „היתכן? ביז וואַ־נען איז דער שיעור צו זיין ברוגז אויף א זוהן?" האט דאס דער־

הערט בערנארד און איז געווארען אנגעצונדען. ער האט זיך אזש פארהוסט פאר כעס, געבעטען זיך, געזאגט, דער טוידט זאל זיין — צום פאטער זאל מען ניט שרייבען! האט איהם דערויף די שווע־גערין געענטפערט, ווי א געטרייע שוועסטער, אז „ס'איז, כלעבען, ניט כדאי, אז איבער זיין עקשנות זאל איהר שוועסטער, חלילה, בלייבען איין אלמנה"... מע קאן זיך גרינג פארשטעלען, וואס פאר א בורע ס'איז געווארען אין שטוב פון די דאזיגע ווערטער, וואס פאר א שנאה ס'איז ארוים צווישען די צוויי שוועסטער און וואס פאר א גיהנם ס'איז געווארען אין שטוב ביי דער אלטער אלמנה, וואס האט באדארפט שטעהן ביי'ם אויווען און הארעווען און מיט איהר הארעוואניע ראטעווען דעם קראנקען בערנארדען, וואס האט געצאנקט, ווי א ליכט!

נאר דאס איז אלץ פון די זאכען, וואס מע קאן זיי נאך איבער־בערטראגען. ביטערער פון אלץ איז, אז עס קומט דער אומדער־ווארטעטער טוידט פאר דער צייט און רייסט־ארוים מיט גוואלד, אהן א שום רחמנות, דעם יונגען בוים, וואס אויף איהם האבען ארויסגעקוקט און וואס פון איהם האבען געלעבט עטליכע נפשות און ליעב געהאט איהם און געווען צו איהם צוגעבונדען מיט לייב און לעבען.

געשטארבען בערנארד.

ה.

בערנארד איז געשטארבען, און דראגא איז געבליבען מיט צוויי קליינע קינדערלעך, ווי אוים'ן וואסער. די גאנצע צייט, וואס בערנארד האט געקרענקט, האט זיך דער אידישער רעסטאראן אויף אלטאפעגגאס שטארק אפגעשלאגען פון אורחים; די אלטע האט זיך נעבאך אויסגעבראכט וואו זי האט געהאט א פרוטה! דראגא האט פארקויפט וואו זי האט געהאט ערגיץ א שטיקעל ציערונג, אדער א מלבוש. מע איז אריינגעפאלען נאך אין א גרעסערער ארעמקייט, ווי פריהער. מע האט זיך צ־קריגעט,

פיינט געקריגען און געגעסען איינס דאס אנדערע נאך ערגער, ווי ביז אהער. און געקריגעט, פיינט געהאט און געגעסען זיך האט מען דערפאר, וואס אלע האבען געפאדערט פון דער יונגער אלמנה, זי זאל אוועקשרייבען צום אלטען משוגענעם פייערשפייער קיין וויען, ער זאל ארויסשיקען חאטש עפים געלט אויף די ארעמע יתומים נעבאך; זיי זענען דאך זיינע קינדער, זיין בלוט און פלייש... נאר דראגא האט ניט געוואלט פאלגען; זי איז געבליבען געטריי איהר געטרייען בערנארדען נאכ'ן טוידט, ווי פאר'ן לעבען; בערנארד האט געזאגט, מע זאל דעם פאטער ניט שרייבען, איז דאס חייליג! האט מען זי אויסגעמיידט און זיי האבען אליין אוועקגעשריבען צום אלטען פייערשפייער זעהר א מיאוסען בריעף (געשריבען האט איהם דער משורר פון דער בודאפעשטער פאחרשוהל) און רעכט אנגעזידעלט איהם פאר זיין „שטיינערן הארץ” און פאר זיין „הילצערנע נשמה”. האט זיך דער אלטער פייערשפייער דוקא אנגערופען מיט א בריעף, אז ער נעמט ביידע יתומים צו זיך קיין וויען, מיט א תנאי, די מוטער זאל איהם ארויסגעבען א פאפיער, אז זי זאגט זיך אפ פון זיי אויף אייביג און זי טאר קיינמאל צו איהם נישט קומען אויף דער שוועל...

דער דאזיגער בריעף האט שוין אויפגעבראכט אלעמען, און דראגא איז געווען אויסער זיך, פאר וואס מע האט צו איהם געשריבען אהן איהר וויסען. געוויינט, געשריגען, געארבייט, זיך געריסען די האר און צעקריעגט זיך מיט דער גאנצער שטוב און געשווארען, אז זי וועט אוועק פון זיי אויף אייביג.

נאר וואוהין קאן געהן אזא ארעמע יונגע אלמנה, ווי דראגא, מיט צוויי פיצלעך קינדער? זי האט אזוי לאנג געוויינט, ביז זי האט זיך איבערגעוויינט, און א דאנק דעם שוואגער דעם משורר, וואס האט געהאט קענטשאפט מיט זינגערס, האט זי זיך געשטעלט פאר א זינגערין פריהער אין א געמיינעם כאהר, נאכדעם אין א פיינערען כאהר. א שטימע האט זי געהאט פון תמיד א זיסע, און שען איז זי געווען, ווי די וועלט, האט זי אנגעהויבען ביסלעכווייז

אויסנעמען ביי׳ם עולם, ארויסטרעטען מיט איהרע שענע „ציגיי־נער־ליעדער“, פריהער אין די קליינע בודאפּעשטער שענקלעך אדער ווירצהייזער, און נאכדעם אין די גרעסערע גערטנער און קאפע־שאנטאנען, און אנגעהויבען פארדיענען גאנץ שען געלט, זיך אי־בערגעבעטען מיט איהרע אייגענע, און עס האט שוין געהאלטען דערביי, אז זיי האבען איהר גע׳שדכנ׳ט א נייעם שידוך, א אי־דישען קאלבאסניק, איין אלמן מיט עטליכע קינדער, נאר מיט א שענער קאלבאסנע קלייט, די ערשטע אידישע קאלבאסנע אין בו־דאפּעשט.

דער דאזיגער קאלבאסניק, א געזונטער יונג מיט א שווארצער געגאלטער מארדע, מיט א גראבען בויך און מיט גראבע באוואפ־פענע הענט, האט אנגעהויבען אפטליך אריינקומען, שדכ׳ענען זיך צו דער יונגער אלמנה, געגעבען אנצוהערעניש איהר, אז ניט אזעל־כע ווי זי באדארף זינגען אין די שענקלעך, אז זי קאן זיך אפזוכען איהר גליק ערגיץ אנדערש — בקיצור, ער האט איהר פארגעלעגט זיין האנט מיט זיין קאלבאסנע קלייט, און זי האט איהם אפגע־זאגט.

דער קאלבאסניק האט זיך געפונען שטארק באלעדיגט פאר אזא מעשה און איז אוועק א ברוגז׳ער, פאר כעס זיך פארגעסען געזעגענען מיט דער אלטער, און צווישען דער משפחה איז געווא־רען א ניי מחלוקת, א נייע שנאה, נייע קריעגענישען, נייע אינ־טריגעס, ביז עס האט זיך געטראפען א מעשה, וואס ווערט בא־שריבען אינ׳ם קאפיטעל, וואס קומט ווייטער.

ו.

אינאיינעם מיט דער ליכטיגקייט, וויסענשאפט, געזונטהייט און אלע איבעריגע נוצליכע זאכען, וואס די ציוויליזאציע האט פארשפרייט צווישען די מענטשען, האט זי זיי אויך אריינגע־בראכט דעם חשק צו לעבען א גוטען טאג און די תאוה צו אלערליי

פארגעניגענס; און אזוי ווי די איינציגע גליקליכע, וואס זענען תמיד זאט און ווייסען ניט פון קיין צרות, ווילען געניסען וואס מעהר פארגעניגען, און געניסען פארגעניגען האט דאך קיין שיעור און קיין גרונט ניט, אזוי ווי דער ים, — האבען זיך געפונען מענטשען, וואס מאכען זיך דערפון א פרנסה, נעמען זיך אונטער פאר געלט צושטעלען פאר די זאטע און גליקליכע כל המינים פארגעניגענס, וואס דעם מענטשענ'ס פאנטאזיע קאן צוטראכטען.

איינער פון די ערטער אויף צו שעפן פארגעניגן איז דער גרויסער שענער שטאדט איז דער אויבנדערמאנטער גארטן „פארנאס“, מיט די ארעמע פארטשאכנעטע בוימלעך, מיט דער שלעפעריגער מוזיק, מיט'ן ערגסטן בופעט, וואס מאכלים זענען דארט א סם-המות צום מאגן, מיט די ערגסטע וויינען, וואס זענען זויער ווי עסיג און זענען מיט גאלד גלייך — און פון דעסטוועגן לויפן אהינצו די זאטע, גליקליכע מענטשן, שעפן פארגעניגן אלע נאכט, און נאר ביינאכט, ווארום דאס רעכטע לעבן הויבט זיך ערשט אן דארטן שפעט נאך האלבע נאכט...

אהער, אין דעם דאזיגן „פארנאס“, איז אריינגעפאלן אונזער דראגא-מארישקא, ווי דאס שפיעלפויגעל, וואס פאלט-אריין אין שטייגעלע אריין; דאס פויגעלע טאנצט, שפרינגט, שטעלט זיך אוועק און הויבט אן זינגען, זינגט-זינגט אהן איין אויפהער, און מענטשן קוקן און הארכן, ווי שען דאס פויגעלע זינגט, און קוועלן-אן פון דעם און קלויבן פארגעניגן. קיינעם פאלט גאר ניט איין בשעת מעשה, אז דאס פויגעלע ניט סע טאנצט, נאר סע רייסט זיך פון געפענקעניש, ניט סע זינגט, נאר סע וויינט, וויינט און קלאגט נאך דער פרייהייט, וואס סע האט פארלארן, וויינט און קלאגט אויף דער ענגער וועלט, אויף די שלעכטע מענטשן, וואס האבן דאס געפאנגען און פארשלאסן אין דער ענגער טורמע, צוגענומען ביי דעם דאס גליק אויף אייביג!

צווישן די אלע אנדערע מיטלען, וואס מענטשן האבן צוגעטראכט אויף חאפן שפיעלפויגעלעך, איז פארהאן אויך א

פראסט, נאר זעהר א גוט מיטעל: מע שיט־אוים אויף דער פארשפרייטער נעץ א סך קערענדלעך, קומט דאס הונגעריגע פויגעלע צו שפרינגען, פיקט־פיקט די קערענדלעך אזוי לאנג, ביז סע פארפלאנטעט זיך נעבאך אין דער נעץ — און פארטיג!

אויף צו חאפען יונגע אומשולדיגע נשמות האבען מענטשען צוגעטראכט דאס בעסטע מיטעל: גאלד און בריליאנטען — די צוויי זאכען, וואס ס'איז שווער אקעגען זיי ביישטעהן! די ארעמע דראגא־מארישקא האט באדארפט זיין שטארקער פון אייזען, זי זאל אויסשטעהן אזא שווערען נסיון, ווי א קאנטראקט אויף דריי הונדערט רובעל א חודש מיט מתנות (בריליאנטען), נאר פאר א פאר מאל ארויסגעהן אויף דער סצענע, אפזינגען א צוויידריי ציגיינער־ליעדער, וואס זי זינגט זיי אזוי זיס, אזוי געשמאק, אז עס צעגעהט זיך אין יעדען אבר. דער פארשוין, וואס האט איהר פארגעלעגט אזא מין קאנטראקט, דער בעל־הבית פונ'ם „פארנאס", אט א יענער וואס מיט'ן גלאנצענדיגען צילינדער און מיט דער רויטער נאז, נאר מיט א סך בריליאנטענע רינגען אויף די גראבע פינגער, איז ניט אפגעטראטען פון איהר אויף קיין טראט. פון דער ערשטער מינוט אן, וואס ער האט זי דערזעהען און דערהערט זינגען אין גארטען אין בודאפעשט, איז ער צו איהר צוגעזאטען געווארען און האט איהר ארויסגעזאגט גאנץ עפענטליך, אז איהר ארט איז ניט דא, אין דעם ארעמען שענקעל, נאר ביי איהם, אין דעם שענעם „פארנאס"; דארטען וועט מען זי, זאגט ער, פאר איהרע ציגיינער־ליעדער אפגילטען, אפשיטען מיט בריליאנטען. א סימן — אט צעהלט ער איהר אפ באלד דריי הונדערטער, רוסישע באנקנאטען במזומנים, פאר'ן ערשטען חודש, שרייבט איהר אונטער א קאנטראקט אויף א גאנצען סעזאן און נעמט זי אויף זיינע אייגענע הוצאות ביז אהין אויפ'ן ארט.

און נישט לאנג געטראכט, נעמט ער ארוים א גאנץ גרויסען טייסטער, באציערט מיט א מאנאגראם פון בריליאנטען, פול אנגעשטויסען מיט קנאקענדיגע באנקנאטען, און די בריליאנטענע

פינגערלעך ביי איהם בלישטשען און פינקלען זיך אפ אין אלער־ליי פייערלעך, און די ארעמע דראגא־מארישקא קוקט אויף די פעקלעך קנאקענדיגע באנקנאטען און אויף די פינקעלדיגע ברילי־אנטען, און די ערשטע מחשבה, וואס פליהט איהר דורך אין קאפ, איז איהרע צוויי טייערע ליעבע טייבעלעך: „וויפיעל גלעזער מילך קאנען זיי דערפאר האבען! וויפיעל העמדעלעך! וויפיעל פאר שיכעלעך!“... און אויך די אלטע מוטער קוקט אויף די קנאקענ־דיגע באנקנאטען, ווי א הונגעריגע קאץ אויף געבראטענע לעבער, באלעקט זיך אזש און קוקט אויף דער טאכטער, ווי איינער רעדט: „שטיא! דו קוויינקעלסט זיך נאך?“... און די עלטערע שוועסטער דערשמעקט געלט, קומט זי צו לויפען, נישט טוידט, נישט לעבע־דיג, חאפט זי ארום קושען און רוימט איהר איין א סוד אויפ׳ן אויהער:

— נעם, נארעלע, און פאהר! דארט איז א לאנד פון נא־ראנים, פון גאלד און פון בריליאנטען! געלט איז דארט ווי מיסט און בריליאנטען וואלגערען זיך אין די גאסען!

דראגא ענטפערט איהר דערויף גארנישט; נאר איהרע שענע, שווארצע, טיפע אויגען קוקען אהין, וואו איהרע צוויי טייערע ליעבע טייבעלעך ליגען און שלאפען ביידע אין איין בעטעלע, די קעפלעך צעקאשמעט, די הענטליך צעווארפען און די בעקלעך ביי זיי בליהען, ווי פרישע, שמעקענדיגע רויזען, און די אויגען ווערען איהר נאסליך פון טרערען.

אלע פארשטעהען דעם דאזיגען לאנגען טרויעריגען קוק, אלע וויסען וואס באדייטען די דאזיגע שטילע טרערען, און די אלטע ארעמע מוטער טרייסט זי, זאגט איהר צו, שווערט איהר ביי איהר עלטער, אז זי וועט אפהיטען די קינדערלעך, ווי דאס שווארצ־אפעל פונ׳ם אויג! זי ווייסט, נישקשה, ווי אזוי אפהיטען א קינד; זי האט שוין אויף איהר לעבען עפיס אויפגעצויגען קינ־דער!...

און צוויי כחות האלטען מלחמה, א שווערע שטארקע מלחמה: דער כח פון ליעבשאפט און געטריישאפט צו די קליינע טייערע קינדערלעך, און דער כח פון גאלד, פון באנקנאטען און בריליאנטען.

דער כח פון גאלד האט איינגענומען...

ז.

דער גיהנם, ווערליג די אלטע ספרים פון אלע פעלקער שטעלען איהם פאר, איז א מין קאלד־אויווען א גרויסער, וואס הייצט זיך פון אייביג ביז אייביג, ברענט מיט א העליש פייער. די רשעים דארטען בראטען זיך און פרעגלען זיך, ווי קאטשקעס, מלאכי־חבלה מיט אייזערנע ריטער שמייסען זיי פון הינטען, גנאטעווען, שטעכען מיט אנגעגליהטע אייזענס, טרייבען אויף הרעטשקע, שטעלען אויף צוויעקעס, הענגען־אויף פאר די צינגער און ווארפען כף־הקלע פון איין עק וועלט ביז'ן אנדערען עק.

יענע מחברים, וואס האבען אזוי באשריבען דעם גיהנם, האבען, אפנים, נישט געוואוסט נאך, אז עס קאן געמאהלט זיין א גיהנם, באלייכט מיט עלעקטרישע לאמפען, מיט שענע צוגעקלויבענע קאבינעטען, די מוזיק זאל שפיעלען, און די רשעים, אויסגעסטראצעלט אין זייד און אין סאמעט, באהאנגען מיט גאלד און בריליאנטען, זאלען נישט פרעגלען זיך אויף הייסע סקאווערדעס, נאר זיי זאלען עסען און טרינקען, שפיעלען און זינגען, טאנצען און שפרינגען.

אין אזא מין גיהנם האט זיך געפונען אונזער ארעמע דראגא.

די קנאקענדיגע באנקנאטען מיט די פינקעלדיגע בריליאנטען פון יענעם פארשוין, וואס איז געקומען זי נעמען אויף גאסט־ראלען, דער מוטער'ס רעד, דער שוועסטער'ס קושען זיך, דאס שווערע, טרויעריגע געזעגענען זיך מיט די צוויי טייבעלעך און

די נסיעה אין א ווייט פרעמד לאנד, האבען איהר אזוי פארדרעהט דעם קאפ, אז זי האט זיך גאר ניט צוגעקוקט צום קאנטראקט, וואס זי האט אונטערגעשריבען, ניט באמערקט דעם פונקט נומער 13.

וואס איז געשטאנען אינ'ם פונקט נומער 13? דארט איז געשטאנען: „איך, די זינגערין דראגא־מארישקא, פארבינד מיך בלייבען אין „פארנאס" אלע נאכט ביז דאס פייער ווערט געלאשען, מיט די געסט באדארף איך זיין פריינטליך, צו אלעמען צו־געלאזט, און אזוי ווייטער"... די ווערטער „פריינטליך" און „צו־געלאזט" האט דראגא תחילת ניט פארשטאנען, און אז זי האט דאס פארשטאנען, איז שוין געווען צו שפעט, און זי האט שוין דערצו גארנישט געקאנט העלפען... ווי גרויס איהר נויט איז ניט געווען צו געלט, ווי שען און רעש'ענדיג ס'איז ניט געווען דאס אויפנעמען, וואס מע האט זי אויפגענומען אלע נאכט ביי איהר ארויסטרעטען אין „פארנאס", ווי רייך עס זענען ניט געווען די מתנות, וואס מע האט איהר אונטערגעטראגען פאר איהר שען זינגען, און נאך מעהר פאר איהר שען פנים, — ווי גוט דאס אלסדינג איז ניט געווען, קאן איך אייך פארזיכערען, אז זי וואלט דאס אלס־דינג אוועקגעשענקט, א שמיץ געטהאן אין פנים אריין און אנט־לאפען צוריק אהיים, ווען זי וואלט ניט זיין געבונדען מיט הענט און פיס, ווי א פליעג אין שפינוועבס, ווען זי וואלט ניט זיין אזוי עלענד אין א פרעמד לאנד, צווישען מענטשען, וואס זי פאר־שטעהט ניט זייער שפראך און וואס זיי ווילען ניט וויסען פון איהר אייגען וועלטעל, אחוץ איהר זינגען און אחוץ איהר שען פנים... און אז איהר וועט צולעגען דערצו די אלע נפשות, וואס דרעהען זיך ארום איהר, די אלע זינגערינס מיט די טענצערינס, וואס פאר־קויפען זיך פאר געלט בפרהסיה, מיט איין אונגעהייערער חוצפה, מיט אזא־נ־עזות און מיט אזא ציניזם, וואס זי האט דאס קיינ־מאל נישט געזעהען און נישט געהערט און אפילו זיך נישט פאר־געשטעלט — דאס אלסדינג, אז איהר וועט צונויפנעמען איינ־

איינעם, וועט איהר גרינג פארשטעהן, פאר וואס איך רוף אן איהר לעבען אין „פארגאס“ מיט'ן נאמען „גיהנם“.

פאר ווענען ס'איז א גן־עדן — פאר איהר איז דאס געווען א גיהנם.

די שלעפעריגע מוזיקאנטען שפיעלען א שלעפעריגען וואלס; די שלעפעריגע באדיענטע מיט די שווארצע פרעק און מיט די ווייסע שניפסען שטעהען, ווי די טאקען, און ווארטען, ביז מע וועט זיי הייסען עפים דערלאנגען; די לאזשעס ארום און ארום זענען באזעצט מיט שלעפעריגע געסט, וואס זענען כלומרשט פרייליך, און א גאנצע חאליאסטרע פון האלב־נאקעטע, אנגעפארבטע און אנגעקראכמאלעטע זינגערינס און טענצערינס דרעהען זיך ארום אין זאל, אדער זיי שטעהען אויף אויסציקלויבען, ווי די בהמות אויפ'ן יריד, קוקען מיט די אונטערגעשמירטע אויגען ארויף אין די לאזשעס אריין צו די געסט, ווארטען, טאמער וועט זיי עמיצער איינלאדען אויף א גלעזעל שאמפאניער־וויין, אדער א פשוט'ע גלאז ביער, אדער גאר א שטיקעל הערינג מיט ברויט... נאר קיינער רופט זיי ניט, קיינער וויל זיי ניט, קיינער קוקט נישט אויף זיי, און דער, וואס קוקט, קוקט ער פון אויבען אראפ, ווי אויף צו־נויפגעטריבענע נארישע שאף.

— קיי און שפיי!... דער רוח ווייסט וואס... נישט איינע א רעכטע!...

אזוי זאגט איינער פון די געסט מיט א לאנגען געהניץ, קוקט־אראפ אויף די אנגעפארבטע, אנגעקראכמאלעטע נאקעטע לייבער פון די צונויפגעטריבענע נארישע שאף, און די צונויפגעטריבענע נארישע שאף קוקען־ארויף מיט גרויס קנאה אהין, אין יענער לאזשע, וואו סע זיצט די דראגא־מארישקא און נאך איינע א באַ־ריהמטע טענצעריז, א געניטע שאנסאנעטין, מיט א מאדנע דריי־גארענדיגען נאמען „רעטשי־פיטשי־פוטשי“, און א פרייליכע קאמ־פאניע זיצט מיט זיי און הייסט זיך דערלאנגען אלע מאל שאמ־

פאניער־ווייז. די פרייליכע קאמפאניע באשטעהט פון דריי יונגע־לייט, וואס איינעם פון זיי איז אנגעזאלעט אויפ'ן הארצען: ער האט זיך צעאמפערט מיט'ן ווייב, איז ער נעקומען אהער פאר־טרינקען די צרות; איינער איז דוקא ניט צעקריעגט מיט'ן ווייב — וואס האט ער צו איהר? ער האט ערשט ניט־לאנג חתונה געהאט און האט גענומען היבש נדן, און געקומען אהער איז ער ניט אליין — חברה האבען איהם פארשלעפט, איהם צו־געזאגט באקענען מיט צוויי „אנטיקלעך"; און דער דריטער איז גלאט א שארלאטאן, וואס האט זיך פארחוליעט און פאר'שכור'ט אזוי שטארק, אז ס'איז איהם נמאס דאס לעבען; אלץ איינס דארף מען שטארבען — לאז שוין בעסער זיין אינאיינעם מיט דער דראגא־מארישקא און מיט דער רעטשי־פיטשי־פוטשי!...

ח.

רעטשי־פיטשי־פוטשי, די ערשטע טענצערין אין „פארנאס", איז דער איינציגער לעבעדיגער מענטש, וואס דראגא־מארישקא קאן זיך מיט איהר צונויפרעדען. פון דער ערשטער מינוט אן זענען זיך די צוויי ארטיסטקעס צונויפגעגאנגען, געווארען גוטע שוועסטער, און רעטשי־פיטשי־פוטשי, איין אלטע בעל־עבירה'ניצע, האט גענומען לעהרנען מיט איהר נייער שוועסטער הלכות שאנ־סאנעטין, לייענען איהר לעקציעס:

— ביזט נאך גאר א ציגעלע, ווי איך זעה־ארויס, א כשר בהמה'לע. דו ווייסט ניט, וואס זיי זענען, אט די אלע פראנטען און אלע מאנסבילען אויף דער וועלט! הינט, וועלף, ווילדע חיות זענען גאלד אקעגען זיי! מע באדארף מיט זיי לעהרנען בלק, זיך נוקם זיין אין זיי, צאפען זייער בלוט, און דער עיקר — וואס מעה־רער געלט ארויסברענגען זיי, צונעמען, אויסרייניגען, אויסזוויגען, און לאזען זיי געהן צו אלדי שווארצע יאהר! זיי זענען אלע אסור

לרחם, בײ זײ צו נעמען איז א מצוה פארברענען אויפ'ן פײער, דעם רוח אװעקגעבען, ניט מיר, ניט דיר!...

און בשעת מעשה ברענען די אויגען בײ דער רעטשי־פיטשי־פוטשי, און זי לײענט װײטער איהר לעקציע:

— דו לערען זיך פון מיר, נארעלע, און זײ זיך נוקם אין זײ פאר זיך און פאר מיר און פאר אונז אלעמען! אז זײ געבען דיר מתנות, זאלסט דו בעטען נאך. אז זײ שטעלען װײן, זאלסט דו טרינקען װיפיעל דו קאנסט, דאס איבעריגע זאלסט דו אויסגיסען אויף דער ערד. אז מע װיל דיך מכבד זײן, זאלסט דו אויס־קלויבען אלסדינג, װאס טײערער, אזוי אז דאס גאנצע געלט זײערס זאל בלײבען אין בופעט. רחמנות — װי אויפ'ן הונט! ניטא אויף זײ קײן רחמנות! איך קען זײ, א! איך קען זײ דורך און דורך!...

און רעטשי־פיטשי־פוטשי דערצעהלט איהר פאקטען, דער־צעהלט איהר פון איהר לעבענסגעשיכטע אזעלכע מעשיות, װאס די האר שטעלען זיך קאפויר, און דראגא האט פאר איהר מורא און האט אויף איהר רחמנות. זי װערט געװאהר בײ איהר אזעלכע זאכען, װאס שמעקען מיט גנבה, גזלה, רציחה. זי װערט געװאהר בײ איהר א שרעקליכע מעשה, װי אזוי איהרע אײגענע האבען די דאזיגע יפהפיה אמאל פארקויפט, פשוט פארקויפט פאר געלט, ארויסגעפיהרט, באװיזען, געדונגען זיך און פארקויפט, װי מע פאר־קויפט א פערדעל. זי װערט געװאהר בײ איהר, װי אזוי עס האַ־בען זיך מיט איהר מיאוס באגאנגען די, װאס האבען זי געקויפט, און װי אזוי מע באגעהט זיך מיט איהר נאך עד היום...

— דו זעהסט את א יענעם מארדאשניק מיט'ן רויטען שניפס און מיט דער אידישער נאז? דזשאו הײסט ער. דאס איז מײן געליעבטער. איהם האב איך דאס אװעקגעגעבען מײן גאנץ לע־בען, דער שלאק זאל איהם זײן! די נשמה װאלט איך איהם, דאכט מיר, אויך אװעקגעגעבען. און ער װײסט דאס גאנץ גוט

און עקספּלאָאַטירט מיי, משוגענע, געטרייע ליעבע צו איהם, און ער פאַרקויפט מיך פאַר געלט, און ער גיט־אַוועק דאָס געלט פאַר אַנדערע, פאַר אַזעלכע, וואָס זענען נישט ווערטה מיינע זאַקען־בענדלעך, און ער ווייסט, דזשאָו, אַז איך ווייס דאָס, און ער היט זיך פאַר מיר, איך זאָל איהם ניט סמ׳ען...

— סמ׳ען? — זאָגט דראַגא און טהוט זיך אַזש אַ וואָרף פאַר שרעק.

— וואָס האָסט דו זיך, נאַרעלע, אַזוי דערשראָקען? איך וואָלט איהם שוין לאַנג גע׳סמ׳ט, ווי אַ הונט אַוועקגע׳סמ׳ט! זיין טרפה׳נע הצלחה, וואָס איך האָב איהם ליעב, וואָס איך געה־אויס נאָך זיינע טריט, ברענען זאָל ער אויפ׳ן פייער!

און רעטשי־פּיטשי־פּוטשי נעמט־אַרוים אַ קליין גילדען פאַר־טרעטעל, וואָס זי טראָגט דאָס אויף דער ברוסט, טהוט דאָס פריהער אַ זעץ אין טיש אריין און טראָגט דאָס צו נאָכדעם צום מויל און קושט דאָס אַזוי געשמאַק, אַזוי געטריי, ווי מע קושט אַ טייער קינד, אַ ציטעריגס.

— איינגעזונקען זאָל ער ווערען, אַט דער דזשאָו! איך האָב איהם שוין לאַנג געקאָנט איינזעצען, ער זאָל פאַרפוילט ווערען אין טורמע, און אפשר מיט מיר אינאיינעם, — האָב איך רחמנות אויף איהם. איך קאָן נישט, איך האָב איהם ליעב, אַ שלאַק איהם אין זיינע ביינער! ווי דאָס לעבען האָב איך איהם ליעב, מעהר ווי דאָס לעבען!

און דראַגא־מאַרישקא וויל אַנטלויפען פון דער דאָזיגער אומ־גליקליכער, מעהר מיט איהר נישט זיין באַקאַנט, נאָר עס ציהט זי צו איהר אַ מאָדנער פאַרבאָרגענער כח, און זי פאַרטרויט פאַר איהר אַלסדינג, אַלע סודות, און יענע פיהרט זי אויפ׳ן גלייכען וועג, לעהרענט מיט איהר הלכות שאַנסאַנעטין, ווי אַזוי זי זאָל עקספּלאָאַטירען, באַנעמען די מאַנסבילען, שלעפּען ביי זיי וואָס מעהר געלט.

— א סך מעהר מצוה, נארעלע, אויף דיר און אויף דיינע קינדער... לאז פאלען אויף זייער קאפ דיין שולד אקעגען דיין געשטארבענעם מאן און דיינע זינד אקעגען דיינע לעבעדיגע קינדער...

און דערמאנט מען דער דראגא־מארישקא איהר געשטארבענעם מאן מיט איהרע לעבעדיגע קינדער, ווערט זי פארברענט פאר בזיון און עס פאלט איהר ארויס דאס הארץ, עס ציהט זי ביי דער נשמה. זי פיהלט, אז זי איז א גרויסע ־ גרויסע פארברעכערין אקעגען איהר געטרייען בערנארדען אויף יענער וועלט און אקעגען איהרע אומשולדיגע קינדערלעך דא אויף דער וועלט, חאטש צוליעב זיי, און נאר צוליעב זיי, איז זי זיך מפקיר מיט איהר גאנץ לעבען; צוליעב זיי, און נאר צוליעב זיי, האט זי זיך פארקויפט אהער מיט איהר נשמה, און די בריעף, וואס זי באקומט פון דער היים, צווינגען זי, אז זי זאל דא בלייבען אויף ווייטער, פארדיענען וו א ס מ ע ה ר ג ע ל ט, ווארום זיי דארפען, שרייבט איהר די אלטע מוטער, קיין עין־הרע, א סך, א סך האבען. און די אלטע מוטער איז קראנק, קאן נישט הארעווען מעהר. און די עלטערע שוועסטער שרייבט, אז זי מעג איהר, נישקשה, שיקען מעהר א ביסעל, ווי זי שיקט ביז אהער, ווארום דאס, וואס דער מאן איהרער, דער זינגער אין כאהר, פארדיענט, קלעקט איהר אויף איין צאהן, און זי גיט איהר אנצוהערעניש, אז ווען ניט איהר מאן, וואלט דראגא נישט געווען דאס, וואס זי איז אצינד...

די דאזיגע ליעבע, זיסע בריוולעך נעמען צו ביי דער ארעמער דראגא וואו זי האט ערגיץ א טראפען בלוט, און זי פיהלט, אז זי פאלט אין שאול תחתיה אריין אלע טאג וואס גידעריגער און נידעריגער, און זי זעהט, אז זי געהט צו גרונט, און די אויגען ווערען איהר אלע מאל טיעפער — און דאס געפעלט דעם עולם; און דאס זינגען, וואס זי זינגט, ווערט אלע מאל טרויעריגער און טרויעריגער — און דאס געפעלט דעם עולם; און עס דרעהען זיך ארום איהר אלערליי מענטשלעך, ווי ביענען ארום האניג, און

זיי זענען איהר נמאס, ווי דער טוידט, און ס'איז איהר נמאס די וועלט, נמאס דאס לעבען, און זי ווייסט, אז זי האט קיינעם ניט אויף דער גאנצער וועלט, אחוץ דעם גאט, וואס אין הימעל, אחוץ איהר בערנארד'ס נשמה, וואס אין גן־עדן, אחוץ איהרע צוויי אומשולדיגע טייבעלעך דארט אין דער היים. און די דאזיגע זינדיגע נשמה ציהט זיך צו גאט, צום אידישען גאט, וואס איז אומעטום פול. און זי רייסט זיך אין א אידישער שוהל אריין, און קאן דאס נישט אויספיהרען, ווארום קיינער טאר דאס ניט וויסען, אז זי איז א אידיש קינד. עס קאן איהר, חלילה, שאדטען אין א סך, א סך זאכען... דאס איז א סוד, וואס נאר זי און די רויטע נאז, דער בעל־הבית פונ'ם „פארנאס“, ווייסען דאס, און ווייטער קיינער נישט, קיין פויגעל נישט!...

ט.

נאך איין נפש איז פארהאן, וואס האט א שייכות צום „פארנאס“, און וואס מיר מוזען זיך מיט איהם באקענען. זיין נאמען איז אבראשא. אליין איז ער א קלייניטשקער, מיט בלויזע אויגען און מיט שיטערע הערלעך, מיט א רויט, תמיד פארשוויצט פנים, רעדט שטיל און זעהר ווינציג, קוים וואס מע הערט פון איהם א ווארט, און איז א גרויסער חשוב ביי אלע ארטיסטען און ביי אלע ארטיסטקעס אין „פארנאס“. טאמער באדארף עמיצער א הלואה אויף א קליינע צייט, א גמילות־חסד'על, א משכון אוועקטראגען אין לאמבארד, אדער אזוי א שליחות — איז אבראשא. געבען עפּים באהאלטען, א סוד אז מע דארף פארטרויען, אויסרעדען זיך אמאל דאס הארץ — איז אבראשא. און אבראשא — דאס ווייסען אלע — איז איין אייזערנער קאסטען. קיין שום אנדערע געשעפטען האט ניט אבראשא, און ער לעבט זיך פון דעסטוועגען גאנץ פיין, דאס ווייב ביי איהם געהט שען אנגעטהאן, די קינדער ביי איהם לערנען אין דער שולע, נאר אליין איז ער טאג ווי נאכט

פאַרטאַרעאַמט, רייבט זיך אַרום די אַרטיסטעז פון „פּאַרנאַס“ און פאַרנעמט אין שטאָדט זעהר אַ קליין אָרט, איבער זיין פּרנסה, משטיינס געזאָגט... און אַבראַשאַ ווייסט דאָס דוקא, און עס זאָל איהם אַנהויבען צו אַהרען — אַבי ער דאַרף, ברוך השם, צו קיי־נעם נישט אַנקומען און קאָן געבען דעם ווייב מיט די קינדער אַ שטיקעל ברויט „בכבוד“...

אַט פאַר דעם נפש האָט אונזער דראַגאַ־מאַרישקאַ אַנטפּלעקט איהר הייליגען סוד, אַז זי איז אַ אידיש קינד און זי מוז ערב יום־כפור שלאָגען כפרות פאַר זיך און פאַר איהרע קינדער, עס מעג זיך קעהרען די וועלט, און זי מוז זיין אויף דער נאַכט אין שוהל צו כל־נדרי, עס מעגען פאַלען שטיינער פונ׳ם הימעל, און אַ ליכט פון וואַכס וויל זי געבען אין שוהל אַריין פאַר איהר מאַנ׳ס נשמה גאָר אָהן אַ שום תירוץ! און דער עיקר — וואָס קיינער טאָר דערפון נישט וויסען... אַבראַשאַ האָט איהר צוגע־זאָגט, אַז ס׳וועט אַלסדינג זיין רעכט, ווי געוואונשען, און איז אַוועק מיט שטילע טריט און האָט געהאַלטען וואָרט. ערב יום־כפור איז באַשאַפען געוואָרען ביי איהר אַ קלאָר־ווייסע הוהן אויף כפרות, און אַ גרויסע וואַכסענע ליכט האָט ער איהר געקויפט און אַוועקגעטראָגען פון איהר נשמה וועגען אין שוהל אַריין, און אַלסדינג שטיל און פאַרשטעלט, אַז קיין בן־אדם האָט דערפון נישט געוואוסט. און אויף דער נאַכט, אַז עס האָבען זיך באַוויזען שטערען, איז אַבראַשאַ געקומען צו געהן מיט זיין ווייב׳ס אַ קליי־דעל און מיט אַ שוואַרץ זיידען טיכעל, וואָס דראַגאַ האָט זיך צוגעדעקט מיט דעם און איז מיט איהם אַוועק אין דער אידישער גאַס, און אַז זיי זענען געקומען אין שוהל אַריין, האָט ער זי אַי־בערגעגעבען אויף די הענט פון דער שמש׳טע און אַ זאַג געטהאָן שטילערהייט:

— דאָס איז דאָס ווייבעל, וואָס איך האָב אייך געזאָגט, — און איז פאַרשוואונדען געוואָרען שטיל, ווי זיין שטייגער איז.

ו.

אין שוהל איז געווען ענג און הייס און טשאדנע פון די ליכט, ווי געוויינטליך יום־כפור צו כל־נדרי, און אויבען, אויף דער וויי־בערשער שוהל, איז געווען נאך מעהר ענג און נאך מעהר הייס און נאך מעהר טשאדנע. אויבען־אן, ביי די גראטעס, זענען גע־שטאנען די גביר'טעס, די נגידית'טעס מיט די בעל־הבתישע וויי־בער איבער די סידורים, מחזורים און גרויסע קרבן־מנחות און האבען געשמאק געדאווענט; און וואס ווייטער, נידעריגער צו דער טיר, זענען געשטאנען די געמיינערע ווייבער אהן סידורים, אהן מחזורים און אהן קרבן־מנחות, האבען אנגעגרייט טרערען און זענען געווען פארטיג צו וויינען. מע האט נאר געווארט, ביז דער חזן מיט די משוררים וועלען אנהויבען צו זאגען דעם טרויעריגען כל־נדרי. און אז דער חזן מיט די משוררים האבען אנגעהויבען צו זאגען דעם טרויעריגען כל־נדרי, האט זיך אנגעהויבען ביסלעכ־ווייז הערען א געוויין. צווישען די ארעמע ווייבער, וואס ביי דער טיר, איז געשטאנען אויך אונזער דראגא־מארישקא און האט זיך צוגעהערט צום שענעם טרויעריגען אלטען נוסח פון דעם אלטען־אל־טען כל־נדרי, וואס איז אומעטום, אויף דער גאנצער וועלט, איין גע־זאנג. און דער שענער טרויעריגער נוסח פונ'ם אלטען־אלטען כל־נדרי, וואס איז אומעטום, אויף דער גאנצער וועלט, איין גע־זאנג, האט איהר דערמאנט אין איהרע אמאליגע גליקליכע יאהרען, און זי האט זיי פארגלייכט מיט איהר לעבען אצינד, און זי איז ביי זיך שטארק־שטארק אראפגעפאלען, חרטה געהאט, תשובה געטהאן אויף איהרע גרויסע זינד מיט'ן גאנצען־גאנצען הארצען.

א סך, א סך ווייבער האבען דא געשמאק געדאווענט און נאך מעהר געשמאק געוויינט. נאר איך ווייס נישט, אויב צווישען אלע אנדערע ווייבער אין דער דאזיגער שוהל האט נאך עמיצער אזוי געשמאק געדאווענט, אהן ווערטער, נאר מיט הארץ, ווי די ארעמע דראגא. איך ווייס ניט, אויב צווישען די אלע אנדערע ווייבער

אין דער דאָזיגער שוהל האָט נאָך עמיצער אַזוי געשמאַק געוויינט, אַזוי ערנסט תשובה געטהאָן אויף איהרע גרויסע זינד, ווי די אָרעמע דראַגאַ.

נאָך איינע איז געווען אין שוהל אין יענער נאַכט, וואָס דראַגאַ האָט פון איהר קיין אויג נישט אַראָפּגעלאָזט. דאָס איז געווען אַ יונג ווייבעל, אויך מיט אַ שוואַרץ טיכעל איבער'ן גאַנצען פּנים, און ווערליג דראַגאַ האָט אַרויסגעזעהן — האָט זי, אפנים, אויך געשמאַק געוויינט. „מסתמא אַ פאַרביטערטע נשמה נעבאַך"... אַזוי האָט זיך געטראַכט דראַגאַ־מאַרישקאַ, און איהרע מחשבות האָבען זי אויפגעהויבען און האָבען זי אַוועקגעטראָגען אין איהר אייגען וועלטעל, מיט איהרע אייגענע צרות, און דער שענער, אַל־טער, טרויעריגער נוסח פון'ם אַלטען־אַלטען כל־נדרי, וואָס איז אומעטום, אויף דער גאַנצער וועלט, איין געזאַנג, האָט זיך געלאָזט הערען אַרויף אין דער ווייבערשער שוהל און צונויפגעגאָסען זיך מיט'ן שטילען געוויין פון די אָרעמע ווייבער, פון די פאַרביטערטע נשמות. און מעהר פון אַלע האָבען געוויינט די אָרעמע זינדיגע דראַגאַ און דאָס יונגע ווייבעל, וואָס מיט דעם שוואַרצען טיכעל איבער'ן פּנים.

און שפּעטער, אַז ס'איז געקומען צו די וויינענדיגע „יעלות", וואָס דער חזן זינגט מיט אַ וויינענדיג קול דעם וויינענדיגען ניגון, איז דער געוויין פון די ווייבער אין דער ווייבערשער שוהל געוואָרען נאָך שטאַרקער און נאָך גרעסער, און מעהר פון אַלע האָבען געוויינט אַלע די אָרעמע זינדיגע דראַגאַ און אַלץ יענס ווייבעל, וואָס מיט'ן שוואַרצען טיכעל איבער'ן פּנים. אַזוי פיעל און אַזוי שטאַרק האָט דאָס דאָזיגע יונגע ווייבעל געוויינט, ביז זי האָט זיך צוגעזעצט, אַנגעבויגען, פאַרוואָרפען דעם קאָפּ און געפאַלען חלשות.

אין אַלע אידישע שוהלען, אַלע יום־כפור צו כל־נדרי, מאַכט זיך, אַז אַ ווייבעל הויבט אָן חלש'ען. עס ווערט תחילת אַ שטי־

קעל גערודער, אמאל שפרינגט־ארויס דערפון איין אומגליק, א לויפעניש, א קוועטשעניש מיט א דערשטיקעניש; נאר מייסטענ־טייל איז מען דערצו געוואוינט געווארען: דאס פאר׳חליש׳טע ווייבעל טראגט מען ארויס אין דרויסען אויף דער לופט, מע גיסט זי אפּ מיט וואסער, מע גיט איהר שמעקען חליש־טראפּענס און מע מינטערט זי אפּ. אויך איצט האט מען דאס ווייבעל מיט׳ן שווארצען טיכעל ארויסגעטראגען אין דרויסען אויף דער לופט, אפּגעגאסען מיט וואסער און געגעבען שמעקען חליש־טראפּענס. צוויי־שען די אלע, וואס האבען זי געמינטערט, איז געווען אויך אונ־זער דראגא־מארישקא, וואס האט אויף איהר שטארק רחמנות גע־האט. און אז דאס אויפגעמינטערטע ווייבעל האט אויפגעעפענט די אויגען און די העל־בלאסע לבנה האט באלייכט איהר העל־בלאס פנים, האט זי דראגא דערקענט, ווער זי איז, און האט ארויסגעלאזט א געשריי און איז אליין שיער ניט געפאלען חלשות.

דאס איז געווען רעטשי־פיטשי־פוטשי.

. . . .

אנגעבויגען איבער איהר אויף די קניע איז געשטאנען אבראַ־שא מיט קאלט וואסער, מיט עסיג און מיט חליש־טראפּענס — די געוויסע אידישע יום־כפור׳דיגע מעדיקאמענטען, און ביי דער זייט איז געשטאנען דזשאו מיט דער געגאלטער מאַרדע, מיט׳ן רויטען שניפּס און מיט דער נאז; אקעגען דער שיין פון דער העל־בלאַ־סער לבנה האט ער אויסגעזעהען, ווי איין אויסגעגאסענע ווייסע פיגור, א סטאטוע. ער איז געווען דערשטוינט ניט נאר פון דעם, וואס ער האט דא געטראפען אין שוהל צו כל־נדרי ביידע ארטיסט־קעס, דראגא־מארישקא און רעטשי־פיטשי־פוטשי; ער האט גאנץ גוט געוואוסט, אז זיי זענען, גלייך אזוי ווי ער, אידישע קינדער, חאטש איינער פונ׳ם אנדערען האט דאס פארבארגען. איהם האט זיך אויסגעדאכט, און ער וואלט געגאנגען שווערען אין טלית און

קיטעל, אז צווישען עולם, וואס זענען ארויסגעשפרונגען פון שוהל אנקוקען דאס פאר׳חלש׳טע ווייבעל, האט ער געזעהען דורכלויפען פארביי אויך דעם בעל־הבית פונ׳ם „פארנאס“, מיט א קליין סידור׳על אין די הענט, אנגערוקט דעם צילינדער איבער די אויגען.

און דאס וויינענדיגע קול פון די וויינענדיגע „יעלות“ האט זיך געלאזט הערען פון שוהל אין דרויסען ארוים, דורך די אפענע טירען, און די העל־בלאסע לבנה האט העל געשיינט און באלייכט די העל־בלאסע פנימ׳ער פון אונזערע פארשווינען פונ׳ם „פארנאס“, וואס האבען זיך איבערגעקוקט צווישען זיך און האבען זיך איינס דאס אנדערע רעכט פארשטאנען, אהן ווערטער.

שמחת־תורה

א בילד

געשריבען אין יאָהר 1903

שמחת־תורה

וואס ביי א ניכטערען אויף דער לונג,
דאס ביי א שכור'ען אויף דער צונג.
(א אידיש שפריכוואָרט).

א.

— א שטילער מענטש, א גאנץ עהרליכער, טשעפעט ניט קיין פליעג אויף דער וואנט. — אט דאס האט מען אויף איהם געזאגט אין כתרילעווקע, און דאס איז ער געווען.

— איהר קוקט ניט אויף איהם, וואס ער איז א נעבאכעל, גאט די נשמה שולדיג — שטילע וואסער גראבט טיעף! — אט דאס פלעגט זאגען אויף איהם דער בעל־הבית זיינער, רב לייבקע, א איד פון א שארפער קראם, פון גרויסען קרעדיט און פון שענע מחותנים.

— אז אד און וועה איז מיר מיט מיין שלים־מזל, משטיינס געזאגט, וואו איך האב ערגיץ א שונא, רבונו־של־עולם! — אזוי פלעגט זאגען זיין ווייב קיילע־ביילע, וואס האט אמאל, מיידעל־וויז, געשפיעלט א ליעבע מיט מאטעל שפרייז, דעם מיידעלשען שרייבער, פארזעסען א מויד און קוים חתונה געהאט פאר זרח־ברוך דעם נאמן, געווען ביי איהם דאס אנדערע ווייב, און בכדי זי זאל איהם דערגעהן די יאהרען מיט זיינע קינדער פונ'ם ערשטען ווייב, האט זי איהם אלע יאהר געהאט א קינד.

— איך קאן באשטעהן, זיי זאלען זיך ניאנטשען מיט מ י י נ ע קינדער! — האט געזאגט קיילע־ביילע, און זרח־ברוך האט זי געהערט מיט'ן קאטער, ווארום ער איז כמעט קיינמאל ניט געוועזן אין דער היים.

זרח־ברוך דער נאמן (אזוי האט מען איהם גערופען, און קיין אנדער נאמען האט ער אין כתרילעווקע ניט געהאט) איז שטענדיג אין געשעפט, פון גאנץ פריה אן ביז שפעט אין דער נאכט. אפילו עסען טראגט מען איהם אין קלייט אריין, און מכות עסט ער, ווארום, ווי אויף־צו־להכעיס, לאזען זיך די קונים פונקט דעמאלט, ווען זרח־ברוך האט צוגעטראגען דעם ערשטען לעפעל צום מויל.

זרח־ברוך האט שוין געוואוסט, אז קוים האט ער זיך געוואשען און נאך ניט אפגעזאגט דעם „שאו־ידיכם“ — אהא! עס האט זיך שוין א לאז געטהאן שפע, צוויי גויים מיט, להבדיל, א אידינע. די גויים געהען־אריין אין קלייט אריין, פארררייסען די קעפ ארויף און קוקען, און די אידינע דערזעהט, אז זרח־ברוך וואשט זיך עסען, רוקט זי זיך ארויס, ווי א צנועה, מיט א זייטעל:

— עסט, עסט, רב זרח־ברוך, איך וועל צו־ווארטען.

גאר זרח־ברוך וועט ניט ארויסלאזען קיין קונה.

— וואס דארפט איהר? — מאכט ער צו דער אידינע און ווארגט זיך מיט דער המוציא, און בתוך כך געהט ער צו צו די גויים:

— א שא, דיאדקי, סקאזשעטע דאבראהא *?

ווי עס לאזט זיך אויס, אז די אידינע דארף דאס, וואס ס'איז גוט און די צוויי גויים זענען זיך מודה, אז זיי זענען אריינגעקומען גלאט אזוי אנקוקען, מעהר נישט, און בכדי מע זאל זיי נישט חושד זיין, אז זיי מיינען עפיס קויפען, שטעהען זיי א ביסעל, די קעפ פארריסען ארויף, און געהען פאוואלינקע אוועס.

---

* וואס ווילט איהר, פעטערס, זאגט גוטס?

נאָר זרח־ברוך האָט פֿײַנט, אַז קונים געהען־צוזאַמען גערעדט מעקויפֿט, לױפֿט ער זײ נאָך און שלעפּט זײ פֿאַר די פּאָלעס:

— עי, טשולאָוויטשע, פּערעוורנים, יאַ שאָס מאָיע מיאַטקאָזאָטע *!

נאָר די קונים לאָזען זיך ניט איבעררעדען און געהען־אַוועק. דער שוואַרץ־יאָהר ווייסט וואוהין, און די איידינע האָט זיך דערוויל אַרויסגעגליטשט און אַרײַנגעכאַפּט זיך אין איין אַנדער קלייט.

פֿאַר האַרצוועהטיג פֿאַרלירט זרח־ברוך דעם אַפּעטיט צום עסען, און עס קומט צו געהן דער בעל־הבית רב לייבקע און פֿאַררעכט איהם דאָס מזל.

— ווער איז דאָ געוועזען? — פֿרעגט ער.

— ווער ס'איז געוועזען? — פֿרעגט זרח־ברוך און שלינגט גאַנצע שטיקער, כמעט נישט געקייעט. — קונים זענען געוועזען.

— קונים? וואָס האָבען זיי געקויפֿט?

— געקויפֿט האָבען זיי? צרות האָבען זיי געקויפֿט.

— וואָס זשע זאָגסט דו „קונים“?

— וואָס זשע דען זאָל איך זאָגען?

— קונים הייסט, אַז מע גיט עפּיס צו לייזען.

— צו לייזען? איך וויל דען ניט לייזען?

— אַ דאַנק דיר, וואָס דו ווילסט לייזען!

און ביידע, אי דער בעל־הבית, אי דער „מענטש“, בלאָזען זיך אָן איינס אויפֿ'ן אַנדערען, נאָר מע זאָגט ניט איינס דעם אַנדערען קיין קרום וואָרט: דער בעל־הבית פֿיהלט, אַז ער האָט איהם, אייגענטליך, גאַרנישט וואָס צו זאָגען, און דער „מענטש“ האָט דרך־ארץ פֿאַר'ן בעל־הבית און שווייגט־אָפּ אויף אַלסדינג, וואָס מע זאָל איהם ניט זאָגען.

---

* עי, מענטשעל, קעהר זיך איבער, איך האָב דיר עפּיס צו זאָגען!

נאר אַט קומט די בעל־הבית'טע, קלינגט מיט די שליסעלער און מישט־אויף נאך א מאל די אייגענע סדרה:

— ווער איז דא געוועז?

— איך ווייס, ווער איז דא געוועז? — זאגט דער מאַן. — פרעג ביי איהם.

— ווער איז דא געוועז? — פרעגט זי ביי'ם נאמן און קלינגט מיט די שליסעלער.

דער נאמן שלינגט־איין דעם לעצטען ביסען, שטעהט־אויף, טרייסעלט אָפּ די ברעקלעך פון דער באָרד און קוקט אויף דער בעל־הבית'טע.

— וואס קוקסט דו אויף מיר אזוי? איך פרעג, ווער איז דא געוועז?

— ווער איז דא געוועז? — זאגט זרח־ברוך מיט'ן פריהע־ריגען נוסח. — קונים זענען געוועז.

— קונים? וואס האבען זיי געקויפט?

— געקויפט האבען זיי? קדחת האבען זיי געקויפט!

— וואס זשע זאגסטו „קונים"?

— ווי אזוי דען זאל איך זאגען?

— קונים הייסט, אז מע גיט עפּיס צו לייזען געלט.

— לייזען געלט? איך וואלט אויך א בעלן געוועזן לייזען געלט גלייך מיט אייך.

— איך מיין טאקי באמת?!...

די דאזיגע ווערטער: „איך מיין טאקי באמת" ווערען געזאגט מיט אזא ניגון און מיט אזוי פיעל סם־המות, אז זרח־ברוך קרענקט־אוים דאס גאנצע עסען און איז געהרגעט, אז עס קומט־אריין א שווארץ־יאהר און הייסט זיך ווייזען סחורה, האטש אלע ווייסען, אי דער בעל־הבית, אי די בעל־הבית'טע, אי דער נאמן, אי דער קונה, אז דער קונה איז ניט קיין קונה: ער וועט גארנישט קויפען.

— איז דאס, הייסט עס, דער לעצטער פריז ביי אייך? גוט, איך קום, אם ירצה השם, מארגען ווידער...

— אויף מארגען מיט איין איי! — זאגט זרח־ברוך הינטער דעם קונה'ס פלייצעס, און דער בעל־הבית גיט איהם א מיאוס'ען פסק, ער זאל האלטען מויל און ניט רעדען דעם קונה הינטער די פלייצעס אזעלכע ווערטער; און די בעל־הבית'טע גיסט־אונטער בוימעהל אויפ'ן פייער, קלינגט־צו מיט די שליסעלער.

— וואס אהרט איהם, למשל, אז יענער וועט שוין מעהר אהער ניט ארייננשמעקען? עס טהוט איהם דען וועה דער קאפ, טאמער דארף מען מארגען צאהלען א וועכסעל?

זרח־ברוך שווייגט. ער טהוט גאר א קוק אויף איהר מיט איין אויג. דער קוק באדייט:

„א וועכסעל? ווען טהוט דען וועה דער קאפ אויב ניט ווען אויף א וועכסעל?"

אלע דריי ווייסען גאנץ גוט, ווען דער קאפ טהוט וועה, בשעת עס קומט א וועכסעל צאהלען, און אלע דריי שווייגען. דאס שווייגען געדויערט עטליכע מינוט. און ווער רייסט דאס איבער? טאקי זרח־ברוך. ער טהוט זיך א ווארף, ווי איין אפגעבריהטער פון קראפיווע.

— יא, כ'האב גאר פארגעסען. איך דארף א שפרונג טהון צום גלח, טאמער וועט ער מיר געבען געלט. ער האט מיר צוגע־זאגט אויף היינט געבען געלט. און אז ער וועט ניט געבען געלט, ווייס איך ניט, ווי אזוי וועלען מיר איינצאהלען דאס וועכסעל.

און זרח־ברוך חאפט דאס יאמשאווע שטעקעל און לאזט זיך געהן צום גלח און באגעגענט זיך מיט דער בעל־הבית'טע ביי דער טיר און הערט, ווי זי ווארטשעט און קלינגט מיט די שליסעלער:

— קוים דערמאנט... שטארק אין זיניען... קאסט אזוי פיעל בלוט...

און אין הארצען ווייסען אלע, ווער עס טראגט אויף זיך די גאנצע קראם, ווען עס דארט דער מח פאר'ן פדיון, ווער האט

איז זיגעז געלט, ווער טראגט אויפ׳ן קאפ א וועכסעל, — און אלע דריי זענעז זיכער, אז עס דארף אזוי צו זיין און אנדערש קאן עס גאר ניט זיין.

ב.

אויף וויפיעל זרח־ברוך דער נאמן קומט־אפ ביי זיינע בעלי־בתים אין געשעפט, האט ער נאכדעם, אז ער קומט ביינאכט צו זיך אהיים, זיין עהרליך אויסקומעניש דריי מאל אזוי פיעל. אין שטוב איז וויסט און רויביג, די קליינע קינדער שרייען, דער סאמאוואר וויל ניט זידען, און קיילע־ביילע זידט דוקא יא, קאכט ווי א קעסעל, שמיצט זיך און ווארפט זיך און שעלט די קינדער זייגע אויף וואס די וועלט שטעהט.

— עסערם! א פולע שטוב מיט עסערם! ביי לייטען קינדער — דאס קרענקט, דאס פאקט, דאס ברעכט זיך אוים א פוס... עס נעמט זיי נישט קיין קויל!

נאר קיילע־ביילע זינדיגט. זי ווייסט גאנץ גוט, אז זי זינדיגט, ווארום וואו ערגיץ א חולאת, א פריטשעפע, א שלאקפורעניות — איז דאס ביי זיי. און ווערט פארשלאפט א קינד, עס מעג זיין זיינס, עס מעג זיין איהרם — לעגט זי איין די וועלט, לויפט אליין צום דאקטאר, שלאפט ניט דורך די נעכט, עסט דעם מאן און טאטשעט איחם זיין לייב.

— וואס ביזט דו פאר א טאטע? א שענער פאטער א געטרייער! דאס קינד געבאך גליהט, ווי א הייסע סקאווערדע, — עס זאל איהם אנהויבען צו אהרען! א קאלטער מלאך!

און זרח־ברוך שווייגט, קעהרט נישט איבער די צונג אפילו, גלייך ווי ניט איהם מיינט מען. זרח־ברוך איז געהרען, אז ער קאן עפים איבערהאפען, פאלט ער אין בעט אריין, ווי א סנאפ, און ווערט אנשלאפען, ווארום גאנץ פריה, אז גאט אליין שלאפט

נאָר, איז ער שוין אין קלייט, „מאַכט די ביכער“, דאַוונט־אָפּ אויף איין פוס, חאַפּט אַ גלעזעל ציקאָריע מיט איין אייערבייגעל און לויפט נאָך אַ גמילות־חסד ביז איבער'ן יריד. און דער בעל־הבית בלאָזט זיך, און די בעל־הבית'טע וואָרטשעט, און דאָס ווייב אין דער היים שעלט, לייענט די תוכחה. און אַזוי אַ גאַנץ יאָהר, אַ גאַנץ קיילעכיג יאָהר.

איין טאָג שבת — אַ גליק, וואָס ס'איז פאַראַן אַ שבת אויף דער וועלט! — קאָן זיך זרח־ברוך אויסרוהען פאַר דער גאַנצער וואָך. נאָר ערשט דעמאָלט פיהלט ער, ווי ער איז צע־בראָכען, נישטאָ קיין גאַנצער אבר, ווי, להבדיל, אַ פערד הויבט ערשט דעמאָלט אָן צו סאָפּען און מאַכען מיט די זייטען, אַז מע שפּאַנט דאָס אויס... קומט דער הייליגער טאָג שבת, וואַרפט־אַראָפּ פון זיך זרח־ברוך דער נאָמען אַלע דאגות פון'ם קאָפּ, טהוט זיך אויס פון דעם יאָך, פאַרגעסט, אַז ס'איז פאַראַן אַ געשעפט מיט אַ בעל־הבית, מיט אַ בעל־הבית'טע, מיט אַ בוך, מיט חובות, מיט וועכסעלער, מיט גלחים, מיט גמילות־חסדים, מיט קונים, מיט פדיון — נישטאָ, נישטאָ אויף איהם קיין אויבערהאַר, נישטאָ פאַר איהם קיין עלטערער, וויל נישט וויסען פון קיין ווייב; ביי איהם איז איצט נאָר גאָט און שבת. און ער רוהט, ער שלאָפט, ער שלאָפט זיך אויס, טהוט־אָן די שבת'דיגע קאַפּאָטע מיט דעם שבת'דיגען אויבער־מאַנטעל, מיט'ן שבת'דיגען קאַשקעט, מיט די שבת'דיגע סקריפּענדיגע שטיוועל, און געהט אין שוהל אַריין. איין מאָל אין וואָך שלאָפט ער זיך אויס, ווי עס געהערט צו זיין, איין מאָל אין וואָך עסט ער אָפּ, ווי עס געהערט צו זיין, און ער רוהט, און די נשמה זיינע רוהט, און אַלע אברים זיינע רוהען, און ער דאַנקט און לויבט דעם וואָס לעבט אייביג פאַר דער מתנה, וואָס ער האָט געשענקט זיין ליעב פאָלק ישראל, פאַר דעם איינציגען, הייליגען, זיסען, ליעבען שבת.

נאָך מעהר הייליג, זיס און ליעב זענען איהם די ימים טובים. „ווער נאָך האָט אַזאַ פסח ווי אידען האָבען?“ — אַזוי קלערט

זיך זרח־ברוך דער נאמן און איז זיך אליין מקנא, וואס ער איז א איד געבארען. — „ווער נאך פארמאגט אזא פרייליכען יום־טוב, ווי סוכות, הושענא־רבה, שמיני־עצרת, ובפרט שמחת־תורה? אווערטעלע אויסצורעדען — שמחת־תורה! שמחת־תורה איז א איד פרייליך! שמחת־תורה טרינקען אידען משקה! שמחת־תורה ווענען אידען שכור!“

אזוי קלערט זיך זרח־ברוך דער נאמן און קוקט־ארוים אויפ'ן פרייליכען יום־טוב, ווי אויף משיח'ן.

משיח קומט ניט, און דער פרייליכער יום־טוב קומט. קומט דער פרייליכער יום־טוב שמחת־תורה, ווערט אויף איהם א נייע הויט. גאר ניט דער זרח־ברוך, וואס תמיד. תמיד א שטילער, א פארזארגטער, א פארוואגעלטער, חאפט ער זיך אויף מיט א מאל ווי פונ'ם שלאף, ווערט לעבעדיג, פרייליך, פאררופט צו זיך אויף קידוש, געהט צו יענעם אויף קידוש, שלעפט אליין ארוים דעם קוגעל פונ'ם אויווען, בראנפען גיסט זיך אזוי ווי וואסער. מע נעמט זיך ביי די הענט און מע געהט א ריקוד'על אין מיטען גאס. אידען! ס'איז היינט שמחת־תורה אויף דער גאנצער וועלט!

היי־דא!
דריי־דא־דא!
ראמטעדרידארא!

גויים געהען פארביי, שטעלען זיך אפ, קוקען, ווי אידען הפקרען, מאכען זיך נאריש.

— אצע הארנא, קאלי וזשע זשיד דא נאפיוסיא*!...

און זרח־ברוך דער נאמן „גיסט ווי אויפ'ן שטיין“, טרינקט שוין פאר'ן גאנצען יאהר, טרינקט אזוי לאנג, ביז ער ווערט

* אט דאס איז שען, אז א איד קאן שוין זיין שכור!...

מבוסם, פארגעסט, ווי אזוי מע רופט איהם, ווערט א גזלן און רייסט זיך צום בעל־הבית און צו דער בעל־הבית׳טע, זיי אויס־לומר׳ען, ווי עס געהערט צו זיין, חאטש איין מאל זיי זאגען דעם גאנצען אמת, וואס אויף דער לונג — דאס אויף דער צונג, זיך קיהלען דאס הארץ!

— ס׳עט א רוח אין איהם אין טאטען! — שרייט זרח־ברוך דער נאמן אויפ׳ן בעל־הבית און אויף דער בעל־הבית׳טע און רייסט זיך צו זיי מיט הענט און פיס, נאר מע לאזט איהם ניט. קיילע־ביילע מיט די עלטערע קינדער האלטען איהם פאר די הענט, און זרח־ברוך רייסט זיך, שלאגט און הרג׳עט און שרייט, ווי אין א מאנהויז:

— לאזט מיך!... לאזט מיך!... ס׳עט א רוח אין איהם אין טאטען!...

און קיילע־ביילע האט מורא, טאמער טאקי, חס ושלום, לויפט ער אוועק אהין און פאלט־אן אויפ׳ן בעל־הבית מיט דער בעל־הבית׳טע, און בלייבט נאכדעם אהן א שטעלע. בארעט זי זיך מיט איהם מיט אלע כחות, בינדט איהם די הענט אהינטער מיט א האנטוך, לעגט איהם אריין, דעם שלים־מזל, אין בעט אריין, פארשליסט די טיר. און זרח־ברוך, דער שטילער זרח־ברוך, וואס טשעפעט ניט קיין פליעג אויף דער וואנט, בושעוועט, ברעכט טעלער, שלאגט און הרג׳עט און הערט ניט אויף צו שרייען אויף קולי־קולות:

— לאזט מיך!... לאזט מיך!... ס׳עט א רוח אין איהם אין טאטען!...

זרח־ברוך בושעוועט און שרייט אזוי לאנג, ביז ער הויבט גאר אן צו וויינען, וויינען ווי א קליין קינד. ער דערמאנט זיך אנ׳ם טאטען, וואס איז ביי איהם געשטארבען פאר א יאהר עט־ליכע און צוואנציג — סטייטש, אזא טאטען, ווי ער האט גע־

האט, אזא טאטען!... און ער וויינט, דער יתום, גיסט מיט טרע־רען; ער וויינט אזוי לאנג, ביז... ער ווערט אנשלאפען.

* * *

אויף מארגען אין דער פריה, אז גאט אליין שלאפט נאך, אין שוין זרח־ברוך דער נאמן אין קלייט, מאכט די ביכער, דאַ־ווענט־אפ אויף איין פוס, חאפט א גלעזעל ציקאריע מיט איין אייערבייגעל און לויפט נאך א גמילות־חסד, „ביז איבער'ן יריד". און דער בעל־הבית בלאזט זיך, און די בעל־הבית'טע ווארטשעט, קלינגט מיט די שליסעלעך, און דאס ווייב אין דער היים שעלט, לייענט די תוכחה. און אזוי א גאנץ יאהר, א גאנץ קיילעכיג יאהר, ביז איבער־א־יאהר שמחת־תורה.

די ערשטע נאַכט פּסח
אויף דער מלחמה

געשריבען אין יאָהר 1904

די ערשטע נאַכט פּסח אויף דער מלחמה

דאָרט, אויפ׳ן גרויסען ברייטען ווייסען פעלד פונ׳ם גרויסען ברייטען אַלטען לאַנד, וואָס מע רופט מ אַ נ ד ז ש ו ר י ע, ציהט זיך אַ לאַנגע שמאָלע סטיינגע פון צוויי דינע שוואַרצע שנירלעד — דאָס איז די גרויסע סיבּירער אייזענבּאַהן, וואָס לויפט בּאַרג־אַראָפּ איבּער דעם בּרייטען ווילדען אַזיען, העט־ווייט, צום ים, אַזש קיין קוואַנדרון, בּיז דער שטאָדט פּאָרט־אַרטור.

די בּאַהן ציהט זיך, און אויף איהר לויפען טאָג ווי נאַכט לאַקאָמאָטיווען. איינס נאָך דאָס אַנדערע לויפען זיי און לאָזען זיך הערען מיט אַ פּייפען און מיט אַ טראַסקען, שלעפּען גאַנצע שורות וואַגאָנעס מיט מענטשען, פערד, געוועהר און עסענוואַרג פאַר די מענטשען און פאַר די פערד.

ס׳איז נאַכט. די ערשטע נאַכט פון פּסח.

מיר קוקען־אַריין אין איינעם פון די וואַגאָנעס. ער איז פול אָנגעשטויסען מיט סאָלדאַטען. אויסגעמוטשעט פון דער לאַנגער נסיעה און איינגעמיעדט פונ׳ם טאָג, זענען די סאָלדאַטען שטיל. ווער סע זיצט אויף די קאָרטעטשקעס אויף דער בּריק און פאַר־ציהט זיך מיט אַ שטיקעל פּאַפּיער, מיינט, אַז ער רויכערט אַ „ציגאַרקע“, און ווער עס ליגט אויסגעצויגען אויף דער בּאַנק מיט׳ן פּנים אַרויף און פּייפט שטילערהייט, און פונ׳ם פּייפען לאָזט זיך הערען איין אומעט, אַ טרויער, אַ גרוס צו דער ווייטער־ווייטער היים, צו דעם ווייטען־ווייטען דאָרף, וואו די ערד איז שוין געוויס לאַנג אָפּגערייניגט פונ׳ם שניי, און סע שמעקט שוין דאָרט געוויס

מיט גרינס, און א געזאנג הערט זיך דאָרטן פון דער ווייטן; דאָס זינגען מסתמא די שיקסעס זייערע שענע ליעבע זיסע ליעדער, רייסן זיך די גאָרגלען. און עס דאַכט זיך איהם, אז ער הערט גאַנץ גוט זייער געזאַנג, און ער פייפט זיי נאָך.

באַזונדער, אַ א זייט, אויף דער באַנק, נאָהענט צו דער לאַנטערן, זיצען צוויי סאָלדאַטען. איינער איין עלטערער, מיט איין אונטערגעגאָלטער שוואַרצער באָרד, דער אַנדערער א יונגער רער, מיט א קליין געל בערדעל. און האָטש זיי טראָגען ביידע הויכע גרויסע סיבירסקע שמויסענע היטלען, דאָך דערקענט מען אין זייערע בלייכע פּנימ׳ער, אין זייערע ווייסע הענט און שוואַרצע אויגען, אז זיי זענען פון א ו נ ז ע ר ע, פון אחינו בני־ישראל.

זיי זיצען ביידע איבער איין סידור׳על, קוקען שטאַרק אריין, און שאָקלען זיך, און זאָגען עפּיס שטילערהייט, נאָר מיט א ניגון. זיי זאָגען און זאָגען, און שטעלען זיך אָפּ אַלע מאָל און רעדען צווישען זיך שטילערהייט, און הויבען ווידער אָן צו זאָגען מיט א ניגון.

דאָס זאָגען זיי די הגדה. דאָס ריכטען זיי אָפּ דעם סדר דאָ אין וואַגאָן, זינגען מיט א ניגון, מיט יענעם באַקאַנטען ניגון, וואָס דאָרט, אין דער היים, נאָר שטיל, קוים־קוים וואָס מע הערט: „מ צ ה ז ו ש א נ ו א ו כ ל י ן ע ל ש ו ם מ ה ־ ה ־ ה ?...“

— ס׳זאָל האָטש זיין דאָ ביי אונז א שטיקעל מצה! — רופט זיך אָן איינער, דער יונגערער, מיט א זיפץ, און דער עלטערער ענטפערט איהם האַלב אויף רוסיש:

— דוראַק*! אין א מלחמה איז מען סוואָבאָדנע**, פּטור, פּטור פון אַלץ.

— וואָס זשע זאָגען מיר די הגדה?

— דליאַ וואָספּאָמינאַניאַ***, אז ס׳איז פסח דאָרטען... ביי אונז... אין דער היים...

---

* נאַר! — ** פריי. — *** פאַר א זכר.

דער יונגערער פארטראכט זיך. די ליעבע זיסע ווערטער: „פסח"... „דארטען"... „ביי אונז"... „אין דער היים"... גיסען זיך אריין צו איהם, ווי א שטראם, גלייך אין הארצען אריין, און פון דארטען צעגיסען זיי זיך איבער'ן גאנצען לייב, איבער אלע אברים, און פילען איהם אן מיט א נייעם אומעט און מיט א שרעקליך בענקען אהיים, נאך מעהר ווי פריהער. און זיין נשמה רייסט זיך ארויס אויף א מינוט פון איהם פונ'ם גוף און פליהט זיך דורך אהין, אהין, אין א קליין שטעדטעלע פון בעסאראביע. דאס שטעדטעל איז גרויס, ווי א געהניץ, און מע רופט דאס האלאנעשטי, און א בלאטע איז דארט אצינד ביז'ן גארטעל, און ארעמע־לייט זענען דארטען פארהאן, אוי ארעמעלייט! און איין ענג־שאפט איז דארט, מיט איין עפוש, מיט א דערשטיקעניש — זאל גאט שומר ומציל זיין! נאר ווי ליעב און ווי טייער איז דאס ביי איהם! און דוקא אט דאס דאזיגע קליינע, ארעמע, בלאטיגע, ענגע, פאר'עפוש'טע האלאנעשטי! אויב ס'איז דא ערגיץ א גן־עדן, טראכט ער זיך, א גן־עדן התחתון אויף דער וועלט, איז דאס געוויס האלאנעשטי!

און וואס איז דאס חידוש? ער איז דארטען געבוירען, אויפ־געצויגען און אויסגעוואכסען. דארטען האט ער איבערגעלאזט טאטע־מאמע, שוועסטער און ברידער, פריינט און גוטע פריינט. וואס טהוען זיי אצינד? זיי ריכטען אודאי אפ דעם סדר און טראכטען איצטער אודאי וועגען איהם. געוויס וועגען איהם. זיי קלערען זיך: „אוי־וועה! גאט ווייסט, וואו איז אצינד אונזער ארעמער לייבקע נעבאך!"...

— פאשאל דאלשע*! פאר וואס זאגסט דו נישט, מאלא־קאסאס**?... — מונטערט איהם דער עלטערער מיט א שטורך אין זייט אריין און זינגט שטילערהייט מיט'ן זעלבען ניגון: „מרור זה שאנו אוכלין על שום ה־ה־ה?"...

* געה ווייטער. — ** שנעק.

— חאטש מרור א ביסעל זאל דא זיין! — רופט זיך אז ליבקע מיט א ביטער שמייכעל און ווארפט א קוק אויף זיין עלטערן חבר, וואס מע רופט איהם ירחמיאל. און ירחמיאל ענטפערט איהם העבער האלב אויף רוסיש, ווי זיין שטייגער איז:

— טשעפוחא! זאטשעם טיעביע מרור*? — און ער האקט די הגדה ווייטער: „על שום שמררו המצרים את חיי אבותינו במצר־י־י־ם!“...

און ירחמיאל'ס קאפ איז איצטער נישט אין מצרים, נאר אין דער היים, ערגיץ אין מאלאראסיע, אין מאלאפערעשטשעפענע, ביי זיין ווייב און קינדער. און עס שטעלט זיך איהם פאר דאס געזעגנען זיך מיט זיי פאר זיין אוועקפאהרען, ווי אזוי ער האט אלעמען געוואלט בארוהיגען, איינרעדען, אז זיי זאגען „טרוסען“, אז א מלחמה איז גארנישט אזוי מסוכן, ווארום פונקט אזוי ווי איך קאן גע'הרג'עט ווערען פון יענעם, אזוי קאן יענער גע'הרג'עט ווערען פון מיר. דאס איז נומער איינס. והשנית, בין איך דאך עפים, זאגט ער, א סאלדאט, וואס האט געדיענט דעם קיסר פינף יאהר וויעראיו אי פראוודאיו**, איז וויבאלד, זאגט ער, דער שונא איז אנגעפאלען אויף אונזער לאנד, טאר איך נישט קוקען אויף קיין זאך און באדארף, זאגט ער, געהן שלאגען זיך „דא פאסליעדניי קאפלי קראווי“***!

אזוי לאזט־אוים אויף רוסיש ירחמיאל, וואס האט אין די פינף יאהר פון דער דיענסט זיך אויסגעלערענט רעדען העבער האלב אויף רוסיש. נאר אז ס'איז געקומען צו „דער לעצטער קאמעדיע“, אז ער האט זיך גענומען קושען מיט די קינדערלער, און די קינדערלעך האבען זיך צעוויינט אויף א קול, און דאס קליינינשקע איציקעל האט איהם ארומגעהאפט, ווי א שלענגעל,

---

* נארישקייטען! אויף וואס טויג דיר מרור? — ** מיט'ן גלויבען און מיט'ן אמת. — *** ביז'ן לעצטען טראפען בלוט.

און האט זיך צעשריגען: „טאטע! ניטע געה מלחמה!", און דאס ווייב איז געפאלען חלשות, — האט ירחמיאל שוין מעהר נישט געקאנט איינהאלטען זיך און האט זיך קוים א לעבעדיגער ארויסגעריסען פון זייערע הענט און איז אנטלאפען. און קוים איז ער אריין אין וואגאן אריין מיט די איבעריגע סאלראטען, אזוי האט ער אראפגעווארפען פונ'ם קאפ די היים מיט'ן ווייב מיט די קינדער, ווארום ער געהט אין דער מלחמה אריין פאר'ן קיסר און פאר'ן לאנד — „זא צאריא אי אטיעטשעסטווא!"

אזוי לאזט־אויס ירחמיאל מיט גדלות, און די שווארצע גלאנ־צענדיגע אויגען זיינע צינדען זיך אן בשעת מעשה מיט א מאדנע פייערל, וואס זיין חבר לייבקע האט דאס ליעב צו זעהען. עס געפעלט איהם, נאר ער פארשטעהט דאס נישט. ירחמיאל איז א געניטער, איין אויסגעדיענטער סאלדאט, און ער, לייבקע פון האָ־לאנעשטי, איז א נאר־וואס אפגעגעבענער, א „נאוואבראנעץ", וואס מע האט איהם געבראכט אהער שוין לאנג מיט א גאנצער פארטיע „נאוואבראנצים". איז ער אויפ'ן וועג פארשלאפט געווארען, אפ־געלעגען כמעט א חודש אין שפיטאל; און אז ער איז געזונט געווארען, האט מען איהם ארייגעזעצט אהער, אין דעם וואגאן, און דא האבען זיך די צוויי אידען גיך באקענט, געווארען חבר, אויסדערצעהלט זיך איינער דעם אנדערען זייערע ביטערע הערצער, געווארען נפש אחת. לייבקע באריהמט זיך פאר ירחמיאל'ען, אז מע האט איהם מיטגעגעבען פון דער היים א סידור'על מיט א פאר תפילין, קליינע תפילימ'לעך. און ירחמיאל באטראכט דאס סידור'על מיט די קליינע תפילימ'לעך און זאגט, אז דאס סידור'על וועט צונוץ קומען באלד אויף פסח, ס'איז פארהאן אין דעם די הגדה; און אויף די תפילימ'לעך, זאגט ירחמיאל, איז ער איהם מקנא, ווארום טאמער שיסט מען איהם, וועט ער חאטש קומען צו קבר־ישראל... און איהם, ירחמיאל'ען, האט מען מיטגעגעבען אלסדינג — מלבושים, גרעט, ווארעמע וואלינקעס, נאר ד א ס נישט. ער איז איהם מקנא אויף די תפילימ'לעך!

לייבקע׳ס בלייכער פנים ווערט נאך בלייכער און זיינע גרויסע אויגען ווערן נאך גרעסער, און ער פרעגט ביי זיין עלטערען גע־ניטען חבר ירחמיאל:

— וואָ־וואָס הייסט, ער וועט קו־קומען צו ק־קבר־ישראל?

און זיין עלטערער געניטער חבר ירחמיאל גיט איהם צו פאר־שטעהן, אז בשעת מלחמה באהאַלט מען הונדערטער גע׳הרג׳עטע אין איין גרוב, און אַלע מיט׳ן אנטהון, איז וויבאַלד א איד האט מיט זיך א פּאָר תפילין, הייסט דאָס שוין גלייך ווי געקומען צו קבר־ישראל.

לייבקע קוקט אויף זיין עלטערען געניטען חבר, אויף ירחמיאל׳ען, און וואונדערט זיך אויף זיין קאַלטבלוטיגקייט, ווי ער רעדט פונ׳ם טוידט! לייבקע, א פּראָסטער אָרעמער בחור, א בעל־מלאכה, פאַרשטעהט נישט זיין חבר ירחמיאל׳ען, וואָס ער געהט מיט אזא שמחה אויף דער מלחמה. ירחמיאל פּרובט זיך איהם געבען צו פאַרשטעהן מיט׳ן שכל, נאר לייבקע׳ס קאָפּ קאָן דאָס נישט משיג זיין. זיין מוח קאָן נישט איבערקאַכען איין זאך:

— מילא — זאָגט צו איהם לייבקע — דאָס, וואָס דו זאָגסט מיר, ס׳איז א חוב אויף יעדען מענטשען — דאָס פאַרשטעה איך נאך; אבער פרעהען זיך וואָס דאַרף מען? וואָס איז, אשטייגער, די גדולה?

— בהמה! — זאָגט איהם ירחמיאל און פּרובט זיך איהם געבען צו פאַרשטעהן, אז ער איז צופריעדען שוין דערמיט אַליין, וואָס ער, א איד ירחמיאל, איז גלייך מיט אַלעמען, וואָס ער, א איד ירחמיאל, איז דעם קיסר׳ס א מענטש, וואָס ער, א איד ירחמיאל, קאָן אַרויסבאַווייזען פאַר דער גאַנצער וועלט זיין גע־טריישאַפט. לאָזען זיי זעהען, די שונאים, אז א איד קאָן אויך דיענען פיין און עהרליך, אז א איד קאָן אויך טראָגען זיין קאָפּ לכבוד דעם לאַנד, וואו זיינע עלטער־עלטערנ׳ס ביינער ליגען איז

די קברים און וואו זיינע אייגענע ביינער וועלן אויך אַמאָל ליגן אין קבר...

לייבקע קוקט אויף זיין חבר מיט גרויסע אויגן און טראַכט זיך: „וואָס פאַר מאָדנע מענטשן די מאַלאַראָסער אידן זע־נען!“... אין אויך די איבעריגע סאָלדאַטלעך אין וואַגאָן קוקן אויף די אידען און חידוש'ן זיך, אויף וואָס פאַר א מאָדנע לשון די אידען רעדען!...

ביי די אַלע איבעריגע סאָלדאַטלעך אין וואַגאָן הייסען זיי „נאַשי זשידקי“ *, נאָר לעבען לעבט מען מיט זיי דוקא גוט; מע שלאָפט אינאיינעם, מע עסט אינאיינעם און מע רויכערט אַלע אינאיינעם „ציגאַרקעס“, ווי אמת'ע חברים.

אפשר האָט זיך דערפון גענומען די חבר'שאַפט, וואָס אינ'ם גאַנצן וואַגאָן איז פאַרהאַן סך־הכל איינער א „גראַמאַטנער“, וואָס פאַרשטעהט אין די קליינע אותיות.

און דער איינער איז ירחמיאל.

ירחמיאל האָט מיט זיך א פּלאַט „נאַוואָסטי“, וואָס דאָרט איז באַשריבען די איצטיגע מלחמה, און דאָרט איז אויסגעמאָהלט גאַנץ מאַנדזשוריע, מיט פּאָרט־אַרטור, מיט „אונזער“ פלאָט, מיט'ן לאַנד קאָרעא און מיט'ן לאַנד פונ'ם שונא — אויך מיר א לאַנד, משטיינס געזאָגט! אינ'ם דאָזיגען לאַנד אריין רייסען זיך דאָס די אַלע סאָלדאַטלעך, וואָלטען שוין געהרען קומען אהין וואָס גי־כער זיך אָפּרעכענען מיט'ן שונא, און ער, ירחמיאל, אויך בתוכם. ירחמיאל לייענט פאַר'ן גאַנצען עולם דאָס בלאַט און באַווייזט זיי מיט'ן גראָבען פינגער אויף דער קאַרטע און אויפ'ן לאַנד פונ'ם שונא, אויף יאַפּאָניע. — „אויך מיר א לאַנד! יאַפּאָשקאַ! — זאָגען די סאָלדאַטלעך. — מיט איין שפּיי קאָן מען אזא לאַנד איינגעמען, צעקוועטשען, ווי א פליעג, ווי א וואַנץ!“

* אונזערע אידלעך.

פונ'ם לייענען איז דאס בלאט שוין צעהאקט און צעריבען. עס וואלט צונויף געקומען אויף „ציגארקעס", נאר ס'איז איין עבירה: ירחמיאל לייענט פון דארטען אזעלכע אינטערעסאנטע זאכען, אזעלכע שענע מעשיות פון רוסישע סאלדאטלעך פון אמאל, אמאל, פון דער סעוואסטאפאלער מלחמה נאך, ווי אזוי „אונזערע" האבען זיך אמאל געשלאגען, געקראכען גלייך אין פייער אריין. זיי וועלען זיך איצט מיט יאפאניע אויך אזוי שלאגען, אויך קריכען גלייך אין פייער אריין, און ער, ירחמיאל, אויך בתוכם...

און נאך לייענט זיי פונ'ם בלאט ירחמיאל א מעשה פון א בארג אזעלכען, וואס מע רופט איהם „מאלאכאוו קורגאן". דאס איז א בארג פון צעהנדליגער טויזענטער געפאלענע רוסישע סאלדאטען.

— אלע אינאיינעם, איינס אויף דאס אנדערע! — גיט זיי צו פארשטעהן ירחמיאל שוין פון זיך אליין. — אלע אין איין טאפ: פעלדפעבעלעס מיט יעפרייטערעס מיט פראסטע סאלדאטען.

— און אידען? — טהוט א פרעג לייבקע מיט איין איבער־געשראקענעם קוק.

— און אידען אויך. אלע גלייך! — זאגט ירחמיאל גאנץ פעסט, ווי א מענטש, וואס ווייסט אלסדינג.

— ווריאָש*! — חאפט זיך ארויס איינער א סאלדאטעל מיט א פרישטשעוואטען פנים.

— ניעט! יעפטא פראוודא**! — שטעלען זיך איין פאר ירחמיאל'ען עטליכע סאלדאטען מיט א מאל און בעטען איהם, ער זאל זיי לייענען ווייטער.

— ראזסקאזיוואי, בראטיעץ***!

* ליינסט! — ** ניין! ס'איז אמת! — *** דערצעהל, ברודערל!

ירחמיאל האט זיך אַבער צעהיצט; עס האט זיך אין איהם צערעדט דער איד, און ער האט יענעם פרישטשעוואטע סאלדאַ־טעל נישט געוואלט ארויסלאזען פון די הענט

— באַלוואַן! — זאגט צו איהם ירחמיאל מיט פייער. — דו פארשטעהסט נישט פון דאנען אהין! נאַכ'ן טוידט און אויף דער מלחמה זענען אלע גלייך! ביי'ם מלאך־המות איז נישטא קיין אידען, נישט־אידען. ביי גאט זענען אלע — מענטשען!...

— ווריאַש! — זאגט צו איהם נאך א מאל דאס פרישטשע־וואטע סאלדאטעל. — איך האב געהערט לייענען פון א ביבעל, אז אנטיכריסט וועט קומען, וועלען אלע גע'צלמ'טע אויפשטעהן תחית־המתים, און איהר וועט פארפוילט ווערען, ווי די הינט.

— האם! נארישער קאפ! — שרייט ירחמיאל שוין מיט כעס. — וואס רעדסט דו? דו ווייסט וואס דו רעדסט?

דאס סאלדאטעל מיט'ן אומריינעם פנים וויל אויפהויבען אויף איהם די האנט, שטעלט זיך איין דער איבעריגער עולם פאר'ן אידען, לאזט נישט, מע זאל באלעדיגען ירחמיאל'ען. און ירחמיאל וויל זיך נישט בארוהיגען. ער שיט מיט רעד און שוויצט אזש:

— אזא האם, און רעדט נאך! ער ווייסט נישט, דער דאַ־זיגער אפגעריסענער נאר, אז פאר גאט און פאר'ן קיסר זענען אלע מענטשען גלייך, אז מיר ביידע, אי ער, אי איך, געהען זיך שלאגען ביידע מיט איין שונא, און די קויל קלויבט נישט איבער: וועמען זי טרעפט, דער לעגט דעם קאפ. אז די קויל פונ'ם שונא וועט טרעפען מיך, וועל איך וויסען, אז איך בין געפאלען פאר דעם אייגענעם קיסר, וואס דו, און פאר דעם אייגענעם לאנד, וואס דו!

וכדומה אזעלכע ווארעמע דבורים רעדט ירחמיאל פון מאלאַ־פערעשטשעפענע, און שטענדיג מיט היץ, מיט פייער. און דער גאנצער עולם האט אפשיי פאר דעם דאזיגען אידען, באקומט ליעב ירחמיאל'ען פאר זיינע קלוגע רעדע, און צוליעב איהם לעגט מען

כבוד אויך אויף זיין חבר, אויף לייבקען, וואס מע האט איהם נישט ליעב פאר זיין איבערגעשראקענעם קוק, ווי ביי א האז. צוליעב ירחמיאל׳ען לאזט מען זיי זיצען ביידע ביי דער לאנטערן דא אויף דער באנק אינצווייען, זיך זאגען דארטען וואס זיי דארפען.

— וואס שאקלען זיך די אידען? — פרעגט איין סאלדאט ביי׳ם אנדערען.

— לאזען זיי זיך שאקלען. — ענטפערט איהם דער אנדערער. — ס׳איז ביי זיי היינט א יום־טוב.

— „שאבאש“?

— ניין, נישט שבת, נאר יום־טוב.

— וואס פאר א יום־טוב?

— שא, לאמיר א פרעג טהון ירחמיאל׳ען אליין. ירחמיאל!

— טשעפעט איהם נישט. — רופען זיך אן די איבעריגע סאלדאטען. — די אידען דאווענען, לאזען זיי דאווענען!

און ירחמיאל מיט לייבקען שאקלען זיך וואס ווייטער אלץ שטארקער. זיי האלטען שוין ביי „הלל“, און זיי זינגען מיט א ניגון: „הללויה! הללו עבדי ה׳ הללו את שם ה׳“. און אז עס קומט צום סוף קאפיטעל, ווערט איינער פון זיי א חזן, ירחמיאל געוויינטליך, און לאזט־אויס מיט א ניגון און ציקעלט זיך: „מ ו ש י ב י ע ק ר ת ה ־ ב ־ י ־ י ־ ת א ם ה ב נ י ם ש מ ח ה ה ל ל ו ־ י ־ ה!“

און ביידע, ירחמיאל מיט לייבקען, טראגען זיך אוועק מיט זייערע געדאנקען ווייט, ווייט פון דאנען. איינער קיין האלאנעשטי, צו טאטע־מאמע, שוועסטער און ברידער, און אפשר גאר צו א כלה, א מיידעל מיט שווארצע צעפ און מיט רויטע באקען און מיט ווייסע ציינער; און דער אנדערער קיין מאלאַ־פערעשטשעפענע, צו ווייב און קינדערלעך. „אין האלאנעשטי — טראכט זיך לייבקע — זיצט מען אויך אצינד ביי׳ם סדר, נאר מע זיצט אלע ביי׳ם טיש, אויפ׳ן טיש ליגען מצות, עס שטעהען כוסות מיט ראזינקעס־וויין, אדער מיט פסח׳יגען מעד, און מרור שטעהט גרייט

מיט חרוסת, און פיש וועט מען באלד דערלאנגען פרישע, געפעפערטע פיש, מחיה נפשות!" — און לייבקע צעלאזט די נאזלעכער, עס דאכט זיך איהם, אז ער הערט א ריח פון פרישע געפעפערטע פיש...

איך ירחמיאל'ס גערדאנקען זענען דארט אין דער היים, אין מאלא־פערעשטשעפענע, ביי זיין יונגער שענער פייגה'ן, וואס זיצט אצינד מסתמא ביי'ם סדר ביי איהרע פאטער און מוטער. מע רעדט איהר אוים דאס הארץ, מע טרייסט זי, אז ירחמיאל איז איצטער ווייט, נאר ער וועט, אם ירצה השם, קומען גיך צוריק, לאז נאר ווערען שלום... אזוי זאגען איהרע פאטער און מוטער, ווילען זי איינרעדען, אז מע שמועסט פון שלום. נאר זיין פייגה וויל נישט הערען. זי וויל זיך נישט טרייסטען. איבער די קינדער, און איבערהויפט איבער דעם קליינעם איציקעל, וואס אז מע פרעגט איהם: „איציקעל, וואו איז דער טאטע?" באווייזט ער מיט'ן קליינעם הענטעל אזש אהין, ווייט־ווייט, און זאגט בשעת מעשה: „טאטע או־או־און!"...

און ירחמיאל, דער העלד פון קליין־פערעשטשעפענע, בויגט זיך אן אויסשנייצען די נאז און ווישט־אוים א טרער, אזוי אז דער חבר לייבקע פון האלאנעשטי זאל נישט זעהען.

אקדמות

אַ געזאַנג לכבוד שבועת

געשריבען אין יאהר 1904

אַקְדָמוּת

— א ק ד מ ו ת מ ל י ן — עה איך הויב אָן צו רעדען, ז ש ר י ו ת ש ו ת א — און באַגעהר צו שפּרעכען!... — אַזוי זינגט זיך גאַנץ געשמאַק אַ קליין אויסגעדאַרט אידעל, וואָס שטעהט מיט אַ געלען טלית איבער׳ן קאָפּ ביז׳ן שפּיץ יאַרמעלקע אין בית־המדרש צווישען מזרח־וואַנט און צווישען שפּיעגעל־באַנק, נעבען אַ סטענדער, אויפגעהויבעןביידע הענט, די אויגען פאַרגלאָצט אַרויף, שאָקעלט זיך מיט׳ן גאַנצען גוף, אַלע מאָל מיט אַ שפּרונג־אונטער און מיט אַ טענצעל, און דאָס געלע פאַרמעט־פּנים בעת מעשה לויכט איהם אָקעגען דער זון, וואָס קוקט־אַריין מיט איין שטראַהל דורכ׳ן אָפענעם פענסטער פונ׳ם בית־המדרש, און דאָס איינציגע אַקאַציע־בוימעלע אויף דער שוהלהויף, וואָס האַלט אין רעכטען בליהען, שיקט־אַריין אַ געשמאַקען זיסען ריח גלייך צו די אידען אין נאָז אַריין, ווי איינער רעדט: „שמעקט, אידישע קינדער, איהר אויך, פון מיינע בשמים און האָט אויך הנאה פון גאָט׳ס וועלטעל“...

איהר ווייסט, ווער איז אָט דאָס אידעל, וואָס זינגט דעם „אַקדמות“ מיט אַזאַ חדוה, מיט אַזאַ התלהבות? ס׳איז יהושע־העשעל. איהר קענט איהם, איהר קענט איהם זעהר גוט. דאָס איז פון די אידען, וואָס איהר באַגעגענט זיי נאָר לויפענדיג, וואָס האָבען קיינמאָל קיין צייט ניט, תמיד זענען זיי פאַרהאָוועט אין פּרנסה. און זייער פּרנסה איז דאָך, משטיינס געזאָגט, ווינט. מע

לעבט פונ'ם ווינט. פאר אזעלכע מענטשלעך איז די וועלט א יריד, און זיי זענען געקומען אהער אויפ'ן יריד שמעקען, אויס־שמעקען, טאמער וועט מען עפּיס קאנען ח א פּ ע ן... אזעלכע מינים סוחרים ווייסען אליין ניט, וואס טהוען זיי דא אויפ'ן יריד? זיי ווארפען זיך אויף אלסדינג, וואס סע קומט זיי פאר די אויגען, קויפען און פארקויפען מיד ליד, פארדיענט, דערלעגט — און אראפּ פונ'ם מארק, א רענדעל אראפּ, א רענדעל ארויף — אבי אויסגעהאנדעלט זיך שען, חלילה נישט פארנומען קיין פרעמדס... אט אזא סוחר, אז ער חאפּט זיך אויף דעם לעצטען טאג פונ'ם יריד און דערמאנט זיך, אז ער האט גע'פּטר'ט וואו ער האט גע־האט א גראשען, טהוט ער זיך א שמיר מיט דער האנט איבער'ן פּנים פון אויבען אראפּ און א זאג צו זיך אליין: „האבען מיר שוין, ברוך השם, אפּגע'פּטר'ט דעם יריד אויך; אצינד באדארף מען לויפען ערגיץ חאפּען א גמילות־חסד אויף צוריקוועגס"...

אט פון דעם מין יריד־לייט איז אונזער העלד יהושע־העשעל.

וואס איז זיין געשעפט — ווייס איך ניט. דאכט זיך, א איך א מעקלער, א שליח, א שטיקעל שדכן. דאס הייסט, ניט קיין שדכן פון די שדכנים, וואס שרייבען בריוולעך און שלעפּען קערב־לעך, נאר גארנישט, אז עס מאכט זיך אמאל אויספיהרען א שידוך — מהכתיתי, פאר וואס ניט? ווער זאגט זיך דאס אפּ פון א זייטיגען רובעל? איך קען א סך דאמען, „אריסטאקראט־קעס", וואס אז זיי שמעקען־און ערגיץ א בחור געהט ארום מיט א מיידעל און סע דאכט זיך זיי אויס, אז ס'איז גלייך, ווארפען זיי אוועק אלע געשעפטען און נעמען זיך צו דער ארבייט, טהוען אלסדינג, ס'זאל ווערען א שידוך; סע פארשטעהט זיך, זיי טהוען דאס מעהר לשם מצוה, אדער דיפּלאמאטיע, אדער פּשוט ווייל זיי האבען ניט וואס צו טהון... ניין, יהושע־העשעל איז ווייט פון אזעלכע זאכען; ער, אז ער פאלט אמאל אויף א גלייכס, איז נאר צוליעב דעם, וואס ער מיינט, טאמער וועט ער דא עפּיס חאפּען. אי, עס לאזט זיך אויס א בוידעם? ווארום דאס, וואס ער מיינט,

פ'איז גלייך ווי א סטרונקע, איז גאר קרום ווי א קאטשערע — וואס איז ער שולדיג? מסתמא איז זיין מזל אזוי. למאי מעקלעריי? פארהאן א סך מעקלערס דא אין שטאדט, אויך אזעלכע בריות ווי ער, פון דעסטוועגן, וואוהין זיי גיהען אריין מאכען א געשעפט, מאכען זיי; און ביי איהם איז געמאכט און געמאכט און געמאכט, און צום סוף, עס קומט צו עפּיס, לאזט זיך אויס, אז עס הויבט זיך גאר ניט אן!... אהן מזל, הערט איהר, זאל מען גאר ניט געבוירען ווערען אויף דער וועלט. אליין וואלט מען נאך ווי עס איז איבערגעטראגען; איז אבער פארהאן א ווייב, קינדערלעך, וואס זענען גאט די נשמה שולדיג. א גליק, כלעבען, וואס יהושע־העשעל איז א איד, און א פרומער עהרליכער איד, וואס גלויבט אין גאט, וואס דיענט גאט, וואס האט ליעב גאט, ממש פארברענט, פארליעבט אין דער שכינה, ווי א חתן, וואס האט זיך פארליעבט אין דער כלה. דעריבער דאווענט ער אזוי געשמאק. קומט אין שוהל אריין זעהען, ווי יהושע־העשעל דאווענט! זעהען, ווי יהושע־העשעל דאווענט — איז, זאג איך אייך, א חיות. דאס איז ניט קיין געוועהנליכער דאווענען, ווי א איד, אשטייגער, שטעלט זיך אוועק און מאהלט ווי א מיהל, האט אין זינען בעת מעשה גאר ווייס איך וואס: א קונה, א פריץ, א גמילות־חסד. ניין! יהושע־העשעל אז ער שטעלט זיך אוועק דאווענען, שטעלט ער זיך פאר, אז ער קומט מיט א ראפּארט צום רבונו־של־עולם, מיט א לויבעניש און מיט א געבעט אויף פרנסה, מיט א קלאגען זיך אויפ'ן גלות און מיט א חדוה, וואס ער איז א איד. א קליינינגקייט א איד! א איד, וואס האט מקבל געווען די תורה, ערשט היינט, אין דעם דאזיגען טאג שבועות!... שפּרינגט ער אונטער, קנאקט־צו מיט די פינגער, מאכט מיט די אויגען און שרייט, שרייט מיט קולי־קולות. די „אריסטאקראטען", די נגידים פון מזרח־וואנט, וואס דאווענען מיט איהם אין איין שוהל, קענען איהם שוין מיט זיין דאווענען און מיט זיינע משונה־ווילדע העויות: „שאט, שאט, זאגען זיי, דער גרייגער יהושע־העשעל האט זיך צע־

לאזט!" נאר דער גריינער יהושע־העשעל הערט זיי, ווי דעם פאראיאהריגען שניי: „דערויף איז דאס א מקום קדוש, מע זאל דאווענען, ניט זיצען אויבען־אן אויסגעסטראצעלט, ווי די טאקען, גלאנצען מיט די גילדענע און זילבערנע עטרות פון די טליתים, אריינקוקען בעת קריאת התורה כלומרשט אין די חומשים און שטילערהיים רעדען צווישען זיך דברים בטלים"... און דערזעהט יהושע־העשעל, אז אידען רעדען בעת דאווענען, קאן ער דאס ניט סובל זיין, ווערט אין כעס, פאטשט מיט די הענט איבער'ן סידור: „אי־א־נו!"... א מאדנער איד אט דער יהושע־העשעל. אזוי איז ער, דאכט זיך, א נכנע, א נעבאכעל, א ווארעם, וואס לאזט זיך טרעטען מיט די פיס, און קומט אין שוהל — אויס נכנע, אויס נעבאכעל, אויס ווארעם — איין עזות־פנים, זאל גאט היטען! דא, אין שוהל, איז ניטא ביי איהם קיין נגיד, קיין אריסטאקראט; ער איז זיי מבטל כעפרא דארעא, ווארום אין א מקום קדוש זענען אלע אידען גלייך. אויך דאס פנים ווערט דא ביי איהם גאר איין אנדער פנים: צי מחמת דער יארמעלקע מיט'ן טלית, וואס אויפ'ן שפיץ קאפ, צי מחמת גרויס חדוה פון זיין געליעבטער (די שכינה), וואס ער זעהט זיך דא מיט איהר אלע שבת און יום־טוב, ובפרט אזא יום־טוב, ווי שבועות צו „אקדמות", בעת „חיל אלף אלפין — צעהן־טויזענטער, הונדערט־טויזענטער מלאכים, כרובים און גלגלים קלויבען זיך צונויף פאר'ן אלמעכטיגען און טהוען זיך הויבען מיט א געזאנג און מיט א גרויס שאלונג, ווי דאס געשריי פון די געזאמעלטע וואסערען"... און יהושע־העשעל הערט דאס דאזיגע געזאנג מיט'ן דאזיגען שאלען, און ער העלפט דעם חזן זינגען און שאלען מיט א גרויס שאלונג. און ער איז איבערצייגט, אז דארטען וועט ער זיצען אינאיינעם מיט אלע עהרליכע אידען, וואס זענען געקניפט מיט גאט'ס קרוין, ווי סע שטעהט אין „אקדמות" בפירוש געשריבען. און ער פיהלט, ווי ער זיצט אונטער דער חופה מיט אלע צדיקים דארט אין גן־עדן מיט גרויס תענוג בתכתבי דהב פיזא —

אויף גאלדענע שטוהלען, און געהט זיך דורך מיט זיי אויפ'ן שפאַ־ציער, און חאַפּט אַ טענצעל מיט דער שכינה... אַ כפּרה די גאַנצע וועלט מיט אַלע תענוגי־עולם, און אפילו מיט דער גוטער פּריי־שער מילכיגער סעודה, וואָס די נגידים וועלען היינט עסען נאָכ'ן דאַווענען! און יהושע־העשעל חאַפּט אַ קוק מיט גדלות אויף די נגידים, די הולטאַיעס, וואָס אין מזרח־וואַנט, און עס קומט איהם פאַר די אויגען איינער אַ גראַבער, וואָס זיצט אויבען־אַן אין מזרח, אַ איד אַ נגיד מיט אַ גערעזירטער מאָרדע, מיט אַ שענעם ראָק און מיט אַ שוואַרצען קוימען אויפ'ן קאָפּ. מ אַ ר ק ו ס רופט מען איהם, אַ נייער נגיד, פון די נייע אויפגעקומענע נגידים, וואָס שפּרינגען־אַראָפּ פון אַ דאַך, ווי איינער רעדט: „גוט־מאָרגען, איך בין אויך דאָ!"... די דאָזיגע נייע אויפגעקומענע נגידים שפּרינגען איטליכען אין פּנים אַריין, וואַרפען זיך, זשומען און זשוזשען און עסען זיך איין, ווי די פליעגען. זיי צוואָגען זיך אויס, פּוצען זיך אויס, טהוען זיך אָן מיט די ווייבער נאָך דער לעצטער מאָדע, לאָזען זיך קאָסטען געלט און קריכען אהין, אהין, צווישען די „אַריסטאָקראַטען", שטעלען־אַרויס דאָס בייכעל און בלאָזען זיך. אינ'ם גרויסען אָרט קויפט דאָס אַ פאַיעטאָן מיט ברענענדיגע פערד און קנאַקט איבער אַלע גאַסען, מע זאָל זעהען. אין טהע־אַטער געהט דאָס אין דער ערשטער שורה, האַלט־אויס קעפּס־ווייבער, שפּיעלט אין פּרעפעראַנס, בויעט הייזער, קלינגט און טראַסקעט און פּייפט מיט סכנת־נפשות. אינ'ם קליינעם אָרט קויפט דאָס אַ שטאָדט אין מזרח, דעם ווייב — גרויסע פּערעל, יאָגט זיך נאָך שענע שידוכים, וויל זיך איינקויפען אין יחוס, זינדיגט בסוד, קיינער זאָל ניט וויסען, שפּיעלט אין אָקע און שענקט אַמאָל אַ גרויסע נדבה, מע זאָל פון איהם רעדען.

אָט פון דעם מין נייע אויפגעקומענע נגידים איז מאַרקוס.

— פון וואַנען האָט זיך גענומען אהער דער דאָזיגער מאַרקוס? ווייסט קיינער ניט. דאָס הייסט, וויסען ווייסט מען איהם, נאָר אַז ער הייסט מאַרקוס — דאָס איז מען ערשט ניט לאַנג געוואָהר

געווארען. ביז ניט לאנג האט מען איהם גערופען: „דער איד פונ'ם האליץ", אדער „דער הילצערנער". ער האט זיך געדרעהט ארום אינטענדאנטסטווא, קאזארמעס, אפיציערען, צוגעשטעלט האליץ און עפּיס נאך... איצט האט ער אוועקגעווארפען די אינטענדאנטסטווא, מיט די קאזארמעס, מיט די אפיציערען, איז געווארען א באנקיר, אויף אונזער לשון הייסט דאס פשוט א בעל-הלואה, א פּראצענטניק, א איד, וואס לעבט זיך פון פּראצענט. האט ליעב א וועכסעלע, בטבע אפילו א גרויסער עם-הארץ, א ווילדער גראבער-יונג, נאר ער איידעלט זיך, פיינט זיך אויס, ווי ווייט מעגליך, רייבט זיך צווישען לייטען, וויל זעהר איינרעדען די וועלט, אז ער איז א טאטענ'ס א קינד, דערצעהלט מעשיות, אז דארטען, ערגיץ ביי זיך אין דער היים, האט ער קרובים גרויסע מיוחסים, לומדים, מופלגים, חאטש אלע ווייסען (און ער אויך), אז ס'איז שקר וכזב; ער האט ניט אין ערגיץ ניט קיין קרובים, ניט קיין מיוחסים, ניט קיין לומדים, ניט קיין מופלגים. מע קאן דאס ארויסזעהען נאכ'ן רויטען פּנים, חאטש ס'איז שוין איצטער פיינטשיק ארומגעשארען, און נאך די גראבע קארענע הענט מיט די לעפּקע פינגער (איין פינגער איז ביי איהם איין אפּגעהאקטער, וואס אויף דעם דערצעהלט מען א גאנצע מעשה, נאר מיר לאזען עס דורך...).

אויך דאס ווייב זיינס, די איצטיגע מאדאם מארקוס, א נידעריגע, א שווארצע, א גראבע, מיט גראבע שטארק-פארגרעבטע הענט, וואס אלע געדענקען נאך, אז זי איז אמאל געווען, ניט אויסגערעדט זאל זיין, א דיענסטמיידעל, לעגט-איין די וועלט, פּויקט אין אלע גאסען, אז זי שטאמט פון זעהר א רייכער משפּחה, פון גרויסע לייט, גבירים אדירים, חאטש אלע ווייסען (און זי אויך), אז ס'איז שקר וכזב; זי האט נישט אין ערגיץ ניט קיין משפּחה, ניט קיין גרויסע לייט, ניט קיין גבירים אדירים. מע קאן דאס ארויסזעהען פון איהר אויפפיהרען זיך אין מארק ביי די ווייבער, אין קיך ביי די דיענסטען, און בעת זי רעכענט זיך מיט'ן

קצב פאר פלייש. זי האט פיינט, זאגט „אזעלכע" חשבונות. זי וועט ניט דערלאזען, זאגט זי, מע זאל איהר צורעכענען אפילו א לויט פלייש. אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז זי רייסט־אפ ביי איהם עטליכע פונט — און דעמאלט איז זי שוין רוהיג. און פון דעסטוועגען, אוי־אוי־אוי, האט מען פאר זיי דרך־ארץ און מע גיט זיי אפ כבוד! ווארום וועמען טהוט זיך עס נויטיג ארויסשפרינגען קעגען א נגיד, זיין א שייגעץ? ובפרט איין ארעמאן, ובפרט א מעקלער, ובפרט אזא מעקלער, ווי יהושע־העשעל, וואס געהט צו איהם אפטליך אריין, נישט מחמת גרוים ליעבשאפט, נאר טאקי צוליעב דעם, וואס די נויט טרייבט איהם. ער מיינט, א קשיא אויף א מעשה, טאמער וועט ער מאכען ביי איהם א מאל א שטי־קעל געשעפט. אמת, ניט אזוי גרינג מאכט מען ביי מארקוסען א געשעפט. מארקוס איז א שווערער פארשוין, א הארטער ביסען! דאס הייסט, אזוי איז ער אפילו נישקשה, א צוגעלאזט מענטשעל; אז מע קומט צו איהם אריין, בעט ער זיצען, איז מכבד מיט א פאפיראס, נאר געבען פארדיענען יענעם א קערבעל — דאס לא. שווער, שווער, כקריעת ים־סוף! זינט מארקוס איז א נגיד און יהושע־העשעל איין ארעמאן, האט ער נאך כמעט נישט געפרובט פארדיענען דורך איהם א קערבעל. א שווערער נגיד, א הארטער. אוי, א הארטער ביסען!

און יהושע־העשעל, זינגענדיג אינאיינעם מיט'ן חזן און מיט'ן איבעריגען עולם דעם „אקדמות", האפט א קוק אויף מארקוסען מיט דער אונטערגעשארענער שווארצער מארדע, מיט'ן געפאקטען בייכעל און מיט'ן הויכען שווארצען קוימען אויפ'ן קאפ, און טראכט זיך: „דא ביזט דו טאקי ביי זיך גרויס, אנגעבלאזען... דערפאר אבער דארטען! דארטען! מ נ ת ד י ל ן — אונזער גאב, וואס גאט האט אפגעשיידט פאר אונז נאך פון ווייס איך ווען אן... אמת, די גוטע געשמאקע מילכיגע סעודה היינט וועט טאקי עסען מארקוס, און מיט דער גוטער פרישער געשמאקער קאווע מיט פוטערגעבעקס וועט טאקי פארטרינקען מארקוס. און

איך וועל געפינען הלואי א גלעזעל ציקאריע, חאטש מיט איין אייערקיכעל ס'זאל זיין פאר די קינדער נעבאך; פון פיש מיל־כיגע, געפרעגעלטע אין פוטער, רעד איך שוין ניט, און בלינצעס מיט קרעפלעך מיט לאקשען מיט מילך — דאס האט מארקוס, ניט איך... דערפאר אבער דער לויתן מיט'ן שור־הבר דארטען! דארטען!... ט ל ו ל א ד ל ו י ת ן — די פרייד פונ'ם לויתן און פונ'ם ווילדען אקס דעם שור־הבר, בעת זיי וועלען האלטען מלחמה פאר די צדיקים אין די אויגען, בכדי זיי, די צדיקים, זא־לען קוקען און קלויבען תענוג, ווי דער שור־הבר וועט דעם לויתן שטויסען מיט די הערנער, און דער לויתן וועט צאפלען אקעגען איהם מיט די פליספעדערען, דעמאלט וועט צוגעהן הקדוש־ברוך־הוא אליין, בכבודו ובעצמו, מיט זיין גרויסען שווערט, און וועט זיך מטריח זיין אנגרייטען א שענע גרויסארטיגע סעודה פאר זיינע ליעבע טייערע געסט, וואס האבען זיך עוסק געווען אין זיין תורה, איהם געלעגט תפילין און געלייענט קריאת־שמע"...

אזוי זינגט יהושע־העשעל, זינגט, שרייט גלייך מיט'ן חזן, וויל, אפנים, פארזינגען דעם יצר־הרע, פארשרייען דעם הונגער. עס חלש'ט איהם רעכט דאס הארץ נאך פון נעכטען; געווען אויף א גאנצע נאכט איבער'ן תקון־שבועות, און גאנץ פריה אוועק אין וואסער, און פון דארטען גלייך אין שוהל אריין פריהער פון דער גאנצער וועלט, אויסגעהערט פון א פאר מענטשען חכמים א שפאס: „וואס איז די מעשה, רב יהושע־העשעל, וואס איהר האט זיך היינט אזוי געפעדערט? אפנים, צוליעב דער מילכיגער סעודה?"... נאר וואס הערט ער זיי? יהושע־העשעל איז שוין געוואוינט געוואו־רען צו אזעלכע זאכען. אלע, ווער ס'האט גאט אין הארצען, הא־בען ליעב זיך מאכען א שפאס מיט יהושע־העשלען, און מעהר פון אלעמען טאקי אלץ רער אייגענער מארקום. אלע מאל, ווען ער קומט צו מארקוסען, טהוט איהם מארקוס א פרעג, אויף א קא־מאוועס געוועהנליך, אט אזוי, אשטייגער:

— נו? ווי איז אייך געגאנגען דער שבת?

אדער:

— ווי איז אייך געגאנגען פסח צו די סדרים?

אדער:

— ווי אזוי איז אייך אפגעלאפען דער סוכות אין סוכה?

אדער:

— האט איהר געהאט פורים א פרייליכע סעודה?

אויף אזעלכע זאכען ענטפערט יהושע־העשעל, געוועהנליך, גארנישט; ער ווייסט, אז ס'איז גלאט אזוי, א שפאס. דעם נגיד איז גוט אויפ'ן הארצען, טרייבט ער קאטאוועס. ענטפערט דערויף יהושע־העשעל נאר מיט א שמייכעלע: חע־חע. געפעלט דאס מארקוסען, איז ער איהם מכבד מיט א פאפיראס, רוקט איהם אונטער א גלעזעל טיי:

— טרינקט, רב יהושע־העשעל, נעמט צוקער, אט שטעהט.

— א דאנק, — זאגט יהושע־העשעל, און עס געהט איהם ניט איין דאס גלעזעל טיי; ער דערמאנט זיך, פארשטעהט איהר, אז דארט, אין דער היים ביי איהם, זענען פארהאן בעלנים אויף טיי, קיין עין־הרע, געננג בעלנים, וואס וואלטען זיך מחיה געווען, ממש זיך דערקוויקט מיט א גלעזעל ווארעמס — איז ניטא. פארהאן דוקא א סאמאוואר, נאר קיין טיי און צוקער איז ניטא. און פון וואנען זאל זיין? פון דעם, וואס מארקוס האלט איהם אפ דריי זייגער־שעה, וויל, מע זאל איהם דערצעהלען נייעס: „וואס הערט זיך עפיס אין שטעדטעל?“ צי פון דעם, וואס דאס ווייב מיט די עלטערע מיידלעך פארדיענען קוים אנדערהאלבען גילדען א טאג פאר צוויי ליבעלעך? זיי האבען זיך אויסגעלע־רענט נעהען ליבעלעך, זיצען זיי און ארבייטען גאנצע טעג, נע־הען זיך אפ די פינגער און נעמען אנדערהאלבען גילדען פאר א פאר לייבעלעך. גוט איז נאך, אז ס'איז דא לייבעלעך! וואס טהוט מען, אז ס'איז קיין לייבעלעך אויך ניטא? הונגערט מען. דאס הייסט, מע לעגט זיך שלאפען מיט א לעדיגען, ניכטערען מאגען. און אז גאט העלפט, איז מארגען אויך א טאג און מע קאן מארגען וויע־

דער הונגערען — און, זייט זיכער, קיין בן־אדם, קיין פויגעל וועט דערפון נישט וויסען. יהושע־העשעל איז ניט אזא מענטש, וואס זאל דערצעהלען התנצלות, זיך קלאגען. און ווער שמועסט, בעטען? ער זאל וויסען, חלילה, שטארבען! שטארבען!... בקיצור, יהושע־העשעל איז פון די ארעמעלייט, וואס געהען זיך אוים שטילערהייט, שא, אהן גוואלדעניש, אהן געפילדערען. עס קרעהט ניט אויף זיי, ווי מע זאגט, קיין האהן אפילו... פארהאן, פארהאן ביי אונז, צווישען די קינדער ישראל, א סך אזעלכע יהושע־העשעלס — איהר מעגט מיר גלויבען אויף מיינע הייליגע נאמנות, איך קען זיי, איך בין מיט זיי גוט באקענט... א גליק, כלעבען, וואס יהושע־העשעל איז א איד, און א פרומער עהרליכער איד, וואס גלויבט אין גאט, וואס דיענט גאט, וואס האט ליעב גאט, ממש פארברענט, פארליעבט אין דער שכינה, ווי א חתן, וואס האט זיך פארליעבט אין דער כלה. דעריבער זינגט אזוי געשמאק יהושע־העשעל גלייך מיט'ן חזן און האט באצייטענס הנאה פון די גוטע זאכען, וואס שטעהען דארטען אנגעגרייט פון די ארעמע־לייט'ס וועגען: „נגידין קמיהון — עס וועלען זיך ציהען דארטען פאר זיי גאנצע טייכען פון באלזאם־עהל, ומתפנקין — און זיי וועלען זיך אנזעפטיגען און אנזעטיגען מיט אלע גוטע זאכען און מיט יענעם גוטען אלטען זיסען וויין, וואס שטעהט דארטען אנגעברייט פון זייערטוועגען אין קעלטער נאך משׁשת ימי בראשית“...

אט אזעלכע מינים ליעדער זינגט זיך יהושע־העשעל שבועות מיט נאך א סך אידען, אזעלכע שלים־מזל'ען, ווי ער, הויבט־אויף ביידע הענט ארויף, מאכט־צו די אויגען, שאקעלט זיך מיט'ן גאנצען גוף, שפרינגט־אונטער מיט א טענצעל, און טראגט זיך אריבער מיט לייב און לעבען אהין, אהין, אין איין אנדער וועלט פון גאלע לויטערקייט, פון גאלע גוטסקייט, פון גאלע אייביגקייט, א וועלט, וואו ס'איז נישטא קיין קבצנים, קיין נגידים, קיין אויפגעקומענע קליינע מענטשעלעך מיט ווייסע מאנישקעס און אונטער

זיי אייזערנע שטיינערנע הערצער, קיין נארישע גראבע תאוות, קיין צרות, קיין דחקות, קיין דאגת פרנסה, קיין מעקלערס, קיין שדכנים, קיין צער גידול בנים, קיין קנאה, קיין שנאה... און ער ווארפט־אראפ פון זיך דעם גאנצען לבוש פון דער וועלט, און ער טהוט זיך אויס פון דער היגער וועלט, וויל פארגעסען, פארגעסען, ניט הערען, ניט זעהן וואס ארום איהם טהוט זיך, באהעפט זיך אצינד מיט זיין געליעבטער, מיט דער שכינה. ניט זיין עסק, וואס דא אקעגען איהם שטעהען זאטע צופריעדענע מענטשלעך מיט פעטע אויסגעפאשעטע בייכלעך. ניט זיין עסק, וואס דא קוקט־אריין די זון מיט איין שטראהל דורכ'ן אפענעם פענסטער פונ'ם בית־המדרש, און דאס איינציגע אקאציע־בוימעלע אויף דער שוהל־גאס, וואס האלט אין רעכטען בליהען, שיקט־אריין א געשמאקען זיסען ריח גלייך צו די אידען אין נאז אריין, ווי איינער רעדט: „שמעקט, אידישע קינדער, איהר אויך פון מיינע בשמים און האט אויך הנאה פון גאט'ס וועלט"...

שאט נאר, שאט! אין דער מינוט זאלט איהר מיר נישט אנריהרען מיין יהושע־העשלען. איהר זאלט איהם ניט זאטשע־פען! איהר זעהט דאך, אז ער איז ניט בהאי עלמא, אז ער איז היינט נ י ש ט ק י י ן ה י ג ע ר. ער איז גאר נישטא! ער איז גאר דארטען, ווייט־ווייט פון דאנען, ערגיץ ביי זיין גע־ליעבטער, ביי דער שכינה...

נישטא יהושע־העשעל, נישטא איהם היינט!

דער מרד

א בילד

געשריבען אין יאָהר 1906

דער סדר

שפּאַק, מייזעל און „דאָס קינד“ האָבען אַלע דריי געמיטמעט איין צימער אויף דער גרויעפּערעלשטראַססע און האָבען אָפּגעצאָהלט פאַר אַ גאַנצען חודש פריהער. דער חסרון, וואָס דער חודש איז שוין אַמ־אַט אויף דער נאָז, און אַט־אַט קומט דער „פּאַרטיע“, אַ גראָבער דייטש מיט אַ פאַרשמאַלצענעם קאַפּטאַן און מיט אַ בלויער נאָז, וואָס זעהט־אויס ווי אַ ווינטערדיגע קאַרטאָפלי, און דערמאַנט די „גנעדיגע העררען“ מיט אַ שענעם „גוט מאָיען“ און מיט אַ „קיססע די האַנד“ און מיט איין „ערגעבענסטער דיענער“, אַז זיי זאָלען מוחל זיין באַצאָהלען פאַר אַ חודש פריהער, — און דער דייטש זאָל אַזוי האָבען די בלויע נאָז, וואָס זעהט־אויס ווי אַ ווינטערדיגע קאַרטאָפלי, אויב זיי האָבען אפילו אַ קרייצער ביי דער נשמה. געווען בייׂם „קינד“ אַ גולדען מיט צוואַנציג, האָט מען געקויפט אַ פּאָר צעהנדליג מצות, אַ האַלב קילאָ וואורשטלעך כשר לפּסח, עטליכע געבאַקענע אייער און אין אַ פלעשעל פון מילך עפּיס אַ מין משקה, וואָס שטעהט אינ׳ם מיטעלפּונקט צווישען עסיג און באָרשט און וואָס טאָמער מאַכט מען דערויף „בורא פּרי הגפן“ — איז דאָס געוויס, אַרויסגעוואָרפען, אַ ברכה לבטלה.

— זעה נאָר, ער איז שוין פאַרטיג מיט׳ן סדר! — רופט זיך אָן שפּאַק, אַ בחור מיט אַ געל מעשען פּנים און מיט אַ שאַרפער אויסגעבויגענער נאָז, מיט אַ הויכען ווייסען שטערן און מיט לאַנגע פאַרוואַרפענע האָר אַרויף.

— ווי קאָן זיך אַ „קינד“ באַגעהן אָהן אַ סדר? — ענט־פערט איהם אָפּ מייזעל, אַ בחור דוקא אַ שווארצער און דוקא מיט אַ פּרישטשעוואַטע פּנים און מיט אַ שטאַרק־אָפּגעשאָרענעם קאָפּ, וואָס דורך די שיטערע הערלעך זעהט זיך ארוים אַ רויטער פאַר־שוויצטער שאַרבען.

דער, וואָס מע רופט איהם „דאָס קינד“, אַ בחור׳על אַ יונגס, אַ שענס, מיט אַ שמאָל ווייס פּנימ׳על, בלוט און מילך, מאַכט זיך נישט דערפון, בּיגט־אויס דעם טיש מיט אַ פרישען בלאַט „ארבייטער־צייטונג“, לעגט־אויס די מצות, די אייער, די וואורשטלעך־כּשר־לפּסח מיט׳ן בּיסעל משקה, וואָס איז אַ ספק עסיג אַ ספק בּאָרשט, הויבּט־אויף דעם קאָפּ, קוקט זיך ארום אויף אַלע זייטען:

— וואו נעמט מען כּוסות?

— כּוסות? לאָז חאָטש זיין איין כּוס! — אַזוי זאָגט שפּאָק, און מייזעל גיט־צו:

— מע וועט אַ בּרירה האָבּען טרינקען פונ׳ם פלעשעל. ווער מאַכט קידוש?

— איך! — זאָגט שפּאָק און נעמט זיך צום פלעשעל און וויל געבּען אַ זופּ — און בּלייבּט שטעהן און גיט־איבער דאָס פלעשעל מייזלען. — ווייסט דו וואָס? מאַך דו.

— האָסט מיך דער׳הרג׳עט מיט אַ קניש! — מאַכט מייזעל און נעמט דאָס פלעשעל ביי שפּאָקען און טראָגט דאָס צו צום מויל און בּלייבּט שטעהן. — שאַ, ווייסט איהר וואָס? לאָמיר וואַרפען גורל.

— וואָס טויג אייך וואַרפען גורל? אַמעהר, גיט אַהער מיר, וועל איך מאַכען קידוש. — אַזוי זאָגט דער, וואָס מע רופט איהם „דאָס קינד“, און נישט לאַנג געטראַכט, נעמט ער דאָס פלעשעל אין האַנט, טהוט־אָן דאָס היטעל, שטעלט זיך אוועק און הויבּט־אָן דעם פּסח׳יגען קידוש מיט׳ן יום־טוב׳דיגען ניגון: „סברי מרנן ורבנן ור־בו־תי“...

ביידע חברים, שפּאַק און מייזעל, בלייבן שטעהן פּאַרגאַפט, קוקען איינס אויפ׳ס אַנדערע, און אַז דער, וואָס מע רופט איהם „דאָס קינד“, האָט געענדיגט דעם קידוש, אויסגעלאָזט דעם „לזמן הזה־ה־ה“, רייסט־אַרויס שפּאַק ביי איהם דאָס פלעשעל פון די הענט, קעהרט דאָס איבער, טהוט אַ צוויי־דריי חלעפּטשע און גיט דאָס איבער מייזלען מיט די ווערטער:

— נאַ, פאַרדיען אויך אַ מצוה. טרינק אויף פוג׳ם פּסח׳יגען קידוש!

דער, וואָס מע רופט איהם „דאָס קינד“, איז דערפאַר נישט ברוגז, ענטפערט נישט דאָס צווייטע וואָרט; אדרבה, ער שמייכעלט, די בעקלעך פלאַמען איהם, נאָר די אויגען זיינע, די שוואַרצע טרויעריג־פאַרטראַכטע אויגען, זאָגען: „איהר זענט חזירים!“...

— ווער וועט פרעגען די קשיות? — זאָגט שפּאַק, און מייזעל ענטפערט איהם:

— וואָס הייסט ווער? געוויינטליך, „דאָס קינד“.

און אַלע דריי חברים צעלאַכען זיך.

נישטאָ קיין נייעס

צוויי לשנה־טובה־בריוולעך:

א) וואָס אַ שניידער פון אַמעריקע שרייבט צו זיינעם אַ פריינט אין דער היים.

ב) וואָס אַ שניידער פון דער היים שרייבט צו זיינעם אַ פריינט אין אַמעריקע.

געשריבען אין יאהר 1907

נישטאָ קיין נייעס

א.

מאַי דיר פרענד ישראליק!

לשנה טובה תּכּתבו ותחתמו, דו מיט דיין ווייף און מיט דיינע טשילדרען, איהר זאָלט זיין אָללרייט מיט כּל ישראל, אָמן.

מיר האָבּען גרויס טראָבּעל פון דעם, וואָס דו שרייבּסט אונז ניט קיין לעטערס, וואָרום זינט עס האָבּען זיך אָנגעהויבּען בּיי אייך די רעוואָלושאָן מיט דער קאָנסטיטושאָן מיט די מעסעקרעס, געהען מיר אַרום דיסאַפּאָינטעט, ממש אָהן קעפּ. אויבּ דאָס, וואָס אונזערע פּייפּערס שרייבּען, איז ניט קיין בּלאָף, האָט מען שוין בּאַדאַרפט אַוועקלעגען בּיי אייך אַ האַלבּע וועלט. אַלע טאָג הערען מיר פון אייך אַיין אַנדער סענסיישאָן. נעכטען האָבּ איך געלייענט אַ קייבּעל, אַז מיסטער קרושעוואַן, דעם פּרעזידענט פון דער פּערטער דומע, האָט מען געהאַנגען, — שרייבּ מיר, צי ס'איז אמת? און פון דיינע בּיזנעס זאָלסט דו מיר שרייבּען, צי דו אַרבּייטסט אין אַ שאַפּ, אָדער דו בּיזט אַ בּאָס פאַר זיך? און וואָס מאַכט דיין חנה־ריקעל? און וואָס טהוט הערשעל? און מיין קאָזין ליפּא וואָס מאַכט? און יוסיל העניכ'ס? און בּעןצי מיט רחל'ען? און זלאַטקע? און מאָטעל? און די איבּעריגע אָפּרייטאָרס וואָס מאַכען? און צי טראַכסט דו וועגען אַריבּערקומען קיין אַמעריקע? אַלסדינג זאָלסט דו מיר אַרויסשרייבּען אין דיין לעטער. און וועגען מיר וואָס זאָל איך דיר שרייבּען, מאַי דיר פרענד? איך בּין אָללרייט, און מיין ווייף איז אָללרייט, און מיינע טשילדרען זענען אָללרייט. דאַנקען גאָט, מיר מאַכען דאָ אַלע אַ

לעבען. מיר ארבייטען שווער און ביטער, אבער מיר מאכען א לעבען. קיין געלט סייפען מיר גיט, נאר מיר פארנעמען צוויי רומס מיט א קיטשען. א גאנצען טאג ארבייטען מיר, און ביי־נאכט געהען מיר ארויס אויף פלעזשור, אדער אויף א מיטינג פון סאשעליסטען, אדער פון זייאניסטען, אדער גאר אין אידישען טי־אייטער. דאס גאנצע לעבען ווערט מען טאקי פארשווארצט, דער־פאר זענען מיר אבער פריי, און איך קאן מיר זיין א מעמבער אין וואס פאר א סאסייטי איך וויל, און אז איך וויל, ווער איך א סי־טיזען און ווער צוגעלאזט צו עלעקשאן. איין זאך געהט אונז דא ניט איין — די היים. אוי, בענקט זיך אהיים! מיין דזשעני (זי הייסט שוין מעהר ניט בלומע, נאר דזשעני) לאזט מיך ניט עטעמען. זי טרייבט מיך, מיר זאלען פאהרען קיין ראשע אויף קבר־אבות. זאלסט אנקוקען איצט מיין דזשעני, וואלסט דו זי ניט דערקענט. א ליידי מיט א העט און מיט גלאווס. איך שיק דיר דא די פיקטשור פון מיין דזשעני מיט מיין פעמעלי. וואס זאגסט דו אויף מיין עלטערען באי? דאס איז מאטעל. מאיק הייסט ער שוין אצינד. ער איז אללרייט. ער ארבייט אין א פעק־טארי און פארדיענט פון צעהן ביז צוועלף דאלאר א וואך. ער זאל ניט געמבלען, וואלט ער גאר געווען אללרייט! דער אנדע־רער, דזשעק, איז געוועזן פריהער ביי דער ארבייט; היינט האט ער זיך צוגעלערענט א ביסעל ענגליש און איז א בוקקיפער אין א בארבער־שאפ. דער דריטער ממזר, בענדזשאמין, דיענט אין א סאלון. קיין ווייזשעס נעמט ער ניט, נאר ער ברענגט אהיים אמאל זעכס דאלאר און אמאל אכט. דער פערטער, דער באיטשיק וואס מיט'ן היטעלע, איז א גוטער לויפער, וויל ניט געהן אין סקוהל, ליגט טאג ווי נאכט אין סטריט און שפיעלט אין באל. די מיידלעך אלע ביי מיר זענען אויך אללרייט. זיי ארבייטען אין די שעפער און האבען שוין געלט אין די בענק. דער חסרון, וואס מע קוקט זיי ניט אז אין די אויגען. זיי געהען ו ו ע ז זיי ווילען און וואוהין זיי ווילען און מיט וועמען

זיי ווילען. אַמעריקע איז אַ פריי לאַנד. מע טאָר ניט זאָגען יענעם קיין דעה, אפילו איין אייגענער טאָכטער. אַט, צום בייי־שפּיעל, מיין עלטערע טאָכטער, חיה האָט זי געהייסען, אַצינד הייסט זי שוין פרענסיס, — האָב איך מיט איהר געהאַט אַ דזשאָב! זי האָט זיך פאַרליעבט און חתונה געהאַט אַהן מיין ווּיסען מיט אַ פּוסטען באָי, פון די, וואָס באַלאַנגען צו די פּיק־פּאָקעטס. ער איז אַנטלאָפען פון די האָוז אָף רעפיודזש, און איהר האָט ער דערצעהלט, אַז ער איז אַ באָוואָוסטער קלאָדהינג־מאַנופעקטשורער און אַ ריעל־עסטייטניק. לסוף האָט זיך אויס־געלאָזט, אַז ער איז אַ ביגאַמיסט. ער האָט זיין אייגענעם סך־הכל דריי ניט־קיין־גע'גט'ע ווייבער! איך האָב געהאַט גענוג טראָ־בעל, ביז איך בין זיינער פטור געוואָרען. איצט האָט זי געהייי־ראַטעט אַ פּושקאַרט־פּעדלער און איז אַלרייט. די איבעריגע טעכטער מיינע זענען נאָך ניט אויסגעגאַנגען, און אַז זיי וועלען אויסגעהן, וועלען זיי אויך ביי מיר ניט פרעגען. אַמעריקע איז אַ פריי לאַנד, יעדער אַטענדעט זיינע ביזנעס, ווי ער פאַרשטעהט — און דאַטס אָל! האָב איך דיר אַרויסגעשריבען, מאַי דיר פרענד, אַלסדינגס, וואָס ביי מיר טהוט זיך, און איך בעט דיך, דו זאָלסט מיר, למען השם, באַלד אָפּענטפערען מיט אַ לעטער אויך פון אַלס־דינגס, וואָס ביי דיר טהוט זיך. און לאָז גריסען איטליכען באַזונדער גאָר פריינטליך, און איך ווינש אייך נאָך אַ מאָל אַ כתיבה וחתימה טובה. גוד באָי!

פון מיר דיין בעסט פרענד

ד ז ש י י ק אָ ב (אַמאָל געוועזן יענקעל).

ב.

טייערער פריינד י ע נ ק ע ל!

דיין לשנה־טובה־בריעף האָב איך פּאָלוטשעט פּונקט ערב־ראש־השנה, און איך דאַנק דיר זעהר פאַר דיין ליעבען בריעף, און

איך ווינש דיר דעם זעלבען ל ש נ ה ט ו ב ה ת כ ת ב ו ו ת ח ת מ ו. גאָט גאָט צו זעהען זיך מיט פריילִיכע הערצער, אמן. אצינד קום איך דיר ענטפערען אויף דיין בריעף. ממה נפשך, שרייבסט דו שוין יאָ איין מאָל אין צוויי יאָהר אַ לשנה־טובה־בריוועל, טאָ שרייב שוין, ווי אַ מענטש! ווער איז דאָס אַביאַזאַן צו פאַרשטעהן, וואָס הייסט דאָס: לעטער, פייפּער, פּיק־טשור, בלאָף, וכדומה אַזעלכע ווערטער? היינט שרייבסט דו, מע זאָל דיר שרייבען און שרייבען. וואָס זאָל איך דיר שרייבען? נישטאָ קיין שום נייעס. ס'איז איצטער, דאַנקען גאָט, שוין בלאָ־האַפּאַלוטשנע ביי אונז. די נגידים מאַכען גוט, ווי אַלע מאָל, און אַרעמעלייט שטאַרבען פון הונגער, ווי אומעטום. מיר, בעלי־מלאכות, זיצען אַהן אַ שטאַך אַרבייט. פאַר איין זאַך זענען מיר, ברוך השם, אַבעזאַפּעטשעט — פאַר אַ פּאָגראָם. מיר האָבען שוין פאַר אַ פּאָגראָם כלל קיין מורא ניט. מחמת ס'איז שוין געווען, און צוויי מאָל „אודך" — דאָס איז אַ זאַך, וואָס קאָן זיך טרעפען נאָר אין קעשענעוו. דער פּאָגראָם איז געווען ביי אונז אפילו שפּעטליך, נאָר דערפאַר האָבען מיר געהאַט אַ פּאָגראָם מיט אַלע פּלימערלעך. בקיצור, קיין סך שרייבען וויל איך דיר ניט און קאָן ניט און האָב ניט וואָס צו שרייבען. איך קאָן דיר נאָר מעלדען, ליעבער יענקעל, איין זאַך: איך לעב! איך האָב זיך געזעהען מיט'ן מלאך־המות דריי מאָל — נאָר בלאָטע! ווי זאָגט געצי דער דאַמסקער שניידער — געדענקסט איהם? — „מ י ב ר ע ש ו מ י ב מ ג פ ה — אז ס'איז באַשערט מוטשען זיך, שענקט גאָט דאָס לעבען"... מיר האָט נאָר וועה געטהאָן דאָס הארץ פאַר מיין ווייב און פאַר מיינע קינדער. האָב איך זיי אַוועקגעשיקט לעזאַזל, זיי האָבען זיך גאַנץ פיין פאַרקלויבען צו אַ גוטען גוי אויפ'ן בוידעם און זענען דאָרט אָפּגעלעגען בכבוד צוויי טעג מיט צוויי נעכט, חלילה נישט געגעסען, נישט געטרונקען, נישט גע־שלאָפען, און ערשט העט אויפ'ן דריטען טאָג, אַז ס'איז שוין ניט געווען וואָס צו ראַבעווען און וועמען צו שלאָגען, איז געוואָרען

ביי אונז, דאַנקען גאָט, בלאַהאָפּאָלוטשנע; איז מען פּאַוואָלינקע אַראָפּ פון די בוידעמער אַלע בשלום, און עס האָט, ברוך השם, פון אונזער סעמעיסטווע קיינעם ניט געשאַדט, אחוץ ליפּאַ, וואָס איז גע'הרג'עט געוואָרען מיטביידע זיהן, נח און מלך — גילדערנע צוויי אַרבייטער, און אחוץ משה־הערשען, וואָס מע האָט איהם, מחילה, אַראָפּגעלאָזט פונ'ם בוידעם, און פּערעל דבורה'ס האָט מען שוין שפּעטער געפונען אַ טוידטע, טאַקי ביי זיי אין קעלער, און אַ ברעקעל קינד איהרס (רייזעלע) האָט מען געפונען ביי דער ברוסט... קרוגאָם, שוין מיט קליינע קינדער, זענען פון אונזער סעמעיסטווע, הייסט עס, גע'הרג'עט געוואָרען סך־הכל זיעבען... נאָר ווי זאָגט געצי: „גם זו לטובה — עס קאָן נאָך זיין ערגער; בעסער האָט קיין שיעור ניט“... אויף הערשלען פרעגסט דו? זיי רוהיג. ער זיצט שוין העכער אַ האַלב יאָהר איינער אַליין אָהן אַ קנעלונג אין טורמע. פאַר וואָס? מסתמא דערפאַר, וואָס ער האָט געקוקט, ווי כהנים דוכנ'ען... ס'איז אַ סברה, אַז מע וועט איהם געבען אַ פיינעם כיבוד: אָדער מע וועט איהם הענגען, אָדער מע וועט איהם שיסען; דאָס וועט שוין זיין, ווי זיין גליק וועט שפּיעלען, מחמת צו אַלסדינג, זאָגט געצי, באַדאַרף מען האָבען מזל. למשל, אַט איז יותיל העניכ'ס געשטאָרבען נאָך איידער מע האָט איהב געבראַכט אין טורמע אַריין... ווייטער איז ניטאָ קיין שום נייעס דיר צו שרייבען. נו, און אויף נחמיה דעם סטאָלער'ס זוהן, לייב, פרעגסט דו גאָרניט? געדענקסט איהם? געווען אַ גאָרנישט מיט אַ נישט, איאָ? „לייב־דרייב־אַבדיריק“ — האָט מען איהם גערופען. היינט ליגט ער, ווי אַ גראַף, אין פּעטראָפּאַוולאָווסקע קרעפּאַסט. זעהסט דו, אויף וועמען ס'איז יאָ אַ רחמנות נעבאָך? אויף זלאַטקען. זי, זאָגט מען, איז געריהרט פאַר צרות... אַ קליינינקייט — פאַרלירען אין איין וואָך צוויי קינדער! און אברהם משה'ס זוהן איז שוין איצט אודאי אין אַמעריקע. אַז דו וועסט איהם זעהען, זאָלסט דו איהם לאָזען גריסען און זאָגען, אַז זיין מאַמע איז אַ מאַלאַדיעץ: ער איז געשטאָרבען נאָך פאַר דער

קאָנסטיטוציע! און מאַטעל אונזערער איז גלאַט פֿאַרפֿאַלן געװאָרן, מע װײסט ניט װאו ער איז... עס זענען אַט אַזױ אַ סך איזטשעזנעט געװאָרן, מע װײסט ניט װאו זײער געבײן איז אהינגעקומען... אַ סך זענען זיך צעלאָפֿן, אַ סך זענען גע׳הרג׳עט געװאָרן און אַ סך רוהען זיך אױס אין די טורמעס, שפּאַציערען אַרום אין סיבירער שנײען, אַרבײטען מיט דער טאַטשקע — נאָר װעמען הערען זײ? חברה האָבען זיך אײנגעשפּאַרט אײן מאָל פֿאַר אַלע מאָל: אָדער קאָנסטיטוציע, אָדער אַ קרענק! קײן חכמות געהט ניט אָן בײ אונז, בעלי־מלאכות, װי זאָגט געצי: „לא מעוקצד ולא מדובשד — זײ מיר ניט קײן פּעטער און נעה מיר ניט קײן שטיװעל“... אַ מאָדנער מענטש אַט דער געצי: אײן זוהן האָט מען איהם אַװעקגעלעגט אין דער מלחמה, דער אַנדערער — זיצט, און אַלײן איז ער אױך אױף צרות, נאָר קומט צו אַ גלײכװערטעל אָדער אַ פּסוק, כאַפּט איהם אַװעק דער רוח!... און װײטער איז ניטאָ מעהר קײן נײעס צו שרײבען. ס׳איז, דאַנקען גאָט, בלאָהאָפּאָלוטשנע, און מיר זענען אַלע, ברוך השם, אין בעסטען געזונט, אַחוץ װאָס חנה־ריקעל מײנע קלאָגט זיך נעבאָך אױפ׳ן האַרצען... אַ װערטעלע אױסצורעדען — די פּחדים, װאָס מע שטעהט דאָ אױס פֿון די עקספּראָפּריאַציעס. דו װײסט אודאי נישט, מיט װאָס מען עסט דאָס? װעל איך דיר באַשרײבען. מע קומט אַרײן צו דיר אין שטוב אַרײן מיט אַ פֿאַרטיגער באָמבע, אָנגעפֿילט דוקא ניט מיט מצה־מעהל, נאָר מיט פּולװער און מיט צװיעקעס, און מע זאָגט צו דיר: „רוקי װערד!“ (געצי רופֿט דאָס אָן: „שאו ידיכם!“), און מע צעשפּילעט דיר די קאַפּאָטע און מע נעמט־צו בײ דיר װאָס דו האָסט — און רוף מיך קנאַקניסעל! אָנומעלטען זענען אַרײן צו מיר צװײ חברה־לײט, געזאָגט מיט מיר דעם פּסוק און צוגענומען בײ מיר די מאַשינע. און אַ בהמה האָב איך געהאַט, איז זי אַלײן גע׳פּגר׳ט. און מײן ברכה איז נאָך אַ גרעסערע אביונ׳טע, װי זי איז געװען, און אַלטערען געהט אױך אָפּ געװנוג צו אַ נגיד, און לײזערען האָט

מען ארויסגעשיקט ניט לאנג פאר א פאס. א מצוה — וועז איז איהם שולדיג? לאז ער ניט זיין קיין מלמד! און מענדעל האט זיך אויך שען אויסגעפיינט, גענומען און געשטארבען, א טייל זא־גען — פון ז'ער טשאכאטקע, א טייל זאגען — פון הונגער, און איך מיין, אז פון ביידע זאכען... און בנימינ'ס קדיש דיענט, און פון דער חלירע שמועסט מען ביי אונז גאנץ געשמאק. נאך דאס פעהלט אונז!... און ווייטער איז ניטא מעהר קיין שום נייעס דיר צו שרייבען. און דאס, וואס דיין בלומע, אדער ווי אזוי הייסט זי היינט, דזשעני, וויל קומען צו פאהרען אויף קבר־אבות, איז ניט איצטער די צייט, יענקעל! לאז איבער אויף איבער־א־יאהר, אם ירצה השם, ס'וועט ווערען ביי אונז א ביסעל שטילער, דער עולם וועט אויפהערען זיך קוילען איינס דאס אנדערע, וועט איהר דע־מאלט קומען צו פאהרען, וועלען מיר געהן, אם ירצה השם, אינ־איינעם אויפ'ן פעלד — ס'איז אונז דארט צוגעקומען, ברוך השם, א שען ביסעל פריינט, פון באקאנטע שמועסט מען ניט; עס קומט נאך צו היינט אויך אלע טאג! מעהר קיין נייעס איז ניטא צו שרייבען. זיי געזונט און לאז גריסען איטליכען באזונדער גאר פריינטליך. קיין אמעריקע פאהר איך ניט. דיין אמעריקע הויבט מיר ניט אן צו געפעלען. א לאנד, וואס א גאזעט הייסט פייפער, וואס פון בלומע ווערט דזשעני, און א חתן האט דריי ווייבער — פון אזא לאנד, האב קיין פאראיבעל ניט, דארף מען לויפען! פון דיין בריעף זעה איך ארויס, אז ווען מיר האבען דא די קאנסטי־טוציע, וואס מיר מיינען, באדארפען מיר שוין קיין שום אמעריקע נישט. דעמאלט האבען מיר דא א בעסער אמעריקע, ווי איהר דארט... יענקעל! זאלסט גאר קיין יסורים ניט האבען: אזא שטיק גאלד מיר, און אזא מכה קרושעוואנען, וואס פאר א קאנסטיטוציע מיר וועלען, אם ירצה השם, האבען!... הלואי זאל אונז גאט אנ־חתמ'ענען א גוט יאהר, אונז דא און אייך דארטען!

פון מיר דיין פריינד ישראל.

ענגלישע און פאַרענגלישטע ווערטער אין דער דערציעהלונג.

אויסגעהן — זיין פאר'קנס'ט. אטענדען די ביזנעס — טהון די געשעפטען.
אלרייט — איז בעסטען שטאנד. אפרייטארס — שניידערס. אריבער־
מופען — איבערקלויבען זיך.
באי — יונגעל. באל — מיאטש. באס — בעל־הבית. בארבער־שאפ — פאריק־
מאכער־שטוב. בוקקיפער — בוכהאלטער. ביגאמיסט — פיעל־וויפער־
ניק. ביזנעס — געשעפטען. בלאף — גוזמא. בעסט פרענד — בעס־
טער פריינט.
גוד באי — זיי געזונט. גלאווס — הענטשקעס. געמבלען — שפיעלען איז־
קארטען.
דאטס אלל — איין עק. דזשאב — איין עסק. דיסאפאינטעט — צעטראגען.
האוז אף רעפיודזש — איין אויסבעסערונג־אנשטאלט. העט — הוט.
ווײדזשעס — געצאהלט. וויי — ווייב.
זייאניסטען — ציוניסטען.
טיאייטער — טהעאטער. טראבעל — יסורים. טשילדרען — קינדער.
לויפער — א דער־רוח־ווייסט־וואס. ליידי — מאדאם. לעטער — א בריעף.
מאי דיר פרענד — מיין טייערער פריינט. מעמבער — מיטגליעד. מעסעק־
רעם — פאגראמען.
סאלון — שענק. סאסייטי — געזעלשאפט. סאשעליסטען — סאציאליסטען.
סטריט — גאס. סיטיזען — בירגער. סייפען — קלויבען. סענסיי־
שאן — איבערראשונג. סקוהל — שול.
עלעקשאן — וואהלען.
פושקארט־פעדלער — א פעדלער מיט א וועגעלע. פיקטשור — בילד. פיק־
פאקעטס — גנבים. פייפערס — גאזעטען. פלעזשור — פארגעניגען.
פעמעלי — פאמיליע. פעקטארי — פאבריק.
קאזין — געשוועסטערקינד. קיטשען — קיך. קייבעל — דעפעש. קלאדהינג־
מאנופעקטשורער — א פאבריקאנט פון קליידער.
ראשע — רוסלאנד. רומס — חדרים. ריעל־עסטייטניק — האנדעלט מיט היי־
זער. רעוואלושאן, קאנסטיטושאן — רעוואלוציע, קאנסטיטוציע.
שאפ — געווערקהויז.

אַ פריהער פסח

אַ מעשה, וואָס קאָן זיך פאַרלויפען אויף דער גרויסער וועלט

געשריבען אין יאהר 1908

אַ פריהער פּסח

א.

די וועלטבּאַריהמטע דייטשע שטאָדט נ א ר ר ע נ ב ע ר ג איז איין אַלטע אידישע שטאָדט. און ניט נאָר אַ אידישע שטאָדט — זי איז אַ פרומע שטאָדט, אַ גאָטספאָרכטיגע. איהרע אידען האָבּען זיך געמאַכט אַ שם אויף דער וועלט דערמיט, וואָס זיי האָבּען קיינמאָל ניט געגריבּעלט זיך, ניט אריינגעלאָזט זיך אין חקירות, ניט געפילאָזאָפירט, ניט געפרעגט קיין קשיות אויף אַזעלכע זאַכען, וואָס קעהרען זיך אָן מיט גאָט. אויף זיי מעג מען זאָגען, אַז זיי זענען אידען אָהן חכמות.

אמת, זייער אידישקייט בּאַשטעהט ניט מעהר ווי אין דריי דינים, וואָס שטאַמען מסתמא פון אברהם אבינו, אָדער אפשר נאָך פון אָדם הראשונ׳ען: 1) יאָהרצייט, 2) בּר־מצוה, 3) פּסח. די דריי דאָגמען זענען גאַנץ גענוג אויפצוהאַלטען דאָס אידישע פאָלק נאָך טויזענטער און טויזענטער יאָהרען. מיינט ניט, אַז דאָס האָבּען זיי אויסגעזויגען פון זייער אייגענעם פינגער; דאָס האָבּען זיי געהערט ניט איין מאָל פון זייער ראַבּינער, דאָקטאָר און פּרעדיגער, וועלכען די נאַררענבּערגער קהילה האַלט־אויס ניט מיט ווינציגער עהרע, ווי די קאַטוילען, להבדיל, דעם רוימישען פּאַבּסט. דער ראַבּינער, דאָקטאָר און פּרעדיגער טראָגט בּיי זיי דעם נאָמען „רבּי", „אונזער רבּי", און די נאַררענבּערגער קהילה איז איבּער־ציינגט, אַז נאָך אַזאַ למדן, ווי זייער רבּי, איז שוין נישטאָ אויף דער גאַנצער וועלט. אין זיינע דרשות, וואָס ער האַלט זיי אַלע

יום־טוב אין דער סינאגאגע, ווארפען זיך דורך אזעלכע לשון־קודש'דיגע ווערטער, וואס נאר דער מחבר פונ'ם סידור זאל איצטער אויפשטעהן, וואלט ער זיי אפשר פארשטאנען, און אפשר ניט... די נאררענבערגער אידען דערצעהלען פון איהם מופתים, ווי פון א „גוטען אידען". למשל, זיי באריהמען זיך, אז שוין עטליכע און צוואנציג יאהר, זינט ער איז ביי זיי ראבינער און פרעדיגער, האט זיך נאך ניט געטראפען, ער זאל אמאל האבען א טעות: אלע יום־טוב די זעלבע דרשה מיט די זעלבע פסוקים פונ'ם זעלבען תנ"ך, מיט דער זעלבער באדייטונג, מיט די זעלבע משלים. איך מיין אבער, אז דאס איז א ביסעל איבערטריבען. דער אויטאריטעט פונ'ם ראבינער, דאקטאר און פרעדיגער איז אין שטעדטעל אזוי גרויס, אז קיין יאהרצייט, קיין בר־מצוה און קיין יום־טוב ווערט ניט באשטימט, ביז עס ווערט ניט פריהער פעסטגעשטעלט פונ'ם ראבינער און פרעדיגער. און הגם יעדער נאררענבערגער אידישער איינוואהנער מוז האבען ביי זיך אין שטוב א אידישען לוח, פונקט אזוי ווי יעדע נאררענבערגער אידישע פרוי מוז האבען א ווייסע כפרה ערב יום־כפור, דאך, אז עס קומט אונטער א יום־טוב, גלויבט קיינער ניט דעם לוח אויף נאמנות און מע געהט צום רבין זיך ערקונדיגען: „ווען האבען מיר פייערטאג?" און ווער שמועסט נאך אזא יום־טוב, ווי דער הייליגער פסח?! פסח ווערט געפייערט אין נאררענבערג — איך געה מיט אייך אין געוועט — מיט מעהר פראכט און גלאנץ און מיט מעהר כשרות אלס אין דער פרימסטער שטאדט בכל תפוצות ישראל! די נאררענבערגער ווייבער — זיי קומט דער שבת — זענען אזעלכע צנועות, אז פסח אין טהעאטער באנוצען זיי ניט די חמצ'דיגע בינאקלס פון א גאנץ יאהר. אפילו די נאררענבערגער מאנסבילען, וואס זענען עפים ניט אזעלכע גרויסע מצה־שמורה'ניקעס, פון דעסטוועגען האט זיך געמאכט וויפיעל מאל, אז מע איז געקומען צום רבין מיט א שאלה, צי מעג מען פסח טרינקען מינכענער ביער און פארבייסען מיט פראגער שינקען.

אצינד, אז מיר האבען זיך שוין א ביסעל באקאנט מיט די נארדענבערגער אידען אלס אידען, — קאנען מיר שוין צוטרעטען צו דעם עצם פון דער געשיכטע, וואס האט זיך פארלאפען אין דער שטאדט נארדענבערג אין דעם יאהר 1908, אדער 5668 פון זינט די וועלט איז באשאפען געווארען, לויט רעכענונג פון אונזער אידישען וועלט־לוח.

ב.

די נארדענבערגער קהילה באנוצט זיך מיט איהרע אייגענע פאבריקאציעס און פראדוקטען, אויסער אידישע ליטעראטור. אמאל פלעגען זיי די אידישע ליטעראטור אימפארטירען פון אויסלאנד, מעהרסטענטייל פון לאנדאן אדער פון ווארשא. נאר פון דער לעצטער צייט, זינט עס האבען זיך אנגעהויבען ביי אונז די בהלות, מלחמה, רעוואלוציע, קאנסטיטוציע און פאגראמען, האבען די חוואליעס פון דער געוואלטיגער עמיגראציע ארויסגעווארפען אויף דעם דאזיגען נארדענבערגער אאזיס, צווישען א סך אנדערע נפשות, אויך איינעם א פעקעל־טרעגער אדער א מוכר־ספרים׳ניק מיט׳ן נאמען פ י נ ח ס פ י נ ק ו ס.

פינחס פינקוס איז א אידעל א נידעריגס, א זשוואווע, מיט איין אויגעל א קליינס, דאס אנדערע א גרויס. בשעת ער רעדט, קוקט דאס קליינע אויגעל אויפ׳ן גרויסען, ווי איינער רעדט: „נו?“... און דאס גרויסע אויג ענטפערט איהם: „נו־נו!“... די ערשטע צייט האט ער זיך געמוטשעט אנגעליטען, געגוג אויסגעהונגערט און גענוג אויסגעשטאנען יסורים, וועהטיגען און בזיונות פון זיינע דייטשע ברידער, ביז ער האט זיך דערשלאגען צו זיין שטענדיגער פרנסה פון דער היים — ארומטראגען אידישע ספרים און ביכלעך איבער די הייזער. א צעבראכענער, א צעראבעוועטער, א נאקעטער און א הונגעריגער, האט ער פארלאזען זיין לאנד, וואו ער איז געבארען, און האט זיך מיט גרויס מיה דערשלאגען אין א

פרייע לאנד — קיין נאררענבערג, וואו ער איז שוין געווען פֿאַר־וואַהרענט פון אַ פּאָגראָם, נאָר ניט געווען בּאוואַהרענט פון שטאַר־בען פון הונגער, מחמת אין דעם פרייען לאַנד איז דאָס שנאָרען שטרענג פֿאַרבּאָטען אפילו צווישען אייגענע ברידער. יעדער מענטש איז מחויב עפּיס טהון. אונזער צעשלאָגענער עמיגראַנט פּינחס פּינקוס האָט אָבער ניט געקאָנט געפינען קיין שום טהועכץ אינ׳ם פרייען לאַנד. שולדיג איז געווען אין דעם ניט אַזוי ער אַליין, ווי די שפּראַך. דאָס הייסט, וואָס ניט ער האָט פאַרשטאַנען ז י י ע ר שפּראַך, און ניט זיי האָבען פאַרשטאַנען ז י י ן שפּראַך. די ערשטע צייט האָט ער אַרומגעשפּאַציערט איבער די נאררענבערגער גאַסען און באַטראַכט די שטאָדט מיט די מענ־טשען, דעם הימעל מיט דער ערד. דאַכט זיך, די זעלבּע הייזער, די זעלבּע מענטשען, דער זעלבער הימעל מיט דער זעלבער ערד — און גאַרנישט, אַלע געהען זיך אַזוי רוהיג; קיינער האָט קיין מורא ניט פאַר אַ שטיין פון אויבען, פאַר אַ קויל פון פאָרענט אָדער פאַר אַ מעסער פון הינטען — גליקליכע מענטשען! אַ געבּענטשט לאַנד!...

וואָס וויטער האָט אָבער דאָס לאַנד אָנגעהויבען אָנווערען דעם חן אין זיינע אויגען — איבער׳ן מאָגען. דער מאָגען איז אַ בייזער בעל־דבר; איהם, אַז עס קומט די צייט פון עסען, וויל ער ניט הערען ניט פון קיין פּאָליטיק, ניט פון פילאָזאָפיע. „האָסט מיך עפּיס אין זינען, צי ניין?" — אַזוי טענה׳ט אַ לעדיגער מאָגען. — „פון מיינעטוועגען קאָנסט דו בעטלען געהן, קאָנסט גנב׳נען, גזל׳ענען, אַבּי מיר זאָלסט דו אָפּגעבען מיינס, און וויי־טער איז ניט מיין עסק!"... דער חסרון איז אָבער, וואָס אויף אויסציהען די האַנט דאַרף מען זיין אַ געבּאָרענער בעטלער, אָדער האָבען אַ נשמה פון אַ בעטלער. און אונזער העלד האָט זיך לאַנג אַרומגעדרעהט איבער די נאררענבערגער שטראָססען, בּיז ער האָט ביי זיך גע׳פּועל׳ט אָפּשטעלען דעם ערשטען מענטשען, חלילה ניט אויף צו בעטען ביי איהם עפּיס, נאָר גלאַט אַזוי, אויסרעדען זיך

א ביסעל דאס הארץ. פינחס פינקוס האט זיך אנגערופען צום ערשטען דייטש בזה הלשון:

— האט קיין פאראיבעל נים, מיין ליעבער הערר דייטש, איך בין דא א גר און פארשטעה נים דאס לשון. איך לויף פון א קאנסטיטוציע לויף איך, און פאל, הייסט עס, מיט'ן פנים צו דער ערד. גלויבט מיר, איך וואלט אייך נים מטריח געווען, ס'זאל נים זיין, ווי מע זאגט, באו מים עד נפש. איך בעט נים חלילה קיין נדבה; איך זוך עפים א מלאכה, א טהועכץ, וואס נים איז, אבי דערהאלטען די נשמה. האט רחמנות...

דער דייטש האט איהם אויסגעהערט ביז'ן סוף און האט זיך פאר איהם אנטשולדיגט, אז ער האט קיינמאל אזא שטראססע נים געהערט, און איז אוועק זיין וועג. דער צווייטער דייטש האט אויסגעהערט די זעלבע דרשה און איז אוועק אהן ווערטער. דער דריטער דייטש איז געווארען א ביסעל ברוגז, וואס מע נעמט צו זיין צייט, און האט זיך רעכט אויסגעבייזערט אויף דעם „פער־דאמטען קערל". דער פערטער דייטש האט איהם אפילו נים אויסגעהערט ביז'ן סוף, באוויזען איהם, אז ער האט א שטעקען, און געזאגט, אז מאמער געהט ער נים „פארט", אזוי רופט ער צו א „שוצמאן"...

און אונזער העלד האט גיך איבערגעביטען זיין פריהעריגע מיינונג איבער די דייטשען און איבער זייער פרייען לאנד, וועל־כעס ער האט פיינט געקריגען, און איז דעם דייטש געווארען א דם־שונא!

ג.

אויב דער אומגליקליכער פינחס פינקוס האט פיינט געקרא־גען די נאררענבערגער דייטשען, האט ער טויזענט מאל אזוי פיעל געטראגען שנאה און פארדראס אויף די נאררענבערגער דייטשע אידען מיט זייער ראבינער, דאקטאר און פרעדיגער, וואס האט וועקגעשטעלט דעם ארעמען עמיגראנט דריי טענות: 1) למאי

איז ער איין ארעמאן? 2) למאי געהט ער אפגעריסען?
3) למאי רעדט ער ניט קיין דייטש? דערויף האט איהם דאס ארעמע אידעל אפגעענטפערט א ביסעל טאקי מיט צופיעל חוצפה:

— אדוני קעניג! איך וועל אייך ענטפערען על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון: דאס, וואס איהר טענה'ט, למאי איך בין איין ארעמאן און געה ווי א שלעפער — זענט איהר גערעכט; דער אויבערשטער האט מיר געוואלט געבען געלט, האב איך איהם גע־זאגט: געב דאס בעסער מענדעלסאנען — ער איז א משומד און האט ניט קיין חלק לעולם־הבא... נאר דאס, וואס אייך געפעלט ניט מיין אידיש לשון, וואלט איך א בעלן געווען, איהר זאלט זיין מיין מיין פאלאזשעניע און קומען מיט אייער דייטשמעריש צו אונז קיין מאסקווע, און אפילו קיין בארדיטשעוו, וואלט איהר דעמאלט געוואוסט, וואס פאר א גאט מיר האבען.

א גליק, וואס דער ראבינער האט פארשטאנען פון דער דא־זיגער גאנצער רעדע נאר עטליכע געצעהלטע ווערטער: „געלט"... „מענדעלסאן"... „מאסקווע"... און דער נארנבערגער ראבינער האט איהם גענומען לייענען א נאטאציע און זאגען מוסר, אז ס'איז א „פורכטבארע פרעכהייט" פון אזא אידעל זיך מישען אין דער רוסישער פאליטיק און קריטיקירען מענדעלסאנען, למאי ער שטיצט מאסקווע מיט געלט... „אט דאס איז טאקי אייער אומגליק, — האט דער ראבינער גע'דרש'עט צום ארעמען עמיגראנט — וואס איהר קריכט אהין, ניט וואו מע דארף. אט דערפאר טאקי שלאגט מען אייך און מע טרייבט אייך, און מיר, דייטשע אידישע בירגער, האבען דורך אייך חרפה און בושה"... און נאך א סך אזעלכע ערנסטע קלוגע רעד האט דער נארנבערגער ראבינער און פרע־דיגער אויסגעשאטען אומזיסט און אומנישט, מחמת דאס אידעל האט פון זיין דרשה נאך ווייניגער פארשטאנען... דאס רעזולטאט איז געווען, וואס נאך עטליכע מאל ארויסטרייבען איהם און אנ־רופען „שנארער", „פאלנישער יודע" וכדומה אזעלכע נעמען, האט זיך אונזער פינחס פינקוס פארט דערשלאגען ביי דער נארנבער־

גער קהילה, מע זאל איהם אויסלייהען א ביסעל מזומנים, וועט ער אויסשרייבען פון דער היים א ביסעל געדרוקטע סחורה — טאמער וועט ער עפּיס פארדיענען.

און כך הוה. ער האט אויסגעשריבען א טראנספארט ספרים און ביכלער, אויך א ביסעל סידורים, חומשים, סליחות און הגדות, און דער עיקר — אידישע לוחות. אויף לוחות, האט ער ארויסגעזעהן, וועט ער דא האבען מעהר בעלנים, ווי אויף אלע אנדערע ספרים. פינחס פינקוס האט ניט אומזיסט פארבראכט זיין צייט צווישען די דייטשע ברידער. ער האט פארשטאנען, אז א לוח איז כמעט דער איינציגער גאנגבארער ארטיקעל פון דער אידישער ליטעראטור אין נאררענבערג. ער האט זיך ניט אפגענארט. ער האט אויספארקויפט דאס גאנצע פעקעל אידישע לוחות אין איין טאג און האט געמוזט אויסשרייבען נאך א טראנספארט מיט לוחות, און האט דעם טראנספארט אויך אפגעזעצט.

פון דעמאלט־אן האט אונזער פינחס פינקוס אנגעהויבען וואקסען און וואכסען, דאס הייסט, געהן פון איין שטעפעל אויפ'ן אנדערען מיט א פעקעל ספרים אויף די פלייצעס, צום מייסטען אידישע לוחות, בארדיטשעווער, ווילנער און ווארשעווער פאבריקאציע. נאר דער הויפט־אפזעץ איז ביי איהם געווען נאררענבערג און ווידער א מאל נאררענבערג, ווארום אין ערגיץ איז ניטא אזא איין אפגאנג אויף דער סחורה, ווי אין נאררענבערג. א נאררענבערגער איד, אז ער קויפט א אידישען ספר, איך מיין א לוח, טהוט ער דערמיט דריי „וואהלטאטען" מיט א מאל: ערשטענס, וואס ער ברענגט אין שטוב אריין א „אידישען ספר"; צווייטענס, וואס ער פארשפרייט דערמיט די אידישע ליטעראטור; דריטענס, וואס ער גיט צו לייזען דעם ארעמען „פאלנישען יודען" געלט. און דער ארעמער „פאלנישער יודע" מאכט ניט שלעכט. דאס ערשטע יאהר האט ער אויסגעבראכט אידישע לוחות אין די צעהנדליגער. דאס צווייטע יאהר — אין די הונדערטער. צום דריטען יאהר האט ער זיך געגרייט אפצוזעצען טויזענט לוחות.

און אפשר נאך מעהר — ווער ווייסט? עס איז נאר א הארצוועה־טיג, וואס ער מוז די סחורה באציהען אזש פון דער היים און צאהלען פאר איהר מיט בארעס געלט. עס וואלט געווען א גלענ־צענדעס געשעפט, ווען מע זאל קאנען די סחורה פאבריצירען דא אויפ׳ן ארט. און אונזער לוח־הענדלער פינחס פינקוס האט פאר־טראכט א קאמבינאציע — א גאנצען פלאן, א גאון׳ישען, א טייר־וועלשען פלאן.

ד.

איינמאל אין א שענעם פריהמארגען איז אונזער לוח־עקס־פארטער, פינחס פינקוס, געזעסען אין זיין אידישען רעסטאראן, וואו ער האט גאנץ פיין אפגעמיטאגט, זיך גערייניגט די ציינער, און זיינע צוויי נישט־גלייכמעסיגע אויגען האבען געקוקט איינס אויף דאס אנדערע און געפיהרט א שמועס. א סימן, אז דער קאפ האט געטראכט און דער מח האט געארבייט. און בכדי דער לעזער זאל וויסען, וואס האט אזעלכעס געטראכט פינחס פינקוס, געבען מיר איבער אין קורצען דעם שמועס פון זיינע אויגען (לא־מיר זיך אויף א מינוט פארשטעלען, אז אויגען רעדען).

ד א ס ק ל י י נ ע א ו י ג ע ל: מע דארף אויסשרייבען א טראנספארט לוחות צום יאהר תרס"ח... אוועקשיקען אזוי פיעל געלד!

ד א ס ג ר ו י ס ע א ו י ג: א גאנצען אוצר!

ד א ס ק ל י י נ ע א ו י ג ע ל: איין עבירה פאר גאט!

ד א ס ג ר ו י ס ע א ו י ג: מען איז עובר אויף בל תשחית!

ד א ס ק ל י י נ ע א ו י ג ע ל: מע זאל קאנען קריגען פון זייערטוועגען איין אלטען לוח...

ד א ס ג ר ו י ס ע א ו י ג: פון תרח׳ס יאהרען, אבי א לוח!...

דאָס קליינע אויגעל: די נאַררענבערגער לומדים...

דאָס גרויסע אויג: מופלגים, גרויסע קעפּ, שאַרפע מוחות!...

דאָס קליינע אויגעל: אי, טאַמער וועלען אויסקומען די דאַטעס פאַפעריק?

דאָס גרויסע אויג: בין איך בדלות!

דאָס קליינע אויגעל: אַ מצוה אויף זיי!

דאָס גרויסע אויג: חאַפּט זיי בעני!

דאָס קליינע אויגעל: במילא טריפ'ניאַקעס, דייטשען!...

דאָס גרויסע אויג: קירע מאַק!...

דאָס קליינע אויגעל: זיי האָבען מיר גענוג בלוט פאַרצאַפּט, איידער איך האָב מיך אַרויפגעשלאָגען אויף אַ שטיקעל דרך...

דאָס גרויסע אויג: עס מעג שוין אַמאָל קומען אויף זיי אויך אַ מפלה!...

און פּינחס פּינקוס האָט אַ וואונק געטהאָן צום קעלנער:

— הער נאַר, דייטש בן דייטש! אַ קריגעל סמעטענע!

דאָס האָט געהייסען אַזוי גוט, ווי אַ קופעל ביער. און אונזער לוח־הענדלער האָט אויסגעטרונקען אַ קופעל ביער און האָט אוועקגעשריבען אַהיים אַ בריעף, פון וועלכען מיר געבען דאָ איבער אַ ריכטיגע קאָפּיע:

„...און ווייטער שרייב איך אייך, מיין ליעבער פריינט, איהר זאָלט זיין אַזוי גוט און אַריינפּאַקען מיר וויפיעל איהר קאָנט אַלטע לוחות, צום מיינסטען פון יאָהר תרמ"ח. איך האָב דאָ אויף זיי איין אָפּזעץ. די דייטשען קויפען אַלטע מאַרקעס מיט אַלטע לוחות. פאַרשטעהט זיך, אַז זיי צאָהלען דערפאַר זעהר ביליג, נאָר אַלץ איז בעסער פאַר אייך, איידער זיי זאָלען פוילען ביי אייך

אויפ׳ן בוידעם און די מייז זאָלען זיי עסען. אז איהר וועט איינ־פּאַקען די אַלטע לוחות, זאָלט איהר מוחל זיין זיי איבערוועגען און רעכענען מיר לויט וואָג פון פּאַפּיער און ארויסשיקען מיר פּער נאָכנאַהמע. זעהט זשע, למען השם, אַלע אַלטע לוחות, וויפיעל איהר האָט, צום מיינסטען פון יאהר תרמ״ח. איך טהו דאָס כּמעט נאָר צוליעב אייך. איך וויים, אז עס וואַלגערען זיך ביי אייך אַלטע לוחות, וויל איך אייך געבען צו לייזען. צו קיין אַנדערען שרייב איך נישט, נאָר צו אייך, ווייל איך האַלט פון אייך. גע־דענקט זשע, למען השם, וואָס מעהר אַלטע לוחות, און איך גרים אייער ווייב און קינדער גאָר פריינטליך.

ממני פּינחס פּינקוס״.

פּאַר׳חתמ׳ט דעם בריעף, האָט ער א רוף געטהאָן דעם קעלנער:

— הער נאָר, דייטש בן דייטש, נאָך א קריגעל סמעטענע!...

באַקומען נאָך א קריגעל ביער, האָט אונזער לוח־פאַבריקאַנט אַנגעשריבען נאָך א בריוועל צו איין אַנדער מוכר־ספרים:

„...והשנית שרייב איך אייך, אז איך האָב אויסגעקראַצט דאָ איינעם א דייטש, וואָס איז א קונה אויף אַלטע לוחות, אָבער נאָר פון׳ם יאהר תרמ״ח. אויב איהר האָט זיי, שיקט זיי מיר צו באַלד דורך א נאָכנאַהמע. רק איהר זאָלט נישט רעכענען מעהר ווי דאָס פּאַפּיער, כּי איך דאַרף דאָך אויך עפּיס פאַרדיענען. איך שרייב נאָר צו אייך, ווייל איך וויים, אז נאָר ביי אייך געפינען זיך אַלטע לוחות. און מחמת איך האָב קיין צייט נישט, מאַך איך דאָס בקיצור.

ממני פּינחס פּינקוס״.

און נאָך א בריוועל האָט ער אוועקגעשריבען, שוין און איין אַנדער שטאָדט:

„...והשנית שרייב איך אייך, אז איך קאָן ביי אייך היינטיגס יאהר קויפען לוחות נאָר על־מנת, דאָס הייסט מיט א תנאי, אז צו

יעדען נייעם לוח פון יאהר תרס"ח דארפט איהר מיר צולעגען דריי לוחות אלטע פונ'ם יאהר תרמ"ח אומזיסט. ווייל ס'איז דא א פאר דייטשען, וואס זיצען און שטודירען די וועטערונגען נאך די אלטע לוחות פון די פריהעריגע יאהרען. לכן אבקש, איהר זאלט מיר ארויסשיקען אלע אייערע אלטע לוחות פון יאהר תרמ"ח, צו־לעגען צו יעדע דריי אלטע איינעם א נייעם לויט פרייז, און באלד ארויסשיקען על־ידי נאכנאהמע.

פון מיר אייער פריינט פינחס פינקוס".

אט אזעלכע בריוולעך זענען אוועקגעגאנגען נאך עטליכע צו פארשיידענע בוכהענדלער אין פארשיידענע שטעדט. און אונזער לוח־אנגראסיסט פינחס פינקוס האט זיך צעצאהלט מיט'ן קעלנער און האט זיך אנגעזאטעלט מיט'ן פעקעל ספרים אויף די פלייצעם און איז אוועק זיין וועג, ווי א מענטש, וואס האט פארקלערט און אויסגעפיהרט א רעכטען, א וויכטיגען עסק.

ה.

דאס געוועזענע יאהר 5668, זינט גאט האט באשאפען די וועלט, איז געווען פאר די נאררענבערגער אידען א יאהר פון שפע. אלע, פונ'ם ערשטען פאבריקאנט ביז'ן לעצטען בעל־מלאכה, האבען געמאכט גוטע געשעפטען. אלע, פונ'ם גרעסטען קאמיסיאנער ביז'ן קלענסטען הויזירער, האבען פארדיענט געלט, און אלע זענען געווען צופריעדען און האבען זיך געפרעהט, וואס דער „ארמער פאל־נישער יודע" לייזט ביי זיי געלט פאר'ן לוח תרס"ח. מע קאן זא־גען, עס איז נישט געווען אין נאררענבערג קיין איינציג הויז, וואס זאל נישט האבען געקויפט ביי'ם „פאלנישען יודען" קיין לוח אויף דעם יאהר. און די נאררענבערגער אידישע באפעלקערונג האט גע־נומען דאס נייע יאהר תרס"ח (5668) נאכ'ן אלטען לוח פונ'ם יאהר תרמ"ח (5648) אויסגעצייכענט גוט, דאס הייסט: מע האט זיך געהאט יאהרצייטען, געפייערט בר־מצוות און געבענטשט

חנוכה־ליכטלעך, געגעסען פורים׳דיגע המן־טאַשען און גענומען זיך גרייטען צום הייליגען פסח, באַקען מצות — אַלסדינג ווי אַלע יאָהר, פון זינט די וועלט איז אַ וועלט, — און אין דער ריכטיגער צייט, לויט דער לוח זאָגט, האָט מען זיך גאַנץ פיין אויעקגעזעצט צום סדר, אויף מאָרגען נאָך אַ מאָל צום סדר, און אַזוי וואָלט זיך אַפּלויפען דער פסח, און אפשר דער שבועות מיט׳ן סוכות אויך, ווען עס זאָל זיך נישט טרעפען אַ מעשה (ביי אַלע שרייבערס פון דער וועלט מוז זיך טרעפען אַ מעשה).

ומעשה שהיה כך היה:

איינער איין אַפּטייקער האָט געדאַרפט פאָהרען פון נאַרדענבערג קיין בערלין נאָך סחורה. האָט ער זיך אויפגעזעצט דעם ערשטען טאָג חול־המועד פסח און איז אַוועק קיין בערלין. געקומען איז ער קיין בערלין איין אויסגעהונגערטער פונ׳ם וועג — סכנות! דער לעזער, וואָס האָלט קאָפּ, געדענקט אודאי, אַז אַ נאַרדענבערגער אידישער דייטש, ער מעג זיך זיין אפילו איין אַפּטייקער, אָדער אַ דאַנטיסט, אָדער אפילו נאָך ערגער פון אַ דאַנטיסט, וועט אייך פסח קיין חמץ נישט עסען פאַר קיין צעהן מיליאָן. אַ גאַנץ יאָהר וועט איהר ביי איהם פועל׳ען, ער זאָל אייך עסען חזיר. איהר וועט איהם איינבעטען, ער זאָל אייך עסען ראַקעס און וואָס איהר ווילט. נאָר קומט דער הייליגער פייערטאָג פסח, ווערט אַ דייטש פרום מיט סכנת־נפשות! ער וועט אייך גיכער שטאַרבען פון הונגער, איידער זיך צוריהרען צו חמץ אום פסח. איהר מעגט דאָס אָנרופען פאַנאַטיזם — ס׳איז אַ פאַרפאַלענע זאַך!

אַלזאָ, געקומען אַ הונגעריגער קיין בערלין, איז אונזער אַפּטייקער קודם געגאַנגען זוכען אַ אידישען רעסטאָראַן אויף דער פריעדריכשטראַססע און האָט דערזעהן דאָס וואָרט „כשר“ און האָט זיך מחיה געווען. אַריינגעקומען אין רעסטאָראַן אַריין, האָט ער נישט צייט געהאַט זיך אַוועקזעצען ביי׳ם טישעל און דורכשטודירען דאָס צעטעל פון די פסח׳דיגע מאכלים, איז אויסגע־

וואַכסען נעבען איהם אַ קעלנער, אַ געזונטער יונגאַטש מיט איין אַנגעפּאַמאַדעטען קאָפּ, מיט שטעהענדיגע וואַנסען, אַ לאַ ווילהעלם דער צווייטער. דער יונגאַטש דער קעלנער האָט געהאַלטען אין די הענט אַ טעלער, און אויפ'ן טעלער — שטעלט אייך פאָר! — אַ המן־טאַש מיט מאָהן!!!...

אונזער אַפּטייקער איז שיער נישט געפאַלען חלשות: וואָס הייסט עס? כשר, פּסח, און אַ המן־טאַש מיט מאָהן! ווען דער אַפּטייקער זאָל נישט זיין טוידט־הונגעריג, וואָלט ער זיכער געמיינט, אַז ס'איז אַ חלום. דער קעלנער דער יונגאַטש האָט דערזעהען, אַז דער גאַסט קוקט עפּיס מיט מאָדנע אויגען, האָט ער פאַרשאַרט אַרויף ביידע שטעהענדיגע וואַנסען אַ לאַ ווילהעלם דער צווייטער און האָט אַ זאָג געטהאָן צום גאַסט מיט אַ פריינטליכען שמייכעלע פון אַ קעלנער:

— וועגען פייערטאַג — פּורים־שפּיין!... כשר לפּורים!...

דאָ איז אונזער אַפּטייקער געוואָרען נאָך מעהר צעמישט: וועגען פייערטאַג — פּורים־שפּיין?!... דער קעלנער איז אַוועק און אויף זיין אָרט איז אויסגעוואַכסען דער „ווירטה" פונ'ם רעסטאָראַן, איין עלעגאַנט געקליידטער דייטש מיט אַ זעהר ליעבליך אַלאונטערטעניגסט שמייכעלע אויף די פעטע רויטע ליפּען, און צווישען דעם ווירטה מיט'ן גאַסט האָט זיך פאַרבונדען זעהר אַ אינטערעסאַנטער שמועס, פון וועלכען מיר געבען דאָ איבער נאָר דעם תמצית. דער ווירטה האָט באַגריסט דעם גאַסט מיט'ן פייערטאָג פּורים, און דער גאַסט האָט געוואָלט איינרעדען דעם ווירטה, אַז היינט איז טאַקי אַ פייערטאָג, נאָר דער פייערטאָג הייסט נישט „פּורים", ער הייסט „אָסטערן" (פּסח). תחילת האָט דער ווירטה געוו'עכענט, אַז דער גאַסט איז גלאַט אַ פריילּיכער פאַרשוין און מאַכט זיך לוסטיג לכבוד פּורים, האָט ער גאַנץ העפליך געחיחיקעט. דעם גאַסט איז אָבער דאָס חיחיקען פונ'ם ווירטה גאָרנישט געפעלען, און דער שמועס צווישען ווירטה און צווישען גאַסט האָט אָנגעהויבען וואָס ווייטער אַריין אין ערנסט, ביז עס האָבען

דערהערט אויך די איבעריגע געסט פון רעסטאראן און האבען זיך אויך אריינגעמישט אין דעם הויך-אינטערעסאנטען שמועס. דאס האט אונזער אפטייקער פארדראסען, האט ער זיך אויסגעשפראכען מיט זעהר א גיפטיג שמייכעלע, אז מע קאן זיך זיין א איד און דערלויבען זיך עסען חמץ אין פסח, נאר אריינמישען זיך אין פרעמדע אנגעלעגענהייטען איז נישט לויט דעם דייטשען עטיקעט... דערויף האט איינער א דזשענטעלמאן מיט צוויי שענע באקענבארדען, שוין א ביסעל גרויליך, מיט נישט ווינציגער גיפט א פרעג געטהאן ביי'ם אפטייקער: פון וואנען איז דער „הערר"? און אז ער האט דערהערט, אז דער „הערר" איז א נאררענבערגער, האט ער אויסגעצויגען א לאנגען „אאא!!!" און האט זיך פארטיעפט אין טעלער...

ווען אונזער נאררענבערגער העלד זאל נישט זיין אזוי הונגעריג, וואלט ער דעם דזשענטעלמאן מיט די באקענבארדען פאר גאט דעם דאזיגען „אאא" מכבד געווען, ווי עס געהער צו זיין: ערשטענס, וואלט ער איהם דערלאנגט זיין וויזיט-קארטע מיט דער פירמע „דאקטאר פארמאציע אין נאררענבערג"; צווייטענס, וואלט ער געפאדערט פון דעם דזשענטעלמאן מיט די באקענבארדען, אז ער זאל איהם געבען זיין וויזיט-קארטע מיט זיין פירמע, און וואס נאכדעם וואלט געווען — יויים איך נישט, איך בין נישט קיין נביא. וואס ס'איז געווען — דאס קאן איך אייך דערצעהלען. און געווען איז אט וואס: אונזער נאררענבערגער העלד איז פון דעם רעסטאראן אוועק א ברוגז'ער אין א צווייטען רעסטאראן, אויך א אידישען, און האט געטראפען דארט פונקט דאס אייגענע בילד; אויך א חמצ'דיגען מיטאג, אויך חמצ'דיגע המן-טאשען, „כשר לפורים" — און געענדיגט האט זיך עס דערמיט, וואס אונזער אפטייקער איז אוועק פון דארט אין א כריסטליכען רעסטאראן און האט זיך באשטעלט א גויישען מיטאג „א לא קארט". ער האט זיך געטראכט: „איידער עסען חמץ אום פסח, איז שוין גלייכער עסען טרפה"...

ז.

איינע פון די ניצליכסטע ערפינדונגען פון אונזער צייט בלייבט טאקי נאר דער טעלעפאן. א דאנק דעם טעלעפאן איז גאנץ נארדענבערג אין פארלויף פון איין האלבע שעה געוואהר גע־ווארען, אז די הויפט־שטאדט פון דייטשלאנד, די אידישע שטאדט בערלין, האט פארשפעטיגט מיט׳ן פסח כמעט אויף א גאנצען חודש: אז וועהרענד אין נאררענבערג איז שוין דער צווייטער טאג חול־המועד פסח, איז אין בערלין ערשט פורים! פאר דער נאררענבערגער קהילה איז דאס געווען אזוי איבערראשענד, אז זיי האבען געוואלט וויסען, וואס וועט זאגען דערויף „אונזער רבי״? און מען איז אוועק צו אונזער ראבינער, דאקטאר און פרעדיגער און מע האט איהם שוין געטראפען ביי׳ם טיש שרייבענדיג א טע־לעגראמע קיין בערלין צו זיינעם א קאלעגע, אויך א ראבינער און אויך א דאקטאר און אויך א פרעדיגער. ער האט געבעטען ביי זיין קאלעגע, ער זאל איהם זאפארט טעלעגראפירען, וועלכער פיי־ערטאג איז היינט אין בערלין? און דעם זעלבען טאג ארום פאר־נאכט האט דער ראבינער באקומען א קלארע תשובה פון בערלין. די תשובה איז באשטאנען נאר פון אייןווארט: „שושן־פורים״... און טאקי דורכ׳ן זעלבען טעלעפאן האט ער געגעבען צו וויסען דער גאנצער שטאדט און האט געבעטען יעדען באזונדער, אז מע זאל אריינקוקען אין לוח אריין, קאנטראלירען דעם דאטום. און די שטאדט נאררענבערג האט גענומען שטודירען דעם לוח מיט אזא אינטערעס, גלייך ווי מע וואלט וועלען דערגעהן, ווען קעהרט זיך איבער די וועלט?...

מע טאר אבער נישט אוועקגעהן פונ׳ם אמת: נאררענבערג איז טאקי זעהר א פיינע שטאדט און איהרע אידישע איינוואהנער זענען טאקי זעהר ארענטליכע מענטשען — איינס צום אנדערען געהער זיך אבער נישט אן: קיין סך געלעהרענטע מענטשען, וואס זאלען פארשטעהן לוח, איז דארט נישט פארהאנען; דער איינצי־

גער אידישער געלעהרטער, וואס פארשטעהט א אידיש ווארט, איז איינער, וואס טראגט זעהר א הויכען באריהמטען נאמען „מאטיאס דרייפוס“.

מיר פארחאפּען זיך אויף צו־פריהער און מאכען אויפמערקזאם דעם לעזער, ער זאל חלילה קיין טעות נישט האבען און נישט מיינען, אז דאס איז דער מאטיאס דרייפוס, דער ברודער פון אונזער וועלטבאריהמטען מארטירער קאפּיטאן (היינט מאיאר) אלפרעד דרייפוס. דער נאררענבערגער מאטיאס דרייפוס איז דער שמש פון דער דארטיגער כאהרשוהל און דער שוחט פון שטאדט. ווי קומט צו איהם אזא נאמען — זאלט איהר נישט פרעגען. למאי ס'איז דא אין דעם זעלבען נאררענבערג א איד איין ארעמאן, וואס לעבט פון דעם, וואס ער זאגט קדיש, אז מע באצאהלט איהם, און טראגט דעם נאמען נאטאניעל ראטשילד? אדער ס'איז פארהאן, טאקי אלץ אין נאררענבערג, א שוסטער, און א קאליקע דערצו, וואס שעהמט זיך נישט און הייסט מיט'ן נאמען היינריך היינע? און א ראזירער איז דארטען דא, שטעהט אויף זיין שילד אויסגעמאהלט א נקבה מיט א רויטען פאריק, און אונטען אנגעשריבען מיט גרויסע לויטערע אותיות: לודוויג בערנע? עס פעהלט נאך צום רומעל א שטיוועלפוצער מיט'ן נאמען ברוך שפינאזא... עס קאן זעהר געמאהלט זיין, אז עס דרעהט זיך ערגיץ ארום דארטען אין שטאדט א ברוך שפינאזא, נאר איך האב נאך נישט געהאט דאס גליק מיט איהם פערזענליך צו באקענען זיך... נאר מיר קעהרען זיך אום צו אונזער געלעהרטען מאטיאס דרייפוס, דעם שמש פון דער כאהרשוהל.

אז דער געלעהרטער מאטיאס דרייפוס האט דערהערט די געשיכטע, וואס דער אפּטייקער האט געבראכט צו פיהרען פון בערלין, אז דארט איז ערשט פורים, נישט פסח, האט ער זיך גענומען גריבלען אינ'ם לוח גאר מיט אנדערע כלים, ווי עס פאסט פאר א געלעהרטען, וואס איז אי א שמש, אי א שוחט און הייסט דרייפוס. ער האט זיך אזוי לאנג געגריבעלט, ביז ער האט זיך ארויפגע־

גריבעלט אויף א שטיקעל דרך. ער האט געפרעגט א קשיא: וואו
איז אהינגעקומען דער „ואדר״ (אדר שני)? — לויט זיין רעכע־
גונג, ער געדענקט דאס נאך פון פאראיאהרען, האט היינטיגס
יאהר — דאננערוועטטער! — באדארפט אויסקומען איין עבור־
יאהר. א באווייז האט ער פונ׳ם ארגאניסט, פריעדריך שפיעל־
האגען; ער איז א כריסט און שפיעלט ביי די אידען יום־טוב אין
כאהרשוהל; זאגט ער, פריעדריך שפיעלהאגען, אז ביי זיי איז
היינטיגס יאהר אויך איין עבור־יאהר!

מיט דעם דאזיגען וויכטיגען מאטעריאל איז אונזער געלעהר־
טער דרייפוס אוועק צום ראבינער, דאקטאר און פרעדיגער, און
ביידע האבען זיך אוועקגעזעצט שטודירען דעם לוח גאר איבער־
אנייעס — און דא איז געקומען די רעכטע קאטאסטראפע: ביידע
האבען דערזעהן, אז זייער לוח איז נישט פון יאהר ת ר ס ״ ח
(5668), נאר פונ׳ם יאהר תרמ״ח (5648). דאס הייסט, א פאר־
צוואנציג־יאהריגער לוח!...

דער פארפאסער פון דער דאזיגער אמת׳ער געשיכטע בא־
ראנקט דעם געעהרטען לעזער פאר דעם, וואס ער האט זיך גע־
געבען די מיה אויסצוהערען די מעשה כמעט ביז׳ן סוף, און לאזט
איהם איבער גוויף זיין אייגענער פאנטאזיע, ער זאל זיך פארשטע־
לען, וואס עס האט זיך אפגעטהאן אין דער שטאדט נאררענבערג,
ווען מען איז געוואהר געווארען פונ׳ם רבין אליין, אז זיי האבען
פארהאפט דעם פסח מיט א גאנצען חודש פריהער, און אז מע וועט
דארפען פראווען פסח נאך א מאל פונ׳ם אנהויב! איך וואלט גע־
קאנט אויסנוצען אלע שארפע אויסדרוקען, ווי צום ביישפיעל:
עמפערט, ענטטוישט, איבערראשט, אויפגעבראכט, אויפגעטראגען,
צעקאכט, נידערגעשלאגען, אויסער זיך, וכדומה. איך פיהל אבער,
אז ס׳איז נישט דאס; ס׳איז באנאל. דאס ריכטיגסטע ווארין

וואלט געווען, דאכט מיר, „פארניכטעט!“... בארעכענט אייך: א גאנץ האלב יאהר האט א שטאדט אפגעלעבט פאלש נאך איין אלטען אפגעלעבטען לוח פון פאר צוואנציג יאהרען! געפייערט יום־טובים נישט אין דער ריכטיגער צייט! געגעסען מצה דעמאלט, ווען אלע אידען האבען געשלאגען המנ'ען! היינט וואו זענען די בר־מצוות? די יאהרצייטען? די קדישים?... און וועמען האט מען צו פארדאנקען? עפים א אידעל, א גארנישט, איין עמיגראנט... „אה, דער פאלנישער יודע!“ — האבען געזאגט די נאררענבערגער אידישע דייטשען און האבען זיך געשארפט די צייהן אויפ'ן „פאלנישען יודען“. לאז ער נאר קומען קיין נאררענבערג מיט זיין פעקעל ספרים, וועט ער שוין טרוקען נישט ארויס...

און דער „פאלנישער יודע“, אונזער בוכהענדלער פינחס פינקוס, איז אין דער צייט געזעסען מיט נאך א סך אזעלכע ארויסגעווארפענע, ווי ער, אויף א ריעזענשיף, וואס איז געדולדיג און ראשיג געשוואומען פון האמבורג קיין ניו־יארק. פונ'ם גאנצען דאברע־מזל, וואס ס'איז איהם געראטען ארויסצובאקומען פון די „דייטשען“, האט ער קוים צונויפגעשלאגען אויף א שיפסקארטע צווישען דעק, און ער פאהרט אט דאס אהין, אינ'ם גאלדענעם לאנד, וואס קאלומבוס האט אנטדעקט צוליעב דעם, אז ארעמע אידען פון דער גארער וועלט, פאריאגטע און פארוואגעלטע, באראויבטע און פארשענדעטע, זאלען קאנען עהרליך און מיט כבוד, האטש אפילו מיט גרוים מיה, פארדיענען זייער שטיקעל ברויט...

לעזער! לאמיר איהם ווינשען גליק און א פרייליכען כשר'ען פסח.

בלינצעס

אַ ראָמאַן לכבוד שבועות

געשריבען אין יאָהר 1909

פלינצעס

ערשטעס קאפיטעל

[א געהיימער פארשוין אין א קארעטע, מיט א צילינדער
און מיט א רעגענשירם].

אויף איינער פון די זייטיגע גאסען פון דער גרויסער שטאדט
נ., דעם ערשטען טאג שבועות אין דער פריה, פליהט א קארעטע,
אין וועלכער עס זיצט איין עלעגאנטער פארשוין אין א צילינדער,
דאס פנים פארשטעלט מיט א רעגענשירם, האטש דער הימעל איז
ריין ווי גאלד. צוגעפאהרען צו איינעם פון די גרעסטע שענסטע
מויערען, שפרינגט דער פארשוין ארויס פון דער קארעטע, קוקט
זיך ארום אויף אלע זייטען, צעצאהלט זיך אויף דער גיך מיט'ן
קוטשער און טהוט איהם א מאך מיט דער האנט אהן ווערטער,
ווי איינער רעדט: „איך דארף דיך מעהר נישט, קאנסט פאהרען
ווייטער". די קארעטע פאהרט־אוועק, און דער פארשוין נעמט זיך
דוקא צוריק, צעהלט־אפ דריי נומערען, און ביי איין אלט הויז
מיט שווארצע פארריכערטע ווענט, נומער 21B, בלייבט ער שטעהן
און נעמט־ארויס פון קעשענע א ווייס עלעגאנט ביכעלע פון עלע־
פאנטביין און לייענט שטילערהייט:

— נומער 21B, אין הויף, דריטער שטאק, לינקס.

אנגעקלונגען אין טויער, טרעט ער אריין אין א גרויסען פיער־
עקעכיגען הויף, ווי א קאסטען, און נעמט באטראכטען די ווענט
און די טירען און די פענסטער, און דערזעהט א ווייס ברעטעל מיט
שווארצע אותיות „כ ש ר".

— אַ! אַט דאָ איז דאָס! — זאָגט דער פּאַרשוין צו זיך אַליין, און אין זיינע אויגען באַווייזט זיך אַ פייערל און אויף די ליפּען — אַ צופריעדען שמייכעלע פון אַ מענטשען, וואָס האָט געפונען דאָס, וואָס ער זוכט. מיט גיכע טריט קלעטערט ער ארויף אויפ'ן דריטען שטאָק, און טרעפט דריי טירען: איינע אַקעגען, איינע רעכטס, איינע לינקס. אויף דער לינקער טיר דערזעהט ער ווידער אַ מאָל איין אויפשריפט „כ ש ר". נאָכדעם ווי ער האָט אַ ביסעל אָפּגעאָטעמט און אויסגעווישט זיך דעם שטערן, נעמט ער זיך ענדליך צום גלעקעל.

אַט דאָ מוזען מיר זיך אָפּשטעלען אויף אַ ווײַלע און אויפקלערן דעם לעזער: ווער איז אַט דער געהיימער פּאַרשוין? וואָס איז ער דאָס געפּאָהרען אַזוי פאַרשטעלט? צוליעב וואָס האָט ער אָפּגעצעהלט דריי נומערען צוריק? און וואָס האָט ער זיך אַזוי דערפרעהט, אַז ער האָט דערזעהען דאָס וואָרט „כ ש ר"? — מיינע ליעבע פריינט! דאָס איז נישט שערלאָק האָלמס; דאָס איז דער העלד פון אונזער ראָמאַן — מאַרקוס ביבער, פאַרשטעהער פון דער פירמע „ביבער, שפּאַק עט קאָמפּאַניע".

צווייטעס קאַפּיטעל

[רעדט פון זייטיגע ענינים, פון טענץ, פון עסעניש, פון עולם־הזה וכדומה אַזעלכע זאַכען].

איך קאָן אייך ניט זאָגען אַקוראַט, מיט וואָס די פירמע באַשעפטיגט זיך. איך ווייס נאָר, אַז מאַרקוס ביבער, דער פאַרשטעהער פון דער פירמע „ביבער, שפּאַק עט קאָמפּאַניע", איז אַ רייכער סוחר און אַ געזונטער יונג און אַ זעלטענער פּאַרשוין און אַ ליעבער מענטש, און איז נאָך אַ בחור.

לאָזען זיך אַקאָרשט די שדכנים אַזוי ניט פרעהען — מאַרקוס ביבער האָט זיך געגעבען דאָס וואָרט, ער זאָל ניט חתונה האָבען קיינמאָל.

די, וואָס קענען איהם פונ'ם אָרט, דערצעהלען, אַז אין דער יוגענט איז מאַרקוס ביבער געווען איין עלעגאַנטער קאַוואַליער, געהייסען „קראַסאַווטשיק" און האָט זיך געמאַכט באַריהמט מיט זיין טאַנצען. ביי די מאַמזעלען פון שטאָדט איז געווען אַ גאַנצער יחוס, אַז „קראַסאַווטשיק" האָט מיט זיי געטאַנצט. טאַנצען מיט אַ שענעם קאַוואַליער האָבען אַלע מיידלעך ליעב. פאַר וואָס ניט? עס איז גאָר קיין עולה ניט. מיט וועמען דען זאָלען זיי געהן טאַנצען? איך און איהר זענען שוין צו אַלט דערויף, און אגב זענען מיר שוין לאַנג באַווייבט און האָבען שוין פאַרגעסען די שפּראַך פון טאַנצען. די טאַנצען־שפּראַך — דאָס איז אַ באַזונדער מין לשון, וואָס מע דאַרף עס קענען. אונזער העלד, מאַרקוס ביבער, האָט געקאָנט אויסטאַנצען אַ שעה כסדר און ניט אויפהערען שי־טען מיט פראַזען, ווי מיט בלומען: „איינס־צוויי־דריי — איהר זעצט גרינגער פון אַ פעדער"... „איינס־צוויי־דריי — אייער טאַליע איז אַ חלום"...

איאַ, ס'איז ביי אייך תּרגום? מע דאַרף דאָס קאָנען און מע דאַרף וויסען, ווי אַזוי זיך מיט מאַמזעלען צו באַגעהן און ווי זיך צו האַלטען און וואָס מיט וועמען מע דאַרף רעדען. איך ווייס עס פון מיין אייגענעם ערפאַהרען. איך בין געווען אַמאָל אין אַ געזעלשאַפט. מע האָט מיך פאַרגעשטעלט פאַר די שענסטע דאַמען און מאַמזעלען פון שטאָדט, אַלס שרייבער און אַלס הומאָריסט. אַ בוקעט פון דאַמען און מאַמזעלען האָט מיך אַרומגערינגעלט פון אַלע זייטען. געוואָלט הערען פון מיר אַ גוט וואָרט. איך האָב געמאַכט אַ שמועס פון... ליטעראַטור. תּחילת האָבען מיינע דאַמען צו מיר זעהר זיס געשמייכעלט. נאָכדעם האָבען זיי זיך אָנגעהויבען איבערקוקען איינס מיט דאָס אַנדערע. אַ ביסעל שפּעטער האָב איך באַמערקט, אַז זיי פאַרשטעלען זיך די מיילער, מע זאָל ניט זעהען, ווי זיי געהניצען. געענדיגט האָט זיך עס דערמיט, וואָס איך בין געבליבען איינער אַליין, ווי ראָבינזאָן־קרוזע, און מיינע דאַמען און מאַמזעלען האָבען זיך צונויפגעשלאָ־

גען אין א ווינקעלע עפּיס ארום א שענעם, א הויכען מאנספּארשוין, און האבען אזוי געשמאק און הילכיג געלאכט, אז ס׳איז געווען א פארגעניגען צו הערען פון דער ווייטען. איך האב געבעטען, מע זאל מיך פארשטעלען פאר דעם דאזיגען מאנספּארשוין. מע האט מיך פארגעשטעלט. זיין נאמען איז געווען מארקוס ביבער („קראַ־כאַווטשיק״)

איצט איז דאס שוין נישט דער מארקוס ביבער, וואס אמאל. אויס „קראַטאַווטשיק״. דאס הייסט, ער איז נאך היינט אויך א פיינער יונג. עלעגאנט געקליידט, שטענדיג אויסגעפּוצט, גוט ארומגעראזירט און רעכט אנגעפּארפּומירט, האט מיט זיך שטענ־דיג א קליין בערשטעלע אויף צו פארקעמען די וואנסעס ארויף און א שפּיגעלע אויף צו האפּען א קוק. אין זיין גרינעם שניפּס — א רויטע שפּילקע, אויפ׳ן פינגער שעמערירט א בריליאַנט. דאס וואלט אלסדינג געווען גוט, ווען נישט דאס ווייסע טעלערעל אויפ׳ן שפּיץ קאפּ, וואס ווערט אלע טאג גרעסער און גרעסער, און ווען נישט אט דאס בייכעל, וואס ווערט אלע טאג העכער און העכער, און אליין פיהלט ער זיך אויך פון טאג צו טאג אלץ שווערער. גארנישט דאס, וואס אמאל. ווער רעדט פון דאמען? מאמזעלען? טענץ? טשעפּעט זיך אפּ. איהם גלוסט זיך שוין גאר רוהען, חאפּען א דרימעל נאכ׳ן עסען. אבי ס׳זאל נאר זיין גוט געגעסען. גוט עסען און געשמאק שלאפען — וואס מיינט איהר? ס׳איז נישט אזא גרויסע נארישקייט. איך וויים נישט, מיט וואסער א פילא־זאפיע מיין העלד באנוצט זיך, — און אפשר איז ער גאר דערר־גאנגען מיט זיין אייגענעם שכל, אז דאס לעבען פונ׳ם מענטשען איז אזוי קורץ און די וועלט איז אזוי נאריש, אז א שאל שווארצע קאפע מיט א האוואנע־ציגאר נאך א רעכטען מיטאג שמעקט זעהר גוט און העלפט דעם מאגען קאכען... אז וואויל איז צו דעם, וואס קומט צו דער אידעע באצייטענס, כל־זמן דער מאגען קאכט נאך און דער שלאף לאזט זיך נישט לאנג בעטען. איהר קאנט אייך אפילו זאגען, אז דאס איז בורזשואזנע, א געדאנק פון איין עולם־

הזה׳ניק; אָבער דאָס וועט איהר ניט אָפּלייקענען, אַז אַ געראַנק איז דאָס.

מיר געפעלט, וואָס איך האָב מיך אַרויסגעחאַפּט מיט׳ן וואָרט „עולם־הזה׳ניק“. דאָס איז דאָס ריכטיגע וואָרט פאַר אונזער העלד. מאַרקוס ביבער איז איין עולם־הזה׳ניק, אַ מורא׳דיגער עולם־הזה׳ניק. ער געהט מיט דעם גאַנג, אַז אַלע קאָנען זיך נישט באַשעפטיגען מיט איין זאַך. פאַרהאַן מענטשען, וואָס געבען זיך אָפּ מיט עולם־הבא, דאָס איז זייער עסק. ביבער, אַז ער קומט אויף אַ ניי אָרט, זעהט ער זיך קודם אַ ריינע, אַ רוהיגע סטאַנציע אין׳ם בעסטען האָטעל, און טאַקי באַלד טהוט ער אַ טראַכט מכּח עסען. אין דער צייט, ווען די אַנדערע אָנגעקומענע פּאַסאַזשירען לויפען־אַרום, דער — אָנקוקען די שטאָדט, און דער — וועגען געשעפט, וועט איהר ביבערען זיכער געפינען אָדער מיט אַ גאָפּעל אין האַנט אין בופעט, ביי די פלעשלעך מיט די פאַרביי־סענס, אָדער מיט אַ ווייסער סערוועטקע אויפ׳ן האַלז, ביי אַ טי־שעל אין רעסטאָראַן, פאַרטיעפט אין דער שפּייזקאַרטע און שטו־דיערענדיג די אויסגערעכענטע מאכלים.

זענט איהר שוין, אַלזאָ, אַ ביסעל באַקענט מיט מיין העלד. שוין צייט זיך באַקענען אויך מיט דער העלדין פונ׳ם ראָמאַן.

דריטעס קאַפּיטעל

[שטעלט פאָר די העלדין פונ׳ם ראָמאַן].

זי איז נאָך גאָר אַ יונגע פרוי און הייסט פּיין, און האָלט אַ גאַסטהויז, און האָט צוויי קינדערלעך, וואָס געהען אין גימנאַזיע, מיט איין אַלטער מוטער, וואָס זיצט מיט זילבערנע ברילען איבער אַ גרויסען סידור און דאַוועגט, און מיט אַ קליין שוועסטערעל, וואָס העלפט איהר אין געשעפט. אַ גאַסט, אַז ער שטעלט זיך נאָר איין מאָל אָפּ ביי דער מאַדאַם פּיין, נעכטיגט־איבער איין

נאכט, אדער עסט־אפּ איין אנבייסען, אדער רעדט מיט איהר צוויי ווערטער, וועט ער שוין דאס צווייטע מאל זיך ניט אפּשטעלען אין ערגיץ. און אז ער וועט אוועקפאהרען, וועט ער איהר פּנים, מיט איהר געשטאלט, מיט איהרע אויגען, מיט אלע איהרע באוועגונגען לאנג־לאנג טראגען ביי זיך אין זכרון. ס'איז אוממעגליך זי צו פארגעסען. אז איהר זעהט זי צום ערשטען מאל, ווייזט זיך אייך אויס, אז זי איז אייך קענטליך, אז איהר האט זי שוין ערגיץ אמאל געזעהען. רעדענדיג מיט איהר און קוקענדיג איהר אין די אויגען אריין, קומען אייך אויפ'ן זינען אלע שענהייטען פון'ם חומש, ווי איהר האט אייך זיי פארגעשטעלט אמאל אין אייער יונגער ריינער פאנטאזיע, און איהר קומט מיט א פּרעטענזיע צום רבונו־של־עולם:

„וואס וואלט דיך געאהרט, גאט, אז אלע ווייבער, למשל, וואס דו האסט באשאפען, זאלען זיין אזוי, ווי די מאדאם פיין? דיין וועלטעל וואלט דעמאלט געהאט גאר איין אנדער אויסזעהען. עס וואלט געווען א פרייד, וואס מע לעבט אויף דער וועלט"...

יא, א פרייד. עס איז א פרייד צו רעדען מיט דער פיין, צו קוקען איהר אין די אויגען אריין, צו הערען איהר קול, צו זעהען איהרע הענט. אך, איהרע הענט! צו וואס זי ריהרט זיך צו, איז גאלד. אלץ גלאנצט, אלץ שעמערירט, אלץ לעבט־אויף ביי איהר אין די הענט. און וואו זי געהט, און וואו זי שטעהט, איז ליכטיג. און טהוט זי אן אויף זיך א קלייד, זינגט דאס. און געהט זי דורך די שטוב, לאכען די ווענט. אלץ ארום איהר לעבט, אלץ זינגט, אלץ פרעהט זיך.

אט דאס איז אונזער העלדין, די ווירטהין פון'ם גאסטהויז און אידישען רעסטאראן, וואס געפינט זיך אין איינער פון די זייטיגע גאסען פון דער גרויסער שטאדט נ., אין הויז נומער 21B, אין הויף, דריטער שטאק, לינקס.

אצינד, רעכען איך, וועט מיין לעזער זיין פארענטפערט א סך קשיות, און מיר קאנען פארזעצען אונזער ראמאן.

פערטעס קאפיטעל

[אידישע פיש, מילכיגע בלינצעם און א יונגערמאן מיט איין ענגען קאלנער].

נאך אז ער איז געווען אויף יענער זייט טיר, האט אונזער העלד דערפיהלט א געשמאקען ריח פון פיש, פון אידישע פיש, וואס האבען א טבע זיך לאזען הערען אויף א קוואדראטנע מייל ארום און ארום. זיי באריהמען זיך פאר דער גאנצער וועלט: „דרך־ארץ! מיר, אידישע פיש, זענען נישט גלייך צו אלע אנדערע פיש; אונז עסען אידען, ווארום מיר זענען געפילט מיט געווירצען און שמעקען מיט פעפער!“... אריינגעקומען אינוועניג, האט ער געטראפען א גרויסען, א ליכטיגען, א ריינעם זאל. די ווייסע וועגט זענען באהאנגען מיט גרינס. א לאנגער ווייסגעדעקטער טיש איז באפוצט מיט בלומען, און ארום טיש זיצען אלערליי אידען, מיט היטלען און אהן היטלען, מיט בערד און אהן בערד, אזעלכע, וואס רעדען אידיש, אזעלכע, וואס רעדען רוסיש, און אזעלכע, וואס רעדען דייטש, דאס הייסט, נישט אינגאנצען דייטש, נאר העבער האלב כמעט אויף דייטש. אויסגעטהאן דעם אויבערראק און אפגעלעגט דעם צילינדער, האט אונזער העלד פארנומען א לע־דיגען פלאץ, וואס איז נאך פארבליבען ביי'ם טיש, אקעגען עפים א פארשוין מיט א רויט פנים, מיט א רויטען שניפס און מיט איין ענגען קאלנער. דער קאלנער קוועטשט איהם אזוי שטארק, אז ער ווערט שיער ניט דערווארגען. עס שפארען איהם די אויגען פון שטערן, נאר א מכה וועט עמיצער וויסען. ער וועט בעסער ליידען שטילערהייט, אפקומען חבוט־הקבר, פיהלען דעם טעם פון גיהנם, איידער אראפווארפען דעם קאלנער און אויסטהון אזא שע־נעם שניפס. פארנומען זיין פלאץ, פארנייגט זיך מארקום ביבער, ווי דער עטיקעט פאדערט עס, פאר זיין וויז־א־ווי, דאס הייסט, פאר'ן יונגענמאן מיט'ן ענגען קאלנער. און עס ווערט דורך דעם געשלאסען צווישען זיי א שטיקעל קענטשאפט. מארקום ביבער גיט איהם צו וויסען, אז ער איז דא דעם ערשטען מאל אינ'ם דא־

זינגען... דאָזיגען אידישען רעסטאָראַן. שטעהן — שטעהט ער, אייגענטליך, אין „גראַנד־האָטעל", און געקומען איז ער אַהער צו־ ליעב שבועות. דאָס הייסט, ניט אַזוי צוליעב'ן שבועות, ווי צו־ ליעב די שבועות'דיגע בלינצעס, חע־חע.

— חע־חע! — גיט איהם נאָך דער יונגערמאַן מיט'ן קאָלנער און ווערט נאָך רויטער און קוקט איהם גלייך אין די אויגען אַריין. ביי די פיש ווערט אונזער העלד נאָך מעהר באַרעדעוודיג:

— אויסגעצייכענטע פיש! איך האָב שוין לאַנג נישט גע־ געסען אַזעלכע אידישע פיש. אידישע פיש האָבען גאָר איין אַנ־ דערען טעם. לעבען זאָלען די אידען מיט די אידישע מאכלים! איך בין, ווי איהר קוקט מיך אָן, עפּים ניט אַזאַ כשר'ער איד, נאָר פון כשר'ע עסענס האַלט איך. ווער שמועסט — יום־טוב. יום־ טוב עס איך נאָר כשרס. איך וועל אייך ניט אָוועקגעבען אַ אי־ דיש שטיקעל פיש פאַר אַלע זייערע מאַרינאַדען און מאַיאָנעזען, און, צווישען אונז רעדענדיג, וועל איך אייך ניט פאַרבייטען איין אידיש ראָסעל־פלייש פאַר צוואַנציג גוישע ביפשטעקסען, רומ־ שטעקען, האַזבראַטען און ראָסטביפען. וואָרום, לאָמיר זיך נישט נאַרען: וואָס קאָן זיין בעסער פון אַ אידיש העלזעל, געפילט מיט מעהל? אָדער אַ טייגעכץ מיט לעבערלעך? אָדער נירלעך, אי־ בערגעטרייסעלט מיט פאַרפעלעך? צי, אַשטייגער, וואָס געהט־אָפּ אַ אידישע יויך מיט מאַנדלען, מיט לאָקשען, אָדער גאָר מיט קרעפּלעך? האָ, וואָס זאָגט איהר?

דער יונגערמאַן מיט'ן קאָלנער זאָגט גאָרנישט. וואָס זאָל ער זאָגען? אַז אַך און וועה איז איהם, קוים וואָס ער האַפּט דעם אָטעם. און ביבער קעהרט זיך אום צו אידישע פיש, רעדט אַלע מאָל העכער, וואָרום אַלע רעדען, דער גאַנצער עולם רעדט פון פיש, זיי קאָנען זיך ניט אָפּלויבען פון די פיש. זיי לויבען די פיש און די בעל־הבית'טע פון די פיש, די מאַדאַם פּיין.

— אַז מע וויל אַ גוט שטיקעל פיש, זאָל מען טאַקי געהן נאָר צו דער מאַדאַם פּיין. — זאָגט אַ איד מיט גראָבע ליפּען.

— אז מע וויל הנאה האבען פונ'ם עסען, זאל מען עסען ביי דער מאדאם פיין. — האלט איהם אונטער א איד, וואס שוויצט מיט סכנת־נפשות.

— איך עס שוין באלד פיער יאהר ביי דער מאדאם פיין. — זאגט א יונגערמאן, וואס אז ער עסט, שאקעלט זיך ביי איהם דער קאפעליש.

מיט איינעם ווארט — פון אלע זייטען טיש הערט זיך נאר „פיין", און „פיין", און „פיין". און אט איז זי אליין אויך, די מאדאם פייי

פינפטעס קאפיטעל

[ברוך־הבא, בלינצעס !].

אריינגעקומען איז די מאדאם פיין מיט א גאנצער סוויטע. פון איין זייט די אלטע מוטער, פון דער אנדערער זייט איהר יונג שוועסטערעל און פון הינטען איהרע צוויי קינדער, די גימנאזיסט־לעך. אלע געהען זיי אנגעטהאן יום־טוב'דיג, און אלע זעהען זיי אויס יום־טוב'דיג, און זענען אנגעלאדען מיט גרויסע פאלומיסקעס מיט הייסע בלינצעס, וואס לאזען זיך הערען מיט זייער מילכיגען ריח איבער'ן גאנצען זאל.

מיט'ן אריינקומען פון דער מאדאם פיין האט מען געקאנט מיינען, אז א באזונדערע שיין פון דער זון האט זיך מיט א מאל אריינגעריסען אהער אין שטוב אריין, און אויף אלע פנים'ער האט זיך באוויזען ווי א שמייכעלע. אלע, ווי איין מענטש, הויבען זיך אויף און באגריסען די מאדאם פיין.

און די מאדאם פיין ? ווייך, פראסט און פריינטליך, היימיש, ווי איין אייגענע, ווי א שוועסטער, געהט זי צו צו יעדען אייגציגען פון די געסט, יעדען באזונדער האט זי וואס צו זאגען עפיס אזעל־בעס, וואס יענעם ווערט גוט אויפ'ן הארצען און ווארעם אויף דער

נשמה, און איהרע אויגען לאכען, און אלעמענ'ס אויגען לאכען, און אלץ ארום איהר לאכט און פרעהט זיך.

אונזער העלד, וואס איז, ווי אונזערע לעזער ווייסען שוין, אזא ליעבהאבער פון אידישע מאכלים, האט איצטיגס מאל שטארק גענומען אויפ'ן אויג די בעל־הבית'טע פון די בלינצעס און נישט געקאנט אפרייסען פון איהר די אויגען. ער פארשטעהט נישט, פון וואנען האט זיך גענומען מיט א מאל אזא ליכטיגקייט אין שטוב. און פון וואנען איז געקומען צו איהם פלוצים אזא ווארעמ־קייט און אזא פרייד? געערדט האבען זיי צווישען זיך, דאכט זיך, קיין איינציג ווארט. ער האט זיך נאר אויפגעהויבען פון ארט און זי האט איהם געשענקט א קוק, מעהר נישט ווי איין קוק פון איהרע ליכטיגע חנ'עוודיגע לאכענדיגע אויגען, און ער האט דער־פיהלט, אז עפים האט אויפגעוואכט ביי איהם אין דער נשמה, עפים איין אומגעוועהנליכע זאך, וואס ער האט נאך ביז אהער נישט בייגעוואוינט און וואס ער קאן דאס אפילו ניט אנרופען בייס נאמען.

— ברוך־הבא, בלינצעס! — רופט ער זיך אן צו זיין וויז־א־ווי און פיהלט, אז ניט דאס האט ער געוואלט זאגען. ער קוקט שוין מעהר נישט אויפ'ן יונגענמאן מיט'ן קאלנער און אויף זיינע אי־דיאטישע אויגען. ער עסט די בלינצעס און לאזט נישט אראפ קיין אויג פון דעם מאדאם פיין און הערט נישט אויף אין איינוועגס צו רעדען ווייטער:

— געפעלט אייך, אשטייגער, די בעל־הבית'טע פון די בלינ־צעס? וועט איהר זאגען אין אייער לעבען, אז דאס איז א וויר־קליכע פון א גאטטעהויז, פון א רעסטאראן? זעהט זי נישט אויס ווי א גרעפין? ווי א קייסעריגי? הא? וואס זאגט איהר?

נאר דער יונגערמאן מיט'ן קאלנער זאגט גארנישט. ער ווערט גאר רויטער, ווי פריהער, און הויבט אזש אן צו שוויצען. און אונזער העלד גיט זיך דאס ווארט, אז זיין נאמען זאל ניט הייסען

ביכער, אויב ער וועט זיך ניט באקענען מיט דער דאזיגער מאראם א ביסעל גיכער נאך הייגטיגען טאג.

זעכסטער קאפיטעל

[דער העלד בייט־איבער זיין קווארטיר פון „גראנד־האטעל" אויף נומער 21 A, דריטער שטאק, לינקס].

איך מיין, אז עס וועט קיינעם נישט זיין פריקרע, וואס מיין העלד, מארקוס ביבער, דער פארשטעהער פון דער פירמע „ביבער, שפאק עט קאמפאניע", האט זיך באלד נאך שבועות אריבערגע־טראגען מיט'ן גאנצען געפעק פון „גראנד־האטעל" אויף נומער 21B, דריטער שטאק, לינקס. אודאי איז אין „גראנד־האטעל" מעהר גרויסארטיג, מעהר שיק — וואס איז דא צו רעדען? דערפאר האט ער זיך אבער נאך קיינמאל אין ערגיץ נישט געפיהלט אזוי גוט און אזוי היימיש, ווי אט דא, צווישען גוטע מענטשען. מאר־קוס ביבער איז גיך געוואהר געווארען, ווי אזוי מע רופט די צוויי גימנאזיסטלעך. איינער הייסט הערצעל, דער אנדערער מישא. און ער שליסט מיט הערצלען און מיט מישאן גוטברודערשאפט, שפיעלט מיט זיי אין „ציעגען־וואלף" און אין „פעטשערלעך". מיט'ן קליינעם שוועסטערעל איז ער אויך געווארען א שטיקעל מחותן. און אפילו פאר דער אלטער מאמען, וואס זיצט מיט זיל־בערנע ברילען איבער א גראבען סידור, האט ער אויך וואס צו זאגען:

— באבעניו, איהר הערט ניט אויף צו דאווענען?

— איך דאווען שוין פאר מיינע קינדער און פאר מיינע קינדסקינדער.

— אז ס'איז יא אזוי, טא דאווענט שוין, באבעניו, פאר מיר אויך.

די „באבעניו" הויבט־אויף אויף איהם די זילבערנע ברילען און ענטפערט נישט גארנישט אויף דער חכמה.

הקיצור, אונזער העלד איז דא געווארען אזוי היימיש, אז עס גלוסט זיך איהם גארנישט אוועקצופאהרען פון דאנען, נישט קו־קענדיג דערויף, וואס פון דער היים זעצט מען מיט בריעף, ער זאל קומען צו פאהרען. די געשעפטען רופען איהם. געשעפטען? וואס פאר געשעפטען קאנען איהם אוועקנעמען פון דאנען, וואו ער האט ענדליך געפונען זיין אמת'ען איינציגען אידעאל אין לע־בען? ווי אזוי און ווען איז דאס ביי איהם פארטיג געווארען — ווייסט ער אליין נישט. אט אזוי, פון זיך אליין. וויפיעל שידוכים מע האט איהם איבערגערעדט! וויפיעל מיידלעך האבען זיך נאך איהם געיאגט!... באשערט איין ארעמער, עלענדער פרוי, מיט צוויי קינדער, מיט א קליין שוועסטערעל און מיט איין אלטער מאמע, אזא גליק! די קינדער וועט ער צושרייבען צו זיך, אי־בערגעבען זיי זיין נאמען „ביבער", דאס קליינע שוועסטערעל וועט ער חתונה מאכען, און די אלטע באבעניו לאז זיך זיצען און דא־ווענען געזונטערהייט.

אזוי טראכט זיך אונזער העלד, און ער שטעלט זיך פאר, ווי די ארעמע פרוי פיין וועט דאס ווערען איבערראשט, אז ער, מאר־קוס ביבער, דער פארשטעהער פון דער פירמע „ביבער, שפאק עט קאמפאניע", וועט איהר דערקלערען, אז ער וויליגט־איין צו געבען איהר זיין נאמען און צעטיילען מיט איהר זיין פארמעגען! „איך האף, אז איהר מיינט דאס ערנסט?" — וועט זי איהם זאגען און די גאנצע פארב וועט זיך צעגיסען איבער איהר פנים, וואס איז ווייסער פון מילך, און איהרע שענע אויגען וועלען זיך אנציגדען מיט א ניי פייערעל!... דערווייל לעגט ער איהר פאר בילעטען, אפשר וועט זי געהן מיט איהם אין טהעאטער?... אך, פאר וואס נישט?... די מאדאם פיין דאנקט איהם זעהר. זי מוז איהם אבער זאגען, אז אהן די קינדער קאן זי נישט געהן זי האט שוין לאנג צוגעזאגט נעמען זיי אין טהעאטער אריין. און וויבאלד די קינדער, מוז מען שוין נעמען די שוועסטער אויך... געוויס. ער האט גאר אנדערש גיט געטראכט! און מארקוס ביבער נעמט א לאזשע,

און געהט מיט דער מאדאם פיין און מיט איהרע קינדער און מיט איהר שוועסטערל אין טהעאטער אריין.

זיעבעטעס קאפיטעל

[א ביסעל טעלעגראפען־ליטעראטור].

זיצענדיג מיט דער מאדאם פיין און מיט איהר משפחה אין דער לאזשע, טראכט זיך ביבער: ווי קומט דאס צו דער דאזיגער פרוי אזא האלטען זיך מיט אזא באנעמען זיך? א גרעפין דארף ניט זיצען שענער, ווי עס זיצט אט די ווירטהין פונ׳ם רעסטאראן. אך, ווי שען עס וועט איהר פאסען דער נאמען „מאדאם ביבער״!... אז ער וועט זי ברענגען צו זיך אין שטאדט, וועט זי פארשטעלען, פארטונקלען אלע שענסטע דאמען. נאטירליך, וועט ער קיינעם ניט דערצעהלען, אז זי האט וועז געהאלטען א גאסטהויז, א רעס־טאראן... ער וועט זאגען, אז זי שטאמט פון דעם גרעסטען אדעל, געהער זיך אז א שטיקעל אייגענע מיט די פאליאקאווס, האט א פעטער א מיליאנער אין מאסקווע און צוויי ברידער אינזשעניערען אין פעטערבורג...

די דאזיגע חלומות פארטראגען אונזער העלד אזוי ווייט, אז ער הויבט אליין אן גלויבען אין די פעטערבורגער אינזשעניערען, און ער נעמט זיך אונטער מיט זיי צו בויען א נייע ליניע, און מ׳ז ס׳וועט ניט האפען קיין געלט, וועט מען זיך א געם טהון צום פעטער צום מיליאנער. נישקשה, דאס קוויטעל „ביבער, שפאק עט קאמפאניע״ איז א גוט קוויטעל...

— וואס זאגט איהר, מאדאם פיין?

וואס זאל זי זאגען? זי איז איהם זעהר דאנקבאר פאר דער לאזשע. ניט אזוי פאר זיך אליין, ווי פאר די קינדער. זי האט זיי שוין לאנג צוגעזאגט נעמען אין טהעאטער. א גוטע נשמה, הערר ביבער!

— א גוטע נאכט, מאדאם פיין! א גוטע נאכט, הערצעל! א גוטע נאכט, מישענקע! מארגען זעהען מיר זיך. א גוטע נאכט!

און מארקוס ביבער געהט־ארויף צו זיך אין צימער און פיהלט, אז עס ווילט זיך איהם זינגען, עס ווילט זיך איהם טאנצען. נאר ניט ער זינגט, ניט ער טאנצט. ער שפאנט־אום הין און צוריק און קאן זיך קיין ארט ניט געפינען. ער עסט זיך אויף א לעבעדיגען, פאר וואס ער האט נאך ביז איצט מיט איהר קיין האלב ווארט נישט גערעדט, נישט וועגען זיינע פלאנען, נישט וועגען זיינע געפיהלען. שוין פון עטליכע טעג, אז ער קלויבט זיך מיט איהר וועגען דעם צו רעדען, און קאן נישט. ער קאן נישט! ער האט נישט פאר איהר קיין ווערטער, קיין שפראך. די אלטע טאנצען־שפראך, פיהלט ער, איז דא נישט אויפ'ן פלאץ. איבערצורעדען וועגען אזא וויכטיגע זאך דארף מען האבען א מענטשען א געניטען, אט, למשל, ווי זיין עלטערער שותף שפאק. שפאק האט שוין אליין חתונה געמאכט קינדער. ער וואלט דאס דורכגעפיהרט בעסער, ווי אלע. און אגב דארף מען דאך טאקי פריהער געבען צו וויסען אהיים פון אזא ערנסטען שריט, וואס ער געהט מאבען. לאז זיך די אלטע מוטער אויך פרעהען (ביבער האט א רייכע מוטער, וואס איז דער קאפ פון דער פירמע, און ער, מארקוס, איז איהר איינציגער יורש). און עס בלייבט ביי איהם, ער זאל אוועקשרייבען אהיים א בריעף און בעטען דעם שותף, ער זאל קומען צו פאהרען וואס גיכער. און נישט לאנג געטראכט, גענומען א בויגען פאפיער און אוועקגעזעצט זיך צום טיש און...

דא מוזען מיר אבער איבעררייסען און זאגען א פאר ערנסטע ווערטער. אונזער העלד, עס זאל איהם צו קיין חרפה נישט זיין, איז אין דער מלאכה פון שרייבען עפיס נישט אזא שארפער הריה. דאס הייסט, ער איז, חלילה, נישט קיין עם־הארץ, וואס קאן קיין פען נישט האלטען, נאר ער איז מעהר געוועהנט צו שרייבען געשעפטליכע מעמאראנדומס, חשבונות, וועכסלען וכדומה אזא מין ליטעראטור, יעדענפאלס, נישט אזעלכע בריעף, וואו מע דארף

אויסגיסען אזוי פיעל גערזאנקען מיט אזעלכע טיעפע געפיהלען וואס לאזען זיך גארניט ארויסשרייבען אויף פאפיער. איז נישט גלייכער אפשר ארויסרופען אהער דעם שותף דורך א דעפעש?...

און עס הויבען־אן פליהען דעפעשען פון איין שטאדט אין דער אנדערער צווישעןביידע שותפים, פון ביבערען צו שפאקען און פון שפאקען צו ביבערען. מיר זעצען־איבער אויף א ציקאוועסט די דאזיגע טעלעגראפען־ליטעראטור.

1) פון ביבערען צו שפאקען:

„קומט צו פאהרען. ערנסט געשעפט. ביבער".

2) פון שפאקען צו ביבערען:

„טעלעגראפירט וואסער א געשעפט? שפאק".

3) פון ביבערען צו שפאקען:

„קומט צו פאהרען, וועט איהר זעהען. ביבער".

4) פון שפאקען צו ביבערען:

„פאהרען אוממעגליך. טעלעגראפירט וויפיעל דארף מען זאלאג? שפאק".

5) פון ביבערען צו שפאקען:

„קיין שום זאלאג. קומט צו פאהרען. ביבער".

6) פון שפאקען צו ביבערען:

„כ'קום מיט'ן קוריער־צוג. שפאק".

און שפאק קומט צו פאהרען מיט'ן קוריער־צוג.

אכטעס קאפיטעל

[וואו דער לעזער האט א געלעגענהייט צו באקענען זיך מיט א נייעם פארשוין — שפאק].

אויף וויפיעל מארקוס ביבער איז איין עולם־הזה'ניק, אויף אזוי פיעל איז זיין עלטערער שותף, שפאק, אויסגעטהאן פון דער וועלט מיט אלע איהרע תענוגים און פארגעניגענס. שפאק האט פארקויפט די נשמה זיינע צום שווארצען יאהר און האט זיך אפגעגעבען מיט

לייב און לעבען צום געשעפט. ניט עסען, ניט טרינקען, ניט שלאָפען, נאָר געשעפט און געשעפטע און געשעפט. זיין ווייב און קינדער זאָלען אויף איהם ניט אכטונג געבען, נאָכלויפען מיט גוואַלד, ער זאָל עפּיס עסען, וואָלט ער אויסגעגאַנגען, ווי אַ ליכט. ער האָט אַזוי אויך אַ פּנים פון אַ רוח. אַליין איז דאָס אַ קליינס און אַ דאַרס און איין איינגעבויגענס, און אַ טבע האָט דאָס אַלע מינוט אָדער אַ פּינטעל מיט די אויגען, אָדער אַ מאַך מיט דער נאָז, אָדער אַ הויב מיט די פּלייצעס. די געדאַנקען ביי איהם תמיד פליהען, די געשעפטען פליהען, און אַליין פליהט ער אויך. און רעדען רעדט ער אַזוי גיך, אַז ער מוז איבערחאַפּען עטליכע מאָל דאָס אייגענע צוריק, און איז שטענדיג אין כעס, ער ווייסט ניט אויף וועמען, ער ווייסט ניט פאַר וואָס, שמיצט זיך און וואַרפט זיך און שפּייעט — אַ שטיק משוגענער! נאָר, אין עצם, ניט קיין שלעכטער מענטש, האָט פיינט כבוד, קאָן ניט זעהען קיין טרערען און האָט גיט מורא פאַר קיין זאַך, נאָר פאַר אַ קאַץ און פאַר אַ דונער. אַט האָט איהר אייך דעם גאַנצען פּאַרשוין.

געקומען צו פאַהרען פון באַהן, ניט געשלאָפען אַ נאַכט, האָט שפּאַק געהאַט אַ שטיקעל סכסוך מיט'ן קוטשער, זיך געשמיצט און געוואָרפען און געשפּיגען, און צום סוף געמוזט באַצאָהלען צוויי מאָל אַזוי פיעל, און אפילו נישט אָפּגערוהט, נישט איינגעוואַשען זיך, נישט איבערגעביסען, האָט ער אַ נעם געטהאָן ביבערן אויף אַ זייט:

— וואָס איז דאָס געשעפט וואָס? גיכער, ווען געהט צוריק דער קוריער ווען? וויפיעל האַלט דער זייגער איצטער, גיך?

— האָט צייט. לאָמיר קאָרשט פריהער עפּיס נעמען אין מויל אַריין. — בעט זיך ביי איהם ביבער, און שפּאַק ווערט אין כעס, וויל נישט הערען פון קיין זאַך: אָדער געשעפט, אָדער אַט זעצט ער זיך אויף און פאָהרט צוריק אַהיים! אויף שפּאַקען איז צו גלויבען! מע זעצט זיך אַוועק, און ביבער דערצעהלט דעם שותף זייגער באַריכות, מיט אַלע איינצעלהייטען, אַ גאַנצע גע־

שיכטע, ווי אַזוי ער האָט זיך אָפּגעשטעלט אין „גראַנד־האָטעל“, ווי אַזוי ס׳איז געקומען שבועות, ווי אַזוי ער האָט זיך אָנגעהויבן נאָכפרעגען אויף אַ אידישען רעסטאָראַן, וואו מע קאָן עסען מילכיגע בלינצעס, און אַזוי ווייטער, ניט דורכגעלאָזט קיין ברעקעל, אפילו דאָס קליינע שוועסטערעל, די אַלטע מיט׳ן סידור, די צוויי קינדער, הערצעל און מישאַ, די לאָזשע אין טהעאַטער... די גאַנצע צייט, וואָס דער יונגערער שותף האָט דערצעהלט, איז דער עלטערער געזעסען ווי אויף הייסע קויהלען, געפינטעלט מיט די אויגען, געמאַכט מיט דער נאָז און געהויבען מיט די פּלייצעס און געטריבען האַלז־און־נאַקען: גיכער, גיכער! — ביז ס׳איז געקומען צום רעכטען פּונקט, און מאַרקום ביבער האָט געפיהלט, אַז ס׳איז איהם אַראָפּ אַ שטיין פון האַרצען.

זאָל איך אייך געהן דערצעהלען, וואָס ס׳איז פאַרגעקומען, אַז שפּאַק איז געוואָהר געוואָרען פון דער גאַנצער מגילה דעם רעכטען שפּיץ, אַז זיין יונגערער שותף, מאַרקום ביבער, פאַרשטעהער פון דער פירמע „ביבער, שפּאַק עט קאָמפּאַניע“, וויל חתונה האָבען פאַר דער רעסטאָראַטאָרשע פון דער דאָזיגער אַכסניה, וואָס האָט אַ שען פּנים און קאָן מאַכען בלינצעס?... איין אַנדערער אויף שפּאַק׳ס אָרט וואָלט געוויס אויסגעשאָסען מיט אַ געלעכטער און אויסגעבטל׳ט אַלע חלומות אויף די שונאים׳ס קעפּ. ניין, שפּאַק איז ניט אַזאַ מענטש, וואָס לאַכט. שפּאַקען האָט מען ניט געזעהען לאַכען שוין העכער פינף און צוואַנציג יאָהר. שפּאַק האָט זיך געכאַפּט מיט ביידע הענט ביי׳ם קאָפּ און אָנגעהויבען לויפען הין און צוריק, ווי אַ משוגענער, אַהין ווערטער. נאָכדעם ערשט האָט ער אָנגעהויבען רעדען — ניין, נישט רעדען, נאָר שפּריצען, שיטען מיט פייער. געשוואָרען זיך, אַז ווען ער האָט צייט, נעמט ער איהם, ביבערען הייסט דאָס, און פיהרט איהם אָפּ צום דאָקטאָר. נאָר אַזוי ווי ער האָט קיין צייט ניט, די געשעפטען לאָזען ניט, גיהוט ער אַ שפּיי און פאָהרט־אַוועק אַהיים און לאָזט איהם איבער דאָ, ביבערען הייסט דאָס, לאָז ער זיך אָנצינדען מיט זיינע

אכסניות און מיט די רעסטאָראַטאָרשעס און מיט די בלינצעס. לאָז אַלסדינג גען קאַפּוט, אין דער ערד אַריין אַלע געשעפטן, אין דער ערד אַריין!! ...

שפּאַק האָט אַזש צעשפּילעט דעם קעלנער און פאַרוואָרפן דאָס שניפּסעל פון'ם האַלז אַרויף אויף דער שאַפע — אַזוי אויפ־געבראַכט איז ער געוואָרן אויף זיין שותּף. און זיין שותּף וואָס האָט געטהאָן? גאָרנישט. געזעסן און געשוויגן. ביבער קען איהם. ער ווייסט, אַז שפּאַקען דאַרף מען לאָזען אויסשרייען זיך, איבערקאָכען זיך, נאָכדעם קאָן מען מאַכען מיט איהם וואָס מע וויל.

— שוין? — זאָגט צו איהם ביבער. — אַצינד קומט־אַראָפּ אין רעסטאָראַן, וועלען מיר עפּיס נעמען אין מויל אַריין.

אוןביידע פאַרשטעהער פון דער פירמע „ביבער, שפּאַק עט קאָמפּאַניע“ לאָזען זיך אַראָפּ אין רעסטאָראַן עפּיס נעמען אין מויל אַריין, זעצען זיך אַוועק צום טיש, און ביבער שטעלט פאָר דער מאַדאַם פיין זיין עלטערען שותּף הערר שפּאַק — און עס גע־שעהט אַ נס...

נייענטעס קאַפּיטעל

[די געשעהענישען אַנטוויקלען זיך און אַ נייע פּערזאָן ערשיינט אויף דער סצענע].

אין כּישוף גלויבט איהר? מע מוז אַמאָל גלויבען אין כּישוף אויך, ווארום וואָס דען איז דאָס געשעהן מיט שפּאַקען? וואו איז אַהינגעקומען זיין כּעס, זיין משוגעת? גאָר נישט דער שפּאַק! שאָט, ער האָט גאָר אויפגעהערט פינטלען מיט די אויגען! אַ שעה צוויי איז ער אָפּגעזעסען מיט דער פיין בײ'ם טיש, גערעדט מיט איהר פון אַלדינג אין דער וועלט, גאָרנישט באַמערקט, וואו די צייט איז אַהינגעקומען. און אַז ער איז אַרויפגעקומען אַרויף, האָט ער אַ ביסעל אַרומגעשפּאַנט הין און צוריק מיט גיכע טריט,

ווי זיין שטייגער איז, נאָכדעם האָט ער זיך אָוועקגעשטעלט קעגען ביבערען, אויפהויבענדיג דעם קאָפּ צו דער סטעלי, אריינגעלעגט די האַנט אונטער'ן קאַלנער און אַ זאָג געטהאָן צו איהם גיך, איבער'חזר'ענדיג דריי מאָל אַ וואָרט:

— דאַרפסט נישט מאַכען קיין לאַנגע שהיות דאַרפסט דו נישט מאַכען דו, און ארויסרופען די מאַמע מיט אַ דעפּעש דאַרפסט דו ארויסרופען.

ביבער פּראָטעסטירט. וואָס איז ער עפּים? אַ יונגעלע? אַ חתנ'דעל, וואָס די מאַמע וועט קומען אָנקוקען אַ כּלה? שפּאַקען איז אָבער שווערליך איבערצושפּאַרען. לשון־געשעפט — לאָזט איהם. אַ געשעפט פאַרשטעהט ער בעסער. און עס פליהט אַ דיפּלאָמאַטישע דעפּעש צו מאַדאַם ביבער:

„געשעפט פאָדערט אייער אַנוועזענהייט. קומט צו פאַהרען־שפּאַק".

אויף דער דעפּעש קומט באַלד צוריק אַ דעפּעש:

„וואָס איז געשעהען? טעלעגראַפירט געזונט מאַרקוס. אומרוהיג".

אויף דער דעפּעש פליהט נאָך אַ דעפּעש:

„מאַרקוס פאַלקאָם געזונט. קומט צו פאַהרען. שפּאַק".

אויף דער דעפּעש קומט צוריק אַ דעפּעש:

„כ'פאָהר מיט'ן קוריער־צוג".

נישט טוידט, נישט לעבעדיג, קומט צו פאָהרען די פרוי ביבער, די מוטער פון אונזער העלד, אַ באַיאָהרטע, גאָר גאָר אַ שיינע פרוי, מיט אַ רידיקיול אין האַנט. פאַלט דעם זוהן אויפ'ן האַלז, דאַנקט גאָט, וואָס זי האָט געטראָפען „מאַרקוסלען" אַ לעבעדיגען. אַז זי איז נישט געשטאָרבען אין וועג נאָר פון איבערגעראַכטען אליין, איז אַ סימן, אַז זי וועט נאָך, אם ירצה השם, לאַנג לעבען!

צעהנטעס קאפּיטעל

אלע דריי פארשוינען נעמען זיך צו זייער דיפּלאמאטישער ארבייט.

שפּאק, חאטש ער איז א טרוקענער גפש, איז דאך מעהר דיפּלאמאטיש, ווי ביבער. ער האט נישט דערצעהלט דער פרוי ביבער פון מארקוס'עס ראמאן, פארשוויגען די גאנצע מעשה. ער האט נאר צונויפגעפיהרט ביידע פרויען אוגטען אין זאל בײ'ם עסען — און גענוג. ס'איז שוין געווען ניט אזוי גרינג זיי צו שיידען זיך. די אלטע פרוי ביבער האט זיך געטראכט: „זעהט־נאר! ווען גאט שיקט מיר צו אזא שנור, וואס וואלט איך וועלען נאך פון זיין ליעבען נאמען?“... מע קאן זיך שוין פארשטעלען די טרערען, וואס האבען זיך איהר געשטעלט אין די אויגען, אז שפּאק האט זי נאכדעם דיפּלאמאטיש צוגעגרייט, אין וואס דא האנדעלט זיך, און אז „מארקוסעל“ אליין האט איהר אנטפּלעקט דעם סוד, אז ער איז שטערבליך פארליעבט אין דער מאדאם פיין, און אז ערווארט נאר, וואס זי, די מאמע זיינע, וועט זאגען?... די אלטע פרוי ביבער איז ווידער א מאל געפאלען איהר זוהן אויפ'ן האלז, געדאנקט גאט, וואס זי האט דערלעבט דעם נחת, אויף וועלכען זי קוקט ארויס שוין לאנג, שוין גאנץ לאנג... אמת, דער שידוך איז ניט פון זייער גראד, נאר ווער קוקט דערויף? ס'איז היינט איין אנדער וועלט געווארען... לאז גאט געבען, ס'זאל זיין מיט גליק.

— אמן! — רופט זיך אפּ שפּאק. — אציגד איז געבליבען נאר איין זאך איז געבליבען אציגד: מע דארף איבעררעדען דארף מען מיט איהר מכח דעם דאזיגען געשעפט מכח, און טאקי באלד טאקי, מארקוס, וואו האלט דער זייגער וואו?...

דעם פשט פון שפּאק'ס ווערטער האט מען באדארפט פארשטעהן אזוי: „מיט איין אלטען בחור טאר מען לאנג ניט שפּעקולירען“... און אלע דריי פארשוינען קוקען אייגס אויף דאס אנדערע, פארשטעהען זיך אהן ווערטער.

עס איז שוין געווען שפעטליך אין דער נאכט, אז אונזערע דריי פארשוינען, ביידע שותפים און די אלטע פרוי ביבער מיט'ן גרויסען רידיקיול, האבען זיך אראפגעלאזט אונטען אין רעסטאראן אריין עסען, און טאקי דארטען שוין איבעררעדען מיט דער מאדאם פיין מכח אכטצעהן און דרייצעהן. אין זאל איז נישטא קיינער. נאר אין א ווינקעלע, ווי אלע מאל, זיצט די אלטע מאמע מיט די זילבערנע ברילען איבער איהר גראבען סידור. ביידע שותפים זעצען זיך אוועק צום טיש, און די מאדאם ביבער רוקט זיך צו אויף א ווײַלע צו דער אלטער, פארגעהט צו איהר מיט רעד, פריהער וועגען גלאט אזוי שטובזאכען, ווירטהשאפט, נעכטיגע טעג, ביז זי קומט ארויף אויף קינדער, טאפט־אויס ביי דער אלטער, וויפיעל ס'איז מעגליך, אלע מעלות פון איהר טאכטער און פאר־געסט ניט בשעת־מעשה אויסצורעכענען פאר איהר די מעלות פון איהר זוהן, ניט ווייל ער איז איהרער א זוהן, און נאך א בן־יחיד דערצו, — אלע וועלען דאס אויף איהם זאגען, אז ס'איז דער צווייטער צו איהם נישטא אין דער וועלט. א מענטש אהן א גאל. איין אפענע האנט. איהם אז עמיצער געפעלט, איז די זעל מיט דער נשמה. גליקליך וועט זיין יענע, וואס וועט אריינפאלען צו איהם, אין זיין גורל אריין — דאס טעלערל פונ'ם הימעל!...

די אלטע מיט'ן גראבען סידור האט אפילו ניט רעכט פאר־שטאנען, צוליעב וואס יענע לויבט אזוי אין טאג אריין איהר זוהן, דאך האט זי אנגעשטעלט אויף איהר די זילבערנע ברילען און הערט זי אויס ביז'ן סוף. דאס הייסט, ביז די פרוי ביבער שלאגט זיך אליין ניט איבער די רעד, קוקט זיך ארום אויף אלע זייטען און טהוט א פרעג:

— וואו איז אייער טאכטער?

די אלטע טהוט־אויס די זילבערנע ברילען:

— איהר דארפט זי? אט געה איך זי א רוף טהון. זי איז ביי זיך מיט די קינדער, מאכט מיט זיי די „אוראקעס“.

— ניין, ניין. למאי זאל איך אייך מטריח זיין? אט וועל איך בעסער אליין ארייננעהן צו איהר אויף א ווײלע. ווייזט מיר נאר, וואו דאס איז?

און די פרוי ביבער נעמט איהר רידיקיול און לאזט זיך אראפ אויף א ווײלע צו דער מאדאם פיין.

לאמיר אקארשט איבערלאזען די ווייבער אויף שפעטער און זיך אומקעהרען צו אונזערע מאנסבילען. זיי זענען בילכער: מאנספארשוינען!

עלפטעס קאפיטעל

[עס שווימט־ארויף א באקאנטער פארשויז, און אונזערע צוויי שותפים ווערען שטארק איבערראשט].

אונזערע צוויי שותפים, ביבער און שפאק, ביידע פארשטע־הער פון דער פירמע „ביבער, שפאק עט קאמפאניע“, זענען זיך דערווייל געזעסען ביי׳ם טיש, זעהר געהויבען און יום־טוב׳דיג גע־שטימט, און געשמועסט וועגען געשעפט. דאס הייסט, שמועסען האט געשמועסט, אייגענטליך, נאר שפאק, ווארום שפאק, אז ער רעדט פון געשעפט, איז נישט נאר ער רעדט מיט אלע זיינע צוויי הונדערט אכט און פערציג אברים, נאר עס רעדען מיט איהם די וועגט. שפאק האט ליעב געשעפט ניט דערפאר, ווייל ער איז אזוי להוט נאך געלט. געלט — מהיכי־תיתי, ווער האט עס נישט ליעב קיין געלט? דער עיקר איז אבער ביי איהם געשעפט! גע־שעפט איז ביי שפאקען, ווי, אשטייגער, ביי א שאכשפיעלער — שאך, ווי ביי א שכור — ווײן, אדער, איך בעט איבער אייער כבוד, ווי ביי איין אויסגעלאסענעם עולם־הזה׳ניק — שענע מיידלעך... מע קאן זאגען, אז שפאק איז פאר׳ליעבט אין געשעפט — און א סוף! אין דעם, ווי שפאק רעדט, קומט־אריין אין זאל א פארשויז און פארנייגט זיך צו די שותפים גאנץ העפליך. אונזער העלד, מארקוס ביבער, הויבט־אויף די אויגען און קוקט־אן דעם אריינ־

געקומענעם פארשוין. א? דאס איז זיין ווידאַ־ווי פונ'ם טיש, דער יונגערמאַן מיט'ן ענגען קאַלנער. ווי קומט ער אהער? און אזוי שפעט אין דער נאַכט? דערזעהען, אז מע קוקט אויף איהם זעהר שטארק, איז דער יונגערמאַן מיט'ן ענגען קאַלנער געבליבען שטעהן ניט אהין, ניט אהער, פארשוויצט, רויט ווי פייער, און די אויגען — אַט־אַט שפּרינגען זיי ארויס! פאר רחמנות בעט איהם ביבער זיצען, שטעלט זיך איהם פריהער פאר:

— מיר זענען, דאכט זיך, שוין באַקאַנט. מארקוס ביבער. און דאס איז מיין קאמפּאַניאָן, שפּאַק.

דער יונגערמאַן פונ'ם ענגען קאַלנער פארנייגט זיך נאך א מאָל גאַנץ העפליך און שטעלט זיך אויך פאר פאר די שותפים:

— פיין.

— פיין?

— פיין.

— קעהרט איהר זיך נישט אַן עפּיס א פריינט מיט דער מאַדאַם פיין?

דער יונגערמאַן פון דעם קאַלנער זאָל דאס אייך באַווייזען אפילו א סימן פון א שמייכעל. ער קוקט מיט א פּאַר קיילעכיגע קעלבערנע אויגען גלייך ביבערען אין פּנים אריין:

— די מאַדאַם פיין איז מיין פרוי, דאס הייסט, איך בין איהר מאַן.

ווי אזוי האט זיך געפיהלט אונזער העלד, אז ער האט דער־הערט אַזאַ מין בשורה, דארף דער לעזער, דאכט מיר, שוין אליין טרעפען. ווייבאַלד אַז לוט'ס ווייב איז געוואָרען א שטיק זאַלץ, איז פון ביבערען געוואָרען א שטיין. גאַנץ אַנדערש האט אויס־געזעהן דער שותף זיינער. שפּאַק האט אָנגעהויבען מיט א מאָל שטארק פינקלען מיט די אויגען, מאַכען מיט דער נאָז, הויבען די פּלייצעס, שפּייען און שפּריצען און איבערזעצען זיך פון איין בענקעל אויפ'ן אַנדערען. א פייער האט זיך אָנגעצונדען אין שפּאַקען און א מורא'דיגע שנאה צום יונגענמאַן פונ'ם קאַלנער.

מע זאָל איהם לאָזען, וואָלט ער איהם אויפגעהאַנגען אָט דאָ, אין מיטען זאַל, אויפ׳ן הענגלאָמפּ. און דער יונגערמאַן נעבאַך, גאָט די נשמה שולדיג, זעצט זיך אַקעגען ביידע שותפים און קוקט זיי ווי אַ זינדיגער מענטש, גלייך אין די אויגען אַריין. לאָמיר אי-בערלאָזען אַקאָרשט די מאַנספּאַרשוינען און אַ קוק טהון אויף אַ ציקאַוועסט, וואָס טהוט זיך דאָרטען, ביי די ווייבער?

לעצטעס קאַפּיטעל

[דאָס רעדעל, וואָס האָט זיך מאָדנע אַ דרעה געטהאָן, מאַכט אַ סוף צום ראָמאַן].

די פרוי ביבער, אַז זי איז אַריינגעטראָטען מיט׳ן רידיקויל אין האַנט צו דער מאַדאַם פיין, האָט זי געטראָפען זיצען מיט איהרע צוויי קינדער די גימנאַזיסטלעך איבער אַ ביכעל. די פרוי ביבער בלייבט שטעהן אַ ווילע אויף דער טיר. אפשר שטעהרט זי זיי? מאַדאַם פיין שטעהט-אויף. זי האָט זיך נישט געריכט אויף אַזאַ גאַסט. זי בעט זי זיצען. אפשר ועט זי טרינקען טיי? ניין, די פרוי ביבער דאַנקט. זי דאַנקט פאַר דער טיי. אַך, וואָ-מערע שענע, וואָסערע ליעבע קינדערלעך ביי איהר! אַזעלכע קינ-דער אַז מע האָט, איז אַ ברכה פון גאָט. זי האָט גאָט גע-שטראָפט. נישט געגעבען איהר קיין סך קינדער. נאָר איינעם. אַ בן-יחיד. מאַרקוס — דאָס איז איהר איינציגער טרייסט. איין אויג אין קאָפּ. איינער — אָבער אַ געראָטענער. ווי געפעלט ער איהר?

— ווער?

— מאַרקוס. מיין זוהן מיין איך.

— דער הערר ביבער? אַ! זעהר-זעהר אַ פיינער מענטש. און אַ ליעבער מענטש. מיינע קינדער זענען פאַרליעבט אינ׳ם הערר ביבער. דער הערר ביבער באַלעוועט זיי צופיעל. אַנומעל-טען זיי גענומען אין טהעאַטער...

— אין טהעאַטער? האַ־האַ! דאָס איז אַ קלייניגקייט. איהר קענט איהם נאָך ניט. אַ מענטש אָהן אַ גאַל. און איין אָפענע האַנט. איהם, אַז עמיצער געפעלט, איז די זעל מיט דער נשמה. גאָט מעג איהם העלפען פאַר זיין גוט האַרץ. ער פאַרדיענט, אַז מע זאָל איהם ליעב האָבען. גליקליך וועט זיין יענע, וואָס וועט אַריינפאַלען צו איהם אין גורל אַריין. דאָס טעלערעל פונ׳ם הימעל!... וואָרום זיין גוטסקייט, זיין געטריישאַפט און זיין ליעבשאַפט האָט דען אַ גרונט? איך בין אַ מאַמע, און ווער ווייסט נאָך אַזוי איהר קינד, ווי אַ מאַמע? אָט בין איך דאָ נאָך נישט קיין טאָג אַפילו, און קאָן אייך זאָגען, הערט איהר, אַז זיין האַרץ און זיין נשמה און ער אַליין געהערען אינגאַנצען, אינגאַנצען צו אייך.

— צו מיר?!

— צו אייך, צו אייך, מיין קינד. איך פאַרשטעה אייך, איך געה אַריין אין אייער לאַגע, איך פיהל אייער האַרץ, און עס וואונדערט מיך נישט, וואָס איהר זענט רויט געוואָרען...

— מאַדאַם ביבער...

— איהר דאַרפט זיך ניט פאַרענטפערען. איך פאַרשטעה אייך גאַנץ גוט. איך בין אַליין אויך אַ פרוי. איך בין אויך געווען אַמאָל יונג און שען. מע האָט מיך אויך אַמאָל ליעב געהאַט. שעמען זיך פאַר מיר דאַרפט איהר ניט. וואָרום איך בין אַ מאַמע און בין איהם געטריי, און וויל איהם זעהען גליקליך. איך ווייס, אַז אין אייך וועט ער געפינען דאָס אמת׳ע גליק, וואָרום נישט איך און ניט ער אַליין ווינשט זיך נישט קיין בעסערען זיווג, קיין בעסערע פרוי, ווי איהר...

— מאַדאַם ביבער! גאָט איז מיט אייך!...

— לאָז גאָט זיין מיט אונז אַלעמען, קינד מיינס! רוף מיך נישט מאַדאַם ביבער, רוף מיך בעסער מוטער, וואָרום איך בין דיר אַ מוטער, גלייך ווי איהם. איהר זענט מיינע קינדער, איך בין

אייער מוטער. אויב ס'איז דיר נישט שטאַרק פריקרע, קום אַהער, וועלען מיר זיך צעקושען אין די פּיסקלעך, און לאָמיר נאָך היינט אויף דער נאַכט ברעכען טעלער.

די מאַדאַם פיין שטעהט-אויף, נאָר אָנשטאָט דעם, זי זאָל צוגעהן צו דער פרוי ביבער, טרעט זי אָפּ צוריק. איהרע אויגען ברענען פּאַר כעס, נאָר דאָס פּנים לאַכט. זי האַפּט ביידע קינדער פאַר די הענטלעך, גלייך ווי עמיצער וואָלט זיי וועלען ביי איהר אַוועקנעמען....

— מאַדאַם! איהר רעדט נאַרישקייטען! איך האָב אַ מאַן!

— האַ? וואָס?... איהר? איהר האָט אַ מאַן?...

— ביז הונדערט און צוואַנציג יאָהר.

— וואו?... ווער?...

— ווער? ער איז אין אַ געשעפט, ער איז אַ בוכהאַלטער...

די פרוי ביבער איז געוועזן אויפגעשטאַנען, זעצט זי זיך אַוועק צוריק אויפ'ן בענקעל, עפּענט-אויף דעם רידיקיול, פאַרמאַכט איהם צוריק און עפּענט איהם אויף נאָך אַ מאָל, זי ווייסט נישט צוליעב וואָס.

עס האָט זי באַשלאָגען אַ קאַלטער שווייס.

* * *

אין אַ באַזונדער קופּע, ערשטער קלאַס, זיצען דריי פאַרשוינען. דער צוג פליהט, די רעדער קלאַפּען, די פּאַסאַזשירען שווייגען. איינע, אַ באַיאָהרטע, נאָך אַ שענע פרוי, מיט אַ רידיקיול אין האַנט און מיט אַ קישעלע צוקאָפּענס, האַלט צוגעמאַכט די אויגען, מאַכט זיך, ווי זי שלאָפט. אַקעגען זיצט איינער אַיין אויסגעטריקענטער נפש איבער אַ גאַנצען פּאַק מיט חשבונות, פינגעלט מיט די אויגען, מאַכט מיט דער נאָז און הויבט מיט די פּלייצעס, רעכענט כלומרשט, רעדט שטילערהייט מיט זיך אַליין. מיט'ן פּנים צום פענסטער, די הענט אַרונטער, שטעהט דער דריי-

טער, אַיין עלעגאַנטער פֿאַרשוין, און קוקט, ווי סלופּעס, שטיבער, בוימער, וועלדער, פֿעלדער פֿליהען פֿאַרבײַ, פֿאַרבײַ, און ווערען פֿאַרשוואונדען.

„אַט אַזוי לויפֿען, פֿליהען די טעג, די יאָהרען — טראַכט ער זיך — די בעסטע יונגע יאָהרען“...

קנאָרטען

אַ מעשה פון אַיין אַלטען אַפּיקורס, איבערדערצעהלט לכבוד כנופה

געשריבען אין יאהר 1912

קנאַרטען

„ייגט זענען קאַרטען א וואַכעדיגער גאַנג.

וואו שפּיעלט מען היינט ניט אין קאַרטען? וועז שפּיעלט מען היינט ניט אין קאַרטען? און ווער שפּיעלט היינטיגע צייטען ניט אין קאַרטען?

אמאָל, אויב איהר האָט אין דעם א געפיהל, האָט מען ביי זונז געשפּיעלט אין קאַרטען נאַר איין מאָל אין יאָהר — חנוכה.

דאָס הייסט, אז מע וויל צוריק, פלעגט מען אמאָליגע צייטען חאַפּען אין מיטען יאָהר אויך אמאָל א קערטעל, און א רעכט קערטעל! א וואָרעמס! נאַר וואו? בחדרי־חדרים! בסוד־סודות!

אדער ווינטער אין חדר, אויב איהר האָט אין דעם א געפיהל, בין מנחה למעריב, אז דער רבי איז געווען אין קלויז און געוואַרעמט זיך ביי דער לעזשאַנקע, כּלומרשט געלערענט „עין־יעקב" פאַר די בעלי־מלאכות; אדער זומער אין א פינסטערער שטאָל, ביי א שפּאַרינקעלע פון דער טיר; אדער גאַר אונטערגע־קויפט געצעל דעם שמש, א איד א הויקער און א יאַדעשליוועד דערצו, און פאַרשלאָסען זיך גאַנץ אויבען, אין דער ווייבערשער שוהל, איבערגעקעהרט א סטענדער, מחילה, מיט'ן פנים אראָפּ, און וואָליי אין „סטאַרשי קאָזיר", אדער אין „איין־און־דרייסיג", אדער אין „טערטעל־מערטעל"!

ריבה־לאה די גבאי'טע, זכרונה לברכה, זי איז שוין לאַנג אויף דער אמת'ער וועלט, האָט געפונען ביי זיך איינמאָל אין

סטענדער א זאך — איז זי שיער ניט אנידערגעפאלען חלשות: ווער האט עס איהר געקאנט אונטערוואַרפען אזא זאך אין פּיענ־דער אריין? !...

איז זי ארויסגעלאָפען אויף דער גאס, זיך געלאָזט איבער דער שטאדט, און, אויב איהר האט אין דעם א געפיהל, גענומען שרייען:

— גוואלד, אידישע קינדער, ראטעוועט! גוואלד, איין אומ־גליק! א בלבול! קומט, וועל איך אייך עפּיס ווייזען, וועט איהר זעהען!

וואו איין אומגליק? און וואס פאר א בלבול? — האט מען ביי ריבה־לאה'ן נישט געקאנט דערגעהן בשום אופן.

— קומט, קומט מיט מיר, וועל איך אייך ווייזען!

און אט אזוי האט זי, אויב איהר האט אין דעם א געפיהל, צונויפגעזאמעלט ארום זיך איין עולם, קיין עין־הרע, פון'ם רב מיט'ן דיין מיט'ן שוחט מיט'ן חזן, ביז די איבעריגע חשוב'ע בעלי־בתים פון שטאדט.

פארשטעהט זיך, אז מע האט דערזעהען, ריבה־לאה די גבאי'טע געהט און עס געהען איהר נאך דער רב מיט'ן דיין מיט'ן שוחט מיט'ן חזן מיט נאך בעלי־בתים, האט שוין דער פּראָסטער עולם אויך גענומען געהן זעהען, וואס טהוט זיך דארט. און ווייבער און יונגעלייט און יונגלעך זענען אויך געווען ציקאווע זעהען, וואס איז דארטען. און מע איז אוועק אלע מיט ריבה־לאה'ן — אין שוהל אריין. פריהער ריבה־לאה, דערנאך די שטאדט.

איהר קאנט אייך פארשטעלען, אויב איהר האט אין דעם א געפיהל, וואס פאר א פחד ס'איז געפאלען אויף דער שטאדט. אידען האבען געמיינט, אז ס'איז זיכער איין אומגליק: אדער א ממזר האט מען זיי אונטערגעווארפען, אדער א געהאנגענעם האט מען געפונען, אדער, חס־ושלום, איין עלילת־דם, צדער אזוי עפּיס א צרה אויף דער שטאדט...

ניט טוידט, ניט לעבעדיג, האָט מען אַרויסגעקלעטערט אויף דער ווייבערשער שוהל, ריבה־לאה די גבאי'טע אויף־צו־פריהער, דער רב מיט'ן דיין מיט'ן שוחט מיט'ן חזן נאָך איהר, און נאָך זיי דער איבעריגער עולם.

— וואו? וואו איז דער בלבול? — האָט דער עולם גע־פרעגט בייַ ריבה־לאה דער גבאי'טע, זיך צוגעהערט, טאָמער וועלען זיי דערהערען אַ קול פונ'ם ממזר, אָדער דערזעהען הענגען אַ מענ־טשען, אָדער גאָר, חלילה, סימנים פון בלוט, וואָס שונאים האָבען אונטערגעוואָרפען, בכדי צו ברענגען אַיין אומגליק אויף דער שטאָדט.

און שטעלט אַייך פאָר, אויב איהר האָט אין דעם אַ געפיהל, ווי איבערראַשט מען איז געוואָרען, אַז אַנשטאָט אַ לעבעדיגען ממזר און אָנשטאָט אַ געהאַנגענעם און אָנשטאָט בלוט, האָט מען דערזעהען אַ מאָדנע זאַך בייַ ריבה־לאה דער גבאי'טע אין סטענ־דער: אַ גלח מיט אַ שוואַרצען צלם! און נישט נאָר איין גלח, נאָר צוויי גלחים מיט צוויי צלמים: איין גלח פון אויבען, דער אַנדערער גלח פון אונטען!...

אַלע האָבען זיך אָנגעבויגען, אַריינגעקוקט צו ריבה־לאה'ן אין סטענדער אַריין: פריהער דער רב, דער דיין, דער שמש, דער חזן, דערנאָך די חשובֿ'ע בעלי־בתים, און דערנאָך שוין דער גאַנצער איבעריגער עולם, איינם נאָכ'ן אַנדערען. אַ קוק — און אַוועק. וואָרום געמען צורירהען זיך צו דעם מיט די הענט — דערויף איז קיינער קיין בעלן ניט געווען. אַ חוץ איין וועלוועל ראַמשע־וויטש, דעם חזנ'ס איידעם.

וועלוועל ראַמשעוויטש, אַז ער האָט נאָר אַ קוק געגעבען, איז ער געוואָרען מלא גדולה, האָט זיך צעלאַכט און אויסגערופען מיט אַ שמחה:

— ס'איז גאָרניט, ס'איז אַ געלעכטער. ס'איז דער מלך טרעף!...

— וואס הייסט עס מלך טרעף?

— ס'איז א קארט פון די קארטען, א שפיעל, וואס מ שפיעלט...

— ווי זשע קומט זי אהער, אין דער וויבערשער שוהל, ביי ריבה־לאה דער גבאי'טע אין סטענדער? איז איין מאל אחרע. והשנית, פון וואנען ווייסט דו, דעם חזנ'ס גיידעס, וואס איז אזעלכעס א קארט? און אז זי הייסט מלך טרעף? און אז דאס איז א שפיעל, וואס מע שפיעלט?...

אודאי האט מיין וועלוועל דערזעהען נעבאך, אז ער איז דא מיאוס אריינגעפאלען, איז ער געווארען, אויב איהר האט אין דעם א געפיהל, אלערליי קאלירען און האט גענומען בעלעמשען מיט דער צונג „בע“ און „מע“, אהין, אהער, א ווארט צו א ווארט האט זיך ניט געקלעפט, — אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז...

נאר נישט דאס איז דער עיקר, וואס איך האב אייך געוואלט דערצעהלען. דאס איז א חוץ א מעשה, וואס מיר לעגען־אפ אויף איין אנדערש מאל. עס איז נישט מעהר, ווי א מאמר המוסגר, ווי עס רופט זיך, א מין אריינפאהר צו אונזער געשיכטע פון די „קנארטען“. איך האב אייך נאר געוואלט ווייזען, אויב איהר האט אין דעם א געפיהל, ווי ווייט קארטען זענען אמאל געווען טרפה און ווי ווייט מע פלעגט זיך דארפען מיט זיי היטען.

איין וואך אין יאהר איז נאר געווען א גליקליכע, וואס דע־מאלט האט מען געקאנט ביי אונז שפיעלען אין קארטען פראנק און פריי, בפרהסיה.

דאס איז געווען די וואך פון חנוכה.

און וויבאלד מע שמועסט פון „פרייהייט“, איז דאך ניט שייך! האבען מיר זיך צונויפגעקליבען א גאנצע חברה יונגעלייט, איינס און איינס, טאקי ביי וועלוועל ראמשעוויטש אין שטוב. ער איז שוין דעמאלט געווען, אויב איהר האט אין דעם א געפיהל, א חברה־מאן, וואס האט זיך אפגעשערען באָרד און פאות דוקא אום ספירה־צייט, געראכערט שבת א פאפיראס דוקא אויפ'ן גאַ־

נעק, און נעגעסען אַ גוישען קאַלבאַס דוקא אין די נייען טעג — און רופט מיך קנאַקניסעל!

און זיין ווייב, חיה'לע, דעם חזנ'ס טאָכטער, האָט זיך מיישב געווען און האָט אַראָפּגעוואָרפען דעם פּאַריק און געבליבען אין איהרע אייגענע דוקא געלע האָר, און האָט באַשאָטען מיט פּודער איהר דוקא געשטופּעלט פּנים, און טאָג ווי נאַכט מיט יונגעלייט: חאַ־חאַ־חאַ און חאַ־חאַ־חאַ, באַוויזען אַלעמען דוקא איהרע שווארצע ציינער.

„דאָס קלייזעל" — אַזוי האָט געהייסען ביי אונז ראַמשע־וויטש'עס שטוב — איז געווען אָפען תאָר אַלע יונגעלייט פון שטאָדט. דאָרט האָט מען געקאָנט לייענען אַ בלאַט־צייטונג, אַ פּסול'דיג ביכעל, רויכערען שבת אַ פּאַפּיראָס, אין אַ תענית זיך טריף מאַכען מיט אַ קאַלבאַס — און דער עיקר האָפען אַ קערטעל.

קאָרטען האָבען זיי ביידע ליעב געהאַט, אי ער, אי זי; זי נאָך מעהר, ווי ער. זי האָט געברענט, געווען אש־להבה! אַ סברה, אַז זיי האָבען געלעבט דערפון... מחמת זי האָט כסדר געהאַלטען אין איין געווינען. ס'איז איהר געגאַנגען די קאָרט, און איין עק! שטענדיג איז ביי איהר געווען טריומף. אַלע מאָל די בעסטע קאָרטען, אַלעמען האָט זי געשלאָגען, און געהט טהוט איהר עפּיס!

אויף איהר האָט איי דעם אַ געפיהל, וואָס הייסט איין איי־דעמעל אויף קעסט, באַדאַרף איך אייך זאָגען, אַז צוליעב איהר, צוליעב אָט דער חיה'לע מיט די רויטע האָר און געשטופּעלטען פּנים, האָט ניט איין איידעמעל, וואָס איז געזעסען אויף קעסט, פאַרשפּיעלט דאָס גאַנצע נדן מיט'ן ווייב'ס פּערעל און געמאַכט דעם שוועהר פאַר איין אַנזעצער.

מיט איינעם אַזאַ איין איידעמעל האָט זי אָפּגעשפּיעלט איינ־מאָל אַ גאַנצען ווינטער אין אָקע און געבראַכט דערצו, ער זאָל זיך גט'ען מיט'ן ווייב — אַ בילד, אַ קראַסאַוויצע — און אַריבער צו איהר אויף קעסט... איז געוואָרען אין שטאָדט אַ ויצעקו! וואָס זאָל איך אייך זאָגען? חושך ואפלה!...

נאָר דאָס געהער זיך נאָך אויך נישט אָן מיט אונזער געשיכטע פון די „קנאָרטען". נישט מעהר איך בין צוגעטראָטען צום סאַמע רעכטען אָרט, וואו די מעשה האָט זיך געטראָפען. דאָס הייסט, די געשיכטע, וואָס איך וויל אײַיך דערצעהלען, איז פאָרגעקומען טאַקי אין דעם „קלייזעל", וואָס איך זאָג אייך, — בײַ די ראַמשעוויטשעס אין שטוב, און געווען איז דאָס דעם ערשטען טאָג חנוכה.

זענען מיר, אַלזאָ, געזעסען דעם ערשטען טאָג חנוכה אין „קלייזעל" בײַ די ראַמשעוויטשעס און געשפּיעלט, אויב איהר האָט אין דעם אַ געפיהל, אין אונזער כשר'ען אידישען שפּיעל — אין אָקע.

און געשפּיעלט האָבען מיר דאָרטען, דאַרפט איהר וויסען, כּתות'וויז פּאַרטיעסווייז. איין פּאַרטיע האָט אָפּגעשפּיעלט, די אַנדערע האָט זיך געזעצט שפּיעלען. אַלע מאָל אַזוי. ווער ס'האָט געשפּיעלט אין דער פריה, ווער — בײַטאָג, און ווער — אויף דער נאַכט. און מיט יעדער קאָמפּאַניע האָט געשפּיעלט איינער פון די ראַמשעוויטשעס. אַמאָל ער, און אַמאָל זי, און אַמאָל זיי ביידע. בײַנאַכט, אַז ער איז געשלאָפען, האָט זי געשפּיעלט, און אַז זי איז געשלאָפען, האָט ער געשפּיעלט. און אַמאָל האָט זיך געמאַכט, אַז זיי זענען אַ נאַכט און צוויי נעכט און דריי נעכט ביידע נישט געשלאָפען, ביידע געשפּיעלט. סיידען אויף אַ האַלבע שעה אָפּגעטראָטען אויף אַ זייט און צווישען איין קאָהן און דעם אַנדערען, אויב איהר האָט אין דעם אַ געפיהל, אָנגעשפּאַרט זיך און געחאַפּט אַ דרימעל...

צושפּאַרען זיך און חאַפּען אַ דרימעל — דאָס האָט געקאָנט יעדערער פון די געסט אויך. ווער עס האָט פאַרחאַפּט פריהער איין אָרט אויף צו צושפּאַרען זיך — דער האָט געחאַפּט אַ דרימעל.

דאָס אייגענע איז געווען אויך מיט'ן עסען. אויפ'ן טיש איז תמיד געשטאַנען אַ פלעשעל מיט אַ גלעזעל, אַלערליי געזאַלצענס און אָנגעשניטענער קאָלבאַס, און, אויב איהר האָט אין דעם אַ געפיהל, איז כל דכפין — ווער עס וויל, דער קאָן געהן עסען.

פאַרשטעהט זיך, אַז דאָס אַלסדינג איז געווען על חשבון הקאָרטען. פון יעדען קאָהן האָט מען אָראָפּגענומען אַלע מאָל „מויד־געלט", פאַר דער מויד הייסט עס, חאָטש אין „קליזעל" איז נישט געווען קיין שום מויד. די ראַמשעוויטשעס האָבען זיך גיט גענויטיגט אין קיין דיענסט. קיין מאַלצייטען האָט מען נישט געקאָכט, קיין בעטען נישט געבעט, די שטוב נישט געקעהרט. ס'איז נישט געווען קיין צייט דערויף. היינט צו וואָס א מויד? פון דעסטוועגען האָבען די ראַמשעוויטשעס נישט דורכגעלאָזט קיין שפּיעל אָהן „מויד־געלט". אַלע האָבען געוואוסט, אַז דאָס געהט אויף דירה־געלט, אויף הייצונג, אויף קאָרטען און אויף פאַר־בייסען. לעבעדיגע מענטשען. אַ לעבעדיגער מענטש דאַרף עסען. דערפון קאָנט איהר שוין פאַרשטעהן, אויב איהר האָט אין דעם אַ געפיהל, אַז עסען און טרינקען האָט איהר דאָרט געקאָנט ווען און וויפיעל אייער האַרץ גלוסט...

דאָס זעלבע אויך מיט פּאַפּיראָסען. גאַנצע קאַסטענס מיט פּאַפּיראָסען — און ווער עס האָט געהאַט גאָט אין האַרצען, דער האָט געבלאָזען. און מעהר פון אַלע האָבען גערויכערט די ראַמ־שעוויטשעס אַליין, ער און זי, זי נאָך מעהר פון איהם. איך קאָן מיר גאָרנישט פאַרשטעלען חיה'לע ראַמשעוויטש אָהן אַ פּאַפּיראָס אין מויל. דערצו דאָס אָנגעפּודערטע געשטופּעלטע פּנים מיט די נישט־פאַרקעמטע רויטע האָר, מיט די נישט־דערשלאָפענע אונ־טערגעשוואָלענע אויגען, און דער שטענדיג בלויער רויך, וואָס אין שטוב, מיט'ן טומעל, מיט'ן הו־הא, — אָט דאָס אַלץ אינאיינעם, אויב איהר האָט אין דעם אַ געפיהל, קאָנט איהר זיך פאַרשטעלען, ווי דאָס „קליזעל" האָט אויסגעזעהען חנוכּה, ווען מע קאָן שפּיעלען אין קאָרטען פראַנק און פריי און מע דאַרף זיך נישט באַהאַלטען און נישט מורא האָבען פאַר אַ גוט אויג...

איך בין יענעם טאָג געווען פון דער דריטער אשמורה, דאָס הייסט, פון דער קאָמפּאַניע, וואָס האָט זיך געזעצט שפּיעלען דעם ערשטען טאָג חנוכּה אויף דער נאַכט, צום צווייטען ליכטעל, און

נישט אויפגעשטאנען פון טיש, ביז מע האט באדארפט אנצינדען דאס דריטע ליכטעל, און א ביסעל ווייטער...

געבענטשט חנוכה־ליכטלעך האט נישט דער בעל־הבית, וועלוועל ראמשעוויטש, חלילה, נאר איינער פון די געסט: אלי ראפאלסקי, א יונגערמאן א צאצקע, איין איידעם אויף קעסט, וואס האט ליעב א קערטעל. נאר פון אידישקייט אפטרעטען — דאס ניט. און די ראמשעוויטשעס האבען געהאט זעהר א וואוילע טבע: ס'איז נישט זייער עסק. איהר מעגט אייך זיין וואס אין דער קארט, אדער, פארקעהרט, איהר קאנט אייך זיין פרום, ווי זיעבען שדים — אבי איהר האט אין קעשענע און שפיעלט אין אקע און ס'איז דא נאך פלאץ אויף נאך א האנט, — איז ברוכים הבאים, מיט'ן גרעסטען כבוד! אזוי פיעל מכות מיינע שונאים און אזוי פיעל גליקליכע יאהר מיר, וויפיעל מאל עס האט זיך געמאכט, מיר האבען אפגעשפיעלט מיט מענטשען, אויב איהר האט אין דעם א געפיהל, פינף נעכט מיט פינף טעג דורכאנאנד און זיך צעגאנגען און נישט געוואוסט, ווער זיי זענען און וואס זיי זענען און פון וואנען זיי זענען און וואוהין זייער געביין איז אהינגעקומען. א קארט איז נישט קיין שידוך. מע קאן זיך זעהר שען שפיעלען אין אקע „בלינד“ און נישט וויסען יענעמ'ס יחוס.

אלזא, זענען מיר געזעסען און געשפיעלט אין אקע, פארטיעפט אין דער ארבייט אזוי שטארק, אז מיר האבען גאר ניט באמערקט, ווי עס זענען אריינגעקומען צוויי פארשוינען, נאר אזעלכע מאדנע און נישט קיין געוועהנליכע, אז ווי נאר מיר האבען דערהערט זייער „גוט יום־טוב“ און אויפגעהויבען אויף זיי די אויגען, זענען מיר אלע געבליבען, ווי געפלעפט, אהן הענט און אהן לשון.

ווילט איהר דאך וויסען, וואס איז דאס געוועזן פאר א מין פארשוינען אזעלכע, וואס מע דארף זיך פאר זיי דערשרעקען? וועל איך אייך זיי אפמאהלען, ווי ווייט מעגליך, אין קורצען.

איינער א איד א הויכער, א לאנגער, א שמאלער, אין א זיידענער זשופעצע; פאות — לאנגע, שמאלע, פלעכטעלדיגע, ביז'ן גארטעל; אויפ'ן קאפ א שטריימעל; און א בארד מיט א פאר וואנסעם אזעלכע, וואס אז מע באגעגענט זיך מיט אזא נפש ביי נאכט אין דער פינסטער, אין א שמאל געסעל — מעג מען לייענען קריאת־שמע.

דער אנדערער — דוקא א נידעריגער און דוקא א גראבער, אויך מיט לאנגע פאות און אויך מיט מאדנע בארד און וואנסעס, נאר נישט אזוי מסופן, ווי דער ערשטער. אין איין האנט האלט ער א לאנטערן, אין דער אנדערער — א פעטשיילע מיט געלט.

דערזעהען, אז מיר האבען זיך פאר זיי ווי דערשראקען, האט דער הויכער דער לאנגער מיט די פלעכטעלדיגע פאות ארויסגעלאזט א שמייכעלע פון די וואנסעס און א זאג געגעבען נאך א מאל:

— א גוט יום־טוב אייך, ליעבע אידען. מיר זענען געקומען צו אייך גוט יום־טוב בעטען לכבוד חנוכה.

דערביי האט ער געגעבען א קוק אויף די חנוכה־ליכטלעך, דערנאך אויפ'ן טישעל מיט די קארטען און ארויסגעלאזט א טיעפען זיפץ. באלד נאך איהם האט דער צווייטער, דער גראבער, אויך געגעבען א זיפץ. ביידע האבען געזוכט מיט די אויגען איין ארט אויף צוזעצען זיך.

גוט, וואס דער בעל־הבית, ראמשעוויטש, האט זיך געכאפט, אז מע באדארף זיין העפליך. האט ער זיך געגעבען א הויב־אויף פונ'ם ארט, אפגעגעבען די אריינגעקומענע שלום־עליכם, אנגעוויזען זיי, וואו צו זעצען זיך, און באלד נאך איהם האבען מיר אלע שוין געפונען פאר נויטיג אפגעבען זיי שלום, איטליכער באזונדער. ווער מיט א קוועטש ביי דער האנט, און ווער גלאט מיט א שאקעל דעם קאפ צו זיי פון דער ווייטען.

אנידערגעזעצט זיך, האבען זיי ביידע ווידער איבערגעקוקט זיך און ארויסגעלאזט א טיעפען זיפץ. און דער בעל־הבית האט גע־

פונעו פאר נויטיג א פרעג צו טהון ביי זיי: מה שמכם? פון וואַנען? וואוהין? און וואס? און ווען? — ווי געוועהנליך.

האט אפגעענטפערט דער לאנגער און דער שמאלער מיט א שפראך, אויב איהר האט אין דעם א געפיהל, פון שמן־זית. פאַוואלינקע, געצעהלטע ווערטער, און מיט א צוקערדיג זיס שמייבעלע פון די מורא׳דיגע וואנסעם ארויס. עס האט אויסגעזעהען, אז ניט ער רעדט, נאר ער בענטשט און זופט עפים בעת־מעשה.

— איך בין, מיינע ליעבע אידען, דעם בעל־שם־טוב׳ס אייניקעל, און געה ארום כל ימי איבער דער וועלט און ריכט־אפּ גלות און זאמעל געלט אויף ישיבות דא, אין חוץ־לארץ, און דארט, אינ׳ם לאנד פון אונזערע אבות — אר־אר־אר! און דאס איז מיין גבאי, וואס געהט מיט מיר. — האט ער אנגעוויזען מיט די אויגען אויפ׳ן גראבען, און ביידע האבען ארויסגעלאזט א טיעפען זיפץ. — אונזער גאנץ לעבען האבען מיר אוועקגעגעבען פאר ישיבות, גאט׳ס תורה זאל חלילה ניט פארגעסען ווערען — אר־אר־אר! גיט, אידען, א נדבה, וויפיעל אייער הארץ פארטראגט... אחד המרבה ואחד הממעיט... — האט אויסגעלאזט דעם בעל־שם־טוב׳ס אייניקעל מיט א גלאנץ די אויגען ארויף און מיט א פסוק, און דער גבאי האט איהם אונטערגעחאפּט אויך מיט א פסוק: „וכל המרבה מרבין לו מן השמים", פארגלאנצט די אויגען ארויף און געגעבען א לעגאוועק די פעטשיילע מיט געלט אויפ׳ן טיש מיט א קלונג. די פעטשיילע האט זיך אויפגעבונדען און פון דארט האבען ארויסגעקוקט א מאסע זילבערנע און אויך גאלדענע מטבעות.

געלט, זאגט מען, געהט צו געלט. ווייל אין דער פעטשיילע זענען געווען א סך זילבערנע און גאלדענע מטבעות, האבען מיר שוין ניט געקאנט זיין אזוי גראב און האבען אריינגעווארפען אין דער פעטשיילע אריין איטליכער פון זיין קעשענע, און בעת מעשה איז אונז אלעמען דורכגעפלויגען א מחשבה (איך ווייס פאר געווים, אז אלעמען איז דורכגעפלויגען דער זעלבער געדאנק): „אך,

ווען איך האָב דאָ בײַ׳ם טיש אַט די פּעטשײַלע מיט געלט!... וואָס פאַר אַ ספּעקטאַקעל וואָלט איך אָפּגעשפּילט!״...

בײַ אונזער בעל־הבית׳טע, חיה׳לע ראַמשעוויטש, האָבן זיך אַזש די אויגלעך, אויב איהר האָט אין דעם אַ געפיהל, אָנגעצונדען און צעברענט. דאָס האָבן באַמערקט אַלע, אפילו דעם בעל־שם־טוב׳ס אייניקעל מיט׳ן גבאי, וועלכע האָבן זיך ניט געאײַלט צו־צונעמען די פּעטשײַלע פונ׳ם טיש. זיי זענען געזעסען בײדע אַראָפּגעלאָזט די הענט און עפּיס מאָדנע אַרײַנגעקוקט אין די קאַר־טען, וואָס זענען געלעגען צעוואָרפען איבער׳ן טיש. עס איז געווען קענטליך, אַז זיי זעהען דאָס צום ערשטען מאָל אויף זייער לעבען.

— האָט קיין פאַראיבעל ניט, וואָס איך וועל אייך פרעגען, אפשר שטעהרען מיר אייך? — אַזוי רופט זיך אָן דעם בעל־שם־טוב׳ס אייניקעל מיט זײַן שמן־זית־לשון און מיט זײַן צוקער־זיס שמייכעלע, אָנווייזענדיג מיט׳ן מינדסטען פינגער אויף די צוואַר־בענע קאַרטען. — וואָס איז דאָס אַזעלכעס אַט אַ דאָס אַ?

— קאַרטען. — ענטפערען איהם בײדע מיט אַ מאָל, דער בעל־הבית מיט דער בעל־הבית׳טע, קוקען זיך איבער מיט אונז, ווי אײנער רעדט: „פאַרהאַז נאַר, אַפּנים, אַזעלכע ווילדע מענטשען אויף דער וועלט, וואָס ווייסען ניט פון קאַרטען צו זאָגען״...

דעם בעל־שם־טוב׳ס אייניקעל האָט צוגעמאַכט איין אויג, פאַרקניטשט דעם שטערן מיט דער נאָז, אויסגעדרעהט דאָס פּנים צום גבאי און אַ זאָג געגעבען מיט אַ זיפצעל:

— קנאַרטען?...

— קנאַרטען! — האָט איהם אָפּגעענטפערט דער גבאי, אויך מיט אַ זיפצעל.

— נישט קיין קנאַרטען, נאַר קאַרטען! — האָט זיך חיה׳לע ראַמשעוויטש אײַנגעשטעלט צו פאַרריכטען, ניט אַראָפּלאָזענדיג קיין אויג פון דער פּעטשײַלע מיט געלט.

פאַרשטעהט זיך, אַז נישט דעם בעל־שם־טוב׳ס אייניקעל און נישט דער גבאי האָבען נישט אָפּגעענטפערט דער בעל־הבית׳טע,

און אפילו איהר נישט געשענקט קיין קוק פון זייערע ווייבע, שמייב־לענדיגע, קלוגע אויגען — אזעלבע אידען, אויב איהר האט אין דעם א געפיהל, קוקען נישט אויף א נקבה.

— זאגט זשע מיר, איך בעט אייך, וואס איך וועל אייך פרעגען, אויב מיר שטעהרען אייך נישט — מאכט דעם בעל־שם־טוב'ס אייניקעל ווידער א מאל צום בעל־הבית: — וואס איז דאס אזעלכעס קנארטען? און אויף וואס דארף מען דאס? דאס הייסט, איך מיין, וואס טהוט מען מיט דעם?

— מע שפיעלט — ענטפערט איהם ראמשעוויטש — אז עס קומט חנוכה, שפיעלט מען אין קארטען.

דעם בעל־שם־טוב'ס אייניקעל האט ווידער צוגעמאכט איין אויג, און ווידער אויסגעדרעהט פאוואלינקע דאס פנים צום גבאי און א זאג געגעבען מיט א זיפצעל:

— חנוכה שפיעלט מען ביי זיי אין קנארטען. אד־אד־אד!...

— אין קנארטען! — חזר'ט־איבער דער גבאי מיט'ן אייגע־נעם זיפצעל.

— וואס זשע הייסט עס? — רופט זיך אן דעם בעל־שם־טוב'ס אייניקעל ווידער א מאל צום בעל־הבית, לאנגזאם, מיט זיין שמן־זית־לשון. — ווי אזוי שפיעלט מען דאס אין קנארטען? און צוליעב וואס?

— צוליעב געלט. — ענטפערט איהם ראמשעוויטש, קוקט אויף אונז און אויף דער פעטשיילע מיט געלט.

אפנים, דער ענטפער „צוליעב געלט" האט אויסגעוויזען ביי ביידע געסט שטארק ווילד און משונה אומגעלומפערט, ווארום זיי האבען ביידע אין איין צייט אויסגעדרעהט זיך איינס צום אנדערען און אוועקגעשטעלט אזעלכע מאדנע פנימ'ער, אז דער עולם, וואס האט די גאנצע צייט געשטיקט זיך, האט נישט געקאנט מעהר איינהאלטען זיך און אויסגעשאסען א געלעכטער.

— וואס איז דא צו לאכען? — האט זיך די בעל־הבית'טע אנגענומען זייער קריוודע, פארוויכערט א פאפיראס נאך צוליעב

דעם, מע זאָל נישט זעהען, ווי זי לאַכט. און דער בעל־הבית, וועל־וועל ראַמשעוויטש, איז איהר געקומען צו הילף און געגעבען צו פארשטעהן די דאָזיגע אידעע, קורץ און שאַרף, דעם שכל פון קאַרטען, אַז קאַרטען איז אַ „זאַבאַווע“ אויף צו פאַרברענגען די צייט, און אַ מיטעל אויף צו מאַכען געלט. קורץ — קאַרטען איז אַ געשעפט. אַ געשעפט, ווי אַלע געשעפטען.

אַזוי האָט אויסגעלאָזט וועלוועל דעם חזנ׳ס איידעם און אַ נעם געטהאָן זיך צו די קאַרטען און אַ קוק געגעבען אויפ׳ן עולם, בכדי צו באַווייזען די „דעקוטשליווע“ אידעע, אַז מע איז פאַר־טהאָן אין געשעפט, און אַז ס׳איז קורץ די צייט, און אַז זיי מעגען שוין אויפשטעהן, אויפהערען דרעהען אַ מוח און געהן געזונטער־הייט.

די אידען האָבען אָבער, ווי עס ווייזט אויס, נישט אין זינען געהאַט אפילו אויפצושטעהן און אַוועקצוגעהן. אדרבה, זיי האָבען זיך, אויב איהר האָט אין דעם אַ געפיהל, נאָך מעהר צוגערוקט צום טיש און געקוקט, ווי דער בעל־הבית טאַשט קאַרטען, מיט אַזעלכע אויגען, גלייך ווי זיי וואָלטען זיך געריכט, אַז דאָ וועט אַרויס־שפּרינגען מי יודע וואָס פאַר אַ וואונדער!

— אויב מיר שטעהרען אייך נישט... — האָט דעם בעל־שם־טוב׳ס אייניקעל אַ זאָג געגעבען צו אונז אַלעמען מיט זיין שמן־זית־לשון און מיט זיין זיס שמייכעלע.

— איהר ווילט אַנקוקען, ווי מע שפּיעלט אין קאַרטען? — האָט איהם אונטערגעחאַפּט וועלוועל ראַמשעוויטש. — קוקט, איהר וועט אונז נישט קאַלי מאַכען... נו? קינדער! צו דער אַרבייט! די נאַכט שטעהט נישט! ווער איז ערשטע האַנט?

און די איבערגעריסענע אַרבייט איז אַוועק, ווי פריהער, און נאָך מיט מעהר פרישקייט, מיט מעהר היץ, מיט כונה, מיט קאָפּ, און טאַקי ווי עס רופט זיך: „לשמה“!...

די אידען האָבען נאָר געקוקט אונז אַלעמען אין די אויגען אַריין, זיך צוגעהערט צו אונזער שפּראַך און געחאַפּט אַ קוק אויך

צו אלעמען אין די קארטען, און אלע מאל, ווען מיר האבען פאר־וואלינקע, ביסלעכווייז, אויב איהר האט אין דעם א גטפיהל, ארייג־געקוקט אין דער איבערגעדעקטער קארט, האבען אויך אונזערע צוויי אידען זיך איינגעבויגען אין דרייען און ארייגעקוקט פון אונטען ארויף אדער פון אויבען אראפ, און געמאכט בשעת מעשה אזעלכע גרימאסען, אז מע האט באדארפט זיין שטארקער פון אייזען, מע זאל נישט פלאצען פון געלעכטער. א גליק, וואס מע איז געווען ארייגעטהאן איטליכער אין זיין קארט, און קארטען, אויב איהר האט אין דעם א געפיהל, האבען אין זיך א כח, אז סיידען ערדציטערניש קאן א מאל שטעהרען.

איך האב מורא, אז איך בין געווען דער איינציגער, וואס איך האב זיי געהאט, ווי מע רופט דאס, אויפ'ן אויג. איך האב פון צייט צו צייט געהאפט א קוק אויף מיינע צוויי אידען. עס איז מעהר ווי זיכער, אז נישט זיי, נאר מיר זעהען־אויס ביי זיי ווי ווילדע מענטשען, וואס פארנעמען זיך מיט א ווילדער מלאכה, רעדען אויף א ווילדער שפראך און פיהרען זיך, ווי ווילדע מענ־טשען: זיצען אהן היטלען, בלאזען פאפיראסען, בייטען זיך מיט פאפירלעך, ווארפען געלט אין טעלער אריין און רעדען זיך דורך מיט אזעלכע ווערטער, וואס קאנען אויסזעהען, ווי טערקיש. ווא־רום ווער איז דאס מחויב צו פארשטעהן, אויב איהר האט אין דעם א געפיהל, וואס הייסט „פאס“, „קווענץ“, „שראגע“, „וויזא“, „נאראש“, „שקצים“, „שיקסעס“, „אויבער“, „מלכה“, „מלך“, „טויז“, ובדומה אזעלכע דבורים, וואס זענען שייך צו קארטען־שפראך?...

איך קאן אייך שווערען בהן שלי, אז מיר אלע האבען שוין געהאט כמעט פארגעסען אן די צוויי אידען. פלוצים טהוט עמי־צער א פאטש מיט א ווייסער האנט איבער דער טאש מיט קארטען אויפ'ן טיש און א זאג:

— שאט, אידען! מיר ווייסען שוין! מיר האבען געהאפט דעם שניט! ס'איז א יצר־הרע! א גוואלדיגער יצר־הרע, א קליפה,

רחמנא לצלן! טהוט אונז צוליעב, גיט אונז אויך! ס׳איז אַ יצר־הרע, אַ קליפּה! אוי, אַ קליפּה! גאָט וועט אונז מוחל זיין! זינדיגע מענטשען! זעהט, גיט אונז אויך! מיר ווילען אויך פּאַרזוכען דעם טעם פון קנאַרטען!

דאָס זענען געווען דעם בעל־שם־טוב׳ס אייניקעל׳ס ווערטער. געזאָגט זענען זיי געוואָרען מיט אַזאַ ציטערדיג קול און מיט אַזוי פיעל פייער און מיט אַזאַ רחמנות־פּנים, כמעט מיט טרערען אין די אויגען, אַז, ממש, עס האָט אויסגעריסען אַ שטיק הארץ! און דערצו האָט מיטגעהאָלפען, אויף איהר האָט אין דעם אַ געפּיהל, די פּעטשיילע מיט זילבער און גאָלד... איטליכען האָט זיך געוואָלט (איך בין איבערצייגט, אַז איטליכען!), אַז די דאָזיגע פּעטשיילע מיט זילבער און גאָלד זאָל אריבערגעהן צו איהם... ביי אונזער חיה׳לע ר׳ מ״עוויטש האָבען זיך אָנגעצונדען די אויגען און די בעקלעך צעפלאַמט, און זי האָט זיך אָנגערופען צו איהר מאַן וואָס איז געבליבען, ווי געלעהמט, און צו אונז אַלעמען:

— אידען בעטען... וואָס וועט אייך אַהרען?... טהוט זיי צור־ל... לאָמיר זיי געבען קאַרטען צוליעב יום־טוב! צוליעב חנוכּה! — האָט זי צוגעגעבען מיט אַ שמחה, וואָס ס׳איז איהר געקומען אויפ׳ן זינען דער געדאַנק, אַז היינט איז יום־טוב, חנוכּה, און די אויגען איהרע, אויף איהר האָט אין דעם אַ געפיהל, האָבען זיך איינגעקוקט שטאַרק אין דער פּעטשיילע מיט געלט, וואָס דעם בעל־שם־טוב׳ס אייניקעל האָט דערווייל צוגערוקט צו זיך און גענומען מיט טרייסלענדיגע הענט און ציטערדיגע פינגער אַרויסציהען פון דאָרט אַ מטבע נאָך אַ מטבע, פריהער זיך, דערנאָך דעם גבאי, אָנגעלעגט אַ גאַנץ קופּקעלע מיט געלט, צוויי קופּקעלעך, איין קופּקעלע זיך, דאָס אַנדערע — דעם גבאי, און בעת מעשה פאַרענטפערט זיך, גערעדט צו זיך אַליין:

— נישקשה! מיר האָבען אַ שטאַרקען גאָט!... ממה נפשך, וועלען מיר געווינען, וועלען די ישיבות האָבען נאָך געלט... וועלען מיר, חלילה, פאַרשפּיעלען, וועט אונז גאָט מוחל זיין. ער איז איין

אל ארך-אפים! — האָט ער אויסגעלאָזט מיט אַ לשון-קודש-וואָרט און מיט אַ גלאַנץ די אויגען אַרויף. און דער גבאי האָט איהם אונטערגעכאַפּט אויך מיט אַ גלאַנץ די אויגען אַרויף און אויך מיט אַ לשון-קודש-וואָרט:

— איין אל ארך אפים ורב חסד ואמת!...

דאָס אַלסדינג, וואָס איך דערצעהל אייך, איז פאָרגעקומען אַזוי פּלוצים, אומגעריכט, אַז קיינער פון אונז, אויב איהר האָט אין דעם אַ געפיהל, האָט קיין צייט ניט געהאַט אַפילו צו וואונדערען זיך, און עס האָט אונז אויסגעוויזען אַזוי נאַטירליך, וואָס נאַטיר- ליכער קאָן שוין גאָרניט זיין! און דערצו מוז מען מודה זיין, אַז אַלעמענ׳ס געדאַנקען זענען געווען, ווי איך האָב אייך שוין גע- זאָגט, אין דער פּעטשיילע מיט זילבער און אַלעמענ׳ס אויגען זענען געווען אויף די קופּקעלעך מיט געלט...

עס איז נאָר געבליבען איין זאַך אויף צו באַשטימען: מי ומי ההולכים — ווער זאָל שפּיעלען? דאָס הייסט, אַזוי ווי עס זענען צוגעקומען פרישע צוויי פּאָר הענט, בלייבט אַ קשיה, ווער פון אונז זאָל אַרויספאַלען פון קאָהן?

פאַרשטעהט זיך, אויב איהר האָט אין דעם אַ געפיהל, אַז קיינער פון אונז האָט קיין חשק נישט געהאַט אַרויסצופאַלען פון קאָהן ביי אַזאַ געלעגענהייט צו שפּיעלען אין אָקע מיט׳ן בעל-שם- טוב׳ס אייניקעל, וואָס האָט געבראַכט מיט זיך אַזאַ פּעטשיילע מיט געלט. און עס האָט זיך אָנגעהויבען אַ דינגעניש: „געה דו". „געה דו". „פאַר וואָס איך?" „פאַר וואָס ניט דו?"

דאָס ערשטע כפּרה-היהנדעל איז געווען דאָס ווידענע איי- דעמעל, די צאַצקע, וואָס איך האָב אייך געזאָגט פריהער, אלי ראַ- פּאַלסקי, דער זעלבער, וואָס האָט געבענטשט חנוכה-ליכטלעך פאַר אונז אַלעמען.

אויף איהם איז געפאַלען דער גורל, ווייל היה׳לע ראַמשע- וויטש האָט אַזוי געוואָלט. זי האָט געדרונגען, אַז ער דאַרף געהן

אַהיים. שוין שפּעט. זיין שוועהר און שוויעגער וועלען האָבען טענות, מאַכען סקאַנדאַלען, לאָזען זיי געהן כף=הקלע!

דאָס איז אָבער נאָר געוועזען לפנים. אין דער אמת׳ען, האָבען אַלע געוואוסט דעם סוד, אַז אלי איז אַ פאַרשפּיעלטער. עס טאָגט שוין ביי איהם לאַנג אין געלט, און לייהען וויל איהם קיינער נישט: אין מיטען שפּיעלען לייהט מען נישט.

האָבען מיר שוין איינעם גע׳פּטר׳ט. וואָס זשע טהוט מען מיט׳ן צווייטען? דאַרף מען וואַרפען גורל, ציהען קניפּלעך, ווי דער שטייגער איז. און צו וואָס זאָל איך אייך לאַנג מאריך זיין? מע האָט גענומען די צוויי אידען צו דער אַרבייט און מע האָט אָנגעהויבען ביי זיי אָפּציהען אַ קאָפּקעלע. אין דער פּעטשיילע איז געוואָרען אַלע מאָל ווינציגער, און ביי אונז איז געוואָרען מעהרער. די אידען האָבען געברענט, ווי אַ שטרויענער דאַך. עס האָט שוין געהאַלטען דערביי, אַז די פּעטשיילע זאָל זיך אָט=אָט אויסלעדיגען עד לפ״ק און פונ׳ם בעל=שם=טוב׳ס אייניקעל זאָל ווערען אַ גל של עצמות. עס איז שוין דורכגעפלויגען ביי אונז אַ מחשבה: וואָס וועט זיין, טאָמער בלייבען זיי אָהן אַ פּרוטה? וואָס וועט די שטאָדט זאָגען? וואָס וועט די וועלט זאָגען?...

נאָר אַ קאָרט, אויב איהר האָט אין דעם אַ געפיהל, האָט אין זיך אַ כח, אַז אָט ליגט איהר אָרצה, אָט=אָט, דאַכט זיך, טראָגט מען אייך אַרויס אין אַ ליילעך; פּלוצים טהוט אַ שיין דאָס מזל און עס געהט אייך אַוועק דאָס בלאַט — איהר ווייסט אַליין נישט, ווי אַרום און פון וואַנען! אונזערע אידען האָט אָנגעהויבען צו געהן, ווי עס רעדט זיך, דורך טיר און דורך טויער! ובפרט פון דער מינוט אָן, ווען דעם בעל=שם=טוב׳ס אייניקעל האָט אַליין גענומען אויסטיילען קאָרטען. „מע באַדאַרף נעמען די סטרא=אחרא אין די הענט אַריין“ — האָט ער געזאָגט, אויסטיילענדיג קאָרטען, פריהער פּאַוואָלינקע, האַרט ביי די ווענט, מיט נישט קיין גענייטער, ציטערדיגער האַנט און עפּיס ווי צעטומעלט, מיט בלאָנזענדיגע אויגען, וועלכעס האָט אַרויסגערופען ביי אונז אַלעמען נישט קיין

קליינעם געלעכטער. נאר נאכדעם, וואס ווייטער־ווייטער, האט ער אנגעהויבען געבען קארטען אלץ גיכער און בעסער, און איז דערגאנגען אזוי ווייט, אז עס האט, אויב איהר האט אין דעם א געפיהל, געברענט ביי איהם אונטער די הענט — און געגאנגען איז איהם מיט סכנת־נפשות. וואס איהר האט — האט ער מעהר: האט איהר דריי אונטערס — האט ער דריי אויבערס, האט איהר מלכים — האט ער טייז, האט איהר טייז — האט ער א נאראש! און טאמער האט איהר זיך איבערגעשראקען און האט זיך אוועק־געלעגט מיט א קווענץ — האט ער שראגע!

— רבותינו! — האט זיך דעם בעל־שם־טוב'ס אייניקעל אויפגעחאפט פון טיש שוין מיט'ן טאג גלייך און אויסגעגלייכט זיך די ביינער, ארייגלעגענדיג דאס גאנצע געווינס מיט'ן אייגע־נעם געלט שוין נישט אין דער פעטשיילע, נאר אין אלע קעשענעס אריין, מיט א גלאנץ מיט די אויגען ארויף און מיט א זיפצעל, און דער גבאי נאך איהם, אויך מיט א גלאנץ מיט די אויגען ארויף און אויך מיט א זיפצעל, געענדיגט פאר איהם דעם פסוק:

— הגיע זמן קריאת־שמע של שחרית — גרויסער טאג, שוין צייט געהן אין שוהל אריין דאווענען...

פארטשאדעטע, שלעפעריגע, הונגעריגע און דערשלאגענע, אנ־געבלאזענע איינס אויפ'ס אנדערע, ווי געוועהנליך פארשפילטע, זענען מיר א ווײלע געבליבען זיצען, אויב איהר האט אין דעם א געפיהל, ווי אפגעשמיסענע. דערנאך האבען מיר זיך אויפגעהויבען אלע און א לאז געגעבען צום טיש — צום פלעשעל בראנפען מיט'ן פארבייסען, — אויסער אונזערע צוויי אידען, וואס זענען שוין גרייט געווען זיך לאזען צו דער טיר אוועקצוגעהן, נישט פאר־געסען צו זוכען א מזוזה... האט זיך פלוצים אויפגעחאפט דער בעל־הבית, וועלוועל ראמשעוויטש, פארלאפען זיי דעם וועג, אוועק־געשטעלט זיך מיט צענומענע הענט ביי דער טיר און א זאג גע־געבען צו זיי:

— בלאַטע! איהר וועט ניט אוועקגעהן פון מיין שטוב, ביז איהר וועט עפּיס ניט נעמען מיט אונז אין מויל אריין!...

קיין גרעסערע נקמה האָט טאַקי אונזער וועלוועל ניט געקאָנט צוטראַכטען. אונזערע אידען זענען נעבאַך געבליבען, אויב איהר האָט אין דעם אַ געפיהל, אין דער הינהערפלעט, געקוקט איינס אויף דאָס אַנדערע מיט אַזעלכע אויגען, גלייך ווי מע וואָלט זיי זאָגען, זיי זאָלען מוחל זיין אויסלעדיגען די קעשענעס און אָפּגעבען צוריק דאָס גאַנצע געווינס. דער ערשטער האָט זיך אָנגערופען דעם בעל־שם־טוב׳ס אייניקעל מיט זיין שמן־זית־לשון און מיט זיין צוקער־זיס שמייכעלע:

— מיר דאַנקען אייך אוודאי פאַר אייער גאַסטפריינדליכקייט. הכנסת־אורחים איז איינע פון די גרעסטע מצוות ביי אונז מן התורה... איהר דאַרפט אָבער נישט פאַרגעסען, אַז מיר זענען אַזעלכע אידען, וואָס נישט פון יעדער שחיטה עסען מיר...

דאָס האָט אונז שוין אַלעמען אויפגעטראָגען: אַזוי? נישט פון יעדער שחיטה עסט איהר? איהר האָט מורא, טאָמער איז ניט רעכט כשר? און אין קאָרטען שפּיעלען — דאָס מעגט איהר?... עס וועט אייך ניט העלפען קיין רבונו־של־עולם! האָט איהר פאַר־זוכט איין אָקע מיט אַ באַנטשאַק, מוזט איהר שוין פאַרזוכען מיט אונז אַ... דאַרע קישקע!...

טוידט ווי די וואַנט זענען געבליבען שטעהן מיינע צוויי אי־דען און איבערגעקוקט זיך מיט מאָדנע אויגען. נאָכדעם האָט דעם בעל־שם־טוב׳ס אייניקעל אַרויסגעלאָזט אַ טיעפען זיפץ, כמעט אַ קרעכץ, און אָנגערופען זיך צו אונז מיט פאַרגלאַנצטע אויגען אַרויף:

— טאַ! אויף די אייגענע מעשה. ערשטענס, ביי אידען איז שטוב... אַ אידען טאָר מען נישט חושד זיין... והשנית, טאָמער אפילו איז, חלילה וחס, נישט אַזוי רעכט כשר, איז דאָך ממה־נפשך... מיר האָבען אַ גרויסען גאָט... „אלמלי נגדוה לחנניה מישאל ועזריה, פלחו לצלמא״...

אזוי האָט אויסגעלאָזט דעם בעל־שם־טוב׳ס אייניקעל און מיט צנועה׳דיגע טריט זיך געלאָזט צום טיש, וואו די בעל־הבית׳טע, חיה׳לע ראַמשעוויטש, האָט גענומען צוגרייטען קילקעס, הערינג און קאַלבאַס.

— לחיים, אידען, לחיים! — האָט דעם בעל־שם־טוב׳ס אייניקעל געזאָגט ווידער מיט א זיפץ און געטרונקען צו אונז אַלע־מען לחיים, קוים־קוים באַנעצט די ליפּען און גענומען זיך מיט ציטערענדיגע פינגער צום פאַרבייסען, פריהער צו די קילקעס מיט׳ן הערינג, דערנאָך צום קאַלבאַס. דאָס אייגענע האָט געטהאָן אויך דער גבאי, און ביידע האָבען זיי נעבאַך געזיפצט, שיער ניט גע־וואַרגען זיך מיט יעדען ביסען. און ערשט, אַז מע האָט אָפּגע־געסען, האָט זיך וועלוועל אין זיי נוקם געווען אויף דעם רעכטען אמת; ער האָט זיך מיישב געווען און רופט זיך אָן צו זיי גאָר אהן א שום רחמנות, ווי איין אמת׳ער גזלן:

— ווייסט איהר חאַטש, אַז דאָס וואָס איהר האָט גענעסען, האָט איהר געגעסען פון איוואַנ׳ס שחיטה? ווייסט איהר חאַטש, אַז די דאָזיגע דאַרע קישקע איז איין אמת׳ער גויישער קאַלבאַס פון ח..

מעהר האָט וועלוועל נישט געקאָנט אַרויסרעדען, ווייל ביידע אידען האָבען זיך געגעבען א חאַפּ ביי׳ם קאָפּ און פייל אויס׳ן בויגען זיך א לאָז געגעבען מיט איין אימפּעט צו דער טיר און, אויב איהר האָט אין דעם א געפיהל, אוועק, ווי א שטורעמווינט, אפילו אהן א זיי געזונט!

די נקמה, וואָס מיר האָבען דערלעבט אין די צוויי אידען, איז געווען אַזוי גרויס, אַז מיר האָבען שוין כּמעט גאָר פאַרגעסען, אַז מיר זענען באַגראַבען געוואָרען אין דער דאָזיגער נאַכט נייען איי־לען, און האָבען זיך געחאַפּט ביי די זייטען און האָבען, אויב איהר האָט אין דעם א געפיהל, גענומען לאַכען, האָבען מיר געלאַכט און געלאַכט, געלאַכט און געלאַכט, געלאַכט און געלאַכט... נאָר פּלוצים האָבען מיר דערהערט א געשריי ניט מיט קיין מענטשליך קול:

— אוי! אַ דונער האָט מיך דערשלאָגען!! זעהט נאַר, זעהט!! איך וועל עס ניט אויס־האַלטען!!!

. . . .

דאָס קול האָט געהערט צו חיה'לע ראַמשעוויטש. מיר האָבען גאַרניט באַמערקט, ווי זי האָט זיך נאָכ'ן צובייסען גענומען צו איהר אַרבייט. זי האָט געהאַלטען ביי צונויפנעמען די אָפּגעשפּיעלטע קאַרטען אויף צו פאַרקויפען זיי נאָכדעם אין קלייטעל אַריין, אָדער אויסבייטען זיי אויף נייע קאַרטען. ביי'ם סאָרטירען די קאַרטען האָט זיך איהר געוואָרפען אין די אויגען אַריין עפּיס צופיעל טייז, צו זעכס־זיבען טייז אין אַ טאַליע!

מיר האָבען זיך אַלע געגעבען אַ נעם צו די קאַרטען, און, אויב איהר האָט אין דעם אַ געפיהל, אויפגעדעקט איין אוצר ניט נאַר פון טייז, נאַר אויך איבעריגע מלכים און מלכות און אויבערס און גלאַט געפּינטעלטע קאַרטען האָבען זיך אַרויסבאַוויזען אָהן אַ שיעור!

דאָס ערשטע, וואָס מיר האָבען פאַרגענומען: אַנשטאַט אַהיים, האָבען מיר זיך צעלאָזט איבער אַלע שוהלען און בתי־מדרשים, נאָכגעקוקט, נאָכגעשמעקט און נאָכגעפרעגט זיך אויף אַ בעל־שם־טוב'ס איין אייניקעל מיט אַ גבאי. לאָזט זיך אויס, מן הסתם, אַז קיינער האָט נישט געזעהען און קיינער האָט נישט געהערט, נישט קיין אייניקעל, נישט קיין גבאי!

זענען מיר געפאַלען אויף איין עצה: לאָמיר געהן צו דער באַהן! געקומען אויפ'ן וואָקזאַל, געזוכט, געשמעקט, דורכגעגאַנגען דריי מאָל הין און צוריק אַלע וואַגאָנעס — נישטאָ קיין אייניקעל, נישטאָ קיין גבאי. טאַקי נאַר ווי אין דער ערד אַריין!

ערשט נאָכ'ן דריטען גלעקעל און נאָכ'ן לעצטען פייף האָבען מיר דערהערט פון אַ וואַגאָן אַרויס אַ קענטליכע שטימע:

— קנאַרטען!!...

מיר אַלע האָבען זיך אַ וואָרף געגעבען און גענומען קוקען. פון איין אַפּענעם פענסטער פון וואַגאָן צווייטער קלאַס האָבען אַרויסגעקוקט צו אונז צוויי פיגורען. איינע אַ לאַנגע און אַ שמאָלע, די אַנדערע אַ קורצע און אַ גראָבע. נאָר ביידע מיט געגאָלטע פּנים׳ער, מיט קורצע ווייטיקלעך און מיט קליינע קאַפּעלישלעך — און דאַך זענען אונז זייערע פּנים׳ער געווען ווי קענטליך. נישט אַזוי די פּנים׳ער, ווי די אויגען — ווייכע, שמייכלענדיגע, גנבה׳שע אויגען.

דער ערשטער, וואָס האָט זיי דערקענט, איז געווען דאָס צאַצ־קעדיגע איידעמעל, אלי ראַפּאַלסקי. ווי נאָר ער האָט דערזעהען זייערע שמייכלענדיגע פּנים׳ער, האָט ער אָנגעוויזען מיט׳ן פינגער גלייך אויף זיי אין פענסטער אריין.

— אָט זענען זיי! — האָט אלי אויסגעשריגען נישט מיט זיין קול. — אָט זענען זיי, די צוויי אידען פון די קאָרטען, זיי, ווי איך בין אַ איד!

דער וואַגאָן זייערער האָט שוין אָבער געהאַלטען אין גליי־טשען זיך. די רעדער האָבען נאָר־וואָס אָנגעהויבען צו דרעהען זיך, און דורכפאָהרענדיג פאַרביי אונז, האָבען זיי אונז נאָך אַ מאָל באַשענקט מיט אַ קוק פון זייערע ווייכע, שמייכלענדיגע, ממזר׳ישע אויגען. און אלי ראַפּאַלסקין האָבען זיי, פאַר זיין אויסגעשריי, אונ־טערגעטראָגען אַ באַזונדערע מתּנה: אַ קאָמבינאַציע, אויב איהר האָט אין דעם אַ געפיהל, פון דריטהאַלבען פינגער, וואָס מע מאַכט איבער דעם „בורא פּרי העץ“...

המן און מרדכי

איין אמת׳ע מעשה לכבוד פורים

געשריבען אין יאָהרען 1905 — 1916

הָמָן און מָרְדְּכַי

איטליכער איד האט זיך זיין פּריץ.
איטליכער פּריץ האט זיך זיין אידען.
(א שפּריכוואָרט).

אסתר־תענית נאָך האַלבען טאָג האט זיך אין איינער פון די אידישע שטעדט פון אונזער אַלטער היים, ביי א אידישען האָטעל, אָפּגעשטעלט א דיליזשאַנס און ס'איז אַרויסגעשפּרונגען פון דאָרטען א פּאַרשוין מיט א שפּיצעכיג קאַפּעלישעל אויפ'ן קאָפּ, א דרייעקעכיגס, ווי א המן־טאַש. אויסגעזעהען האט דער פּאַרשוין ווי א רייכער מאַגנאַט מיט זעהר א בייזען, א שטרענגען קוק. באַלד נאָך איהם איז אַרויסגעקראָכען א איד מיט א לאַנגער קאַפּאָטע, מיט א ברייטען טלית־קטן, מיט א פּליסענעם קאַרטוז; א באָרד א קלאַטשקעוואַטע, א ביסעל א גרויליכע, טיעפע קנייטשען אויפ'ן ברייטען שטערן, און אויף די ליפּען א מאָדנע שמייכעל פון א פּילאָזאָף. געשלעפּט האט ער מיט זיך א גאַנץ גרויסען זאַק און גע־גאַנגען מאָדנע, מיט ברייטע טריט, און ניט אַראָפּגעלאָזט קיין אויג פונ'ם בייזען פּאַרשוין.

— האט איהר עפּיס א רעכטען חדר פאַר מיין פּריץ? — אזוי האט זיך דער איד אָנגעפרעגט ביי'ם משרת פונ'ם האָטעל, א יונג מיט ביינער, מיט א קויטיג העמד און מיט א געלען שניפּס, וואָס אַמאָל איז ער געווען, דער שניפּס הייסט דאָס, אַנטיק שבאַנטיקען, נאָר פון א צייט, אז ער האט אָנגעוואָרען דעם גלאַנץ מיט

דער פארמע און האט באקומען א פנים פון א פלעכטעל פון א פורים-קוילעטש, באשאטען פון אויבען מיט מאהן.

מיט גרויס פאראד האט זיי דער משרת באגעגענט, אראפגענומען דאס היטעל מיט א קנאק און אריינגעפיהרט זיי אין האטעל, זיי אויפגעעפענט דאס גרעסטע, דאס בעסטע, דאס שענסטע צימער, נומער 1, א חדר, וואס באשטעהט פון צוויי חדרים; דאס הייסט, פון א חדר מיט א פעדערשט חדר'על, אויף אויסצוטהון די קאלאשען און אויפצוהענגען די מלבושים — און דאס איז געווען פאר אונזערע פארשוינען ווי געוואונשען: אין'ם גרויסען חדר האט זיך באזעצט, געוועהנליך, דער פריץ, און אין'ם פעדערשטען חדר'על — דער איד.

אוועקגעלעגט דעם זאק אין א ווינקעל, האט דער איד געשאפען, מע זאל געבען דעם פריץ א סאמאוואר, און א פרעג געטהאן:

— פארהאן עפּיס ביי אייך וואס צו פארבייסען?

— נאך א מין פארבייסען! ס'איז דאך עפּיס היינט אויף דער נאכט פורים ביי אונז אין שטאדט. פארהאן המן-טאשען פרישע מיט מאהן, און פלעדלעך, און קישעלעך, און מאהנדלעך, און גלאט פורים-גרעט מיט שאר ירקות. הע!

אזוי האט געזאגט דער משרת מיט א ביסעל א גראבליך שמייכעלע, באוויזען בשעת-מעשה, אז ער האט געזונטע געלע צייהן. דערפאר האט ער אבער באקומען פונ'ם אידען זעהר א פריינטליכען פאטש אין פלייצע מיט א שענעם יישר-כח, און איז אוועקגעגאנגען מאכען א סאמאוואר און ברענגען די אלע גוטע זאכען, וואס ער האט דא אויסגערעכענט. און דער איד האט זיך דערווייל געמאכט גאנץ באקוועם, דאס הייסט, ער האט אויסגעטהאן דאס פליסענע היטעל און געבליבען זיצען אין א יארמעלקע, פארקאטשעט די ארבעל ביז די עלענבויגענס און האט זיך באזעצט אויף א בענקעלע ביי דער טיר פונ'ם פריץ. און בכדי די צייט זאל ניט אוועקגעהן אומזיסט, האט ער אויפגעבונדען דעם זאק, ארויסגענומען פון דארטען עפּיס א ספר'על און האט זיך פאר-

טיעפט, דאס הייסט, דעם קאפ האט ער איינגעבויגען, איין אויג האט ער צוגעמאכט, געקייט א שפיץ בארד און אליין זיך בשעת מעשה צוגעשאקעלט מיט'ן גאנצען גוף. דאס אלסדינג אינאיינעם האט אויסגעוויזען ביי דער וועלט א ביסעל פריקרע; ממה נפשך — איז דער איד דעם פריץ'ס א איד, היינט וואס זיצט ער איבער א ספר? אלא וואס דען? ער איז א ווילד-פרעמדער? וואס זשע איז ער געקומען מיט'ן פריץ? און גלאט וואס טהוט ער היע גראד היינט צו אסתר-תענית?

אזוי האבען זיך געשלייפט די מוחות די בעל-הבית'טע פונ'ם גאטעל, די אורחים און סתם אידען פון דער גאס, וואס האבען אהער איין ארייגטריט. און בתוך כך האט דער משרת געבראכט צו טראגען דעם סאמאוואר מיט א גאנצען בעקען פורים-גרעט, און פארבייגעהענדיג האט ער דערוויל א פרעג געטהאן ביי'ם אי-דען, פון וואנען איז דער אדון?

— דו דארפסט עס טאקי נויטיג וויסען? — מאכט צו איהם דער איד און נעמט זיך צוריק צום ספר.

— מיך אהרט ניט, אז איך וועל ניט וויסען, — מאכט צו איהם דער משרת — נאר די בעל-הבית'טע מיינע האט מיר אנ-געזאגט, למען השם, איך זאל ביי אייך פרעגען, פון וואנען איז דער אדון?

— ווערסט דו זאגען דער בעל-הבית'טע דיינער, אז פון פרס ומדי.

— פון וואסער א שטאדט?

— פון שושן הבירה.

— וואס הייסט דאס שושן הבירה?

— זאג דיין בעל-הבית'טע, זי זאל שיקען א קליגערען פון דיר.

דער משרת שטעהט א ווילע מיט אפענע קעלבער-אויגען, קראצט זיך אונטער'ן קאלנער און געהט אוועק, און אין עטליכע

מינוט ארום קומט־צו די בעל־הבית'טע אליין, א אידינע א שווערע, וואס פון איהר וואלט געקאנט זיין צוויי און אפשר דריי אידינעס. און מחמת אלסדינג, וואס ווערט דא ביי אונז באשריבען ווייטער, קומט־פאר אינ'ם פעדערשטען חדר'על אין געשפרעכען, אלע מאל מיט אנדערע פארשוינען, לכן טיילען מיר דאס איין אין עטליכע בילדער און הויבען אן אזוי:

סצענע 1.

די בעל־הבית'טע [א וויש די נאז ארויף]. גוט מארגען! איך האב אייך צוגעשיקט אט דא מיין משרת, איז ער אבער א גרויסע בהמה.

דער אורח. ער איז א בהמה? גיט איהם קייען שטרוי.

די בעל־הבית'טע. נישט דאס! ער פארשטעהט ניט וואס מע רעדט צו איהם. איך האב געוואלט וויסען, ווער איז דער פריץ און פון וואנען?

דער אורח [קוקט אריין אין ספר אריין]. פון וואנען מיין פריץ איז? פון שושן הבירה.

די בעל־הבית'טע. וואו איז דאס? אין וואסער גובערניע?

דער אורח [נעמט נישט צו די אויגען פונ'ם ספר]. אין פרס ומדי.

די בעל־הבית'טע [טראכט א ביסעל]. וואס איז ער? א גראף?

דער אורח. א ביסעל גרעסער פון א גראף.

די בעל־הבית'טע. א קניאז?

דער אורח. א ביסעל גרעסער פון א קניאז אויך.

די בעל־הבית'טע. א גענעראל?

דער אורח. א שני למלך.

די בעל־הבית'טע. א וואס?

דער אורח. א שני למלך ביי'ם קעניג אחשורוש.

ד י ב ע ל ־ ה ב י ת ׳ ט ע [טראכט א ביסעל]. וואס טהוט ער היע? ער מאכט עפיס געשעפטען?

ד ע ר א ו ר ח. געוויס מאכט ער געשעפטען.

ד י ב ע ל ־ ה ב י ת ׳ ט ע. וואס קויפט ער? — אימעניעס? וועלדער? צי גלאט אזוי ער לייהט געלט?

ד ע ר א ו ר ח. ער קאן קויפען און פארקויפען, און לייהען געלט, און וואס איהר ווילט.

ד י ב ע ל ־ ה ב י ת ׳ ט ע. פון וואנען־זשע זענט איהר? טאקי אויך פון דארטען?

ד ע ר א ו ר ח. טאקי אויך פון דארטען.

די בעל־הבית׳טע געהט אוועק און קנייטשט מיט די פלייצעס. „א מאדנער אורח!" — טראכט זי זיך. — „מע באדארף זיך באקענען מיט׳ן פריץ אליין... נאר ווי אזוי? אז דער איד זיצט, ווי א הונט, ביי דער טיר און לאזט ניט צו!" אויף איהר גליק טראגט־אן גאט א מעקלער, וואס האט געזעהען צופאהרען א דיליזשאנס, איז ער געקומען אויסטאפען, ווער איז דער פריץ און וואס דארף ער האבען? אין קורצע ווערטער גיט איהם די בעל־הבית׳טע איבער, וואס זי האט געהערט פונ׳ם אורח, אז ס׳איז א רייכער פריץ, וואס מאכט געשעפטען, און זי נעמט־אויס מיט איהם א תנאי, אז טאמער וועט מען עפיס מאכען, זאל זיין אויף דער האלב. און דער מעקלער מאכט דריי שפאן און איז שוין ביי׳ם אורח אין פעדערשטען חדר׳על, און דא קומט פאר די —

סצענע 2.

ד ע ר מ ע ק ל ע ר [ציהט־אויס דעם אורח א גראבע, א באוואפ־סענע האנט]. שלום עליכם! איך האב געהערט, אז איהר זענט דא מיט אייער פריץ, געקומען אהער עפיס מאכען געשעפטלעך. איך בין א איד א סרסור, א מעקלער, פון געלט הייסט דאס. ביי אונז אין שטאדט פארנעמען זיך כמעט אלע אידען איבערהויפט מיט געלט... ניטא ביי אונז קיין אנדערע געשעפטען, פארשטעהט איהר,

א חוץ נעלט. איטליכער איד איז היינט אדער א קרעמער, אדער א בעל־הלואה... בכלל, ווער איז דער פריץ אייערער? פון וואנען? וואס האט ער? און וואס דארף ער?

דער אורח. איך וויים ניט, צי איהר וועט איהם קענען. ער איז פון ווייט: פון פרס ומדי.

דער מעקלער. פון פרס ומדי? פון וואסער שטאדט?

דער אורח. פון שושן הבירה.

דער מעקלער. פון שושן הבירה? ווי אזוי איז דער נאמען זיינער?

דער אורח. זיין נאמען איז המן.

דער מעקלער [טרעט אפּ צוריק]. המן? וואָ־וואָ־וואסער המן?

דער אורח. המן, דער רעכטער, דער אמת'ער המן. המן בן המדתא...

דער מעקלער. נו, און ווער זענט איהר?

דער אורח. און איך בין זיין איד... מרדכי.

דער מעקלער. מ־מרדכי? דער וואס היינט... אין דער מגילה?...

דער אורח [שטעהט־אויף פונ'ם בענקעל, גלייך איהם אין פנים אריין]. יא! יא! יא! מרדכי, דער זוהן פון יאיר, דער זוהן פון שמעי, דער זוהן פון קיש! [דעם „קיש" שרייט איהם אוים דער אורח גלייך אין אויהער אריין].

דער מעקלער [ווערט רויט פאר כעס]. אפנים, איהר האט ניט פון וועמען חוזק מאכען?!

און דער מעקלער לויפט ארוים אין גרוים גרימצארן, און עס באווייזט זיך א פרישער פארשוין, א יונגערמאנטשיק מיט א גע־ראזירט בערדעל, מיט שענע צוויי וואנסעם, פארדרעהט גאנץ פיין ארויף, מיט א שען קייטעל אויפ'ן זשילעט, וואס סע קאן זיין, ס'איז א גילדענס, און סע קאן זיין, אז ניין. אליין איז ער איין אגענט פון זינגער'ס נייה־מאשינעס. נאר פון צייט צו צייט, אז

עס מאכט זיך עפּיס א נייעס אין שטעדטעל, שרייבט ער אריין אין א צייטונג און שרייבט זיך אונטער „דאס גראזירטע בערדעל“.

סצענע 3.

דאס גראזירטע בערדעל. גוט מארגען! דא, האב איך געזעהען, איז צוגעפאהרען א פריץ מיט א אידען. האב איך געוואלט, אויב ס'איז מעגליך, האבען מיט איהם א אינטערוויו.

דער אורח. וואס הייסט דאס א אינטערוויו?

דאס גראזירטע בערדעל. דאס הייסט, איך וויל זיך מיט איהם דורכשמועסען.

דער אורח. גלאט אזוי?

דאס גראזירטע בערדעל. גלאט אזוי.

דער אורח. הייסט דאך עס דברים בטלים. ווער זענט איהר?

דאס גראזירטע בערדעל. איך בין א האלבער אגענט פון מאשינעס. נאר העכער האלב בין איך א שרייבער, א קארעספאנדענט פון א אידישער צייטונג. קאן איך זעהען אייער פריץ?

דער אורח. ניין, איהר קאנט איהם ניט זעהען.

דאס גראזירטע בערדעל. פאר וואס?

דער אורח. דערפאר, ווייל ער איז צו א גרויסער פריץ.

דאס גראזירטע בערדעל. ווער איז ער? פון וואנען? און ווי אזוי הייסט ער?

דער אורח. ער איז א מאגנאט. פון שושן הבירה. און זיין נאמען איז — המן. איז אייך באקאנט דער נאמען?

דאס גראזירטע בערדעל. דער נאמען איז מיר קענטליך... נאר די שטאדט — האב איך קיינמאל ניט געהערט. וויים איז עס?

דער אורח. אין פרס ומדי... פון הודו ביז כוש... געהערט אמאל?

דאס געראזירטע בערדעל [דרעהט די וואנסעס]. קיינמאל ניט! [נעמט־ארויס א נאטיץ־ביכעל מיט א בליישטיפט, גרייט צו פארשרייבען]. ווי אזוי, זאגט איהר, איז דער נאמען?

דער אורח. המן.

דאס געראזירטע בערדעל. דער זעלבער נאמען, וואס מע עסט נאך איהם המן־טאשען? היינט, דאכט זיך?

דער אורח. אט, אט, אט! נו, און דעם נאמען מרדכי האט איהר געהערט אמאל?

דאס געראזירטע בערדעל. יא, עפּיס דארט אינ־איינעם מיט יענעם המנ'ען האב איך געהערט לייענען דארטען... [נעמט זיך צום נאטיץ־ביכעל].

דער אורח. זאלט איהר וויסען זיין, אז דער פריץ מייגער — דאס איז ער אליין טאקי, אט יענער המן פון שושן הבירה...

דאס געראזירטע בערדעל [קוויינקעלט זיך, ווייסט ניט וואס ער זאל שרייבען]. וואו־וואס הייסט? איך פארשטעה ניט! ער לעבט נאך, יענער המן? דאכט מיר, ער איז שוין לאנג גע־שטארבען?...

דער אורח. און איך בין דאס זיין איד — מרדכי היהודי היושב בשער המלך... [די לעצטע ווערטער זינגט ער מיט'ן ניגון פון דער מגילה].

קייגמאל אויף זיין לעבען האט אונזער אגענט אזוי שטארק ניט פארדראסען, ווי אצינד, וואס ער איז ניט באקענט מיט די קליינע אותיות; אין דער דאזיגער מינוט האט ער שטארק חרטה געהאט דערויף, וואס ער האט יונגעלוויז ניט געוואלט ארייגקוקען אין קיין אידישען ספר. די גאנצע באד האט ער ארויפגעלעגט אויף זיין טאטען. שולדיג איז אינגאנצען ער, דער טאטע זיינער. א טאטע איז מחויב צו לעהרנען א קינד...

דאס געראזירטע בערדעל. איז ער, הייסט דאס, פון יענע המנס, וואס... וועלבער... קאטארי?...

דער אורח. גיט פון יענע המנס, נאר טאקי יענער המן אליין, דער אמת'ער המן! וויפיעל מאל דארף מען אייך קלאפען אין מח אריין?

דאס געראזירטע בערדעל [האפט־ארויס פעטשיילע, ווישט זיך דעם שוויס. אין דעם עפענט זיך די טיר און עס באווייזט זיך ט נייער נפש, א שטארק־רויטער איד מיט שטארק־רויטע ברעמען, מיט א היבש בייכעל, געהט אנגעטהאן חסידיש, נאר ריין, ציכטיג, אין א שענער קאפאטע. דער שטארק־רויטער איד פליהט־אריין צום אורח, ווי א שטורעמווינט].

דער אורח [צום אנגעט]. וואס זענט איהר געבליבען אהן לשון?

דאס געראזירטע בערדעל. איך... איך... איך וועל קומען א צווייטען מאל... [רוקט זיך ארוים].

סצענע 4.

דער שטארק־רויטער איד [שטעקט־אפ דעם אורח א פרייטען שלום־עליכם]. שלום עליכם, מיין ליעבער איד! איך האב שוין אפגענומען פון אייך א פאר גרוסען. מע זאגט, אז איהר זענט דא מיט א פריץ א מאגנאט, וואס קויפט און פארקויפט אימעניעס און וועלדער. דעם נאמען האבען זיי מיר ניט געוואלט זאגען. נאר א״ שטויס מיך אן, ווער דאס איז. [פארקאטשעט די ארבעל]. דאס באדארף זיין א גראף אדער א קניאז. געטראפען?... איך בין דער גרעסטער מעקלער פון אימעניעס און וועלדער אין גאנץ פאלעסיע. איך, ווי איהר קוקט מיך אן, בין פול אומעטום, די גאנצע וועלט, בין אויסען אלע מייזלעבער, אויסגעבונדען מיט אלע פריצים און מיט אלע גראפען, אלע גרעסטע מאגנאטען זענען נאך מיר די כפרה, ווארום זיי ווייסען, אז איך בין זיי געטריי, איך וועל זיי ניט פארפיהרען, ווי אנדערע... זיי ווייסען, אז דאס וואס איך זאג, איז הייליג. איך וועל נישט געהן דערצעהלען, ווי אנדערע, נעבטיגע טעג, אויפ'ן הימעל א יאריד... איך בין ניט פון די אדעסער

נדער יעהופעצער מעקלערס די שאַרלאַטאַנעס, וואָס קנאַקען. בלאַמע! ביי מיר איז ריין און אָפּענטליך. זאָג איך וואַלד — איז וואַלד. זאָג איך סטעפּ — איז סטעפּ. איך וועל נישט געהן דערצעהלען יענעם קיין גליקען, „אַ האַק אַ בוים, אַ פליוד אין וואַסער", און נאָכדעם זאָל זיך אויסלאָזען אַ בוידעם, אַ נעכטיגער טאָג... און רעד איך מיט עמיצען אָפּ — איז יחלקו. עס מעגען פאַלען שטיינער פון הימעל, וויבאַלד מיר זענען אינצווייען, איז חצי שלי וחצי שלך.

דער אורח. בקיצור, וואָס זשע האָט איהר געוואָלט זאָגען, חייסט דאָס?

דער שטאַרק־דויטער איד. האָב איך געוואָלט זאָגען, הייסט דאָס: אַזוי ווי ס'איז געקומען מיט אייך צו פאָהרען עפּים אַ פּריץ, זאָגט מען, וואָס האָט ברעה, זאָגט מען, קויפען אַדער פאַרקויפען אימעניעס, בין איך געקומען אומיסטנע אָנקוקען דעם פאַרשוין, וואָס פאָהרט־אַרום ביי אונז אין אונזער וואָהלין און מאַכט געשעפטען אָהן מיר. איהר וועט דען קאָנען אַ ריהר טהון זיך אָהן מיר? אַט האָב איך ערשט דורכגעשלאָגען אַ פּאָר געשעפטלעך, וואָס צוליעב דעם טאָקי בין איך געקומען אַהער צו פאָהרען, — מעגט איהר מיר גלויבען, אַז אויף חידושים, אויף בילעטען! צונויפגעפיהרט אַ וואַנט מיט אַ וואַנט, הודו מיט כוש, געביטען שילע נאַ שווייקע, צוגענומען ביי איינעם אַ אימעניע, אַ גאַלד און אַריינגערוקט איהם אַ וואַלד, אויף איהם אַזאַ יאָהר! איהר זאָלט זעהען דעמבעס — ארזי־לבנון! דער חסרון, וואָס מע קאָן זיי ניט האַקען. מע לאָזט ניט. מע דאַרף זיי לאָדען חאָטש נאָך אַ יאָהר דרייסיג, וועט מען ערשט דעמאָלט פאַרשפּיעלען... דערפאַר האָט אָבער די אימעניע אַ מעלה: די ערד איז גאַלע בלאָטע, גוט אויף חריין און אויף קאַרטאָפלים, און קיין רעמאָנעט ניט אַ לעק! און אַ באַהן וועט דאַרפען אפשר אַמאָל זיין, אם ירצה השם, אַז משיח וועט קומען, און אפשר נאָך גיכער, ניין, איידער יאָ... די צוויי אדונים, האָט איהר באַדאַרפט אָנקוקען, האָבען זיך איינס דאָס

אנדערע געוואלט אנטהון א ספאדיק, און מיר האבען זיי געוואלט איינרעדען, אז איך וויל זיי אפנארען, נאר זיי וועלען זיך ניט לאזען — א קאמעדיע, זאג איך אייך, א ריינע קאמעדיע! [ווערט צעגאנגען פאר געלעכטער].

דער אורח. בכן, וואס זשע האט איהר, הייסט דאס, גע־וואלט זאגען?

דער שטארק־רויטער איד. גארנישט. איך האב נאר געוואלט א טאפ טהון, געוואהר ווערען, מיט וואס איהר שמעקט... איהר זאגט מיר נאר, ווער איז דער אדון אייערער, פון וואנען איז ער? און ווי אזוי רופט מען איהם? — וועל איך שוין אליין זאגען, וואס ער דארף. זאגט מיר נאר דעם נאמען זיי־נעם — איך קען אלעמען און אלע קענען מיך.

דער אורח. זיין נאמען איז המן.

דער שטארק־רויטער איד [טהוט זיך א חאפ]. הא? המן? פון וואסערע המנס? אפשר פון די, וואס אט דארטען? [באווייזט מיט די הענט אהין ערגיץ, זעהר ווייט].

דער אורח. פון די אמת'ע המנס, טאקי ער אליין! [מיט'ן ניגון פון דער מגילה]. המן בן המדתא האגגי, שני למלך ביי'ם קעניג אחשורוש. ווייסט איהר שוין?

דער שטארק־רויטער איד. וואַ־וואס רעדט איהר?

דער אורח. אט דאס, וואס איהר הערט.

דער שטארק־רויטער איד. צי איהר זענט צע־מישט? צי איהר זענט דול? צי איהר זענט משוגע? צי גלאט אזוי געריהרט פונ'ם זינען?

דער אורח. איך בין ניט צעמישט, ניט דול, ניט משוגע, ניט געריהרט פונ'ם זינען. דאס איז ער, דער אמת'ער המן אליין, פון שושן הבירה, און איך בין דאס מרדכי היהודי, זיין איך הייסט דאס... ער איז, מסתמא האט איהר געהארכט, א גרויסער מאגנאט,

איין אדיר, און איך, געוויינטליך, בין א איד איין ארעמאן; ער איז, הייסט דאס, מיין פריץ, און איך בין זיין איד. הייגט פארשטעהט איהר שוין?

אויסגעהערט די דאזיגע מימרא, טהוט זיך דער שטארק־רויטער איד א האפ מיט ביידע הענט ביי די זייטען און הויבט אן צו לאכען, אז עס קומען זיך צונויף די בעל־הבית'טע מיט'ן משרת מיט עטליכע געסט, מיט גלאט אידען, און פונ'ם גרויסען חדר עפענט זיך די טיר און עס קוקט־ארוים דער פריץ אליין, טהוט א ווארף אויף אלע פארשוינען א בייזען קוק און פארבינדט מיט זיין אידען א שמועס אויף א מאדנע שפראך, מיט גאלע טית'ען און מיט גאלע פתח'ען, עפים א מין תרגום־לשון, וואס מע האט נאך אזא שפראך מיט אזעלכע דבורים אין וואהלינער גובערניע קיינמאל ניט געהערט: „פארשאנדראטא, צשפאטא, פאראטא, ווייזאטא“... בעת מעשה שטעהט דער איד פאר'ן פריץ, ווי געוועהנליך א איד באדארף שטעהן פאר א פריץ... און מע הערט ניט אויף צו שיטען אלץ מיט יענעם תרגום־לשון, וואס מע קאן פון איהם זיך אויסברעכען אלע צייהן, און מע וואלט געמענט שווערען, אז עס ווארפען זיך דורך די באקאנטע הארבע ווערטער פון דער מגילה: „פרתמים“, און „אחשדרפנים“, און „אחשתרנים“, און „שעשגז“, און דאכט זיך, אז „חרבונה“ אויך בתוכם... דער גאנצער עולם בלייבט שטעהן מיט אפענע מיילער, און זיי קאנען ניט פארשטעהן, וואס טהוט זיך דא מיט זיי? המן מיט מרדכי'ן פון דער מגילה? צי א נייער המן מיט א נייעם מרדכי? צי גאר א חלום, עפים א בייזער, א ווילדער חלום צו זייערע קעפ!?

א פּאָר ווערטער פונ'ם פאַרפאַסער צו זיינע לעזער.

איך רייס איבער סאַמע אין רעכטען ברען פון דער מעשה — גלויבט מיר, אז יעדער בעל־מלאכה ווייסט זיין ארבייט און יעדער שריפטשטעלער פאַרשטעהט זיינע ביזנעס... איך זעה אין אייך, אז עס האָט אנגעצויגען. דאָס הייסט, אז איהר ווילט וויסען דעם סוף פון דער מעשה — דאָס איז דאָך ביי אייך דער עיקר. אויב אזוי, האָט א ביסעל געדולד, ביז... איבער־א־יאָהר פורים. ניט קיין סך צו וואַרטען. מעהר ניט אז איין יאָהר. וואָס פאַר א ווערדע האָט א יאָהר אין דער אייביגקייט?...